

ODSEVANJA

Koroška,
pomlad –
poletje
2004

53
54

revija za leposlovje in kulturo

D 2419/2004

ODSEVANJA

1500 SIT

53
54

NA PLATNICAH

Valentin Oman,
Torzo, 2003,
mešana tehnika /
papir, 65 x 50 cm

Valentin Oman, *Ecce homo*, Žirovnica Wasserhofen, 2002, mešana tehnika / slike na steni, 200 x 40 cm

Valentin Oman, *Ecce homo*, Žirovnica Wasserhofen, 2002, mešana tehnika / slike na steni, 200 x 40 cm

CERDONIS: Matevž Cerdonis iz Slovenj Gradca, srednjeveški Mattheus Cerdonis de Windischgretz, je prvi dokumentirani tiskar iz slovenskih krajev. Študiral je na Dunaju, postal baccalaureus in magister ter predaval na univerzi. V letih od 1482 do 1487 je imel svojo tiskarno v Padovi kot zadnji samostojni tiskar inkunabul. Izdal je okrog 60 poljudnoznanstvenih knjig, predvsem za potrebe tamkajšnje univerze, med njimi nekaj izrazito humanističnih. Cerdonis je tiskal le z eno vrsto črk – z malo gotico – in namesto listov paginiral polovične tiskovne pole. Narodna in univerzitetna knjižnica v Ljubljani hrani nekaj njegovih originalnih tiskov iz let 1483 in 1486.

Kazalo

Andrej Golob	K NAŠI POTI V LEPŠO PRIHODNOST	4
Blaž Praprotnik	NEGOVANJE JEZIKA IN VREDNOT PO NOVM	6
Urša Jakopič Miša	NEUMNIH LJUDI SE MORAŠ BATI	8
Barbara Žvirc	TUJCU NAVDIHA	9
Saša Fužir	NARAVNOSTI	10
Marijana Vončina	BLEŠČAVE PODOBE	11
Milena Cigler Gregorc	POGOVOR	12
Janez Mrdavič	HAIKU	13
Andrej Rozman Roza	MARTIN KRPAN NULA TRI	14
Karla Zajc Berzelak	O ŠEPETANJU IZ PRADAVNINE: Diamanti na Plešivcu	18
Jerica Smolčnik	PAPAGAJČEK	19
Bogomir Celcer	IZ STARE ZDRAVNIŠKE TORBE	21
Marjan Kolar	JOSIP BROČ TITO, RUSKI FILMI IN POJOČI VLAK	24
Marjan Kolar	BRENČANJE (odlomek iz romana Prekrstitve)	25
Peter Petrovič	LISIČINA (poglavja iz romana)	28
Tone Turičnik	IGLE	31
Andrej Makuc	SLOVENGRAC	35
Silvija Borovnik	HUDIČ IMA SVOJ SLOG – intervju z Vinkom Ošlakom	36
Silvija Borovnik	HOTELI SMO IZSTOPITI IZ SHOJENIH POTI – intervju s Florijanom Lipušem,	42
Matjaž Štamulak	Prešernovim nagrajencem za literarno delo	42
Helena Merkač	NAVIDEZNOSTI ali jaz versus Barbari Rotovnik	45
	REINHARD OTTO BREČKO IZDAL KNJIGO O SVOJI PUSTOLOVŠČINI	
	Na morju sam, pri knjigi v tandemu	47
Tim O. Wüster	VINKO OŠLAK: KAJ DELAM, KO LJUBIM?	48
Milena Zlatař	VALENTIN OMAN	50
Andrej Makuc	IZ ALBUMA JANEZA ŽMAVCA	52
Janez Žmavc	HROŠČ	60
Helena Merkač	LE TISTO, KAR PRIDE IZ SRCA, NAJDE POT DO GLEDALCA	62
Branko Čepin	VIZIJA GLASBENE ŠOLE SLOVENJ GRADEC	64
Jernej Kořar	TUGO ŠUŠNIK ∞	66
Tone Turičnik	NEPOMEMBNO NI VEDNO NEPOMEMBNO	
	ali nova sporočila terjajo drugačne oblike	68
Muhovič, Božiček	FRAGMENTI IZ GALERIJE KOLAR razstava likovnih del Alojza Zavolovška	71
Franček Lasbaher	AFRIKA V OČEH POZNAVALCA DR. FRANCA TRETJAKA	72
Marko Kořan	TONE STOJKO, Gledališka fotografija, 1969 – 2002	73
Brigita Rajšter	PISMO IZ SUPERMARKETA	
	ali zakaj razumem nakupovalno mrzlico	74
T.T.	KULTURNI DOM SLOVENJ GRADEC	75
Jože Potočnik	USTANOVITEV NARODNEGA DOMA V SLOVENJ GRADCU	76
Marko Kořan	BESEDA OB PREŠERNOVEM PRAZNIKU	78
Tone Turičnik	O BERNEKERJEVIH ODLIČJIH – 2.	80
	BERNEKERJEVA ODLIČJA 2004	82
	BERNEKERJEVA NAGRADA 2004 akademski slikar in mag. Sašo Vrabč	84
Andreja Gologranc	KRONIKA KULTURNIH DOGODKOV	85
Marko Vitežnik	Podjetje SLORATIONAL, d.o.o., Slovenj Gradec	94
Andrej Horvat	Podjetje ZEPTER SLOVENICA, d.o.o.,	95
B.P.	Ponudba knjig založbe CERDONIS	97

UVODNIK

POEZIJA

OKRUŠKI PROZA

ESEJISTIKA

RECENZIJE

LIKOVNI PORTRET FILM KULTURA

POKROVITELJ

K naši poti v lepšo prihodnost

UVODNIK

Domačim avtorjem je omogočena izdaja knjige pri založbi Cerdonis, ki nudi celovito rešitev: od oblikovanja, tiska do prodaje knjige po Sloveniji.

Pripadla mi je čast, da napišem uvod k poabraham-ski številki *Odsevanj*, izid katere bo sovpadel s pridružitvijo Slovenije k Evropski uniji. Urednik me je sicer zaprosil za kratek zapis o založniški dejavnosti, o stanju in načrtih založbe Cerdonis. Bolj ko sem razmišljal, kaj naj zapišem, širše so mi begale misli. In ker menim, da je ob tako pomembnem trenutku le potrebno reči katero, bom to napisal. Še zlasti, ker bodo tudi načrti Cerdonisa močno odvisni od tega, kako bomo posledice pridružitve preživeli Korošci.

Odsevanja so sicer namenjena predvsem kulturnim vprašanjem, a kulture brez gmotne osnove ni. Radi govorimo o kulturi, ki je Slovence, narod hlapcev in dekel ohranila skozi stoletja. Zelo radi kulturo povzdigujemo in idealiziramo kot nekaj nad nizkimi strastmi in goni vsakdanjega materialnega sveta. Pozabljam, da kulturo ustvarjajo ljudi iz mesa in krvi, ki za svoje ustvarjanje potrebujejo poleg inspiracije še materialno osnovo, da sploh so in svoje ideje lahko materializirajo. Torej sta kultura in materialnost veliko bolj povezana, kot so nas včasih učili v šoli in kulturniki, pa naj so bili še takšni geniji, so lahko ustvarjali šele, ko so našli mecena, ki jim je ustvarjanje sploh omogočil. Pri nas so bili to pogosto le nekoliko premožnejši ljudje, marsikdaj pa tudi reveži, ki so si od skromnega zaslužka pritrgovali in so npr. naročili Mohorjevo zbirko ter s tem posredno podprli slovenske pisatelje. Včasih tudi bogataši, ki sploh niso bili slovenskega rodu, a so hitro spoznali, da kultura ni nacionalna, kultura je ali pa ni. Skratka, brez dobrotnikov ne bi bilo kulture, zato je tudi v bodoče ne smemo zanemariti materialne osnove in za koroško kulturno sceno bodo pomembne bodoče gospodarske razmere.

Zatorej najprej o gospodarstvu, sicer pa je tudi založba gospodarska družba in se mora obnašati v skladu z ekonomskimi zakoni.

Do bralcev bo moje pisanje prišlo šele kakšen teden po dnevu D, a sprememba tako ali tako ne bo vidna preko noči in bo naše prilagajanje Evropi trajalo dalj časa.

Za celo Slovenijo, še posebej za Koroško, lahko pridružitev pomeni začetek konca ali pa novega vzpona. O tem, ali nam bo po letu 2004 bolje ali slabše, ne bodo odločali v Bruslju ali kjerkoli drugje, o tem odločamo sami. Bojim se, da nas bo prevladujoča miselnost na Koroškem vodila proti dnu.

Kje so razlogi za takšno črnogledost?

Vsa povojna leta Koroška gospodarsko stopica na mestu oziroma ne napreduje tako hitro kot druge pokrajine. Le nekaj je svetlih utrinkov, ki pa nekako ne potegnejo množice za sabo. Ti utrinki naj bi delovali kot lokomotiva, ki bo potegnila za sabo druge. A kaj, ko je na Koroškem močno prevladala (žal vse bolj tudi med t.i. razumniki) lumpenproletarska miselnost, ki ji je vse, kar izstopa, sumljivo in to hoče čimprej potlačiti v sivo poprečje. Namesto da bi ljudje uspeh kogarkoli videli kot priložnost za lasten uspeh (manj zavistni narodi poznajo rek: bogastvo soseda bogati tudi mene), jim to le vzbudi zavist in iskanje možnosti, kako bi takšnemu uspešnežu

nagajali ter ga onemogočili. Posledica tega so verjetno gospodarsko stagniranje, odseljevanje mladih in sposobnih ter visoka stopnja samomorov.

Zdi se, da so osnovne zavore za uspešno podjetništvo psihološke narave. Sicer smo na načelni ravni vsi za napredek in podjetništvo, a kmalu se izkaže, da za Korošce nobena industrija ni dovolj čista in tudi storitvene dejavnosti imajo mnogo nasprotnikov, zato razne civilne iniciative hitro zatrejo poskuse v tej smeri. No ja pa pustimo industrijo in se raje ukvarjamo s turizmom in šolstvom. A ko kdo začne resno razmišljati o tem, se spet takoj pojavijo omejitve. Očitno večina misli, da lahko turizem obstaja brez turistov. Kajti ti s sabo prinašajo nemir, hočejo zabavo v času, ko poštene ljudje uživajo zasluženi počitek, zasedajo nam parkirne prostore ... Ali pa mislijo, da obstajajo turisti, ki bi sicer vplačali počitnice pri nas, potem pa ostali kar doma. Podobno velja za šolstvo. To je lahko donosna dejavnost, a žal brez dijakov in študentov, ki prav tako radi kalijo mir, ni možna.

Žal večina noče doumeti, da se kruha brez skorje ne da speči oziroma ima vsaka dejavnost dobre in slabe strani. Težo enih in drugih naj presodijo strokovnjaki. Pri nas se s tovrstno presojo ukvarjajo predvsem tisti, ki jim lastne telesne (ali celo duševne) tegobe usmerjajo pogled v pesimistične vode, ker so ves svoj produktivni vek preživeli v socializmu tudi ne morejo in nočejo razumeti pomena podjetništva. Ti bi še kar delali in gospodarili kot nekoč. Žalostno je, da imajo taisti zaradi lastne neproduktivnosti dovolj časa za lobiranje in prepričevanje someščanov in kar postanejo mnenjski voditelji ter vse bolj usmerjajo politiko.

Skratka, večina živi kot krap v mirni vodi in vse, kar bi razgibalo ali zbistnilo vodo in mogoče celo njih prisililo k miganju in razmišljanju, jim je skrajno odveč. Ščuke pa ni. Ko k temu dodamo še medsebojna nagajanja in nategovanja občin, na občinskem nivoju četrtih in vaških skupnosti, je slika zaokrožena, ustvarjalen človek pa začne razmišljati o selitvi.

K sreči vse le ni tako črno in vedno se najde nekaj »čudakov«, ki plavajo proti toku in se ne pustijo potlačiti v sivo poprečje.

Kaj storiti, da bo teh več?

Ker upanja za hitro spremembo miselnosti ni, bi morali počasi delati v smeri bolj ugodne podjetniške klime. Čeprav ima škarje in platno v rokah država, lahko tudi lokalna skupnost marsikaj naredi. Pa ni potrebno izumljati tople vode, malo pogledjmo preko meje, kaj v tam delajo najbolj propulzivne regije. Te prav tekmujejo med sabo, katera bo pritegnila čimveč novih podjetnikov in investicij tudi tako, da podjetnikom ponujajo zelo poceni ali brezplačno komunalno opremljena zemljišča, gradijo podjetniške inkubatorje, v katerih omogočajo začetek dela bodočim podjetnikom, ... To je povsem logično, saj je tudi občina neke vrste podjetje, uspešnost katerega se meri s številom in bogastvom njenih občanov.

Tudi naši župani bodo morali začeti razmišljati

podjetniško. Ko bodo spoznali, da je komunalna infrastruktura sicer pogoj, a dolgoročna perspektiva občine je predvsem odvisna od števila uspešnih podjetij, v svojih poročilih ne bodo več naštevali, koliko kilometrov cest so asfaltirali ali vodovodov zgradili, pač pa za koliko se je povečalo število podjetij in zaposlenih v občini. Cilj župana bi moral biti, da število ljudi v občini raste in da rastejo tudi njihove plače. Konec koncev občina znaten del prihodkov dobiva iz dohodnine in več, ko bo občina dobila denarja iz tega vira, več ga bo lahko potrošila za izboljšanje bivalnega standarda svojih občanov. Ampak pri vsakem podjetju so najprej potrebna vlaganja, po možnosti v dejavnosti, ki vložek kar najhitreje povrnejo. Torej bi morali župani in občinski sveti najprej zase organizirati kratek tečaj podjetništva, da bi znali pravilneje deliti proračunski denar.

Z vstopom v EU vidim veliko priložnost tudi za koroške občine. Do sedaj je bila Koroška bolj bogu za hrbtom, bolj ko ne odrezana od matice, sedaj bomo kar naenkrat bolj v središču in odprti proti severu. Je pa res, da je še vedno vse odvisno od ljudi, ali kot so včasih rekli: kmetija gre po gospodarju gor in po gospodarju dol. Že do sedaj so nekatera obmejna območja (npr. Primorska) svojo obmejno lego znala krasno izkoristiti in unovčiti, Korošci smo tu zaspali, upam, da ne bomo prespali tudi te priložnosti.

Kaj lahko hitro in z malo stroški storimo? Kot vidim, imajo občine kar nekaj poslovnih prostorov nezaupanih: ali ne bi bilo bolje te brezplačno ali za simbolično najemnino oddati podjetnikom začetnikom, jim tako olajšati pot v podjetništvo ter občini zagotoviti nekaj dodatnih delovnih mest. Seveda bi morali dati priložnost oziroma privabiti še podjetnike od drugod, če ne za drugega za poživitev miselnosti in krvi.

Naj kot možnost navedem slovenjgraško Katico. Tu še po desetih letih videvamo nezasedene lokale in s pojavom velikih trgovinskih centrov na robu mesta ter propadanjem manjših trgovin se v njej še naprej praznijo poslovni prostori. Mar bi občina te prazne prostore namenila ustanovitvi podjetniškega inkubatorja in jih dala brezplačno na voljo za leto ali dve bodočim podjetnikom, Podjetniški center, ki bi tovrstne aktivnosti lahko vodil, že tako ima prostore v Katici. Občina s tem ne bi imela dodatnih stroškov, za marsikaterega potencialnega podjetnika pa bi to bila velika spodbuda in bi se lažje odločil za podjetniško pot. Na ta način bi omogočili ustanovitev podjetja tudi tistim ljudem, ki so končali šolanje, imajo ideje, a zanje po koroških podjetjih ni zanimanja. Tisti, ki so res sposobni, bodo priložnost z veseljem zgrabili in takšne je najpomembnejše spraviti nazaj na Koroško, cagavce, ki iščejo predvsem službo, dela pa ne, pa lahko mirne duše prepustimo Ljubljani ali Mariboru. Žal je sedaj stanje bolj ko ne obratno in sposobni ostajajo drugod, nesposobni pa se vračajo v domače kraje.

Podobno velja za kulturno ponudbo. Tu k sreči po zaslugi nekaj entuziastov stanje še ni tako kritično in vsaj nekatere koroške občine so daleč od kulturnega mrtvila, a so tudi tu še možnosti ogromne. Tudi na tem področju imajo občine precej manevrskega prostora. V centrih mest se s selitvijo trgovine na obrobja posročajo poslovni prostori, ki bi jih lahko namenili kulturi. V Slovenj Gradcu se to že dogaja, morda bi bili lahko še malo pogumnejši in bi z ugodno ponudbo ateljejev lahko

pritegnili umetnike iz bližnje in daljne okolice. Umetniki, ki so v preteklosti zašli v Slovenj Gradec (naj omenim samo likovnike Pečka, Nikolića, Tisnikarja, Borčiča, Poggija), so ogromno prispevali k uveljavitvi in prepoznavnosti mesta, pa mesto v njih verjetno ni dosti vložilo, če sploh je kaj. Z vstopom v EU imamo možnost pritegniti umetnike iz evropskega prostora. Glede na možnosti, ki jim jih lahko nudimo, so aktualni predvsem tisti iz vzhodne Evrope in Balkana. Zlasti s slednjimi je še precej stikov iz časov skupne države, hkrati je življenje na prostorih bivše Jugoslavije precej težavno in bi marsikaterega od tam živečih ustvarjalcev lahko sorazmerno hitro pridobili za selitev na Koroško. Tudi to bi bilo zelo dobro za poživitev.

Na koncu še nekaj besed o založbi Cerdonis.

K identiteti pokrajine nekako sodi tudi izdajanje leposlovja. Res je precej poskusov v samozaložbi, ponekod pomagajo občine, zelo uspešno deluje v tej smeri tudi slovenjgraška gimnazija, ki izdaja zbirko prvenec svojih dijakov, nekaj je poskusov drugih založb. Torej: avtorjev na Koroškem ne manjka, se je pa težko prebiti, še zlasti pa izdano knjigo prodati. In ker je namen knjige, da pride v roke bralca, je torej ena redkih možnosti za domače avtorje izdaja knjige pri naši založbi. Založba Cerdonis nudi celovito rešitev: od oblikovanja, tiska do prodaje knjige. Z našimi povezavami s slovenskimi knjigarnami poskrbimo za distribucijo knjige po vsej Sloveniji.

Po nekaj bolj ali manj obetavnih poskusih je Cerdonis - po mojih informacijah - trenutno edina delujoča založba s programom leposlovja na Koroškem. Žal leposlovje ni donosen posel in večina domačih poskusov se je po nekaj letih končala. Upam, da bomo uspešnejši. Da bi dolgoročno preživeli smo se posla lotili nekoliko drugače od drugih založb in smo najprej razvili program oblikovanja in tiska, ki nam omogoča izdelavo tiskovin v lastni režiji hkrati pa z delom za zunanje naročnike zagotavlja reden prihodek. S tem je možnost neuspeha nekoliko manjša.

Da bi izkoristili lastne potenciale in olajšali pot do izdaje knjig koroških avtorjev, se bomo v prihodnosti intenzivneje lotili založništva izvirnega leposlovja. Seveda brez podpore gospodarstva ne bo šlo: kajti podpora lokalne skupnosti in Ministrstva za kulturo je bolj skromna.

Poleg zbirke leposlovja, v kateri bodo izdajali uveljavljeni oziroma kakovostni avtorji - za uvrstitev del v to zbirko bo ključna presoja uredniškega odbora - bomo z zbirko prvenec pomagali mladim in še neuveljavljenim avtorjem, da bo tudi njihovo delo zagledalo luč sveta. Ker bo za ta dela težje pridobiti pokrovitelje, bodo pri njihovem iskanju morali pomagati tudi avtorji sami.

S tem naši načrti še niso končani. Želimo izdajati še zbirko z delovnim naslovom Dediščina, v kateri bi na kratko in poljudno predstavili velike ljudi, ki so se rodili ali živeli na Koroškem in marsikateri povsem nezasluženo tone v pozabo. S to zbirko želimo posebej prispevati k ohranjanju zgodovinskega spomina in dvigu samozavesti Korošcev.

Naj zaključim! V okviru založbe Cerdonis načrtujemo v prihodnje redno izdajati tri zbirke in upam, da nam bo v vsaki uspelo letno izdati več kot eno delo.

Andrej Golob

UVODNIK

Andrej Golob

Negovanje jezika in vrednot po novem

– ob petindvajsetletnici revij Mentor, Hotenja in Odsevanja

UVODNIK

Beseda ima na tem svetu posebno mesto, po Svetem pismu zelo pomenljivo in vzvišeno. In z jezikom se začenjajo tudi literarne revije, ki se nadaljujejo s pisano besedo, da bi se na koncu ohranile v tiskani obliki. Slovenci smo ponosni na svoj jezik, zlasti pisci leposlovja, in nemalokrat ji podeljujemo mistične attribute, skoraj po božje častimo vrhunske besedne ustvarjalce, čeprav je marsikomu v vsakdanjem prozaičnem življenju, ko mine praznik, kaj malo mar ... Najprej: lepe besede, ki pravo mesto najdejo – tokrat v beletristiki.

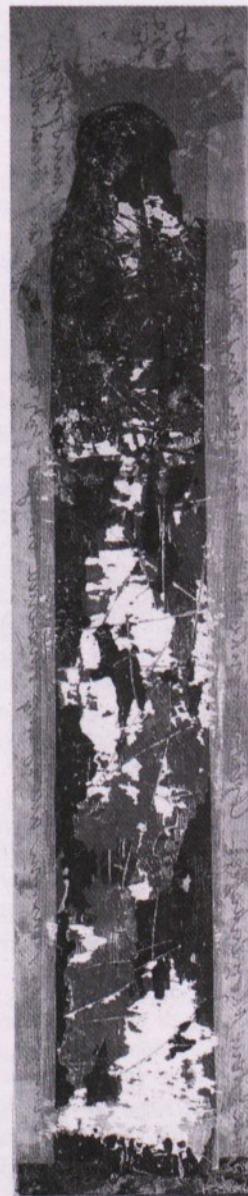
Hotenja, Mentor in Odsevanja so tri revije, ki letos praznujejo petindvajset let – četrto stoletja izhajanja. Vsaka zase je orala ledino, doživljala vzpone in padce ter si izoblikovala svoj profil, uredniško politiko, krog sodelavcev, bralcev in simpatizerjev (pokroviteljev in sponzorjev).

Odsevanja in ostali dve slavljenci so na pragu tretje prelomnice: izhajati smo začeli v Jugoslaviji, po osamosvojitvi nadaljevali v Sloveniji, zdaj pa z vstopom v Evropsko unijo prihajamo v tretje, (upam, da ne tretje življenjsko), obdobje.

Mnogi pisci iz teh krajev ob vznožju Uršlje gore smo, vsaj v začetku pisateljske poti, objavljali v vseh treh publikacijah; zaradi *hotenja*, potrebe po *mentorju* in želje po *odsevanjih* naših besed ... In nekateri s(m)o, tudi ali pa predvsem po zaslugi teh objav, pogumljeni odprli vrata v uredništva slovenskih literarnih revij kot so Literatura ali Sodobnost in za tem objavili tudi knjigo. S tem se je poslanstvo omenjenih revij izpolnilo. Ne bi imelo smisla, da bi se to zgodilo vsakič, ko bi novo avtorsko ime zakolobarilo med platnicami revij. Kljub neznosni lahkosti izdelovanja knjig po zaslugi napredka računalniško podprte grafične tehnike in namiznega založništva. In če je kdo ostal zunaj, pred vrati, in njegovi teksti niso zmogli prestopiti kvalitetnega praga revije, in je morda sčasoma odnehal ... je bilo poslanstvo znova izpolnjeno. Prav zaradi prevelike lahkosti izdelovanja knjig.

Leto ali dve nazaj je na slovenskem izšlo sto pesniških zbirk, nekaj je bilo gotovo vrhunskih, upošteva Gaussovo krivuljo so bile mnoge med njimi poprečne in nekaj je bilo slabih. In četudi se ne zatekam v skrajnost antičnega misleca, da bi bilo treba pisati samo koristne knjige, je vendarle skrb vzbujajoče, kaj vse danes izide pod imenom knjiga. Predvsem straši dvoje – trg, ki enači knjigo s čevljem (po besedah Marjana Kolarja) in zniževanje kriterijev – literarnih, jezikovnih in tipografskih ter grafično obrtniških. Knjiga, ki jo leposlovni zanesenjaki in ljubitelji, divjemu kapitalizmu in demokratizaciji stroke navkljub, častimo

kot dosežek uma in duha, je ogrožena. Ne le spričo pomanjkanja bralne kulture, ki jo poudarja tudi akcija Naberimo si knjig, čeprav je bila najverjetneje mišljena in zasnovana s popolnoma knjigi prijazno filozofijo. A ne morem se otresti neprijetnega občutka, da s takšnim množičnim populizmom dela Delo nabranim avtorjem in njihovim knjigam vsaj moralno škodo. Kajti če ljudstvo razgrabi knjige zaradi simbolične cene, potrošniške zadovoljitve apetita in zadovoljstva, ker je pri *eni* bukvi prišparal dva, tri Prešerje jurje, preračunane v

Valentin Oman, *Osip / Vzlop*, 2002, mešana tehnika / platno, 40 x 200 cm

slovenske tolarje, je vse to medvedja usluga leposlovju in bralni kulturi.

Malce vse to spominja tudi na razprodaje klasične glasbe, ko založbe natrpajo v škatlo deset mrtvih skladateljev in ponudijo trgu to krsto z urami vrhunske glasbe za manj denarja, kot stane zadnji album kakšnega pop poskakovca, ki občasnno tudi poje in preračunljivo pleza po vrhu popularnih lestvic s svojim dvajsetimi minutami industrijsko pripravljene nizkokalorične mačje hrane. A njemu je treba plačati honorar za avtorske pravice, mrtvim velikanom pa gre le brezplačna slava. To pa je vzvod, ki premika to neuravnoteženo gugalnico vrednot.

Nazaj k besedam. Ugotavljam, da ni v nevarnosti samo knjiga, tudi novodobni priložnostni izdajatelji časopisov so podlegli nekakšni liberalni

miselnosti, da je zgolj z osebnim računalnikom, mogoče nadomestiti urednika, lektorja, korektorja, stavca, tehničnega urednika in grafika. Rezultati so pogosto precej klavrni – tako v tržnem kot v grafičnem in uredniškem smislu. Pri nas se je v uporabni grafiki v zadnjem času kar nekajkrat *zgodilo ljudstvo*. Internih glasil za interno obveščanje zaposlenih ne tiskajo le večje tovarne, svoje *fabriške cajtnge* so si omislile tudi institucije in organizacije, ki takšnega medija niti ne potrebujejo ali pa vsaj v takšni obliki ne. Razmislek o namenu in poslanstvu posameznih institucije bi prinesel tudi odgovor na vprašanje: kakšen časopis in za koga.

Samo hotenje še ni zadosten pogoj za uspeh, ob odsotnosti mentorja so odsevanja takšnih poskusov neprijetna za oko, estetski čut in kar je še podobnih metafizičnih zaznav. A o tem bodo morali razmisliti potrošniki davkoplačevalskega denarja, čeprav ni neposrednih vzvodov, ki bi jih v to prisilili, kar zopet vzbuja nelagodje in obenem ironični nasmešek ob alineji, zapisani v ustavi, da gre za pravno državo. S to zastranitvijo se v bistvu nisem oddaljil od obravnavane teme, saj so slovensko ustavo pisali pisatelji. Bojim se, da bi se bolj oddaljili od teh vsebin med razglabljanji o evropskih dokumentih, ki zdaj veljajo tudi za nas. Evropska unija temelji na ekonomiji in vsakršne trditve, da jo drži skupaj še kaj več od denarja in ekonomskih interesov, – na primer kaj duhovnega kot je (vsaj v nauku) krščanstvo, so slepilo. Vinko Ošlak to tematiko ilustrira s primero o razbojniški tolpi, ki se razide, ko si razdeli plen iz malhe ...

In čeprav je Florijan Lipuš – v pogovoru s Silvijo Borovnik, kljub avstrijsko koroški izkušnji s slovenskim jezikom, optimističen glede uporabe slovenščine v Evropski uniji, se poraja skrb ob jezikovnih razmišljanjih Andreja Makuca (v aktualnih Odsevanjih) pod naslovom Slovengrac. Faksimile urednikovega parkirnega listka, objavljenega ob omenjenem članku na strani 35 pa vse to še stopnjuje. Namreč, navodila in pozdrav na slovenjgraških parkirnih listkih so v nemščini! Koga briga uradni jezik v Republiki Sloveniji in skrb za materinščino. Ali pa se je *anschluss* posrečil že pred prvim majem? Kdo bi vedel?!

V kolikšni meri imajo prav evro- in natoskeptiki, ki trdijo, da je samostojna slovenija obstajala od 1991 do 2004, slabih trinajst (nesrečnih?) let, bomo ugotovili šele s časoma. Eno pa je gotovo, da leta 1991, junija, v Dravogradu, nad Mariborsko cesto, nismo nosili glave na prodaj zgolj za desetletje kratko epizodo suverenosti. Ali pač.

In prihodnost? V veliki meri je od nas odvisno kako se bodo razmere v novi veliki evropski hiši odvijale, a za lasten jezik bomo morali poskrbeti najprej sami. Predvsem pa moramo pred svojim pragom (vrednot) temeljito pomesti!

UVODNIK

Blaž Prapótnik

Valentin Oman, *Oslip / Vzlop*, 2002, mešana tehnika / platno, 40 x 200 cm

Blaž Prapótnik, urednik

Urša Jakopič Miša

NEUMNIH LJUDI SE MORAŠ BATI

LEPOSLOVJE

*Inteligenca ljudi se mi zdi vprašljiva,
spreletava me srh,
kako je neumnost lahko grozljiva.
Ne želim žaliti ali podcenjevati,
neumnih ljudi se moraš bati.*

*

*Fascinirana hranim dušo z napoji,
še ne čisto polna luna prispeva žarek.
Mravljinčeno nastrojena čutim vibre.
Tako čutna sem, objeta z melodijo.
Želela bi, da je tvoj hrbet pianino
in jaz z prsti izvabljam iz tebe vzdihljaje,
ki zlijejo se v vrhunec.
Nisem svetla kot dan, nisem temna kot noč,
žareča sem kot sonce.*

*

*Stala sem le streljaj od tebe, pa vseeno daleč.
Že tako omamljena od misli, da si z menoj,
sem čutila tvojo sapo, prinesla jo je melodija,
ki me je zibala skupaj s teboj.
Ujeti ta trenutek v večen spomin je težko,
ni pa nemogoče.
Želja, ki vre v meni, ni le vulkan,
je zver, ki je ni moč krotiti.
Poljubljam ti prste, poljubljam ti roke,
ko nežno ti mršim lase,
božam te s pogledom, vpijam tvoje misli,
želim si te vzeti,
želim ti dati popolnost nepozabnosti.*

Valentin Oman, Oslip / Vzlop, 2002,
mešana tehnika / platno, 40 x 200 cm

TUJCU NAVDIHA

*Iztrgam te iz korenin poezije
Tujec navdiha
Kradeš poljube rimam in jih
Sestavljaš v pisan pas
Da mi ga zavežeš prek oči
Zakrije pisane vžige nenapisanih
Ne odhajaš s prepričanim korakom
Tujec navdiha
Puščaš vonj po pesmi
Da zajadra v misli
Objame čez srce
Da razmaže tvoje ime po krvi
Da se obnovim. Da se obnavljam*

JOSIPU

*Ga je prevzel
Srečko Kosovel
Tam v neskončnosti nizkih
Grmičkov sestavljenih v
Kras
Zdaj v belih, težkih skalah
Sanja divje konje
Da se naselijo v sivo brado
In njegovo ženo
Srce nosi navzven
In podarja nasmeh navznoter
Kraški polbog besede*

IMPRESIJA

*Imam trhlo pregrado v glavi
In rosnih dvajset in nekaj let
Puščam si dolge lase
(samo do Medane)
Različnih nogavic ne nosim
Kot Fran od Mateje
Rada ležim na vlaku
Da mimo bežijo gozdni oblaki
In sončne odeje mimo Andreje in Andreje
P.S.: Ne smem pozabiti na škarje!*

IZOLA

*S severa se je pomračilo
Živahne besede so se poskrile
V razpoke obalnih hišic
In galebi izgubljajo perje
V peskovnikih se nabirajo luže
In kamenje objema prazne polžje lupine
Sol ostaja na koži domačinov
Razlezli so se oblaki široko
Veter iztiska njihove pnevme
Da zajočejo na glas
Sklonim se in poberem školjko
Drobno. Izžeto. Pripnem si jo v spomin*

IZOLA - KOPER - ?

*Nemir. Tihi nemir zelenih dreves
Odsoten odsev mavričnih skal
Me je prijel za roko
Razliva po dušah vagonov svetlobo
Razpočen kostanj
Požene korenine v moji glavi
Vlak. In bele breze spominov
Na vonj po štirih. Po razliti soli
In morskih konjičkih navdiha
Težka sila borovih iglic in školjk
Mi sledijo prebliski globokih modrin
In las. Roke v nasmeh
A le še tihota meridiana tiči v žepih besed*

*

*Kdo nama meri čas
Da se z bežnimi
Dotiki in pogledi
Odštevava
Da z neizrečenimi besedami
Množiva napetost
Kdo nama meri čas
Da z redkimi klici
Seštevava priložnosti
In da z ukradenimi poljubi
Deliva
Prihodnost na preteklost*

LEPOSLOVJE

ROJEVANJE ŽIVALI

*V naravo bivanja,
ki je neosvojljivo,
vstavljam selitve.
Na robec iz blaga
všijem valoviti rob
divjega plemenskega razpoloženja.
Trup obračam v bokih,
preprosto kot divjačina spomladi.
Glavo vržem v znak,
da poženem kolesje vezi.
Plešoč, pribijam pete v pod,
kolena pa na zračno os.
Oči starca in oči mladenke mene
posnemajo obredno vez,
podvrženo ljubkosti.
S peto v tla,
starec zavezuje mladenko, mene.
Ko pleševa, koleno riše krog,
komolec ost puščice.*

KAKO SMO KURILI OGENJ

*Žuljavih rok grem proti domu,
z ožganimi prsti, s hrapavimi blazinicami.
Lasje so dali dimu dom, jezik je postlal prahu.
Proti domu grem in mislim,
kdo ljubi krompir in osmojeno skorjo,
kdo boža jabolčni olupek,
ga ljubkuje in od koga oleseni obleka kostanja.
Kdo čaka, da se sad dotakne ust
in se ohladi z vinom.
Mi smo zadihali njegovega brata,
mi smo čakali tristo let, da smo
lahko tako mirno sedeli in se opazovali.
Moški, kako so igrali igro moči,
sekira proti roki, kol proti sekiri,
misel proti roki. In me, me smo pletle
iz lune in ognja plašč, iz obilja kučmo
in iz oglja škornje.
Zdaj lahko zaspimo,
kajti toplota je v nas. Zima lahko pride.*

NARAVNOSTI

*Moja potrpežljivost
je divja in prežeča,
moja skromnost kruta
in lakomna krvi.
Moja lepota je žgoča,
moja trdnost
neumorna in rastoča.
Narava sem,
divja kot žival,
osvobodjena kletvic,
vse živali sem.
Lačna, krvoločna, živa,
v zasedi potrpežljiva.*

UTRUJENA

*Zjutraj brišem lise po nogah,
ko me v nočeh ovohavajo zveri.
Odžejana se zbujam.
Še krasti ne zmorem,
na skrivaj prisluhniti, in prebrati znamenj.
Hodim mimo njih, ki se blago spuščajo k srčevini,
da bi me pripeljala
domov, v območje robov,
a se čez dan komaj zmorem
boriti za svojo senco.
Tako utrujena od iger,
ki so skromne proti sredini,
tako utrujena, da mi glava pada,
pada na prsi, na rame,
na kolenih jo nosim, miže,
da komaj še diham.
Mehka, rdeča
kot mak na polju sanj
valovi v meni groza,
tako utrujena sem od iger,
ki so skromne proti sredini.*

BOŽAJOČI DNEVI

*Bili so
zlato rumeni
božajoči dnevi.
Topli, šepetajoči
kot zoreče
žitno klasje.*

*Dozoreli so
v sivino
in se razsuli
v veselje spomina.*

*Med zvezdnimi
utrinki
se včasih vračajo
v nekdanji bleščavi,
a le za hip -
za vedno so minili.*

MEHURČKI

*Ko se znajdeš
sredi mehurčkastih
zadreg,
želiš, da se vsi
mehurčki
razpočijo naenkrat
in se prikažejo
mavrične rešitve,
ki te peljejo
v umirjen
objem ljubečih rok.*

SVINČENO NEBO

*Svinčeno nebo
brez zvezd
pokriva
moj svet.*

*Če si želim,
da bi se razpočilo,
bi mogoče*

*zopet zableščale zvezde
in razpršile
neznosno težo,
ki lega name.*

BLEŠČAVE PODOBE

*V miru večera
čutim nemir.*

*Bleščave podobe
bežijo pred očmi.
Hočem jih
ujeti,
zaustaviti,
razčleniti
in osvojiti.*

*Želim,
da z menoj
zopet v polno
zaživijo!*

PREPROGE ŽIVLJENJA

*Svilene niti
tkejo
preproge življenja.*

*Gladke,
pisane,
otožne,
nemirne
z ostrino ali mehkobo.*

*Kot v pravljici:
leteče,
lebdeče,
mirujoče
med nebom in zemljo.*

*Želim še
potovati na svoji
nemirni preprogi
tudi v neznano.*

POGOVOR

*Običajno kadar rečem: »Zdaj grem spat«
pomeni: grem se pogovarjat s tabo,
vleč se na sladki hrbet in na ramo
in s pogrezanjem vate ti misli brat.*

*Rečem: »Besnim, ker misliš le na sebe!«
A jaz se motovilim okrog hiše
in mačkam prigovarjam: »Tiše, tiše!«
Ležim v travi, pa čeprav me zebe.*

*V zvezdnem pesku iščem kamen zase
in v svetlobi lune ga povlečem nase
ter mislim, da si ti, ker trik deluje.*

*Saj čudeži so, če verjameš vanje
in to, da me objemaš, niso sanje,
sva eno – ljubiva – kdo obupuje?*

*

*Ali veš, da ne maram več oblakov,
včasih se z njih tvoj obraz oblikuje,
drugič se luna skozi posmehuje,
pravi: »Dovolj zajubljenih bedakov!«*

*In ko se obrnem, me veliki voz čaka,
in čutim praznino, oje so za dvoje
in tudi veselje priznava heroje,
ki se oprimejo repatice kraka.*

*Toda na cesti se spotikam ob kamne,
ker preveč strnim v veselje –
ranjene noge in sanje omamne.*

*A ko sva v vozu, krmiliš kot ptič,
drviva čez žareče zvezdno polje,
da sva le skupaj, vse drugo pa je nič.*

*

*Zdaj več nočem zvečer zunaj hoditi,
če se nebo ne blešči, se pa hiše,
in misel nate mi spet solze nariše,
že zlogujem, v vsem tem stihu so skriti.*

*Če bo v pesem prešla bolečina,
kaj pa potem nama bo preostalo,
saj že brez tega trenutkov je malo,
ko sva v omami, čeprav brez vina.*

*Solze so voda in zvezde planeti,
a pamet vseeno odpoveduje,
saj brez iluzij ne da se živeti.*

*Tudi če v tla gledam, se kamen zasveti,
in najino zgodbo pripoveduje,
o večerih, ki so nama še sveti.*

Valentin Oman, *In memoriam*, 1997-2000,
mešana tehnika / platno, 110 x 160 cm

Janez Mrdavšič

HAIKU

*Kopni sneg belih
vetrnic, razteka se
v mlado zelenje.*

*Divji kostanji -
lestenci belih cvetov -
sijejo senco.*

*Potok pretaka
belino oblakov
s tolmana v tolmun.*

*Zarja nad goro
ugaša; večer srebrni
zvezde in mesec.*

*Oblak na nebu
temni, po polju senca
seje mrak in hlad.*

*Prasketajoč blisk -
grom se grozeče kotali
v globine noči.*

*Hiša ob poti
sameva, razbita okna
ji prerašča slak.*

*V tolmunu pod jezom
se peni veselo
vreščanje otrok.*

*Otrok zakriči,
v travi na tleh obleži
mrtva čebela.*

*Veter raznaša
drevesa prihodnosti
daljavam v dar.*

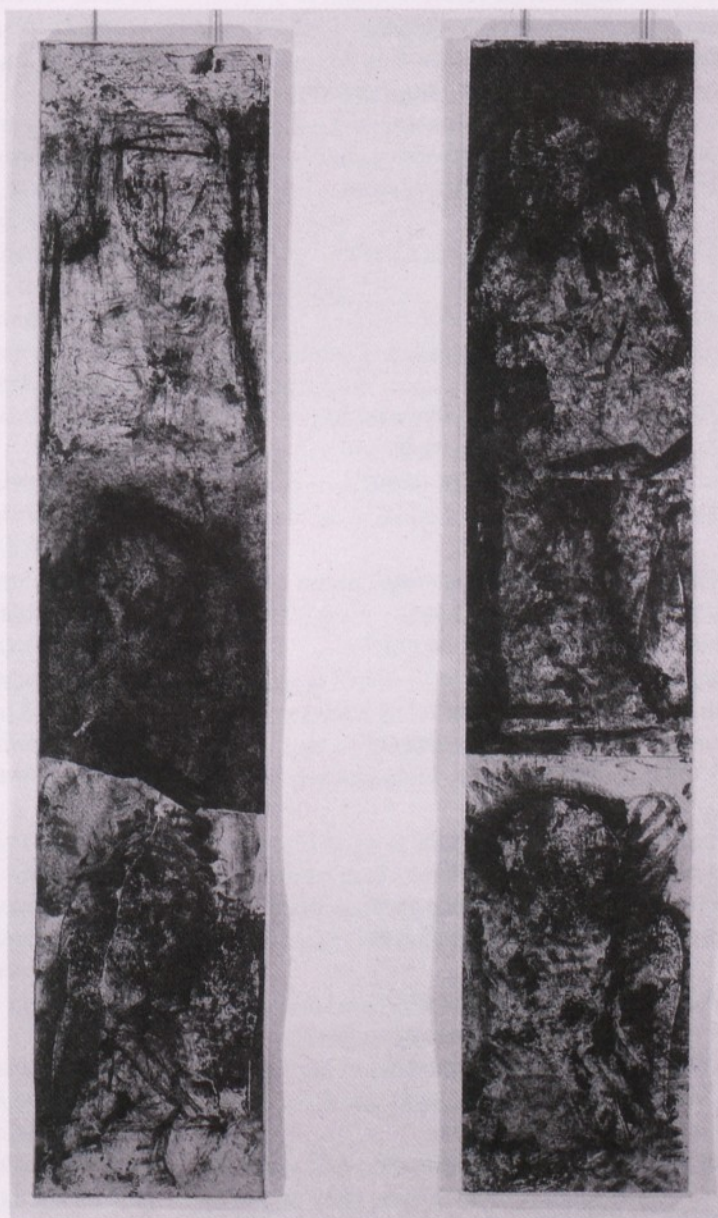
*Morje si kodra
sivo gladino, nebo
nad njim krvavi.*

*Gore oblakov
nad morjem izgubljajo
zlato obrobo.*

*Nad morjem tema.
Poletne bliskavice
parajo nebo.*

*Za ladjo brazda
razklane sinjine -
obala blede.*

LEPOSLOVJE

*Valentin Oman, In memoriam,
1997-2000, mešana tehnika / platno, 40 x 240 cm*

Andrej Rozman Roza

MARTIN KR PAN NULA TRI

AVTOR V GOSTEH

Andrej Rozman Roza

UVOD

*Martin bi bil navaden kmečki fant,
če ne bi bil totalen zabušant,
kar je bilo prav neverjetno čudo
za trdo in kamnito rodno grudo,
kjer od vsega, kar je obrodilo,
samo otrok bilo je res obilo.*

*Čeprav Martin je bil krepak kot vol
in velik, da je mizo imel za stol,
lahko bi delal cele božje dneve,
pa ne bi se izkopal ven iz reve,
če ne bi, ko spoznal je, v čem je zmota,
šel s trnjeve poti na kriva pota
in se namesto z repo in živino
je ukvarjal z brezcarinsko trgovino.*

*Čez mejo je čez gozd in čez planine
tovoril neverjetne količine
vsega, kar se dalo je prodat,
od računalnikov do čokolad.*

*Kar spraval ni na svoja krepka pleča,
to vsebovala je ogromna vreča,
ki jo za njim je brez besed nosila
ljubeče vdana islandska kobila.*

*Če so ga kdaj nehotoma zalezli,
organi so se kakor žolca tresli
vsi v strahu, da ga treba bo prijet -
saj tudi, če jih je bilo deset,
Avstrijci, Italijani in Slovenci
so brez izjem končali na urgenci -*

*nakar so vsi pisali poročila
o tihotapcih večjega števila,
ker jih bilo je v dno ponosa sram
priznat, da jih pretepel je en sam.*

*Posamezniki sicer so šušljali,
a ker o njem so mediji molčali,
nihče verjel ni, da se to sploh da,
da kdo državo uspešno goljufa,
pa ni povezan niti s policijo
ne z mafijami, ki za vsem stojijo.*

*In bi zato nikoli zgodovina
ne izvedela za silnega Martina*

*in bolj kot v njega bi ljudje verjeli
v to, kar vidijo v telenoveli -
če ne bi na nek pust in prazen dan,
prišel v Bruselj strašen velikan
iz daljnih divjih krvoločnih krajev
z ostanki nečloveških običajev.
V telo ogromen, žilav in čokat,
od črnih dlak povod povsem kosmat.*

*Najel je znamenit in lep hotel,
in ga spremenil je v svoj bordel.
Stvari, ki so tam notri se godile,
bile preveč so še za pedofile.*

*Evropska javnost je bila zgrožena,
a mnenja pravnikov povsem deljena.
Po medijih se je razvnel razdor -
- a kot da to bi ne bilo dovolj,
v posmeh civilizacijskih postav
divjak je dal oglas in v njem pozval
pogumne fante iz vse Unije,
da na življenje in smrt se z njimi bije -
v prostem slogu - kot vsak ve in zna,
s hladnim orožjem in mož na moža.*

*Izziv je dvignil mnogo vrst prahu,
vse od navdušenja pa do strahu.
Iz prav vseh članic petnajsterice
na glavnem trgu se nabralo je
vse polno boja željnih pretepačev
in njihovih razgretih navijačev,
ki so takoj se silovito sprli,
o tem, kdo s tujcem se boril bo prvi.
Zapele so žaljivke in pesti,
in nekakajkrat je tekla tudi kri.*

*A ko so skoraj se že domenili,
da bodo skupno vodstvo izvolili,
objavil je Evropski svet svoj sklep,
sprejet kot bojda zadnji možni ukrep,
da »ker se predpostavlja smrtni izid,
se prepove na izziv odgovoriti.«*

*Na trgu množica je pobesnela,
le redka šipa je ostala cela.
Sile so silo morale podvzeti,
da je bil končno spet vzpostavljen red
in je bil trg, kot se za trg spodobi
in so na njem spet srali le golobi.*

*Ker je krvav spektakel izostal,
bilo je marsikomu resno žal.
Lastniki televizij so besneli,
saj sponzorje prenosa so že imeli -
bil prizadet evropski je ponos
in hkrati njihov delniški donos.*

*Zato se niso kar tako predali
in skoraj vsi pomembnejši kanali
bili so polni raznih analiz,
debat, anket, razprav, okroglih miz
o tem, ali se da premagat zlo,
ne da spustiš se na njegov nivo.*

*Prikazan je bil tudi intervju
z razvratnim tujcem, ki je brez sramu,
medtem ko je novinar spraševal,
predrzno in nizkotno kot žival
se vzpel na klubsko mizico v salonu
in uriniral dol po tapisonu.*

*Ker stvar so vsi kanali ponovili
med najpomembnejšimi poročili,
med državljani je izzval eksces
nesluten in nekontroliran bes,
da so vse javnomnenjske analize
kazale na nevarnost resne krize
zaupanja ljudi v demokracijo,
če oblasti ničesar ne storijo.*

*Zato se končno prvi komisar
osebno je zavzel za celo stvar
in je poklical sedem modrih glav,
ki našle so rešitev iz težav -
da sme se boksat, brcat, grist in klat
in se podat legalno v tak spopad
le ta, ki to počne profesionalno
in je morit in mret pripravljen stalno -
ne torej vsak zavéden korenjak,
ampak zgolj registrirani vojak.*

*Evropske vojske so potrebovale
cel teden, da so celo stvar prespale -
nakar so se sestali generali,
ki so še teden dni trdo sejali
na koncu pa izbrali kandidata
ki zanj so vsi verjeli, da mu rata.*

*Teve prenos je bil zagotovljen,
reklamni blok primerno zasoljen,
največji štadijon povsem nabit,
zglasni tujec pa krepak in zvít.
Znal je vse to, za kar si je pobožno
občinstvo mislilo, da sploh ni možno.*

Dvoboj je trajal le deset minut -

*naslednji dan je v ringu bil že drug.
Nakar cel mesec dni prav vsi po vrsti
iz boja so prišli v prelepi krsti.
Nekoč navdušujoč teve program
postal je čudno tih in brez reklam.*

*Le še sadisti gledali so boje -
in svojci, ki bodrit prišli so svoje.
Junakov je začelo zmanjkovat,
uprl se je vojni sindikat.*

*In tu je zdaj prišel trenutek pravi,
da v bran evropski časti se postavi
in gre za večno slavo v zgodnji grob
nekdo iz prvih kandidatk za vstop.*

*Ker se je to dogajalo pred tem,
kar ukinjen je naborniški sistem,
in ker bi moral služiti vojni rok,
štrbunknil je v ta zgodovinski tok
in bil za boj krvavi je izbran
nihče drug kakor prav Martin Krpan.*

ZAKLJUČEK

*Ko v krvi ležal je Brdavs in bil končan je boj
in na Martina se pognal novinarski je roj,
Evropi, ki bila je že s ponosom prav pri tleh,
čez kislo lice se je spet razlezel sladki smeh,
saj nadnaravni velikan z odmaknjenih planin,
ki prekalil ga je Balkan, prav v kratkem bo njen
sin.*

*In ko bo branil jugovzhod, bo tak silak komot
preprečil ilegalni vstop sestradanih sirot.*

*Po zmagi je Krpan popil takoj ves alkohol,
ki v drag kristal ga je nalil evropski protokol,
nakar je šel do toalet in čisto brez sledi
zapustil svet prepolnih skled in velikih kupčij.*

*Doma čakala ga je vas in z njo vred sam župan.
Tri dni in tri noči - ves čas čakali bi zaman,
če ne bi pili noč in dan in peli na ves glas,
da najslovitejsi Zemljan je eden izmed nas.*

*Slavila je Slovenija, kot da slavi cel svet -
tri dni in tri noči v Ljubljani vladal je izreden cestni red.
Martina sicer ni bilo, a kaj za to, saj tu
imel je vso famílijo, nared za intervju.*

*Slavila je Slovenija od Prekmurja do Alp -
ko kot da vroči glavi bi odrezal pisan skalp,
četrto jutro jo zbudi krvavohladen tuš,
ko se v prvi kroniki oglasi besni Bush.*

AVTOR V GOSTEH

*In reče, da je žalostno, da se normalno zdi,
da bodoča Nato partnerka ima dovolj moči
za čuden dvoboj za prestiž, medtem ko iz nje v
Irak
ne pride niti Rdeči križ, kaj šele kak vojak.*

*'Naj rajši bi Slovenija poslala nekaj čet
nad te, ki se ne menijo za nov svetovni red
in ki namesto vseh vrednot svobodnega sveta
priznavajo le svet grozot in vladavino zla.*

*Ko sile koalicije gradimo trajen mir,
da, koder sonce hodi, bo s sveta pregnan prepir,
iz dneva v dan vse več držav skup z nami krvavi,
med njimi pa zaenkrat žal Slovenije še ni.'*

*S to mislijo se Bush konča in ker magister Rop
je ravno sredi zajtrka, mu pade žlička z rok,
ki zgrabijo za telefon, a iz njega Grizold pravi:
'Samo moment, poklical bom takoj po prvi kavi.'*

*Medtem že Rupel zazvoni, da bi mu sporočil,
da pravkar je dobil e-mail, ki zna bit zanimiv.
Nekdo, ki je v tem podkovan, mu piše, da bi rad
predsednik Bush, da gre Krpan naravnost v
Bagdad.*

*Ko reče Rop, da niti en sam samcat naš vojak
brez odobritve OZN ne bo šel v Irak,
Dimitrij Rupel zarohni: »To so neumnosti!
Mi ne moremo zavrniti vloge v koaliciji!«*

*A isti hip, ko odloži, že Grizold zazvoni
in zadovoljno sporoči, da se že veseli
sprejet izziv in dol poslat slovenske vojske cvet,
da našo moč spozna Irak in skupaj z njim cel
svet.*

*Ko Rop odločno ponovi, da tja ne gre noben,
se Grizold tiho poslovi in vključi CNN.*

*Slovenska vlada tisti dan dajala ni izjav,
na Bushev govor se samo Drnovšek je odzval
in rekel, da vsekakor prav bilo bi zraven bit,
vendar je treba celo stvar pred tem še uskladit.*

*Slovenska javnost se je po podatkih vseh anket
večinsko opredelila proti napotitvi čet
med sile okupatorja, ki ima vse več težav,
vsaj dokler bodo pod poveljstvom Združenih
držav.*

*A Janša brž opozori na zgodovinski fakt,
da dve tretjini smo bili za vstop v Nato pakt.
V Natu pa, kot vsakdo ve, so glavne ZDA
in smo se torej že takrat opredelili za:
'Kar s par adhoc anketami ne da se spremenit
uraden in zavezujoč referendumski izid.'*

*Vzplamtela je polemika med proti in med za,
uradno pa Slovenija ni rekla niti a.
Zaprtilih ust se mojster Rop skrivnostno je
smehljaj
in Rupel je izjavil le, da izjav ne bo dajal.
A ves ta čas vse bolj in bolj je bodlo v oči,
da pri vsej kolobociji nikjer Martina ni.*

*On, ki je bil za vse to kriv, ker je tako močan,
da v Bushu upe je zbudil, je izginil kdovekam.
Se res z oboževalkami je zmage veselil?
Se ni morda le pred dolžnostjo strahopetno skril?*

*V trenutku je prišlo na dan vse polno strašnih
zgodb
o tem, kako je bil Krpan z mejaši včasih grob.
Nekoč jih je bilo enajst, pa jim totalno sam
v pol šolske ure je zadal šest zlomov in dvajset
ran.*

*Ko tihotapil je klavir, se v lovsko past ujel -
a jo je zvil in vrigel in dva hkrati z njo zadel.*

*Zato, čeprav ga ni bilo, je bil Martin Krpan
celo s povečano močjo slovenski number one.
Od njega pa ne pride glas. Le daljši SMS:*

*Sporocam vam, da nisem vas
reprezentancni pes!*

*Vi se kar združite cimprej v globalni kup
sveta -*

*pod soncem je se dosti mej, kjer se tovorit da!
Kdor pa bi kaj iz Svice rad,*

odpre naj mojo stran -

od nozev, ur do cokolad na www.krpan!

*Valentin Oman, Torzo,
2003, mešana tehnika / papir, 50 x 65 cm*

Karla Zajc Berzelak

O šepetanju iz pradavnine

OKRUŠKI

*Smo v začaranem kraljestvu
zveste zemlje, strogih zvezd.
- Bela hiša v belem mestu,
ne, palača do nebes.*

*Kjer stoji vitka palača,
je nekoč raslo drevo.
Ne, skozi stene, okna, vrata,
hrast še zmeraj sega v noč.*

*In zato plava palača
v noči včasih kot privid.
Trd in zelen želod hrasta
ruši, ropa beli zid.*

(Gregor Strniša)

Ko sem pred nekaj leti obiskala škratovo votlino v Podpeci, sem dobila eno najlepših daril – diamant v vrečki iz žaklevine. Dragocena modifikacija ogljika me sicer nikoli posebej ne gane, toda darilo je imelo zgodbo – diamant bo moj toliko časa, dokler ga ne bo uničila moja radovednost; če bom pogledala v vrečko, se bo spremenil v kamen.

Na popotovanjih se povsod srečujem z zgodbami, ki jih turizem bolj ali manj uspešno prodaja – to so zgodbe mitoloških bitij, (božanskih in polbožanskih) junakov, velikih umetnikov in njihovih upodobitev, monarhov, diktatorjev, držnih prestopnikov, njihovih ljubic ... ali zgodbe prostorov, stavb in predmetov, ki so v dolgem razvoju zavesti neke kulture dobili globlji ali celo simbolem pomen. Z naraščanjem potrošništva se vsebina počasi izgublja – zato je Grčija največkrat samo še pribežališče pijače in užitkov željnih turistov, od velike ljubezenske zgodbe veronskih zaljubljenecv Romea in Julije pa je ostalo le še otipavanje Julijine dojke, ki od tisočev dotikov na dan zglačana žari. Vsa Julijin milina in tragika sta se umaknili v patinirano senco ... Tudi Dante na sosednjem trgu je že dolgo osamljen.

Z izgubljanjem vsebine stvari izgubljajo svojo vrednost. Ko so zgodbe pozabljene, nastopi vsečnost.

Zapremo se v svoje bele palače in drevesom porežemo korenine.

Kot da ne potrebujemo nikogar in ničesar.

Kot da smo tu od nekdaj – večni.

Samozadostni.

Kot da poznamo odgovore na vsa vprašanja.

Kot da ni nobene skrivnost(nost)i več.

Oni iz Davnega Časa Pred Nami pa nam na

skrivaj sporočajo, da so tu.

Okruški bajk, pravljic in pripovedk, zapredenih v začarano trnje, čakajo, da jih dekodiramo. Veliko nam imajo povedati; navsezadnje so nastajali v dolгих stoletjih in s sabo posrkali izkušnje generacij. Za navidezno naivnostjo se skriva modrost.

Mogoče se zdi ob razvpitem vstopu v Evropo ceneno razmišljati o pozabljenih zgodbah in v njih iskati vzporednice s sodobnimi dogodki, toda primerjava se ponuja kar sama od sebe.

Naključje ali šepetanje iz pradavnine?

Diamanti na Plešivcu

Pri Jurku pod Plešivcem je živel oglar: pridno je žgal oglje in bil zadovoljen s seboj in z vsem svetom. Imel je sicer le borno bajto, toda v oknih je imel velik zaklad, za katerega ni vedel; imel je v oknih nešteto diamantov, ki niso bili tedaj na Plešivcu redkost.

Za oglarjeve diamante je zvedel cesar Maksimilijan in se sam napotil k njemu pod Plešivec.

Ko je prišel k Jurku, je ta pravkar kuhal vodene cmoke. Oglar ni znal in vedel, kako je treba pozdraviti in sprejeti cesarja. Zato ga je povabil na cmoke. Imena Maksimilijan ni mogel izreči, zato ga je takole poklical:

»Macapan, le pridi, cmoki so dobri!«

Cesar, ki je že dolgo škilil na diamante v oknih, ga je vprašal, čemu jih ima toliko. Oglar ni dobro vedel, kaj misli Macapan s tem. Šele ko mu je cesar s prstom pokazal na drage kamne v oknih, je povedal, da jih ima zato, ker mu ponoči tako dobro svetijo, da ne potrebuje luči v bajti. Cesar ga je prosil, da bi mu dal vsaj enega. Oglar je pobral vse in mu jih našel v naročje, češ sam si bom, ko nanese prilika, drugih nabral.

Cesar je povabil oglarja na svoj dom. Vendar mu ni ugajalo brezdelno življenje. Prosil je, da ga pusti domov žgat oglje. Potolažil se je šele, ko so mu izročili cesaričin vrt v oskrbo. Prav zadovoljen pa ni bil nikoli in cesarica ga je včasih hudo gledala.

Tiste dni so hudourniki na Plešivcu zalili vse diamante.

(Vinko Möderndorfer: Koroške pripovedke, 1957)

PAPAGAJČEK

Štorklja me je – naju je prinesla takrat, leta 1942, v najbolj neugodnem času. Vojna, stiske, strahote, boj za življenje in preživetje. Štorklja se na to ni ozirala. Drobceni naju je spustila v mami-no naročje. Zdravniki so nad nama obupali, mami-na ljubezen pa je naredila čudež in boj za preži-vetje se je spremenil v bitko za zmago. Še posebej zame, saj mi je petnajst minut starejša dvojčica že v maternici dala vedeti, da je in da bo vedno prva.

Oče je doma v svojih velikih dlaneh pestoval glavo, globoko pogreznjeno med ramena, raz-mišljal in si godel v brado ob začudenju dveh majhnih bitjec ob sebi, ki so ju bile same oči, v njih pa vprašaji. Še glave ni vzdignil, niti premaknil se ni ob glasnem blebetanju sosed, ki je prišla očetu sporočiti veselo novico. Še bolj se je potegnil vase, da je bil majhen kot škrt. Sina si je želel, sedaj pa je imel že štiri sopranistke. Njegova sedlarska in tapetniška obrt je klicala po nasledniku.

Tako je moje – najino, rojstvo na očetovem obrazu še dolgo pustilo vidne sledi. Nobeno milo, nobena mrzla ali vroča voda, niti deževnica mu ni-so mogli izbrisati razočaranja z obraza. Zdaj je še trdneje prijel za dreto, šival žimnice, divane, koma-te, pase, torbice, na večer pa s svojimi prijatelji odi-gral šah ali karte, da je odložil misli v drug predal.

Dobili sva še eno sestrnico in končno se je očetu, samostojnemu obrtniku, izpolnila velika želja. Dobil je sina in še enega sina. Pravljичno šte-vilo sedem otrok je upravičevalo svojo čarobnost.

Z leti sem pridobivala na številki čevljev, na obrambnem znanju – trmi, sama pa nisem bila nikoli. sestri dvojčici, ki je že ob rojstvu pokazalo svoj jaz, sem bila kakor senca, kot sled v belini zime, kot dim ob ognju, gumb na bluzi, brez kate-rega si ne morem zapeti bluze. Kot žlica ob krožniku juhe, le prilepila se še nisem nanjo. Kar je počela ona, sem posnemala jaz, obratno ni bilo nikoli.

Do šole je sestra Tina nosila na roki trak.

»Da ne bo pomote,« je rekla mama, ker je do pomote prišlo že večkrat. Tudi klofuto sem že dobila, ne da bi vedela za prekršek. Krivica je bolj udarila kot roka. Na moč prizadeta, tuleča v pred-pasnik sem se končno postavila zase.

»Jaz sem jaz, jaz sem Jelka! Jaz nisem Tina! Nočem biti več senca, sled, sponka na sandalu, veja drevesa! Jaz sem osebek zase!« In kako sem tisti trenutek zrastle! Sestri dvojčici sem tisto klofu-to v zamahu kot z loparjem, da je glasno tlesknilo, z užitkom vrnila. Pa se je moja samozavest kar kmalu sesula, odpihnilo jo je kot regratovo lučko v

vetru. Pekla me je roka in vest tudi. Zvečer sva že bili v postelji, skrivaje pod odejo oblačili, preo-blačili, zavijali punčko iz cunj in spet sem kakor papagajček vse ponavljala za njo. Te nevidne nitke, s katero me je ovila, sem se nehote oklepala in niti opazila nisem njenega zmagoslavja. Jezna nase, nanjo, na njeno odločnost in moč, na mojo nemoč in neodločnost, sem ji bila kljub vsemu hvaležna, saj me je vselej varno pripeljala čez brv. Pri učenju in nalogah sem pričakovala pomoč, pri neznanju potuho, saj sem se zanašala nanjo. Dnevom sem želela dati drugačen pomen, zato sem se vpisala v glasbeno šolo. Dve leti sem med prsti lovila bele in črne tipke, potem pa ob pesmi Naša četica koraka odkorakala domov in končala svojo glasbeno kariero. Kmalu za mano, v moje veselje in zadovoljstvo, je tudi sestra dvojčica za vedno zaprla za sabo vrata glasbene šole.

Nekaj čisto drugačnega pa je vseeno bilo v meni. V tem sva se s Tino razlikovali, ampak samo odznotraj. V meni se je naselila želja, da bi postala baletka. Ob zvokih, kadar sem bila sama, to pa je bilo pri sedmih otrocih skoraj nemogoče, sem ple-sala in plesala, večkrat smuknila v gozd, kjer sem postala vila ali pa metulj. Pa se mi je želja izpolnila in v mesto je prišla učiteljica baleta. Žal, samo dve leti sem sanjala o Ani Pavlovi, saj je na mojo veliko žalost učiteljica odpotovala v drug kraj.

Svoje razočaranje sem zavila v humor. Ta me je premnogokrat rešil iz zagate, ni me pa rešil pred slabimi ocenami v sedmem razredu. Takrat je bilo mojega potrpljenja konec. Kar obsedela sem, po počitnicah pa razred ponavlja zaradi zgodovine. Saj se zgodovina ponavlja, mar ne?

To pa je bila zame priložnost, da sem sedaj zablestela sama in bila v razredu kar precej opa-žena. No ja, malo sem že sklanjala glavo, ker me je bilo sram zaradi ponavljanja. Takšne zadrege in še druge stiske sem varovala zase, v kotu med tramo-vi na podstrešju. Tja sem se zatekala in ostala tudi čez noč, da sem pognala domačim skrbi in strah v kosti. In gumijasto punčko, ki sem si jo kupila z denarjem, prisluženim s čiščenjem čevljev očeto-vih strank, sem potegnila izpod starih revij in papirjev, jo pestovala in jokala kot dež. Izjokala sem vso bolečino in krivico, ki sem jo vedno bolj čutila in se je zavedala.

Sestra je redno nadaljevala šolo. Tako sva se ločili. Med odmorom pa sva vseeno tiščali nosova skupaj. Jaz sem njo bolj pogrešala kot ona mene, samo tega ji nisem nikoli priznala ali povedala.

Kamorkoli sva prišli, sva povzročili zmešnjavo.

Učitelji so bili vedno v dvomih, midve pa sva prav uživali v teh najinih igricah. Oblečeni sva bili vedno enako.

Mama je poleg vsega dela, njive in gospodinjstva še šivala. Bili sva kot lutkici iz izložbe. Kako je mami vse to uspelo, od kod je jemala moči, še danes ne vem. Tudi stiskati je bilo treba, saj ni bilo vsega na pretek. Bila pa sem skromna in hvaležna za vse.

»Kruh si bo treba zaslužiti!« je bil oster oče, trd in vztrajen v besedah, čeprav je v sebi skrival mehko srce. S petnajstimi leti, brez končanega osmega razreda, sem se zaposlila v tovarni. Tina je že delala v bolnišnici. Vez med nama je postajala vse močnejša. Skoraj je že dušila. Kot da bi živela še za nekoga, zanj trpela, čutila, občutila. Bilo je lepo, ja, lepo in boleče hkrati.

V tovarni sem se včlanila med prostovoljne gasilce. Rada sem dajala sebe drugim in pomagala v stiski, saj sem vedela, kako dobrodošla je takšna pomoč.

V gasilski brigadi nas je bilo pet deklet. Ko smo se pripravljali na prvomajsko parado, sva samo dve dobili novi uniformi. V paradi so sodelovali telovadci, mestna godba, planinci, šolarji, motoristi in seveda gasilske čete. Povorka se je vila od tovarne do kulturnega doma, kjer je bila častna tribuna. Celo mesto je bilo okrašeno z venčki in zastavicami, meščani so bili vsi na ulici ali pa so viseli kot pelargonije čez okna. Za to veliko priložnost sem si kupila nove čevlje. Žal za številko prevelike, kar sem ugotovila šele na povorki, ko sem izgubila desni čevljev. Kaj narediti: izstopiti, odstopiti? Ne! Obrnila sem se in poiskala čevljev. Vsi so šli naprej, jaz s hitrim korakom nazaj. Zasopihana sem našla čevljev ob robu pločnika, mladinci pa so zadnji prispeli do tribune. Zahreščalo je po zvočniku in govornik je napovedal začetek proslave. V tistem trenutku pa sem sama pritekla vsa zadovoljna in zasopihana do odra in požela bučen aplavz. Takrat sem se hvalisala ob samostojnem nastopu na paradi, sestra pa se mi je čudila.

Z delom v službi sem bila zadovoljna, saj smo bili navajeni delati, toda misel, da bom ostala delavka, se mi je razpredla čez možgane, trkala na opno, ponoči in podnevi, pri vsakem koraku. Vpisala sem se v večerno šolo. Opravila sem stroje-pisni tečaj. Vse skupaj ob pravem času, saj je šla Tina v medicinsko oziroma zdravstveno šolo v Piran. To je bila zame predolga ločitev. Nemogoče, dolga štiri leta narazen. Nevzdržno. Dnevi so bili, kot bi zagnili zavese, zaustavili promet, vse ure, da je čas kar stal, da je vse obstalo, da so obstale besede v grlu, solze na robu vek, le dihanje je zaznamovalo tok življenja. Pisma so se izmenjevala sleherni dan. Jesen je že hladila zemljo in odpihovala obarvano listje, iz dimnikov se je pričel

kakor plesalka zvijati dim, sandali so obležali na policah. V zadnjem pismu mi Tina pošlje veselo novico, da lahko pridem v šolo, saj se je ena dijakinja izpisala. Veselje je kar vriskalo, hkrati pa so se bojevali vprašaji. Razum je našel mojo šibko točko. Učenje.

Tinin del mene je govoril: pridi! Moj jaz pa šepetal: poskusi! Moja celota se je nagibala kakor barka v nevihti na razburkanem morju. Zdaj sem, zdaj tja! Srce in duša nista oklevali. Napisala sem odpoved v službi, se vpisala v šolo in napisala petnajst prošenj za štipendijo. Skupaj sva končali šolo, se v domačem kraju zaposlili. Tudi malo drugače, zrelejše sva razmišljali. Se zaljubljali, tudi v istega fanta, le da sem se jaz prej umaknila in kot običajno prepustila sestri krmilo. Zdaj me je ločevala tudi zunanost od sestre dvojčice. Pa saj je že ves čas hotela blesteti. Meni ni pomagalo niti mazanje vek s flomastri, saj takrat ni bilo drugega make upa.

Z leti sem se naučila ohraniti svoj pravi jaz in postati srečna s tem, da sem se razdajala za druge. Del sebe namenjam tistim, ki jim v vsakem trenutku rada priskočim na pomoč, jim prisluhnem, ko so žalostni ali ko imajo občutek, da so popolnoma sami. Delček srca pa hranim s prelepimi spomini na mojo mater, ki mi še sedaj daje občutek, da nisem nikoli sama.

In še živim dvojno življenje, življenje, ki teče v dvoje. Moje in sestrine poti so skupne, čeprav razcepljene, misli se prepletajo na daljavo, tako tudi občutki.

In še enkrat v dvoje. Svoje srce podarjam moji-ma dvojčkoma in se razdajam zanju. Vedno mi prebudita spomine in spet najdem njih sledi v belini zime.

Jerica Smolčnik in Bogomir Celcer sta bila od 160 avtorjev, ki so poslali svoja dela na natečaj za 5. delavno srečanje starejših avtorjev v organizaciji Javnega sklada za ljubiteljske kulturne dejavnosti Republike Slovenije v Dobrni, med dvanajstimi izbranimi, ki so nastopili na zaključnem literarnem večeru. Čestitamo!

Iz stare zdravniške torbe

Tudi predmeti imajo velikokrat dušo in značaj. Dolgoletna raba, skupna doživetja, lepi in težki trenutki – vse to jih poveže z lastnikom, jih nekako posebi. In če jim natanko prisluhneš, jih slišiš pripovedovati. Vesele in manj vesele zgodbe.

Nekaj takega je moja stara zdravniška torba, ki jo zdaj, ko sva oba upokojena, večkrat vzamem v roke in si jo ogledujem. Je starinske oblike, trebušasta, iz šagriranega, močno oguljenega in razpokanega usnja. Starinski zaklepi so bili nekoč kromirani, zdaj pa je odrgnjeni nekdanji sijaj pogledala neugledna medenina. Ponujali so mi novo, vendar sem jo hvaležno odklonil. Na staro sem se navezal kot na bojnega tovariša, ki ga ne moreš zamenjati za nova prijateljstva. Tem prej, ker ima za seboj dolgo zgodovino.

Ko je nekdanji guštanjski zdravnik dr. E. leta 1915 diplomiral na graški medicinski fakulteti, so mu jo podarili ponosni starši. Spremljala ga je na soški fronti, nato pa vseh osemindeset let terenskega zdravnikovanja. Njegova vdova, prijetna, drobna, sivolasna gospa mi jo je skupaj s kupom starih nemških strokovnih knjig podarila, ne toliko zaradi tega, ker sem jo zdravil, marveč zaradi prepričanja, da bom podarjeno znal ceniti. In ni se zmotila.

Za knjige žal ni ostajalo veliko časa, torba pa me je zvesto spremljala na vseh mojih poteh. Peš in na kolesu, pozneje na prtljažniku motorja. Bila je premočena, blatna in zasnežena, skupaj z menoj se je nekoč skotalila v potok, ko naju je spodneslo na strmem, zaledenem pobočju, molče je poslušala moje sočno preklinjanje, ko sva se pobirala. Kar nekajkrat sem z njo učinkovito lopnil potepuškega psa, ki se mi je s hudobnimi nameni zaganjal pod noge, zahajala sva v zadušljive, vlažne delavske barake in direktorske vile. Doživela sva rojstva in smrti, veselje in žalost. Oba sva ostarela, le spomini so še mladi in živi – kot da bi se zgodilo včeraj...

Poleti 1953 sem bil na neobvezni študentski praksi na mariborski kirurgiji, ki ji je takrat šefoval primarij dr. A. Strog, odločen, primerno glasen gospod.

Velika dopoldanska vizita. Na čelu primarij, ob njem nekaj »odraslih« kirurgov, za njimi specializanti in sestre, na repu pa mi, študentovska »zelenjad«. Spodobno hierarhično razvrščena dolga bela kolona, ki smo ji takrat rekli »beli tok«, se dostojanstveno premika iz sobe v sobo. Primarij se ustavlja ob posteljah, razpravlja s svojim »štabom« nad prestrašenimi in otrplimi bolniki, drugi spoštljivo molčimo.

Na koncu se ustavim v enoposteljni sobi pri suhem, zelo bledem, sivolasem bolniku, ki si nas bistro in zvedavo ogleduje. Primarij glasno razlaga, da gre za »carcinoma ventriculi inoperabile«, doda še, da je »casus infaustus, prognosis pessima, nulla spes.« (Neoperabilni rak na želodcu, brezupen primer, slaba prognoza, ni upanja.) Bolnik zelo pozorno posluša, in ko se že obrnemo proti izhodu, se nenadoma oglasi: »Gospodom zdravnikom sem za izčrpno informacijo o svojem stanju zelo hvaležen. Moram pa povedati,

da tako slabe in zanikrne latinščine še nikoli nisem slišal. Naj se predstavim: sem doktor ta in ta, upokojeni profesor klasičnih jezikov.

Molče, hitro in veliko manj dostojanstveno smo se pobrali. Kaj pa naj bi drugega ...

Leta pozneje srečam svojega starega mariborskega profesorja latinščine. Opišem mu dogodek. Krivo se nasmehne in na svoj način, počasi in premišljeno pripomni: »Še vedno je preveč čvekanja in premalo razmišljanja. *Si tacuisses, philosophus mansisses!*« (Če bi bil molčal, bi ga imeli za filozofa.)

Poleti 1955 sem stažiral pri primariju S. Mlad, zagnan, poln dobrih namenov in še precej neroden.

Pripeljali so nam starejšo, obilno, baročno zaobljeno žensko z akutno zaporo črevesa. Malce v zadregi nam prizna, da je pojedla štiri ali pet kilogramov češenj s koščicami vred, ki so se zagostile in čvrsto »zacementirale« v danki.

»To bo pa tvoja naloga!« je primarij pokazal name. Bolnico so namestili na ginekološko mizo, podložili gumirano platno, ki je bilo speljano v predstavljeno vedro. Usedel sem se med bohotna stegna in pričel z »operacijo«. Z orokavičnim prstom sem potrpežljivo praskal, koščica za koščico je kapljala v vedro, tu in tam sem naročil: »Tovarišica (takrat smo bili še tovariši in tovarišice), še malo se napnite,« kar je ubogljivo naredila in mi postregla z novo porcijo sprijetih koščic. Zunaj poletno sonce, skoraj vsa posadka oddelka na letnem kopališču, midva pa tiho zatopljena v (ne ravno blago dišečo) opravilo. Po treh urah je trebuh splahnel, vedro pa je bilo skoraj polno.

Pri večerni viziti sem najbrž grdo gledal, kar je primarij opazil. Namuznil se je in dejal: »Tako je to, kolega, medicina ima tudi nelepe strani in dobro je, da jih čimprej spoznaš. Vem, da nisi užival, vendar si bolnici prihranil težko operacijo – in le to šteje.«

Štiri mesece sem že bil obratni zdravnik v železarni, ko so me iz vedno prenapolnjene ambulante nujno poklicali k energetski postaji železarne, kjer se je zgodila nesreča. Med remontom sta delavca obležala pod sistemom cevi plinskega generatorja, kjer ju je zajel strupen monoksid. Bližje ležečega so še zvlekali na varno, bolj oddaljeni pa je brez reševalnih naprav bil nedosegljiv.

Z reševalcem Tonijem, sireno in modro lučjo oddivjava tja. Pričaka naju gruča delavcev, glasno gestikuliranje, splošno razburjenje. Reševalcev z Draegerjevimi aparati od nikoder, dragocene minute nepopravljivo otekajo.

S Tonijem se brez besed spogledava, globoko zaja-

meva sapo in se po kolenih in trebuhu splaziva pod preplet debelih cevi in nosilcev. V temi otipavava ponesrečenca, vsak ga zgrabi za eno nogo, družno ga vlečeva na plan, ves čas zadržujeva dihanje. Zunaj ga oživljaj, prispejo še reševalci s kisikom.

Ponesrečenec se prične zavedati, se usede, me odsotno, debelo gleda z motnimi očmi, zakašlja in me izdatno pobruha. Nikoli, ne prej ne pozneje, nisem bil kakšnega kozlanja bolj vesel.

Oba s Tonijem sva sajasta, črna po rokah in obrazu. Prej bela halja je črno marogasta in vsa pobruhana. Zadovoljno se reživa drug drugemu.

Težka dlan me lopne po ramenu, da skoraj kleknem. Obrnem se in zagledam orjaškega, debelega delovodja, ki me prijazno gleda. »Dohtar,« pravi, »od danes naprej ste res naš!«

Primarij S. bi k temu najbrž pripomnil: »No, vidiš kolega, medicina ima lahko tudi lepe strani.«

Zima 1959. Spodobna, z globokim snegom in mrazovi. Na osamljeni kmetiji visoko v Brdinjah rodi prvesnica in se pri tem raztrga. Mlada babica me kliče za šivanje.

Po dobrih dveh urah kobacanja skozi zamete in ledeni veter, že precej »zmehčan« stopim v zatohlo, temačno izbo z nizkim, lesenim stropom. Elektrike ni, na voljo sta le dve brleči in kadeči se petrolejki. Babica na eni in mati porodnice na drugi strani mi z njima osvetlujeta »delovišče«. Šivam bolj na otip in čeprav nisem pobožen, me ima, da bi stisnil očenašek ali dva za to, da bi se zadeva srečno končala.

Nazaj grede in še kar nekaj časa potem me skrbi in grizlja, kako sem opravil. S kmetije nobenega glasu.

Tri mesece pozneje se oglasi mož pri meni v ambulanto zaradi svojih zadržev. Kar malo v strahu ga vprašam, kako je z ženo. Nekaj časa me molče in resno gleda, nato se mu usta raztegnejo od enega ušesa do drugega, blaženo zamežika in mi navdušeno sporoči: »Fajn ste jo zarajali, gospod dohtar! Taka je kot nova!«

Silvestrska noč 1961. Malo pred polnočjo me pokličejo v ambulanto. Pričaka me majhen, suhljat, neznatni možicelj s križkrazem razrezano plešo. Precej okajen. Srajca in suknjič sta prepojena s krvjo in rdečim vinom.

Lotim se šivanja. Lokalne anestezije skoraj ne potrebuje, ves čas mi gostobesedno razlaga, da sta z ženo imela nekakšno »letno bilanco« in da mu je na koncu polno steklenico vina raztreščila na glavi. In da ji bo »hudiču babjemu« že pokazal, ko pride domov.

Ko je zašit in obvezan, zahteva zdravniško spričevalo, češ da se bo ločil. Takšno pijano petelinjenje že poznam, zato ga pomirim in naročim čez dva dni.

Ponovno se oglasi, trezen in umirjen. Pove, da spričevala ne rabi in da se ne bo ločil. »Saj veste,« mi zarotniško pomežikne, »odeja vse poravnala!«

Ob štirih zjutraj me pokličejo k lepo rejeni bolnici na Tolsti Vrh. Napad žolčnih kamnov. Prepotena se zvija v bolečinah, bruha in stoka. Opravim, kar je potrebno, napad poneha. Raznežena in hvaležna ženska mi v naglici pripravi jajčno cvrtje, ki ga, zaspan in slabe volje, iz gole vljudnosti poskušam pospraviti. Vse skupaj je slabo ocvrto, napol surov beljak se smrklasto vleče. Ženska me zamišljeno gleda, ko z vilicami brezvoljno bezam po jedi in se naenkrat oglasi: »Skoraj bi vam pozabila povedati, gospod dohtar. Groozen beli tok imam, tak je kot en žlajm, kar vleče se ...«

Kar je preveč, je preveč. Naenkrat se mi močno mudi, vse skupaj pustim in se naglo poslovim. Zunaj globoko vdihavam rezek jutranji zrak in si na silo dopovedujem, da imam najlepši poklic na svetu.

V sterilnem ozračju velike klinike je lahko akademsko razpravljati o etiki, urejenih medčloveških odnosih, vzornem odnosu do bolnika in kar je še takšnih lepih reči, ki jih seveda navdušeno sprejemamo in jim vneto pritrujemo. Drugače je na prvi frontni črti, v osamljenih podeželskih ambulantah, kjer je vsakdanje delo trdo, zelo stvarno, in kjer se je treba prilagajati in obvladovati tudi nenavadne situacije, ki so daleč od akademskih pravil.

Ob dogodku, ki ga opisujem, bi me moralo biti globoko sram, pa me ni. Drugače enostavno ni šlo.

Kot obratni zdravnik sem obravnaval tudi delavce velikega gradbenega podjetja, ki so v veliki večini bili iz bivše Juge. Nekateri med njimi so bili izrecno neprijetni, kverulantski, simulantsko nastrojeni, vedno pripravljeni na prepir in zaščito svojih, velikokrat namišljenih »pravica«.

Enemu teh primerkov sem z mirno vestjo zaključil bolniški stalež, s čimer se seveda ni strinjal. Razbijal je po mizi, grozil, pljuval, mi s pestjo mahal pred nosom in me obkladal s psokami, med katerimi je še najbolj nedolžna bila »kurvo slovenačka!« S svojim početjem je nehoti dokazoval, da je res zdrav in pri močeh in da se mu ne godi nikakršna krivica.

Nekaj časa sem ga poskušal pomiriti in se z njim civilizirano pogovoriti, vendar si je to očitno razlagal kot slabost in postajal vedno glasnejši. Spoznal sem, da se bo z njim treba pogovoriti drugače, v edinem jeziku, ki ga razume.

Skrbno sem zaprl vrata predprostora (prič nisem potreboval) in mu v njegovem jeziku začel podrobno razlagati, kaj si mislim o njem in njegovem nastopu. Ker sem do štirinajstega leta odrasčal in se šolal v Vojvodini in se družil in pretepal s svojimi srbskimi in madžarskimi vrstniki, sem krepke in slikovite kletvice kar dobro obvladal. Tiho, počasi in sistematično sem mu v sočni cirilici »obdelal« vso bližnje in bolj oddaljeno sorodstvo, celo hišno številko sem mu omenil, pozabil nisem niti na domačega psa. Neskomrno moram priznati, da sem ga daleč prekosil.

Reakcija je bila nepričakovana. Molče in z odprtimi usti me je poslušal, oči so mu postajale vedno

večje in bolj okrogle, prvotno začudenje se je spreminjalo v nekakšno odkrito občudovanje in celo navdušenje. Nazadnje je poskočil, mi prožil roko in zavpil: »Pa šta mi, bre zeljače, nisi odmah kazao, da si naš?!«

Zadeva se je med gradbinci hitro razvedela, vsi so me naenkrat poznali, prijazno so me pozdravljali na cesti. Po tihem in na glas so me vzeli »za svojega«, problemov z njimi zanaprej ni bilo.

Čudna so pota slave ...

Življenje na osamljenih koroških kmetijah je bilo vedno trdo in tudi ljudi je naredilo takšne.

V božični noči 1963 me po polnoči pokliče dežurna sestra: pri njej da se je oglasil kmet z Zelenbrega. Bogu za hrbtom, komaj dostopno. Zmenjeno je, da me z volovsko vprego pričaka ob

vznožju, do koder se lahko pripeljem z motorjem.

Snega je krepko čez kolena. Po neizpluženi cesti se nekako prerijem in priplešem z motorjem do začetka gozdne poti, kjer me že čaka droben, molčeč kmet, do oči zavrt v ovčji kožuh. Motor pustim ob cesti, se usedem na nizke sani za prevoz hlodov in slabotna voliča počasi potegneta.

Globoko tišino v zasneženem gozdu moti le škripanje sanic in glasno sopihanje volov. Sneg se iskri v lisah mesečine, ki so se potegnile čez kolovoz, med debli smrek čemijo globoke, temno modre sence, nad nami pa v žametni črnini nočnega neba jasno in nizko žari množica zvezd.

Po skoraj dveh urah se prikaže temačen obris zasnežene bajte. Pričaka naju nekoliko bolj zgovorna gospodinja. V naglici mi našteva, da je oče, prevžitkar, že nekaj let hrom, da ima visoko vročino in da je »čudno ubogi«.

Vstopim v nizko, temačno sobico, zatohlo, z vonjem po urinu in plesni. Poltema, ki jo osvetljuje le brleča, gola žarnica, pokrita z mušjimi kakci neštetihi minulih poletij. Na nizkem ležišču v kotu se zgane kup umazanih cunj, iz njega se prikaže bleda, koščena roka. Bled obraz pod zmršenimi sivimi lasmi me gleda iz globokih očesnih votlin, brez iskric svetlobe v njih. Zdi se, kot da je starca na ležišču že zamenjala njegova lastna smrt.

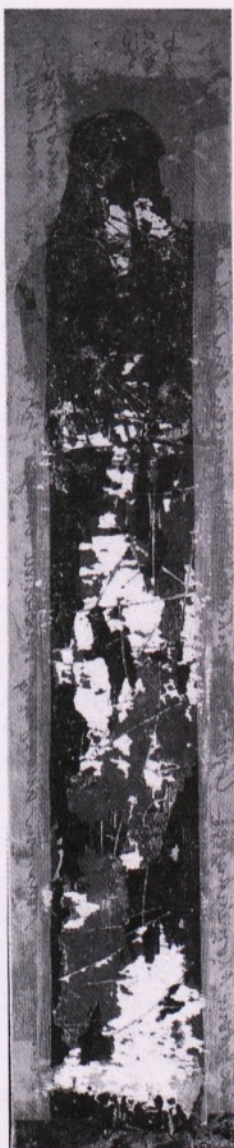
Izmotam ga iz raztrganih odev, prijemam in obračam prepoteno telo. Skoraj duši me smrad že dolgo neumitega mednožja. Trkam po upadlem, rebrastem prsnem košu, poslušam struganje in žvižganje v pljučih, zaskrbljen zaznavam zaletavajoč se in pojemajoč srčni utrip. Bolnik mi diha v obraz, preplašeno in zaskrbljeno me gleda, čaka na besedo tolažbe. Utrujen in slabe volje molčim, za kar mi bo pozneje gotovo žal.

Od kod visoka vročina, mi postane jasno šele, ko shujšano in prepoteno telo obrnem na bok. V globokih, vnetih in gnojnih preležaninah na bokih in križu v soju žepne svetilke kar zamrgoli drobnih, belih črvčkov. Živahno se zvijajo tudi na umazani, z gnojem prepojeni rjuhi.

Rane dolgo in temeljito čistim, naraščata mi ogorčenje in jeza. Na zamašeni mizi odrinem umazano posodo, napišem recepte, pustim tubo mazila. Nekoliko grobo očitam kmetu in ženi, da sta starca tako zanemarila. Gledata me topo, brez razumevanja, nato se oglasi žena: »Saj oča imajo vse, kar je zapisano. Košto, mošta, kolikor hočejo, svoj štiblc. Le kaj nucajo več? Nam tudi ne gre bolje, pa še fejst delat moramo.«

Gledam ta koščena, nelep obraz, zaznamovana s pomanjkanjem in težkim delom. Uvidim, da je sleherni razprava odveč. Ozrem se po vsej tej revščini in umazaniji, vem, da bo čez leta enako, da se ne bo nič spremenilo in da bosta tudi ta dva, ko ostarita in obnemoreta, deležna enake usode. Bolj spravljivo se pomenim o nadaljnjem zdravljenju in se peš napotim nazaj.

Noč se umika sivini zimskega jutra. Nekje v dolini se oglašajo zvonovi. Umirjam se, tudi v meni se počasi jasni. Ostaja le grenak občutek sočutja, globoke žalosti in nemoči, da bi karkoli spremenil.

Valentin Oman, *Osip / Vzlop*, 2002, mešana tehnika / platno, 40 x 200 cm

Josip Broc Tito, ruski filmi in pojoči vlak

Spomini na nižjo gimnazijo Slovenj Gradec (1945 – 1948)

LEPOSLOVJE

Po 2. svetovni vojni se je meščanska šola v Slovenj Gradcu preimenovala v nižjo gimnazijo in obenem na široko odprla svoja vrata. Novi družbeni red je namreč povabil k šolanju tudi otroke delavcev in batarjev.

Zato so se poleti 1945 11- in 12-letni šolarji po vsej Mislinjski dolini pripravljali na sprejemni izpit. Ker se je naša družina vrnila iz medvojnega pregnanstva v Nemčiji šele v začetku septembra, sem se te preizkušnje udeležil kot popoln »padalec«. Bral sem še kar, le po nemško sem izgovoril »maršal Josip Broc(!) Tito«, pri besedni analizi pa sem predrzno rekel, da je »miš« – glagol. Ker je matematika na srečo enaka pri Nemcih in Slovencih in ker je komisija pri mojem neznanju slovnice krepko zamižala, sem postal gimnazijec.

Šolarji iz zgornje Mislinjske doline so se v Slovenj Gradec od nekdaj vozili z vlakom. Toda jeseni 1945 so med vojno porušeni Marhatov most med Doličem in Mislinjo šele popravljali, zato zveze z vlakom niso bile dobre in prve mesece pouka si je bilo treba izprositi stanovanje in hrano pri sorodnikih ali znancih v mestu in okolici.

A tudi ko je promet spet stekel, je zgodaj zjutraj vozil iz Velenja proti Dravogradu samo t. i. mešani vlak, ki je premogel le dva osebna vagona za potnike, vsi drugi vagoni so bili tovorni. Čeprav je od Mislinje do Slovenj Gradca slejkoprej 12 km, je naš »mešanec« za to razdaljo skoraj redno potreboval okroglo uro, saj je premikal na vseh vmesnih postajah, razen v Šmartnem, torej v Doliču, Mislinji, Dovžah in Turiški vasi. Ker je iz Mislinje odpeljal okoli 6.30 zjutraj, vendarle nikoli nismo zamudili v šolo. Celo toliko časa smo imeli, da smo najprej redno zavili v cerkev in se sv. Elizabeti priporočili za uspešen dan.

To ni bilo nič nenavadnega, saj smo takrat pred začetkom pouka še redno molili, kakor so se kmetje in delavci pred začetkom dela od nekdaj pokrižali. To so profesorji mirno prenašali, čeprav se je kateri zraven tudi že kremžil in posmihal.

Oznaka »profesor« je bila za marsikaterega učitelja, ki nas je poučeval, najbrž neustrezna. Večinoma so bili namreč solidni osnovnošolski učitelji, ki pa so že vpisali različne dodatne študije in so se torej »izobraževali ob delu«. Se pa to pri kakovosti pouka ni nič poznalo, nasprotno. Ko smo se namreč po mali maturi zbrali na ravenski višji gimnaziji dijaki iz Mislinjske, Dravske in

Mežiške doline, smo bili »Slovenjgraščani« med boljšimi.

Tako sem npr. takrat dobil zelo dobro podlago v zgodovini in sem si za zmeraj zapomnil, zakaj je bila za Slovence pomembna cesarica Marija Terezija, zakaj je moralo priti do francoske in kasneje do oktobrske revolucije pa koliko je bilo med NOB sovražnih ofenziv. Zasluga za to gre Viktorju Vaupotu, ki me je poleg zgodovine poučeval še petje. Pri slovenščini smo dobro znali slovnico, na pamet pa celo vrsto pesmi, npr. Uvod h Krstu pri Savici, Soči in druge. Za učiteljico Melavčevo je bilo od vseh slovenskih narečij najlepše njeno savinjsko. Kaj so »karandaš«, »djadja« in »njanja« nam je pri ruščini vbil v glavo Štauber, ki je bil strah in trepet na šoli. Fiziko me je poučeval Bogdan Žolnir, matematiko najprej dobrodušni Cug (morda Cuk?), za njim živčna Šegula.

Pouk je bil torej v redu, čeprav je primanjkovalo učil in knjig, toda če je pri spraševanju pred tablo med profesorjevim norčevanjem in zmerjanjem priletela tudi kakšna klofuta, proti temu ni bilo pritožbe. Da v šoli poje šiba, je bilo l. 1945 še nekaj vsakdanjega.

Gotovo pa nikoli ni koga udaril, še glasu ni dvignil blagi župnik Jakob Soklič pri verouku. Nasprotno, rad nam je posojal knjige, fantom pa pokazal turške sablje v svojem muzeju.

Domov smo se vračali z normalnim osebnim vlakom okoli 13. ure. Ta je pred Mislinjo zaradi hude strmine zmeraj začel voziti bolj počasi, posebno ko se je bližal nadvozu pri Vovkarjah. Zato so tam sošolci Podpečan, Uršej in Tasič pogosto poskakali z vlaka in si tako za pol ure skrajšali pot domov. Zgodilo se nikoli ni nikomur nič. Treba je bilo pač najprej vreči torbo skozi vrata, potem pa se odgnati z zadnje stopnice vagona v smeri vožnje.

Kadar je bilo na urniku šest ur ali smo imeli kakšno drugo obveznost, smo mogli šele na vlak ob 17. uri. Takrat smo opoldne zavili na juho k »Ančki« v staro furmansko gostilno pri južnem vstopu v mesto. Čista juha s kruhom je bila najcenejša jed in gostilničarka kosov ni štela zelo natančno.

Nekaj posebnega so bile šolske kino predstave. Seveda so takrat vrteli skoraj same ruske filme. Dejstvo, da je bil ravnatelj Kos velik prijatelj Rusov, smo včasih tudi izkoristili. Če je bila npr.

proti koncu pouka kje na urniku matematična ali ruska šolska naloga, sva z Verčkovnikom iz Šmartna večkrat šla k Murku v Meškovo ulico in »organizirala« oglede ruskega filma. Ravnatelj je to zmeraj odobril in kdor ni bil dobro pripravljen, si je tako povečal možnost, da šolsko naslednjic piše dobro.

Takrat so po končanem 2. razredu izstopili vsi tisti, ki niso nameravali nadaljevati šolanja, ampak so šli v uk za razne poklice. Tako sem se zgodaj poslovil od nekaterih dobrih tovarišev. Sicer pa smo bili prva generacija, ki je delala malo maturo že po treh razredih, ne šele po štirih. Kakor se je izkazalo pozneje, so imeli od tega korist samo učiteljsčniki, ki so s tem pridobili eno leto, vsi ostali smo pač hodili 5 let v višjo gimnazijo.

In zakaj sem v naslovu tega zapisa dodal še »pojoči vlak«? Zato, ker smo dijaki na jutranji enourni vožnji od Mislinje do Slovenj Gradca dostikrat prepevali.

Ob pol sedmih zjutraj je še spomladi temno ali vsaj mračno, brati je bilo zaradi medle luči komaj mogoče, sicer pa se je zadnje uro pred poukom malokdo učil, torej smo sedli skupaj in začeli peti. Glavni pevci so bili četrtošolec Časov Pepi (kasnejši župnik Jože Tovšak) iz Male Mislinje in njegova sestra Minka, Planinščeva Peter in Majda pa Podpečanova Mara in Tine, Uršejev Pepč, Tasičev Tone in drugi. Nobeden med nami ni bil brez posluha, pesmi pa so nas sproščale in zbliževale.

Peli smo večinoma slovenske narodne, ki nam jih nikoli ni zmanjkalo in jih ne bi niti, če bi bila vožnja še daljša. Pepi je znal voditi petje tako ubrano, da ni bilo nobenega dretja, ampak da so nas redki odrasli potniki radi poslušali, dijaki, ki so vstopili v Dovžah in Turiški vasi, pa so se nam pridružili.

V zvezi s petjem še anekdota. Zakaj je imel profesor Vaupot »na piki« Podpečana, ne vem več. Vsekakor mu je pri tabli včasih rekel, naj zapoje tisto ganljivo »Mati piše pismo belo« in Tine je začel. Pesem ima precej kitic in treba je bilo zapeti vse, če ne vsebina ne bi bila jasna. Tine je pel lepo, Vaupot se je smejal in ves razred je bil dobre volje.

Seveda v tistih letih ni bilo vse tako idilično, daleč od tega. Čutili smo vedno večje pritiske na vero in Cerkev, marsikateri sošolce je prizadela nacionalizacija, neusmiljena kmetijska politika na vasi je šla svojo pot, tudi napetost med Jugoslavijo in Sovjetsko zvezo je naraščala. Toda bili smo mladi, temu primerno neskrbni, kdaj tudi kratke pameti, a čisto nagonsko si zaradi tega nismo dali popolnoma pokvariti mladosti. Zato smo iz tistega časa rešili marsikateri lep spomin.

Marjan Kolar

BRENČANJE

Odlomek iz romana Prekrstitve

LEPOSLOVJE

Vaška gostilna, blaženi kraj, kjer se pod nogami ne motajo otroci, kamor ne sežejo žensko sitnarjenje in domače skrbi. Moško svetišče, kjer kosmata šala ni greh in se družba spremeša kot igralne karte po trenutnem čustvu in nagibu, ne zmeraj po stopnji moči in veljave na vasi ter prinese kdaj domislica tistega trenutka in v njej izrečena sočna primera govorcu za hip enako veljavo, kot jo drugemu da poln mošnjček.

Gostilna, govorniški oder za nizke in visoke, neumne in modre, švedravce in okretneže, šola moških nazorov in pogledov na svet. Loterija, ki za nekaj vloženih besed lahko nasuje zvrhan pehar novic na izbiro: kdo je umrl, kdo se ženi, kje se imajo radi in kje se pretepajo ter bodo končali na sodniji. Spletkarna, kjer se drobne jezice kujejo v zamere in preraščajo v sovraštva; kdaj tudi borilnica, v kateri težke pesti v hipu poravnajo stare žalitve in povzročijo nove.

Gostilna, zatočišče večnih nemirnežev in brezdomcev, kjer vsakdo najde nove prijatelje ali sreča stare. Mrakobnež se ob poliču vina na lepem izkaže za veseljaka, domišljavcu se kot po čudežu zlomi kol v hrbtu. Tu nikomur ne more biti dolgčas, ker vsakdo najde majhno uteho, nekajurno pozabo in prgišče toplote. Prostor, kjer vsi govorijo, poslušajo pa največkrat zvito le tiste, ki dajejo za pijačo.

Kraj, ves spreminjasto pisan skozi počasne ure dneva: trezen v dnevni svetlobi, sanjav o mraku, preden natarica prižge petrolejko, skrivnosten v odsvitih luči, ko se vino zlatasto zalesketa v steklenici, domač, ko se začnejo iz cestne teme luščiti možje kot člani velike družine žejnih, vedno znova potrebni bližine drug drugega. Družba moških, ki jim celodnevno delo odmeri za pedenj večera, da poplaknejo iz ust prah z njiv in kolovozov, z dvorišča in gumna, odmežikajo znoj iz oči ter se jim v zenicah počasi spet prižge veselje za nov dan.

Fantje so se stisnili v kot ter se naredili, da ne vidijo režečega se Martinca, ki jim je kimal, kako lepi vojaki bodo kmalu, ko bodo strumno korakali skozi Rusijo, in nemara še lepši mrlič. Koledniško grdo se mu je spačil Makov Peter ter mu poltiho zaželel:

»Šepavo kobilo, strto oje in daleč k mlinu, dušnega zveličanja pa nič!«

Odobrovoljil jih je kot zmeraj, ker je zraven že natakala vina v kozarce in nazdravil:

»Nam pa daj Bog dosti sreče, naj nam mokro doli teče!«

Zvrnili so za žejo in omamo, sami prijatelji, ki so se veselili istih juter ter jih je na noč tlačila enaka skrb. Kar je peklilo enega, je drugi razumel bolje od modrega očeta in dobre matere. Počasi so žulili vino in Lenartovega Drejca so mimogrede potegnili medse; čeprav delavski je ostal njihov od skupne šole naprej. Drejc, nekdanj rejenec Odamove sestre visoko v planini pri Lenartu, doma tam enako kot v Šentlipšu, a je pred leti raje šel v mesto za fužinarja, kot da bi bil doma na veke hlapec. Pa mu tega niso zamerili ne Lenartovi ne boter Odam.

Naredili so se gluhe za stare, ki so lajnali hvalo vojaškemu stanu, s hrbti so stisnili plot proti zbadljivkam in privoščljivemu posmehu žagarjeve družčine; teh pokvek srednjih let pač nihče ne bo klical na fronto. Zavarovali so se pred gostilniškim žužnjanjem, a s popitim vinom je lastna negotovost kot olje že spet splavala na vrh.

Bolj od daljnovidnih misli jim je bila te dni važna medsebojna bližina. Čudna želja, naj bo Peter za njihovo potrebo burkast kolednik kot že tolikokrat, prostovoljni, dobrodušni pavlihec, ki jim bo tudi brez harmonike znal pregnati slabo voljo, Kotnikovemu tokrat žolčno skrb zaradi očeta in njegove priležnice, ki bi menda rada kako izrinila odraslega sina in hčer s kmetije.

Le čakaj, vsi skupaj mu uganejo takšno, da bo pozabil krivico! Pa saj se po nekaj kozarcih vina tako vse na svetu spet izravna in izgadi.

Starci in žagarjevi naj kar gobcajo, saj so jim v resnici le nevoščljivi mlade moči, prešernosti in deklet, jalovci in pohabe, psi brez zob, ki repkajo in se slinijo Nemcem ter za nekaj litrov vina prepevajo žandarjem nemške pesmi za god.

Kotnikovemu grunt ne uide, ali pa bodo vsakega od njih zares zvesto čakala dekleta, da se vrnejo od vojakov? Barica, Nežka, Majda, Lenka?

Ni še minilo pol leta, odkar so bili brez navdušenja korakali pod jugoslovansko zastavo, izkusili kratke praske in beg, prihodnjo pomlad pa naj bi neki spet odrinili, tokrat pod drug, malo prej še sovražen, nemški prapor?

Toda zdaj je šele poletje. Bo sploh treba iti ali bo vojne prej konec?

Zaljubljenim je bilo težko, Peter pa se je smejal za korajžo prijateljem in sebi:

»V hiši imate zeleno peč - meni je vaša Lenka všeč.«

Kdo ne bi rad spal z dekleti, kdo jih ne užival noč za nočjo? Eden z medlečimi vzdih, drugi s trdo, pekočo lakoto. Do pomladi se jim nemara odprejo okna kamric.

Naj je Peter stresal besede, kakor je hotel, za vsemi njegovimi norijami so v spomin sikale krogle. Res ne zadene vsaka, a zato jih strojnice

izbruha vsaka več sto v eni minuti. Ni mogoče trajno verjeti, da smrt nikogar od njih nikoli ne doseže. Kako moreš biti mlad in zaljubljen, pa hkrati prostovoljno iti od doma ter se dati ubiti kot vol za prazen nič ali za neke tuje besede, ki jih še razumeš ne?

Če so si že fantje napijali pogum, so dekletom brali v očeh razen smeha tudi skrb. So očetje gospodarji ta sobotni večer prikapljali v gostilno res samo zaradi žeje ali so sedli blizu sinov zaradi neprikritega prijateljstva, ki se ga v Šentlipšu še nikoli ni spodobilo kazati javno?

Od srca se je lahko te dni smejal samo, kdor je bil kruljav ali škilast, star ali nor. Zdrave in mlade je moralo zmraziti tudi sredi pasjih dni. Le Makov Peter je bil zaradi svoje ljube harmonike drugačen in gotovo tudi Drejc, ki se je kdaj za cele dneve izgubil na svoje samotne planinske in jamske poti. Saj če so starci in hlapci pogrevali zlajnane storije kot bajtarske gospodinje zelje, se je tema dvema utrinjalo ob pijači ali tudi brez nje. Iz vina so se točile domislice, na soncu nemara videti zmešane, a v polmračni gostilni vse imenitne in drzne.

»Vojaštvo je samo poklic posebne vrste,« je junačil Peter. »Priučiš se ga kot vsakega drugega. Bolje ko ga znaš, bolj zanesljivo preživiš.«

»Ja, ja, ti gotovo ...«

Dekliške oči doma, obeti vročih vasovalskih noči, črne in pšenične kite so se umikale tesnobnim slutnjam. Preden so se znova začemerikali v tiho tuhtanje skrbi, je široko vstopil Lenartov Matevž. Ves žareč je prisedel, naročil štefan vina, udaril po mizi, da so kozarci zaplesali, in oznanil:

»Fantje, to zimo se oženim, pa naj me potem že pokličejo k vojakom ali ne.«

Ves srečen se je široko smejal presenečenju ter se pasel na njihovih obrazih. Čeprav so vsi vedeli za njegova vasovanja v Šmiklavžu, jih je udarilo.

Zazijali so vanj kot v čudo pol nevoščljivo pol v strahu, kot bi se zagledali v drznega akrobata, ki se je podal visoko na nezavarovano žico in zdaj lovi na njej ravnotežje. En napačen korak in strmoglavil bo v smrt. Potem bosta ostala doma mlada vdova in otrok, ki nikdar ne bo videl očeta. Kako je moglo dekle pristati na tako ponudbo?

Drejc je čutil: pobratim je naredil ovinek iz Šmiklavža do daljnega doma v planini najbolj zato, da bo srečal prijatelje, ne kislic, ki skorajda že skimavajo nad njegovo odločitvijo. Če bo za mizo samo umikanje oči in momljanje, jim ne bo odpustil nikoli in mlačnost bo štel za žalitev.

Zato je Drejc iztegnil roko in se široko posmejal:

»Čestitam k Marički in še posebej h korajži!«

»Ah, kaj!« se je izprsil mladi Lenart. »Stokrat sem premlel te reči. Kaj sem imel do zdaj od življenja drugega kot delo? In če me pokličejo v

vojsko, bodo samo še uši, pobijanje in mogoče res tudi smrt. Ampak mati so bolehní in potrebujejo pomoč. Če bi padel brez sina, Bog ve, kdo tuj bi zagospodaril na Lenartovem, jaz pa pravim, da bo ostal naš rod. In malo bi res rad tudi še živel. Potem naj že bo, kar pač mora biti.»

Kakor da je od Makovega prevzel krinko pri-smuknjenega kolednika, je Drejc iznenada predlagal:

»Fantje, zapojmo!«

Zgroženi so se uprli:

»Si nor?«

»Ne veš, da je prepovedano na javnem kraju?«

»Vpričo žandarjev, Karnerja in njihovih podre-pnikov?«

»Vem, vem!« se je muzal Drejc. »Prepovedano je petje v domačem jeziku. Kaj pa, če sploh ne bomo peli, ampak samo brenčali brez besed, a? Kdo more potem reči, da pojemo slovensko?«

»Ti, kar v redu bo,« se je ogrel Peter in Drejc je začel:

»Oblaki so rdeči ...« Počasi, tiho so se mu pridružili drugi. Drejc se je smehljaj: to je bilo prvo petje, odkar so Nemci zasedli Šentlipš in prepovedali uporabljati slovensko besedo; izpod čela je oprezal po prostoru.

Možje so utihnili in se spogledali. Hlapci so zazijali, Fridl je siknil kletvico, Martinc in Dobrun sta začela živčno mencati ter se presedati. Izza mize gospodarjev so se kot v podporo oglasili posamezni basi. Bajtarji so pomežiknili Drejcu in se pridružili. Karnerja je izza točilne mize zaneslo k žandarjem v posebno sobo. Tisti, ki so videli vanjo, so namignili, da tam nekaj mahajo in se sršijo.

Drejc je nemoteno brenčal naprej in vmes siknil:

»Ne bojte se, bom jaz govoril!«

Žandarski poveljnik se je široko ustopil med podboje in se zadril:

»Ti, Andrej, pridi sem!« in je začel migati s skrčenim kazalcem:

»Pridi, pridi, ptiček!«

Fantje so utihnili in gostilna je v napetem pričakovanju gledala, kaj bo. Drejc se je brez naglice dvignil ter prijazno stopil k žandarju.

»Ne veš, da so vaše pesmi prepovedane?« se je napihnil Nemec.

»Niti ene besede nismo izgovorili,« je mirno odvrnil Drejc. »Melodija je res naša, ampak ravna-li smo se samo po nemškem pregovoru, ki ga pozna ves svet: glasba in ljubezen sta mednarod-ni.«

»Prekleti poba,« se je zarežal poveljnik. »Ste ga slišali, gospod župan? Dober odgovor, povedan v popolnoma pravilni nemščini, in še res je.«

»Poseben vzrok imamo,« je Drejc hitro izkori-stil trenutke. »Kolega nam je povedal, da se bo

kmalu oženil. Stara navada v naši vasi je, da zapojemo prijatelju, ko se poslavlja od samskega stanu.«

»Saj je tudi pri nas tako,« je pokimal eden od žandarjev in Drejc je poprijel:

»Vidite. Ker spoštujemo odloke, ne pojemo besedila, ampak samo brenčimo. Prevoda pač nimamo, zato ...«

Ne, ker je Drejc govoril hitro in prijazno ter se zraven smehljaj in mu je tekla nemščina precej bolj gladko kot starima tolmačema, poveljnik ni mogel drugega kot pokimati:

»Dobro, naj bo za danes. Samo - še naprej brez besed!«

Drejc se je obrnil in pomežiknil. Vrnil se je k fantom, ki so se jim začele svetiti oči: od vraga, tale Drejc!

Potem so brenčali pesem za pesmijo, sijali drug v drugega, se smehljali in vmes natakali, malo srknili ter spet brenčali kot čebele in čmrlji, nižali glas do šumenja smrek v planini in podhrtevali kot odmev vetra. V pesmi in vinu je po malem utonila tesnoba zaradi vojne in Nemcev, za kratko uro se je umaknilo vse mračno in strašljivo, v mislih so ugledali vsak svoje dek-le, mehki, razneženi in dobri.

Gospodarji na drugi strani so si nemo kimali; brundali so zadovoljno kot zvrhano naložene peči pozimi. To jim je bilo po duši.

»Naj bo za srečo nam vsem!« je šepnil Drejc. Smejalo se mu je na široko, da je zadel pravo in pripravil fantom veselje, posebno Matevžu, ki je basiral z vsem životom. Na pogled enak kot drugi, visok in nasmejan, jih je nocoj v resnici vse prera-stel, ker je presekjal strah in negotovost ter je pel svoji bodoči mladi ženi in sinku.

Gospodarji so poslali nov štefan vina na mizo in pesmi ni zmanjkalo. Nove in nove so odmevale v prostoru, da je bilo nazadnje še žandarjem žal, ko so morali opomniti na policijsko uro.

Odlomek je iz najnovejšega, četrtega, romana Marjana Kolarja z naslovom Prekrstitve. Knjiga s spremno besedo prof. dr. Helge Glušič je izšla pri slovenjgraški Založbi Cerdonis in to vzporedno s pričujočo številko Odsevanj. Na voljo pa je (bo) tako na založbi Cerdonis kot v knjigarnah.

Peter Petrovič

LISIČINA

(poglavja iz romana)

LEPOSLOVJE

23

»Spoštovani prijatelj!

Najbrž si presenečen, ker ti pišem, boš pa še bolj, ko boš spoznal, zakaj ti pišem. Veš, kar nekaj naporov je bilo potrebno, da sem uspela priti do tvojega naslova. Res je, že dolgo se nisva videla, že dolgo je, kar sva si nazadnje kaj povedala. Tudi to, kako se imava, kje je kdo, kaj počne, kakšne ima namene, kako mu teče življenje.

Z mano je zdaj vse drugače. Seveda je res, da sem tudi malo starejša, sem pa zato veliko bolj pomlajena, mladostna, kot bi si lahko mislil. Kar zgodilo se je, kar prišlo je. Sem vesela zato in sem srečna. Živim v domu za starejše občane, seveda, saj sodim v to kategorijo. Boš že videl, kako nenadoma te to doleti. To je nov in zelo moderen dom, moderen po postavitvi, po vsebini in po odnosih, ki jih gojimo tu. Prodala sem tisto stanovanje v bloku, saj veš, katero in kje je to bilo, pa sem investirala v garsonjero, v varovano stanovanje, kot se temu reče. Ves čas sem bila prepričana, da delam prav in res sem vse prav naredila, se prav odločila, da sem zdaj tu. V domu tudi nisi sam, osamljen. Spoznala sem prijatelja, zdaj je moj dober in dragi prijatelj, že skoraj sopotnik v času, ki je srečen in lep. Ne razumi me napak, ampak v življenju si nisem še nikoli nič takega predstavljala, si tudi ne na glas želela, kot se mi zdaj dogaja. Imela sem vse drugačne ideje in misli in počenjla sem vse mogoče, tako se mi zdi, da je bilo tudi neumno, pa nesramno, nepotrebno, prosim, prav me razumi, zdaj se pa dogaja res lepo. Je neustavljivo, je nujno. Zdaj ne gre več za hišni red, ki je v domu zapovedan, zdaj gre za naju, za mojega Janka in zame. Bodi prepričan, da je Janko pravi. Rad me ima, rada se imava in za naju je še vse kot v pomladi.

Joj, kako sem romantična, sentimentalna. Boš še rekel, da nisem pri pravi, ko boš te vrstice bral. Oprosti, želim si, da bi bil moja priča, ko se bom poročila. Vse se že dogaja v tej smeri, le še tvoj pristanek pričakujem in prosim te, če si boš vzel toliko časa in me počastil.

Veliko sem razmišljala o tem, ali naj te prosim ali ne, tudi o tem, ali me boš prav razumel ali ne, potem pa sem se opogumila. Res imam najboljše razloge za to, da sem se obrnila nate. Ti si kriv in zaslužen za to. Naj se ti malo oddolžim. Počasti me s svojim da in reci še, vese-li me, da ne boš več sama, trapa stara. Zaslužim si to.

Ti me lahko pokličeš po telefonu, jaz pa sem mora-la pisati, ni šlo drugače. Vse želim hitro povedati uprav-niku, ki se sicer ponuja kot uradna priča pri takih dogodkih v njegovem domu. Tebe imam bolj rada. Janko to ve. Se strinja.

*Z globoko hvaležnostjo te najlepše pozdravljam!
Regina«*

Ko je drugič prebral pismo, se je nehal smejati. Nekaj težkega mu je prišlo pred oči, črke so migotale kot zvezdice na letnem nebu in po hrbtu mu je spolzela kapljica potu. S težko roko je obrnil koledar in pogledal na zeleni termin. Tisti vikend je bil še prazen. Pravzaprav je bilo prazno njegovo življenje, ne čas, ne vse drugo, kar se je dogajalo tako zelo mimo njega. Zdaj nenadoma celo Regina. Zdaj mu Regina piše, da se je zgodila tudi ona. Našla je prijatelja, sta v varovani oskrbi, imata preveč časa zase, za vse neumnosti, ki se jim reče ljubezen, rad te imam, ne morem brez tebe, daj, da sva vedno skupaj, poljubi me, ko zapiraš pred spanjem trudne stare oči, brr, vse to se dogaja njej v nekakšnem domu, vse to mu je napisala v teh nekaj stavkih in še mnogo drugega, mnogo vsega, kar se tiče njega, njiju, pa nič, ki ga je delal skoraj vse življenje. Vedno bolj je spoznaval, da ni vedel nič, videl nič, razumel nič, da je brezupen primerek, ki se preganja po mestih in po svetu, se vozaka z avtom, letalom, vlakom, s čim vse ne, da bi kam prišel, tam nekaj govoril, potem pa spet odšel in mislil, da je bil prima. Sranje. Regina se bo poročila, on bo njena svečana in izbrana priča, potrditev svoje-ga nič, njen uspeh. Kot je bil velikokrat. Kot si je nekoč domišljjal, da je ona njegov uspeh. Potem pa spoznaš, da uspehov ni. So nekakšni spomini, neke sence, ki te včasih preganjajo, je minljivost, ki je ponavadi zapisana na nagrobniku. Tudi tam je vse svečano, tudi tam so taki, ki bi se jim lahko reklo, da so priče, ko še pravkar živega in upajočega dajejo v grob. Naj se Regina le poroči, naj le bo srečna. Prav ima. Vsaj nekaj ima, tako je to napisala.

Še mu je polzelo hladno po hrbtu. Streslo ga je. Zmrzilo. V koledar je zapisal besedo poroka za tisti petek in za soboto in še za nedeljo za povratek, pa še ime Regina čez vse tri dni. Kako velika si nenadoma, se je kislo nasmejal. Regina, res si velika. Mogoče si celo veličastna. V čast mi bo, da ti bom stal ob strani. Saj nekoč si ti tudi meni, ko mi je bilo najtežje, najhuje, si je hitro in tiho govoril, kot da bi to potrdi-lo njegovo odločitev in ga rešilo.

Poroka je bila skromna, rutinska, pa svečana, kakor sta jo sprejemala Regina in Janko, zdaj mlado-poročenca. To je bilo očitno, to je bilo nezmotljivo res. Tako sta delovala, tako sta to razumela, tako sta to sporočala vsem zbranim. Bil je tu duhovnik, ki je v rahli zadregi hotel biti vzvišen, pa upravnik, pa on kot priča in Jankov brat kot priča, Reginina prijatelj-ica v imenu vseh v domu, seveda tudi v svojem, uprav-nik jo je gledal ves čas postrani in neprijazno, na magistratu pa je bila seveda še matičarka in podžupan, ki mu je pripadala tudi dolžnost, da je vča-sih poročal. Njemu se je zdelo vse zelo prazno. Zelo nepotrebno, posiljeno. Gledal je v neko točko na zgornjem robu velike slike. Raje tja kot Regino, raje

kot matičarko, ki se je priliznjeno smehljala, raje kot župnika, ki je stal zravnano, kot da ga nekaj vleče tja gor, raje kot Janka. Potem so nekateri odšli. Po dogovoru je on povabil mladoporočenca in Jankovega brata na kosilo. Že prej je vse uredil, da je bilo prijetno in svečano. Da je delovalo. Bili so v glavnem tiho. Regina in Janko sta se držala za roke, kot da se boji-ta, da poroka ni bila dovolj trdna zaveza in da se lahko vse nenadoma sesuje. Druga priča je bil itak miren in tih vdovec, on pa tudi ni našel pravih besed in še trenutka ne, da bi Regini dal tisti prstan z briljantom in verižico s križcem. Zelo se je mučil s tem, kaj naj ji podari. Tudi spati ni mogel zaradi tega. Prekleta, zaradi Regine.

»Ne že spet,« si je vtepal v glavo.

Potem mu je prijazna trgovka svetovala, da se z zlatom vedno doseže pravi namen in teža darila. Tudi za posebne, celo za zelo posebne priložnosti. Kot da je trgovka vedela, kaj želi z nepotrebnimi vprašanji. Mogoče ji je pa celo rekel, za kakšno priložnost išče darilo. Bil je zmeden tiste dni. Res je bil. Tajnica ga je v pisarni celo vprašala, če se dobro počuti. Ni si mogel pomagati, ampak Regina mu ni šla iz glave. Kot ženska ga je zdaj spet vznemirjala, kot neka znanka, ki je bila starejša, pa ne modrejša, seveda ni bila modrejša, nikoli ni bila, to si že ni dovolil, in zdaj je našla svoj mir, svoj življenjski cilj in smisel, on je pa še kar visel, visel kot obešenec po tisti katastrofi z ubogo hčerkico in njeno mamo, ki jo je izgubil, kot da bi izpuhtela v vsemirje. Ali kot da je on izpuhtel. Poniknil za vse, za vse do tedaj bližnje in drage ljudi. Pomislil je, da bi se morebiti z Regino dobro ujemala, da bi se lahko tudi dogovorila za poroko, recimo, da bi to bil dogovor, ki bi imel nekaj podlage, ki bi izražal nekakšno pripadnost, notranjo bližino, ljubezni mogoče kanček, spoštovanja kanček in še vsega tega nekaj, kar ljudi poveže, da se grejo poročiti. Bolj kot je o tem premišljeval, bolj se mu je zdelo, da je vedno pristopal k njej kot k toliko starejši ženski, da je dobra še za seks, za pitje, za še kakšno neumno svinjarijo, za zanemarjanje, enkrat tudi za uteho in tedaj se tudi ni znašel, tudi ni dojel, da je le prava ženska, vredna vsega drugega, in da je bil svinja, neumna svinja. Zato je tudi zdaj pri tem svečanem kosilu po svečani poroki, kjer je imel čast biti njena priča, obupno trpel in ni našel pravega izhoda iz stiske. V žepu je stiskal tisto malo škatlico, lepo zavito in povezano z zlatim trakom. Imel je potno roko. Nenadoma je Janko rekel na zdravje, saj smo čisto tiho, je še pribil. Trčili so s kristalnimi kozarci. Stoje so to opravili že tretjič za to mizo ta popoldan in tedaj je izkoristil priložnost, potegnil je tisto škatlico iz žepa, zbral se je in res je z mirnim glasom povedal nekaj lepih stavkov in potisnil naprej proti Regini darilo. Prijela ga je za roko, počasi je škatlica polzela iz njegove roke v njeno, trajalo je strahotno dolgo, da je spet vse premislil, kar mu je že v pisarni rojilo po glavi pa še potem v avtomobilu, ko se je iz Nemčije vozil v deželo na južni strani Alp, zdaj pa spet.

»Res, hvala,« je mirno rekla Regina.

Nagnila se je naprej in poljubila sta se preko mize. Zdaj spet je bilo nekaj med njima. Bila je

navadna gostilniška miza, kako enostavno, vedno pa je bilo mnogo vsega, mnogo kompliciranega, nepotrebnega med njima. Le da tega ni vedel. Je ona vedela? Se ji je zdaj to zazdelo? Ga mogoče razume, ko ga tako gleda čisto od blizu, ko so se ustnice dotaknile ustnic? Kakšen pogled. Nekaj zelenega se je zasvetilo v njem, čisto daleč, globoko. Res globoko, pa vendar jasno. Presunilo ga je. To je že videl, to je že poznal. Vedno je bilo grozno. Strašno. Odmaknil se je sunkovito in rekel je hitro: »Na zdravje!«

24

Ležal je na kavču. Roki je imel pod glavo, ki je bila težka in je v njej šumelo. Z odprtimi očmi je bil zazrt v temo stropa stanovanja, ki ga je samo še včasih obiskal. Slikal si je tisto varovano stanovanje, ki mu ga je dopoldan s ponosom in zanosom kazala Regina, tisti srečni brlog, kot mu je enkrat rekla, ki je bil ves obkrožen s starimi ljudmi, ki so se plazili naokoli kot sence, ki jih prvi mrak zbrše. V mraku njegove sobe ni videl senc, pa so se vseeno plazile naokoli druge čudne spake. Zamižal je, da bi jih odgnal. Silil se je misliti na Grethen, ki je imela veličastno stanovanje v Nemčiji, kjer je bilo skoraj vse veličastno, da je včasih zaradi tega že obupoval, se utapljal v tem. Ona ni bila nikakršna senca, je bila vedno stvarno bitje, ki mu je pospravljala njegovo malenkost tam gori, tistih nekaj kvadratov, ki se jih je uporno držal, da je še bil, da je vedel vsaj malo, da je še. Le tam mu je bilo vse nekako pisano na kožo. V takih trenutkih je bil nekako prepričan, da je spet on z malim o. Bilo mu je vseeno. Zares vseeno.

Grethen, ta dobra ženska, ki mu je delala družbo in prala, kadar se je nabral že velik kup ponošenega perila in srajc in smrdljivih nogavic, je tu v mraku nerazločnega razmišljanja bledela, kot da je bila le nekaj nepomembno zaznavnega, kot da je sploh ni zares. Potem je bilo podobno še z vsemi drugimi, ki jih je kdaj poznal v življenju, ki so bili kdaj ob njem, pri njem ali on z njimi. Bilo jih je, ki so ga imeli radi. To je vedel za mamo, za očeta, to je vedel zase, čeprav ni bil nič več prepričan, da je imel koga zares rad. To je netilo neko posebno tesnobo v njem že dalj časa in ti trenutki z rokami pod glavo, trenutki s težko glavo v mraku so bili najbolj zoprni, ker so budili celo strah. Podobno je bilo le še tistikrat, in to vedno tistikrat, ko je videl zelene poglede. Zdaj spet je poskušal delati nekakšno inventuro, pregled življenja, trudil se je, da bi izbrskal iz mrakobne sivi-ne nekaj svetlega, nekaj življenjskega, nekaj, kar bi ga razveselilo, pa je bil povsod le en sam strah. Bilo je neko obdobje, bilo je nekaj preteklosti, nekaj, kar je zdivjalo mimo njega. Ničesar ni mogel ujeti, ničesar se ni mogel oprijeti, še poroka ta dan je bila nekje daleč zadaj, v klobčiču vsega drugega. V množici senc je bila ena bolj skrivenčena, bolj sključena in to je bila njegova senca. Vsa v krču, sama in velik strah.

Pomislil je, da bi moral poklicati Grethen, saj ji sploh ni rekel, da gre dol domov, da gre za poročno pričo neki stari prijateljici. Pa kaj bi ji to pravil, saj

nje ni zanimalo nič, kar je bilo iz njegove dežele, kar se je dogajalo tam spodaj, četudi je bil poleg. In vendar mu je bilo zdaj, ko se je o tem spet prepričal, lažje, nobene posebne odgovornosti ni bilo več, ki bi ga težila. Drugih skoraj ni imel več.

Ko se je zbudil, je ležal oblečen na kavču in roki je imel pod glavo. Bil je čisto trd. V levi roki je imel mravljinca, zoprno ga je skelelo in mogoče se je zato zbudil. Najprej se ni znašel, ni vedel, kje sploh je. Nazadnje je bil zvečer pri Regini, spomnil se je tistega njenega stanovanja, varovano stanovanje se mu je reklo, mogoče je ostal tam na varnem, ime je že bilo tako, ne, prekleto, si ja šel na svoje, saj nekaj pa še imaš, kamor se lahko zavlečeš. Seveda, tu si, si je dopovedal. Bil je. S težavo je vstal in pogledal na uro, ko je prižgal luč. Svetloba ga je oslepila in potisnila nekam nazaj, da je skoraj telebnil. Še enkrat je moral pogledati na uro in bilo je pol polnoči.

»Madonca, prej sem kar zaspal,« je bolj zagrgalo iz njegovega grla, kot pa da si je to povedal na glas. Prestrašil se je tega grgranja in glasno se je odkašljaj.

»Kaj boš pa zdaj?«

Šel je v kopalnico in si spral oči. Opral si je še zobe, ker je imel zoprno neprijeten okus povsod po ustih. Jezik se mu je kar lepil na nebo. Počesal se je. Sami sivi lasje. Pomislil je, če je bolj siv kot Reginin Janko, pa se ni mogel spomniti, kakšne lase ima Reginin mož. Šel je do hladilnika, mogoče bi se mu prilegel požirek whiskyja, pa je le ugotovil, da ga nima. Vina ne, tega pa res ne more piti sredi noči, pa še sam s seboj. Saj ga je pil pri kosilu. Sesedel se je in se spomnil, kako so študentje potem, ko so do pol noči delali program ali pa se učili za izpit, šli na železniško postajo, tam je bilo vedno odprto, in se pokrepčali s pijačo. Mogoče so ob tem še čekali neumnosti do jutra in se pasli na večnih pijančkih, ki jih tam ni manjkalo. Prah. Kot da je to bilo nekoč, kar ni bilo. One misli in tisti strah od prej zvečer, vse se je začelo ponovno zgrinjati nanj. Stresel se je, srh ga je spreletel. Samo sam ne bodi. Ne. Ne smeš biti sam. Spet je pogledal na uro. Ni se premaknila, bilo je kot prej. Kazalci so otrpnili, čas je obstal. Pol po polnoči. Kakšen čas. Na pokopališče, ja, na pokopališče pojdi.

»Prav, na pokopališče grem. Tam je vse polno mojih. Obiščem jih ponoči.«

Mrzlično je obul čevlje, prsti so se mu zapletali, ko je vezal vezalke. Preklinjal je. Začelo se mu je muditi. Vzel je ključ avtomobila, hitro je zaklenil stanovanje, zdirjal je po stopnišču, da je bobnelo v noč, in speljal je, da so gume zacvilile, kot da je povozil nekaj mačk.

»Prav, stari, daj, izkaži se. Vsaj enkrat.«

25

Zdelo se mu je, čutil je prav zares, da je sam nekakšna usoda. Vleklo ga je med grobovi za lisico, ki se je nekam izmuznila, ki se je pognala v lisičino, v nekakšne prostore. Hotel jo je vsaj enkrat še sam videti, doživeti, zato je šel neustavljivo naprej med

grobovi in med nagrobniki, spotoma je bral imena in primke, rojstne letnice, letnice smrti, vse je zdaj videl, vse se je jasno kazalo. Veliko je bilo znanih imen, tako presenetljivo veliko je bilo tam njegovih, da se je že čutil del njih, del vsega tega ozračja, ki so ga krasile ugašajoče sveče in nebo, ki je bilo nad njim in nad vsem. Le lisice ni bilo zdaj nikjer več, tistega zelenega žarčenja ni bilo, tistih predirljivih pogledov, ki so mu delili življenje na hudo in pretresljivo. Slišal se je, kako sope, ker je hitel sem in tja. Slišal je tudi šum dlak, pojavil se je pritajeno ta šum, bilo je lepo in podobno padanju slapa v globokem gozdu, pod njim se je še belo zablistalo, nič zelene svetlobe ni bilo, mogoče je bila, pa tako na hitro in tako neznatna, neopazna, da jo je prehitel grob ugriz v nogo, ki je omrtvela, kot da se ne drži živega telesa. Njegovega telesa, ki je omahnilo kot spodneseno nazaj in je padalo dolgo dolgo. Nebo zgoraj in ob staneh, spodaj in povsod se je zdaj odprlo. Med padanjem je vse videl, vse od rojstva naprej, vse obraze, veliko obrazov, veliko trenutkov, slik, celih obdobij, nekakšna življenja, a njega ni bilo nikjer. Nikjer v vsem tem slikanju, v tem vrtiljaku. V tisti gladki in dolgi cevi se je vse lepilo, postajalo tekoče. Božansko občutenje.

Nekaj toplega mu je potem teklo pod vrat in beli zobje so se bliskali naokoli. Sekali so ga in kosi so obliti v rdeče odletavali. Bilo je, kot da v lisičini ni prostora za dva. Mogoče ga res ni.

Strel iz puške je presekalo tisto posebno tišino noči, ki se levi v zgodnje jutro. Lisico je vrglo v zrak in pokošena je padla na tla. Neslišno, kot da ni bila zares še maloprej živo bitje. Konec. Lovec je še pridržal puško ob licu in pripravljen je bil za še en strel. Stekle lisice so še posebej nevarne. Vedel je, da je bilo treba to lisico odstraniti zares. On je delal vse zares. Bil je zagnan varuh narave.

Zdaj si je oddahnil. Obesil je puško s cevjo dol preko ramena, popravil si je ovrtnik jopiča in potem se je popraskal po nosu. Že prej ga je nekaj ščemelo tam, pa je moral biti prekleto pazljiv.

»Končno. Sem te le izsledil. Kam si se nam skrila. Na pokopališču, v tisti stari grobnici si si naredila brlog. Tu si gospodarila. Konec.«

Svetlikalo se je že. Stopil je do lisice. Z nogo jo je sunil, da bi videl, kam jo je zadel. Imela je krvav gobec in krvava je bila po sprednjih tacah in po vratu. Sklonil se je, da bi to bolje videl. Res je bila taka, pa ne od zadetka. Zadel jo je v hrbtenico.

»Zver divja. Si se nocoj spet pasla, kaj. Nekaj velikega si morala pospraviti, če se ne motim. Zdaj bo mir pred teboj. Na pokopališču bo spet spokoj, kot se spodobi.«

Pograbil jo je za rep, odnesel do avtomobila in tam si jo je še enkrat ogledal. Kri po gobcu, na tacah in povsod se je že strjevala, pene so se ji pa še usipale izpod jezika.

»Res si bila stekla. V to vrečo te stlačim in pustim pred veterinarsko postajo. Dobro sem opravil.«

Ko se je peljal proti mestu je mislil o tem, da so tudi lisice sicer koristne in da kdaj kaj dobrega opravijo.

- *Igle so hudič*, je tisti večer razvezal misel prijatelj in gostitelj Ivan, upravni delavec v znanem domačem podjetju, sicer skrbno obdelujoč ohišnico in nekaj dreves, ki so se trmasto in svojeglavo dušila vase, da jih je moral trdo krotiti, in si še natočil in klical *na zdravje*, da je zvonko odmevalo po veliki sobi, kamor je posadil nas povabljen, ki smo mu prišli izreč voščilo za praznik. Vedno isti, žene in možje, ki praznovanje rojstnih dni drug drugega nikoli nismo pozabili, se vabili na kosila ali večerje, na dom ali k Bučineku, Roginatu ali Murku, kakor je nanese in kakršno je bilo razpoloženje, vseh skupaj deset, kajpak v parihi, včasih dvanajst, redkokdaj več, šestnajst, sedemnajst, če je prišla še mladež, sinovi in hčerke, vedno je bilo slovesno, nič hrupno, tudi ne poštirkanje, pač prisrčno in sproščeno, česar smo se vsi veselili in je bilo samo naše in zunaj dosegov strupenih jezikov, zbora nevoščljivcev ali trobent vsevedoglavih vedežev. Svet zase in za nas, kakor smo si ga želeli.

Ko se je porazgubil glas, je završalo pritrujujoče *nazdravljanje*, glasnejše, mrmrajoče, ponavljajoče, ženskih altov in moških basov, kratko, odsekano, razvlečeno, *kakofonija* oglasovljenih želja še dolgo biti, ženket svetlih kozarcev, ki pojejo trdo ali zvenijo blagoglasno in na zdravje odločno potrdijo, veličajo, kar si vzamemo za iskrenost, srčnost volje, optimizem. Tretji, četrti *na zdravje* tudi dokončno prežene vsakršno mrakobo in moro črvov, ki ostro glodajo v spokojnost.

- *Ja, igle so hudič*, je ponovil kot odmev, ko so kozarci obmirovali in je trenutek, namenjen sebi, počival na točki in čakal na prvi domino, ki bo sprožil temo priložnostnega pogovora ...

Govornik je še enkrat zavzdihnil, češ *ja, igle so hudič, a so tudi bog*, in vedeli smo, instinktivno, samoumevno, slutenjsko, da ga žene preplesti del našega večera s svojo do obtožbe prečustvovano težko zgodbo. Moral je ... moral je iztisniti ogniojek, nepokopano bolečino, povest o črni nedelji; potrdili smo spoštovanje in razumevanje.

- Seveda, kakor veste - ne recite, postavim, da sem poln sebe, enostavno moram -, me je marec povabil, vzgon domačije, vzgib spominov na dom, vonjati sparino zemlje, ki jo snubi rajajoče sonce, in hlape lesa, ki diši pomlad, da sem se namenil obrezati mojo sadno rast: v težkih škjarjah sem slišal in tipal in občutil upor lesa, več, trepet krčev živene in bolečine. V mišicah pa kmalu ohlapnost železne utrujenosti. Nato stisk diha. Lovil sem zrak in tonil vase...

Kajpak, pravil sem že - *infarkt*. Hitra zdravniška pomoč z iglo me je rešila - *ja, igla je tudi bog*. To veš tudi ti, neutrudni pedagog, kako je igla tvoj meč v boju proti sladki, veš tudi ti, upokojena direktorica, ki iz ljubezni za kratek čas pleteš in šivaš - menda od

davnih svojih dni - lepote prtičkov in vezenin. Otrpnil sem tedaj, postavim, v nemoč. Ljuba žena - Mojca - je vdirla v tisto blago blaženost, v kratek umirajoči mir in opojno luč, mogočno svetlobo, ki je vabila, naj stopim vanjo, oduren je bil njen glas, kar naprej me je stresal obupni klic, ki si žene strah k srcu, slišal sem ga, moč odgovoriti se je razgubila, svetloba je bila magnet, v slutnji sem doumel, da je stopiti tja, nič več se vrniti, poslušal sem ženino bitje plat zvona in črno novico in obupno grozo *Ivan, Ivan, slišiš, zbudi se, Ivan, ne smeš umreti, Ivan*, a si nisem bil kos, da bi se ganil; tista kož rezka govorica, zdaj vem, je bila ljubeča prošnja, a živa svetloba kot ponudba miru ... potem je vse utonilo. Vem, vse veste, kako so me odpeljali v bolnišnico, kako so me zdravniki z napravami in iglami obudili in kako sem se iz objema smrti izvil in ovedel v resničnost ...

Toda vračanje ... nekakšno mrmranje in govor in omotičnost in blodnje in zlomljen ženin glas in *Ivan, Ivan* in gluha tišina in kakor koraki in moški glas *sestra, injekcija* in dotik toplote in tanka bolečina igle ... tanke igle ... in polglasen šepet in *naj počiva* in hladni premiki kakor tople kocke ledu po prsih in *dobro je* in valovi nerazločnih glasov in razločnih *sestra, vsako spremembo* in gluha tišina in mir... Rekli so, da sem potonil v zdrav in trden zdravilni spanec.

Trda mi je predla tedaj, tehtalo se je, bom ostal, bom odšel, zdravniki so zmogli vso učenost, sestre skrb in nego, žena spodbude, upanje, ljubezen, pogum, optimizem, vi, prijatelji, prijateljstvo in zlate poti do moje postelje, dobrih besed in zaupanja in spodbud volji, ki je životarila v še biti in bivati skupaj...

A blodnje so se kobalile, opletale, se gnale ko divja jaga, kadarkoli, v polsnu ali kar tako, bile so zoprne ko coprnice. Odnale so trdne misli in jasne podobe, silile surovo nasilno v dremež, ga cefrale, obsedeno plahutale kakor ptice, ki priletijo, zaokrožijo in odletijo... So in jih ni več. A dotiki hladu in kovinski smeh in popačeni obrazi se zažro v mehke blazine občutij, poniknejo, a obraslike ostanejo...

Blodnje...

... Iz teme stopi v luč, dobesedno tako, žena in okrog nje frfotajo z vikom in krikom papirji, ki da terjajo plačilo, pač kdaj stvarna podoba, nenadoma zaonegavi njen glas o davkih, obraz je pantomima, ki se je ukalupila v dolgih letih, in slika lakomnost države, ki molze, lupi, odira... namigujem, naj molči, bob ob steno, zarecitra oguljeno pesem, češ *preveč se ženeš, preveč* ... in se posmehne in objamejo jo meglice ... se vrne ... dovolj je, dovolj, hočem povišati glas... *kontraindikacije* ulove robovi ušes ... droben mir ... žena žuga, kako nimam občutka za otroka, za

Matejo, kako o vzgoji nimam pojma, na roditeljskih sestankih kdaj vprašajo, kakšno je razumevanje z očetom ... smešno avšasto, žena, priznaš, natolcevanje, stara lajna, stokrat slišani *monolog* v ženski družbi ... in trdo si odkorakala ... a že slišim tebe, sosed, tako resno žugajoč je tvoj glas – *bežiš pred sabo*, režiš se kosmato, žaljivo, norčuješ se, češ *draga droga, dragi sosed*, haha, ne vem, kaj hočeš, a minevanje je resnica, dosledna danost, si slišim odmev v tišino...

... Daleč kakor v sanjah spet žlahten ženski glas *dajte iglo* ... v roki čutim težo klešč, okorni rezili se podaljšata, razpotegeta se v igli, dolgi in tanki, nevarni, rez noče biti rez, ampak vbod, drevo strese bolečina, drevo obupno zastoče, kriči, a uiti ne more, bolečina je trda, drevo obide strah in trepeta in se sesuva vase ... prerodi se, nenadoma stoji pred mano Mateja, moja Mateja, najina Mateja, naša Mateja, črnolasa in črnooka, biser in zlatnik, boječe zakoraka v labirint igel, se ozira, izbira, seže po eni, si vbrizgava omamo, bleđi in umira ... vedno se jih je bala ... igel in bolečin ... in strup utruja, omamlja, ugonablja neusmiljeno in dosledno, izničuje življenje in široko odpre vrata v smrt ...

... In Mateja v prosojnosti moreče svetlobe pohabljen nečloveško krikne ... *pomagajte* ... *umiram*, *hočem živeti* ... in se ustavi, ljubeče objame okolico, v prazno, razširi roki, praznina, zakrili, oči so je sam ogenj nad podočnjaki, telo se veča, spačen obraz iztisne strupen glas ... *vi ste krivi* ... *krivi* ... in kakor bi ji strah odvzel sodbo in zadrnil komaj izrečene besede in dolgih senc poglede – *zleze vase in izgine* ...

Ta *krivi* naju neutrudno razjedajoče obtožuje!

Rekli so – splet okoliščin: a srčika? Sva storila vse, da Mateja ne bi posegla po tistem ... po igli ...? Je Matejo odnesel plaz nevednosti, drznosti, nesmiselnega poguma, naivne radovednosti ali lahkotne zaupljivosti?

Že je preteklo Mislinje, ko je Mateja, najina velika, največja in edina ljubezen, sonce in ponos, zadnjikrat rekla – *srečno*. Sobota je bila in ganljivo prepričljivo je rotila za dovoljenje in tehtnica se je nagnila, češ naj bo, pojdi torej s prijateljsko družbo na tisti megažur. Da želi, upa, se veseli, vse naloge je opravila, odrasla da je že, pametna, nobenih neumnosti ne bo. In ko sva prižgala zeleno luč, se je povelicala v razposajenost, ljubkost, obešenjaško srečo. Zahvala je bil velik najstniški cmok na lice s podaljšanim *mmm*. Ženi in meni. Čez prag je zaplesala. Nagajivo lahkotno. Obstala, se nasmehnila in poudarjeno ljubeče odpihnila poljub z drobnih mehkih prstkov, z iztegnjene dlani, otroško, čisto otroško preprosto in radoživo in s pozlačenim pogledom bleščečih črnih oči, se sončno nasmehnila kakor v slovo, rekla *srečno, adiiijo*, in oddrobila do prijateljevega avtomobila, ki je čakal nanjo. *Srečno! Adijo!* Kdo bi tedaj prekipevajočim trenutkom mladosti zmozel dosoditi, da so zadnji pozdrav, ki naju je s pobožnim srebrnim glasom poljubil ljubeče in ponosno!

In spet so se blodnje nemirnega polsna poganjale strmo pokonci, se plazile v praznino in iz nje, se ostri-

le in se izgubliale, topile in sesuvala, se podile ko razdivjano neurje, od časa do časa obstale, se ustavile, obmirovale za hip, morda dva, da so se poudarjeno jasne portretne podobe, zdaj spačene, zdaj polepšane, kakor zlo in dobro, zarežale vame, zatem pa spet zamotovile v prazno...

Postaje družinske sreče so se ko film odvrtele v tem labirintu: izleti, popotovanja, brezbrežna brezskrbnost na dopustu, dnevi praznovanj, družinske naklonjenosti, najin up, kaj bo Mateja, ko do odrasla ... pa so vstale kakor od mrtvih podobe moje mladosti, kot bi listal album, od otročička in otroka do kratkohlačnika, ki se podi za svobodo tam doma na sončnem rebru, veseleč se vsakega novega dne ... pa mladeniča v ponoreli zaljubljenosti in izgorevanju vročinskih teles za ploditev... čakala sva, kdaj se bo prijelo, in ko se je Mateja rodila, sem bil mesečnik ponosa in obsednega stanja iluzij in prihodnosti ... do pričakujoče zrelosti ... njene trmaste zavezanosti športu, prevahal sem jo na treninge, spremljal na nastope in užival čestitke ob odličjih in uspehih; oba, Mojca in jaz, sva gorela in izgorevala za njeno rast in cilje sproti in vsak dan ...

... Pa iz hladno zelenega obzorja prilete strelice ... *ti si kriv* ... *pomagajte* ... težke klešče so stanjšane v igle, železno hladno se obrnejo proti meni in se potiskajo globlje, v prsi, proti srcu, bolečine so blazne, umiram ... ne smem umreti, nočem umreti, moram se je spominjati, naše Mateje, dolgo, dolgo, spomin mi je diamant, obema z Mojco, suhima vejama na rodovnem deblu ...

Ko bolečina popusti, me oplazi srh, vem, zavem se, saj niso bile klešče, niso bile igle, bila je rez obtožujočih besed o krivdi ... neodpušljiv greh, kocka je padla, kosmata vest, da je moja odgovornost za smrt mojega otroka ... dolžan si se obtožiti in si dosoditi sodbo, skleniti roke za pomilostitev in mir ... Naj se brez odveze prepustim valovom in vetrovom, da bodo odgnali madež in razgnali oblak, da ne bom več ne tič ne miš, ne ne, nočem in ne smem biti ne tič ne miš ... Kateri je torej trenutek resnice? ...

... Pa se kobali za blodnjami pošast, sili predme, otroški strah dveletnika ... davno nekoč sem se zjutraj prebudil in nikogar ni bilo in sem jokal in klical in lezel iz zibike in padel in bolestno hlipal in paničen strah, da sem sam, da ni nikjer naših, da ni matere, me je pognal v begajoči korak in nisem mogel nikamor, ker so bila vrata trdno zaprta, zaklenjena, in sem klical in vokal in rjovel in bil osamljen in izgubljen, zapuščen ... zapuščen ... dokler ni prihitela mati, me vzdignila, stisnila k sebi, ujčkala in tolažila dolgo dolgo ... zavesa kakor na odru pade in sem spet jaz in je Mateja, prestrašena, zbegana, zapuščena in joka grozo in izgubljenost, se prerodi v dojenčka, strašno hlipajočega, in ko jo stisnem k sebi, je ni več ... prebudim se in sestra je zgovorna in poroča, kako me je lovil nekakšen krč in silil jok, trda da mi je morala prestiti – in se ovem in z globokim izdihom iztisnem moro ...

Obsedeli smo v svetlobni tišini. Morda se je kdo domislil, kako se mu je kdaj zamajala varnost. Da se

ga je dotaknil paničen strah, ko se je vozilo nezna-
no. Da se mu je ugnezdil v podzavestne labirinte za
zmeraj ...

Slavljenec je spet natočil in vabil, naj storimo
enako, češ praznovanje je sedmina ob praznih kozar-
cih. In smo napolnili in z *na zdravje za zdravje* vlažili
le ustnice, zaprejeni v mreže pripovedovalčevih
misli, pošastnih podob, ki so ga mučile in ki so se izti-
snile iz dozorelega tvora ... Slutili in vedeli smo, da še
ni vsa bolečina, ujeli preblisk, kako žene kal samoob-
tožba in ga stiska predsamoobsodba, več, kako kdaj
izgubi kompas stvarnih razmerij ob dolгих sencah
plahutajoče krivde.

In prijatelj Ivan se je spet prepustil vzgonu srčne
ljubezni in klical Matejo v oživiljene spominske podo-
be, da smo se kakor nekoč veselili z njo ali žalostili in
jo imeli radi:

- Mateja je bila, ko je bila otrok, živo srebro, v
ranem najstništvu obsedena s kitaro in žogo, trdimi
treningi in sladkimi zmagami, odbojka, kakor veste,
in petjem, postavim, na prireditvah ob akordih kitare.
V zrelem najstništvu se je zatrepala v postavnega
sošolca, dobrega učenca in tudi športnika, pa je ogenj
hitro pojenjal, ne, nič ni tekala za hlačami, obsedli so
jo računalniki, zrasla je v moderno punco, postavno
in vitko, bila brez dlake na jeziku v družini in doma,
sončnega obraza in glasnega smeha, cvet med cveto-
vi, naravna dota, srčika prijateljskih družb, vrec
optimizma in dobre volje, nič zidanja visokih gradov
v oblake, zanesljiva tovarišica v stiski in pomoči.
Okornejšim šolskim nadobudnikom je delila nasvete
in znanje, nesebično, širokosrčno, a praznične lepote
pesmi *Gaudeamus igitur* ni dočakala in ne maturant-
skih *ceremonij*. V razredu je ostal prazen njen pro-
stor, prvi teden z gorečo svečo na njeni mizi, na sez-
namih, ki so klicali pred maturitetno komisijo, ni bilo
njenega imena in tako do konca: sošolci so ji po
zaključni slovesnosti ponesli velik šopek vrtnic na
grob. Kakor bi tovariško prisegali, kako je bila in je
njihova, pozlatili vzor in njeno *maksimo*, češ, dragi
moji, drobna šiba se da zlomiti, njih snop nikoli.
Kakor da bi poveljčali nekdanje štrkanje ljubezni in
neponovljiv skupni čas. Kakor bi si podali roke preko
pozabe, da bo njena podoba hodila z njimi po vseh
življenjskih poteh in ostajala z njimi.

Žlahtna podoba, ki jim je bila zgled in optimizem
in staršem v veselje in ponos!

Tisto nedeljsko jutro ni bilo praznično, ne lenob-
no prijazno, ne v nebrzdanosti jutranjega klepeta
sproščeno, skrb je orala povsod. Mateja še ni bila
prišla. Mateje še ni doma! Dan je velik, po kuhinji nič
lahkotnih njenih korakov, nič dražecih hlapov dišeče
kave in vabila k obloženim mizim – kakor zmeraj dotlej...
Nič žarečih pogledov, poljubov, povsod cvetočega
družinskega razumevanja in rajajoče sreče, ki napo-
veduje nepozaben družinski dan. Praznina povsod,
na neizgovorjena vprašanja so le neizgovorjeni odgo-
vori, nemira je več in več, plahutne pomisel, kako se
je moralo nekaj zgoditi, pomirjen preblisk, saj bo
kmalu prišla, zamuda pač, zadržala se je pri prijatelji-

ci, prijatelju morda, prišla bo, a sekunde in minute so
ko ure, lahkotnih njenih korakov od nikoder, ne ko
slavček pojoče govorce.

- Nekaj ... nekaj se je zgodilo, iztisne žena.

- Vem, vsak hip bo prišla, vedno pride, pomirjam.
Njo in sebe.

A temne slutnje se podijo, vedno več jih je. Tudi
časa, ki se je ustavil. Neznane še več...

LEPOSLOVJE

In je razburjeno in trdo zadržal v zmrzlo ozračje
telefon, pognal čas in prelomil mučnost: ženski glas
je tipal radovednost, ali je na drugem koncu ta in ta,
in ko sem pritrdil, se je stišal, malo pomolknil, rekel,
češ naložili so mi, naj povem, se kakor obnemogel
zaustavil, zastal v ritmu, zatem stišano bolj s šepetom
kakor besedo dahnil:

- Mateja je umrla. Vaša Mateja je umrla. Gospod,
oglasite se tam in tam...

Pomota!? Groza! Kako more biti res...? Ne, ne
more biti res! Pomota! Zdrava in polna moči je sinoči
odhitela... Morda so zamenjali... A je tako nedvoum-
no: ste vi...? Ja...! In razločno: Mateja je umrla. Vaša
Mateja je umrla.

In sva brezglavo oddrvela. V bolnišnico. Bleda je
kakor spala. Dotik – hlad! Kriki in jok ... kaj bi pravil,
prehudo je bilo.

Zdravnik je poklicno modroval o peklenskem
ritmu norenja omame, strupa, o odmerkih, ki so smrt-
ni, mešanju pijač in tem in vsem ... nekaterim še
pomagajo ... ne vem, kaj vse je domodroval, naju je
zadržala žalost. A tisti odzdravni pogled je bil kakor
sodba...

Pogreb je bil ... no, bili ste tam...

In za nama se pošastno plazi, kako ne bo živčava
vnukov in njih prešernega smeha in tabletk optimiz-
ma – balzama, ki počasni staranje. Grenka, pre-
grenka prihodnost...!

Ja, igle so hudič. Tiste, ki nosijo smrt. Tista, ki je
usmrtila Matejo. Tista, ki mi jemlje mir, življenjsko
voljo, igla, ki mi vbrizgava krivdo. Vem, ni vsak dan
petek! A vendar ...!

Opogumljalo me je, kako je bilo mojega zdravja
tedaj v samotni bolniški sobi vsak dan več, tudi moči,
blodnje so izgubile vzgon: med zadnjimi tista iz naj-
globljega očetovskega čuta in občutja.

Trdo pošastna je bila:

... Iz sivine mrzle večnosti se izvrtinči z vročično
rdečo barvo obarvana Matejina gora knjig, te
sovražno merijo vame, mož beseda da so, hočejo
Matejo, naj se takoj vrne ... v prostor ko ptič prileti
njena kitara, ki vriska njeno najljubšo pesem, se učlo-
veči in kakor zver zareži in me sodi ... *ti ... ti ... si sebi
laž ...* in se požene v prepad ... njena očala, ki jih je
potiskala na pramene gostih las, se povečajo, se preo-
brazijo v njene velike oči, ki zro obtožujoče žalostno,
prežalostno, padajo in padejo, očala, nekam globoko
in še globlje ... *au, jaz, jaz ...* in spomin: moram jo,
Matejo, trdo prijeti, ker je ponaredila moj podpis in
sem zardeval pred učiteljico ... zlagala se je, kako se
ni potepala ... pa je v jezi metala okrog sebe žaljivke,

namenjene meni in ženi ... pa še: ko je po šolskem izletu prišla domov v omami hlapov – sem moral biti odločen oče ... A tista blodnja se kobali v blisk brez groma, za njim je še trša tema ... in tedaj Mateja ko cvetoč dojenček zakrili predme in krili in se sili k besedi, nazadnje slišim njen glas... *adijo, ljubi, za zme-
raj ...* potem blodnjavi prostor napolni sivina, ta črni, rdi, plavi in se beli in je mavrica in ima sto barvnih odtenkov in jo spremlja nešteto od najmilejših do grozljivo neoblikovanih glasov in jo preplavlja sto od sanjsko blagih do na smrt smrdečih vonjev in se postavlja z nešteto od le slutnih do ostrih dotikov igel in je blaženost in bolečina in se valovanje ustavi in nasmehne in iz srčike spet vzcvete Mateja v svoji najlepši lepoti, cvet v vencu let, se ko sonce blago nasmehne in ljubko zagostoli ... *mami, ati, strašno rada vaju imam ...* in malo premolkne, se za spoznanje zresni, za trenutek kakor premisli in reče... *sama sem kriva, vabili so me ... nisem mislila na nič hudega ...* in se še olepša in z neustavljivo žlahtno besedo, ki je pri njej nikoli nisem slišal, stišano in odpuščajoče dahne ... *mami, ati, oprostita, da sem to storila ...* malo obmolkne in še zašepeče ... *nič več ne morem ...* in zavesa kakor v gledališču zagrne njeno podobo in mavrica obledi in izgine. In dolgo časa traja nič ...

Rekli so, da sem po mračnih vzdihih trdo spal spanje pravičnega.

Ko sem se prebudil, mi je zdravnik tipal žilo in je bil zadovoljen. Široko se je nasmehnil in napovedal, da bom kmalu doma. In kakor veste, se je zgodilo – z veliko navodili in še z več *ne smeš ...* ne smeš tega, ne smeš onega ... Prijatelji, z veliko srečnimi občutji slavim tako tudi drugo rojstvo ...

Nedogovorjeno smo podaljšali tišino in mir. Komaj se je kdo premaknil. Podaljšanost je sveta, živa Matejina podoba posvečen spomin ...

Pa se prijatelj Ivan domisli postaviti še klicaj:

- Seveda, neutrudni pedagog, povej: palica ima dva konca, se naj posujem s pepelom? Krivda? Z mojim drugim rojstvom in po vsem se večja, večja se črna senca, ki je vse mračnejša. Jemlje mi mir. Sem bil kot oče pretrd ali preblag? Oba? Tudi žena! Zadeni v črno! Povej, da ali ne! Postavi: račun – plačilo!

- Da ali ne? Ostrina kakor igla – ta da ali ne! Prijatelj: ne da ne ne – vmes je nemalo čujev, *zakajev in zatojev ...!* O njih drugič! Kakor boš želel. S srcem in vestjo pa moraš sam presoditi spravo. A mrtvi naj počivajo v miru... Tudi Mateja! Živ bodi le lep spomin...

Zdaj praznujmo, dragi prijatelji! Poveličajmo čudež obeh Ivanovih rojstnih dni: vzdignimo čaše in mu namenimo prešerno zdravico ... pa slavno pesem ... pa ... pa pehar ostvarljivih želja ... pa razkošje moči ...

pa dvakrat trdno postavimo piko na i z *na zdravje ...!*

SLOVENGRAC

Slovenjgraška storija se začne kot prevajlska in še mnoge iz še skupne ljudske (narodne) podobe o svoji davnini zgetene ... Z bajanjem o grofiji in graščini na nasprotnih jezerskih bregovih, ki je že od davnine sem prekrivalo zdajšnje dolino, o silni skrivni ljubezni med grofično in zalim graščakovim sinom. O zli usodi zaljubljenega dekleta, ki jo je hrepenenje gnalo v prepovedan objem, ta pa je mlada dva s čolnom vred zvrtničil na muljasto dno. Da je onim, ki so ostali, žalost vsaj malo odjenjala, je dal graščak jezeru odteči in zaljubljenca otel vodovju. Ko je pogrebne slovesnosti opravil, na katerih se je zaobljubil, da bo nesrečnima otrokoma v še tostranski spomin cerkev postavil, je bilo postorjeno vse, da je na osušenem jezerskem dnu za številne rodove vzcvetela najlepša dolina na svetu in sredi nje cerkev, ki jo je začelo obraščati mesto.

Tako se je s prvim rodom bajka odselila iz preje sanj in se naselila v resničnosti.

Od strašnega jezerskega vodovja sta dandanašnji ostali le še reki in potok: Mislinja, Suhodolnica in Homšnica, v zavetju, ki ga naredijo s sotočjem, pa je zrasel Windischgraz. Prvič ime po slovensko zapiše Primož Trubar leta 1577 (... v Slovenskim Gradci), toda ne prvo ne drugo poimenovanje (torej ne nemško in ne slovensko) ni mestjanom in okoliškemu življu razlog za krvavo ravnanje vse do priprav na prvo veliko vojno pred skoraj stoletjem. Poimenovalna vojna se za mesto razdrasa šele s prvo Jugoslavijo v prid slovenskemu imenu. Toda pritisk s severa je očitno pojenjal le za toliko, da se je vzpostavil navidezni mir, pa je že zajelo sapo osvobajanje z juga (Drunk aus Süd) – to se je lotilo mesta s cirilskim zapisom na obeh njegovih vpadnicah: jugovzhodni in severozahodni. Na železniških postajah je bilo s črnim na belem zapisano: СЛОБЕН ГРАДЕЦ. V cirilici.

Ker vsak mir po vojni moriji prinese kakšen obliž za odprte rane (beri: izbris bližnjega in zgodovinskega spomina), je tudi tretja slovenska vojna v 20. stoletju postregla s svetlim novim življenjem. Danes vstop po jugovzhodni vpadnici v mesto Slovenj Gradec z nekoč rimske (latinske) smeri najavljajo Merkur, Petrol, Mercator in Mobilije, izhod v severozahodni smeri (avstrijsko-italijanski) pa Spar z Atlantisom, DM in Sportino ter, seveda, BIG BANG.

Tako so stalnice tega prepišnega prostora germanizacija, srbizacija, amerikanizacija, globalizacija ... nikjer pa slovenizacije (razen če k njej ne štejemo skromne, na pol vdane firme Katja & Alen). Sirota slovenščina se le še sramežljivo vlači po katerem izmed mestnih zakotij v starem mestnem jedru, vedno znova v strahu, da bodo slej ko prej njenim uporabnikom javno očitali nazadnjaštvo, netolerantnost, ksenofobičnost in kar je še novodobnih naglavnih grehov. Zakaj pri nas je že od nekdaj in vse, kar ni po naše: Windischgratz, СЛОБЕН ГРАДЕЦ, Slave Castle ali vsaj Koroska@si.

Ko sem o zgoraj zapisanem jamral kolegici slove-

nistki, me je okrcala, da živim v zablodi in da se nardova (jezikovna) identiteta pač ne gradi na poimenovanjih tgov(in)skih firm in blagovnih znamk: narodove korenine so pač drugod in vse drugačne. Skoraj ji je uspelo zakopati moje skrbi tri klatre globoko. Toda potem si brez njene pomoči spet nisem znal odgovoriti, zakaj bi bila mestna kavarna *Prestige* boljša od gostišča *Dom*, kaj se je zgodilo z jezikom (slovenskim), s Slovenci pravzaprav, da je *Pod velbom* arhaizem, *Fantom* pa in. Moja vera v njen prav je izpuhtela.

In me v času teh mojih domačijskih brkljarij tudi ni mogla prepričati Vida Mokrin-Paver, ki je prav tako zastavljala misli o naši materinščini na drugem koncu Slovenije. V uvodu k Tomšičevim Markovim velikim junaštvom piše: »In krasno je tudi, da je Tomšičeva proza za otroke z »realistično« plastjo pripeta na slovensko obalo, kjer se zaradi bližine dveh neslovenskih kultur v pogovornem jeziku, ki ga brez čistunske samocenzure uporablja avtorjev junak-ec, razkazujejo tudi izrazi, ki jih je to področje sprejelo iz italijanščine in hrvaščine. In ker današnji otroci živijo tudi z internetom in ameriškimi filmi, so v njihovem jeziku prisotni tudi amerikanizmi. To je demokracija! Tudi v jeziku. Že uveljavljena demokracija iz med seboj kulturno-jezikovno različnih si narodov, ljudi, živčih skupaj ali v neposredni bližini.«

Ob tej sveti preproščini sem se najprej pobaral, kako je z jezikovno slovensko demokratično reverzibilnostjo pri primorskih sosedih. So tudi tako tolerantni in široki s sprejemanjem slovenskega besedja v hrvaški Istri? Pa v tistem delu Italije, kjer vsi vemo, da živi z ustavo prepoznana slovenska manjšina (narodnostna skupnost). Pa v Idahu recimo, kjer je Cleveland ena najštevilčnejših slovenskih enklav? Pa v ...? Po vsem svetu smo raztepeni Slovenci in naše država ni otok, katerega obdaja le gluho morje in mu ni mogoče nič dopovedati: čas bi že bil za vsaj eno slovensko besedo, ki bi postala inventar katerega izmed (drugih, sosednjih) jezikov sveta, recimo v nemščini, italijanščini, madžarščini ali hrvaščini. Da o talinem loncu ne govorim. Pa se mi vedno bolj zdi, da je naša prisilovna tolerantnost le tiha in mila prošnja, da nam vsaj še malo pustijo biti. Če se skriješ v molk, se lahko potuhneš za kanček časa dalje.

Po spominu dodajam eno najstrašnejših zgodb, ki so se zgodile v resničnosti, ne v literarni imaginaciji. V času najhujšega poitaljevanja Primorcev (in Slovencev onstran današnje meddržavne) meje. Pod grožnjo strašne kazni je bila med slovenskimi otroki raba materinščine najstrožje prepovedana. Italijanščina pa seveda zakon. In ko je učitelj zalotil slovensko dekletce s slovensko besedo na ustnicah, jo je obsodil s katoliško fatvo: naloženo ji je bilo stati pri vhodnih vratih z odprtimi usti, sošolci pa so bili prisiljeni opraviti mimohod in ji pljuniti v matrnice, kjer se je spočela slovenska beseda.

In komaj kaj drugače se je godilo Messnerjevemu Radu v črtici *Očenaš*.

Rado, deček iz slovenske vasi, sedi v prvem a razredu klasične gimnazije na Völkermakter Ringu. Dvaipetdeset učencev, od tega šestnajst slovenskih, z dežele. Gojenci Marijanišča.

Anza prav po tiho Radu: »Znaš?«

»Upam.«

»Jaz znam samo do ,auch auf Erden' .«

...

V morečo tihoto ostro, zveneče zareže monsinjorjev glas: »Rado M., heraus zur Tafel ... Bet das Vaterunser!« (Rado M., pridi k tabli. Moli Očenaš!)

Radu mahoma udari kri v glavo. Na čelo mu stopijo potne kaplje. Ustnice se skušajo zaokrožiti, pa samo trzajo.

»Kannst es nicht?« (Ga ne znaš, kaj?) in ploskne Rada po licu.

»Va ... Vater unser ... Vater unser im Himmel ...«

Bučen smeh v klopeh.

Šestnajst učencev se ne smeje. Srce jim utriplje na vso moč.

»I bring's dir schon noch bei, du Windischer Bengel, Du! Wart nur!«

(Te ga bom že še naučil, ti slovenski paglavec ti!

Le čakaj!)

Roka s safirom seže po šopu Radovih las. Bam! - udari njegovo čelo ob tablo. In še drugič: bam!

»So, kannst es jetzt, Hergott noch einmal!«

(Tako, ga zdaj znaš, križani Bog!)

(Janko Messner(1975), Skurne storije, MK)

In se mi tudi dandanašnji potrjuje, kako, tako v Italiji kot na avstrijskem Koroškem, jezikovna recipročnost (vzajemnost, obojestransko, medsebojnost) ne vzdrži. Nisem še slišal koroškega Avstrijca, ki bi v svojo nemščino vnesel eno samo slovensko besedo. Slišim le še koroške Slovence, ki v svoji slovensščini zmerejo k nemškimi besedam dodati le še kakšno slovensko iz svojega prajezika. Stroka temu reče jezikovna interferenca (vpletanje), kar pa je s pravim imenom imenovano pravzaprav jezikovni defekt. Ampak gre še za nekaj bolj usodnega. Vse bolj vidim (in slišim), da se je jezikovno čistunstvo še najbolj prišlo doma: očistiti slovensščino slovenskega besedišča.

Majnika letošnje leto začnemo uradno sanjati slovenske sanje na vzglavniku (skoraj) združene Evrope. Prav je, da postiljamo svojim hrepenenjem. Toda, ali smo storili vse, da se bomo prebujali s svojo besedo na ustih? Res ni potrebno storiti ničesar drugega, kot zgledno prevesti vse skupne evropske uradovne dokumente? Potem pa pohvala: priden, tačko! Ob tem mirno živeti z vednostjo, da je v Ustavo R Slovenije vnesel 11. člen šele lektor Janez Gradišnik. Citiram ga *Uradni jezik v Sloveniji je slovenščina. Na območjih občin, v katerih živita italijanska in madžarska narodna skupnost, je uradni jezik tudi italijanščina in madžarščina.*

In se sprašujem, kje in kdaj se začena vojna za materinščino? V akademskih prelaganjih kritične točke o začetku čisto zaresne, alarmantne jezikovne ogroženosti? Na koncu naše potrošniške obžrtnosti? Je materni jezik res le še domena onih z roba? Neizobraženih, drugih jezikov neveščih, socialnega dna?

Andrej Makuc

ESEJISTIKA

Heatna občina
SLOVENJ GRAD
davčna številka: 92078512
CC 000 - ZU 000 - PM 001
BIS UHR

12:02

14/04/04

SIF 200 T-1
ZU 09:13 VON 14/04/04

DDV20% je oporocun v centi

HINTER DER
WINDSCHUTZ-
SCHEIBE LEGEN

AUFWIEDERSEHEN - DANKE

CC SO.ARI DI UDINE
P. SYSTEM KOBARIJ

(Op. ur. »slikovni komentar«)

Hudič ima svoj slog

intervju z Vinkom Ošlakom

ESEJISTIKA

Vinko, kadar se kot ustvarjalec predstavljaš, vselej omenjaš Prevalje, pravzaprav Faro pri Prevaljah kot kraj svojega otroštva in mladosti. To je očitno tvoje »prvotno besedilo življenja«, izhodišče vseh najrazličnejših nadaljnjih poti?

To je naravno izhodišče, na srečo oplemeniteno tudi s tiho, a zame vendar pomembno prisotnostjo pokojnega dr. Franca Sušnika, ki je poučeval in kulturalno predvsem s svojo hojo, pozdravnimi kretnjami, besedno zadržanostjo kljub besedni virtuoznosti. Do svojega kraja nimam kakih bolečih, travmatskih občutkov, nisem pa nanj vezan. Z razumevanjem verza poljudene verske pesmi *V nebesih sem doma* pravzaprav nikoli nisem imel težav, moj resnični patriotizem se nanaša na večno očetnjava, čeprav vem, da to tudi med boljšimi katoličani kakor sem sam ni tako razširjeno občutje.

S posebno pozornostjo in opazno nostalgijo navajaš tudi svoje šolanje na Srednji ekonomski šoli v Slovenj Gradcu, pa tudi nekatere profesorje, zlasti slavista Toneta Turičnika. V tem mestecu si srečeval še druge, s katerimi si prijateljeval, na primer slikarja Jožeta Tisnikarja. Kakšno je tvoje razmerje do Slovenj Gradca danes, kako ga vidiš kot nekdo, ki ne živi več tukaj, a pokrajino in mesto vendarle zelo dobro pozna?

Res je: telo je rastlo Na Fari, kakor se danes glasi ime kraja, kjer sem odrasčal in kjer se še zdaj radi ustavimo v dvesto let stari domači hiši – razum in duh pa sta rastla v Slovenj Gradcu. Deloma zaradi šole, ki je bila v resnici imenitnejša, kakor bi človek sklepal po njenem ustanovitvenem namenu, saj so se med učitelji znašli klasični filologi in dva kasnejša doktorja znanosti in univerzitetna profesorja. Posebej pomembna sta bila zame pedagoško predani profesor zgodovine Jože Potočnik (zgodovina je bila vedno moj priljubljeni predmet) in profesor slovenskega jezika in moj prizadevni in razumevaloči literarni mentor Tone Turičnik. A s hvaležnostjo se spominjam tudi čudovitih ur nemščine pri sicer latinistki profesorici Simonitijevi, intelektualne kopeli pri obeh ekonomistih, profesorju dr. Leu Guzeltu in profesorju dr. Avgustu Majeriču, pa vsekakor zame nadvse koristnega pouka stenodaktilografije pri dobri profesorici Weingerlovi – in tako bi zadostil pravici le, če bi naštel vse svoje čudovite učitelje, čudovite tudi v njihovi skoraj nerazumljivi potrpežljivosti in odpustljivosti do mojih muh in potegavščin, ki jih ni bilo malo.

To fizično majhno, a tedaj kulturno prav veliko mesto pa mi je postreglo še z »enajsto šolo«, kakor bi rekel Cankar, v najboljšem možnem okolju in oskrbi: na notranjih stopnicah tedanjega Umetnostnega paviljona, ki ga je ustanovil in vodil profesor Karl Pečko, moj neformalni učitelj in mentor v zadevah umetnosti in kulture. Z mulcem, ki ni imel pretirano

dobrega glasu v šoli, ki se ni znal prav imenitno vesti, se je vendar ure in ure pogovarjal o stvareh, ki so bile višje od tega, kar me je sicer obdajalo in me tako reševal pred nevarnostjo, da bi namesto pri njem posedal na kakem drugem stopnišču in morda srkal kaka druga poživila, kakor mi jih je dajala njegova izredna kulturna didaktika.

Tretji dejavnik pa je bilo sicer manj neposredno vzgojno, a zato ne manj koristno in prijetno druženje z obema najpomembnejšima slovenjegraškima umetnikoma: slikarjem Jožetom Tisnikarjem in kiparjem Radetom Nikoličem. Z obema sem ostal v intenzivnem prijateljskem odnosu vse do njune smrti, Jožetova in Marijina hiša pa je še danes redna postaja mojih slovenjegraških obiskov. Ista blaga in dobrotna roka, ki mi je stregla, ko je bil Jože Tisnikar še živ, mi prijazno streže tudi naprej...

Zabavni, a tudi pretresljivi so tvoji avtobiografski zapisi v romanu Človeka nikar, ki se nanašajo na študij v Ljubljani. Do Ljubljane kot slovenskega glavnega mesta pa gojiš tudi sicer precej kritičen, pogosto ironičen odnos. Kakšna se ti zdi Ljubljana danes, v obdobju, ko bo Slovenija vstopila v Evropsko zvezo? Kakšni so tvoji stiki z njo?

Do Ljubljane mi niso mogli vzeti veselja in naklonjenosti niti še zadnji miličniki komunizma, ko so me med knjižnim sejmom v Cankarjevem domu ob treh zjutraj vrgli iz postelje v hotelu Turist – s smešnim izgovorom, da iščejo vlomilca, ki se piše natanko tako kakor jaz. Ljubljana je še vedno moja glavna kulturna referenca: tam naročam knjige, ki jih potrebujem, tja se vozim v gledališče, tam se kdaj o čem pogovarjam z občinstvom – nimam pa tam več tistih prijateljev, ki so me razvajala v najtrših slovenskih časih. Gotovo je Ljubljana danes neprimerno lepša, kakor je bila v socialistični sivini, a cena, socialna cena te barvitosti ni tako majhna ... Želel bi ji previdnejših urbanističnih in stavbarskih rok, da se grobi posegi, tako značilni za socialistično samovoljo in pomanjkanje okusa ter znanja, ne bi ponavljali, da bi znali varovati čudoviti zgodovinski zaklad slovenske prestolnice. Ljubljanskim oblastem pa bi priporočil vrnitev k nekdanji avstrijski tradiciji policentrizma in decentralizacije; naj ne bi bila Štajercem, Korošcem, Primorcem in drugim to, kar je nekoč Slovencem, Hrvatom in drugim bil Beograd!

Za svoje esejistično delo si v letu 2003 prejel Rožančevo nagrado, ki je osrednja slovenska nagrada za ustvarjalnost na tem področju. Že večkrat sem slišala, kako so nagrajenci, tudi Prešernovi, izjavljali, da človeku nagrada ne pomeni nič, dokler je ne dobi. Kakšen pa je tvoj odnos do nagrade in do nagraj na splošno? Gotovo imaš »izkušnje« tudi s kakšno, ki je nisi mogel, smel prejeti?

Najprej: ne obstaja pravica do nagrade. Vem, da veliko mojih kolegov ni tega mnenja, a bi bilo dobro, ko bi se ga oprijeli. Tisti, ki nagrado podeli, je v svoji odločitvi popolnoma suveren, odločitve mu ni treba ne utemeljevati ne zagovarjati, ne dobiti nagrade pa nikoli ni krivica, temveč preprosto življenjsko dejstvo. Iz zgodovine velikih nagrad, kakor je npr. tudi Nobelova, je mogoče razbrati, da nagrade, tudi najvišje, niso zelo zanesljivo merilo resnične kvalitete nagrajenih umetnikov. Resnična umetnost mora vzdržati tisočletja, nagrade pa podeljujejo iz trenutka in njegove muhe. Zato včasih zadanejo, včasih pa gredo presenetljivo daleč mimo, kar pa opazimo navadno šele iz dovolj velike časovne razdalje. Iz tega uvida ostajam do podeljene Rožančeve nagrade hvaležno zadržan. To pomeni, da sem je vsekakor vesel, skušam pa pri tem ohraniti trezno glavo in si ne umišljati, da sem s tem dobil kakršno koli zanesljivo potrditev za pomen tega, kar delam. Delam v hudem tveganju, da je vse to zgolj moja terapevtska zaposlitev in nič drugega. Če pa je na stvari morda kaj več, se bo to mogoče izkazalo leta ali desetletja po tistem, ko si bom začel ogledovati svet od spodaj.

Si pesnik, filozof, pisatelj, esejist, prevajalec, esperantist, urednik ... Kaj od tega si najraje? Objavljaš v slovenskih, avstrijskih in esperantskih revijah. Do leta 1998 si bil tudi urednik revije Zvon, ki je izhajala v Celovcu. Spominjam se, da je imela revija v času socializma včasih težave pri prehodu čez tedanjo jugoslovansko državno mejo. Lahko to malo spominsko pojasniš, dodaš kako svojo, tudi zabavno izkušnjo? Zakaj pa je Zvon v Celovcu prenehal izhajati?

Nič od tega nisem. Vse to delam, a nič od tega ni moje bistveno določilo. Človek je vedno le to, kar od njega ostane, ko izgubi vse vloge, naloge, funkcije in zmožnosti, ko stoji pred svojim Stvarnikom nag in brez moči, ko odpade vse, kar je mogoče imeti in ostane samo še to, kar je mogoče biti: *animal rationale* (razumno bitje) in *imago Dei* (podoba Boga).

Danes Celovskega Zvona, ki je vendar izhajal več ko 10 let in dosegel natanko eno številko več kakor koroško Mladje, nihče ne omenja, tudi slavnostni govornik v Ljubljani ga v svoji lamentaciji o kulturnem in jezikovnem propadanju na Koroškem ni omenil. Zdaj izhaja revija pod imenom Zvon, kakor nekoč pri Stritarju in naslednikih, v Ljubljani, namesto samo celovške Mohorjeve pa ga zdaj podpirajo vse tri Mohorjeve hiše skupaj z založbo Družina. Urednikovanje sem odložil sam – kaj me je do tega pripravilo, o tem pa še lep čas ne bo mogoče odkrito in pošteno spregovoriti. A nekaj lahko povem. Ideja Zvona je vsaj zame umrla tedaj v Trstu, ko sem nekaj let pred izidom znamenite 58. številke Nove revije predlagal, da bi se lotili vprašanja slovenske narodne samoodločbe, pa so me uredniki soglasno zavrnil, češ da se ne bodo predajali utopijam. Ko je ta utopija postala resničnost (skoraj nihče ne verjame Cankarju, kako rade se utopije uresničijo), se nekateri kolegi iz uredništva niso prav nič branili zasesti tudi najvišjih mest v tej zavrtni utopiji. Z »realisti« – se pravi verniki v otipljivo in trenutno prisotno – pa se ne da delati dobre revije!

Na avstrijskem Koroškem ter v nekaterih drugih krajih po Sloveniji redno prirejaš literarno-kritiška srečanja Knjižne presoje, obenem pa tudi tako imenovano filozofsko kavarno Philocafé? Knjižnih presoj se bolj ali manj redno udeležujem že od vsega začetka tudi sama, za bralce pa bi bilo gotovo zanimivo, iz kakšnih pobud je oboje nastalo in kaj se v okviru tako prvega kot drugega dogaja? Pa tudi, kako odmevni sta obe prireditvi?

Katoliška akcija krške škofije, struktura, v kateri sem zaposlen in zadolžen predvsem v sektorju izobraževanja odraslih in kulture, mi daje razmeroma dober okvir za to, čemur smo nekoč rekli »ljudska prosveta«: približevati zaklade elit ljudstvu. Brez elit do teh zakladov znanja in lepote ne bi moglo priti – če pa bi ti zakladi ostajali samo pri elitah in zanje, bi izgubili svoj smisel. Knjižne presoje so nastale iz navdušenja nad podobno nemško televizijsko oddajo »Literarisches Quartett«, ki jo je mojstrsko, čeprav nekoliko avtoritarno vodil vodilni nemški kritik judovskega rodu iz Poljske Marcel Reich Ranicki. Prireditve imamo štirikrat na leto, udeležuje se je bolj ali manj skromno število ljudi, med 15 in 30, njen pomen pa vendar to neveselo statistiko močno presega. Prireditve namreč snema radio Ognjišče in jih razreže na obravnave posameznih knjig in to oddaja prek vseh slovenskih oddajnikov in tako doseže vsaj 50.000 poslušalcev. Ideja filozofske kavarne pa je prišla v Avstrijo iz Pariza, po dunajskem zgledu pa sem predlagal, da jo v Celovcu naselimo prav Slovenci. Menjali smo nekaj kavarn, zdaj pa že nekaj let zadovoljni vztrajamo v prijazni kavarni Sever sredi Celovca. Za nami so to idejo povzeli tudi nemški kolegi, tako da ima Celovec zdaj isto prireditve v dveh jezikovnih variantah. Filozofsko kavarno obiskujejo tudi gostje iz Dravograda, Slovenj Gradca in drugih slovenskih krajev. Hkrati pa poskušajo po tem vzgledu nekaj podobnega postaviti na noge tudi Slovenjgradčani sami, kakor so to že naredili Ljubljanci in Goričani.

Vrniva se k tvojim esejem, ki se jih je doslej nabralo že za več zajetnih knjig in ki obravnavajo najrazličnejše teme, vse od literarnega do političnega življenja tako v Sloveniji kot na avstrijskem Koroškem. Napisani so izjemno berljivo, njihovi privlačni lastnosti pa sta tako ostra kritičnost kot tudi humorna, ironična drža. Kot pisatelja te zaposluje marsikatero področje, vedno pa se mi je zdelo zanimivo, da si bil kot verujoči intelektualci kritičen tudi do katoliške Cerkve kot institucije. Najbrž te zato tudi v teh krogih niso sprejemali vselej z navdušenjem?

Nekaj je jasno: kljub pogosti frazi o dobrodošlosti kritike, kritika načelno nikjer in nikoli ni zares dobrodošla. Najlažje ji je še tam, kjer to dejstvo vsaj priznajo. Res je sicer, da je sodobna katoliška Cerkev v večini primerov veliko strpnejša do svojih oporečnikov, kakor so to recimo celo demokratične politične stranke, kaj šele edine dovoljene stranke v totalitarnih in diktatorskih režimih. A tudi Cerkev ima svojo mejo, ko ti da vedeti, da utihni. Le malo ljudi razume, da je kritičnost v resnici del in vidik ljubezni. Ljubezen se načelno vedno nanaša na to, kar je v dru-

ESEJISTIKA

Vinko Ošlak

gem dobrega. Ko ljubimo, kakor pravi Tomaž, ljubimo dobro. Dobrega pa ne moremo niti zaznati, kaj šele, da bi ga izluščili, če nismo kritični. Ljubezen pa ni povezana s kritiko samo v nastajanju kritike in njenem izražanju, temveč tudi na drugi strani, v njenem sprejemanju, prenašanju in obravnavi. Kritika vedno prizadane – razen če je ne razumemo – a to lahko prestrežemo v ključu in energiji ljubezni, kar je prav, ali pa v ključu in z energijo obrambe, kar ni prav. Cerkve pa ne sestavljajo samo svetniki – a celo ti niso nujno ves dan svetniki v zadevi sprejemanja kritike. Poskusi cenzuriranja, utišanja, vse tja do izobčenja, torej tudi znotraj Cerkve niso nič presenetljivega, čeprav so tu večji greh kakor v sekularnem svetu. A utiševalci znotraj cerkvenega vodstva pozabljajo na to, kar je bistveno: da duha ni mogoče zares utišati! Zato se v primerih neustreznega sprejemanja kritike v Cerkvi nehoti razodeva tudi prikriti »ateizem verujočih«, ko menijo, da je nad duhom zares mogoče povezniti disciplinski zvonec molka. Na srečo so taki poskusi vnaprej obsojeni na neuspeh. Duh veje, kjer in po komer hoče. Bog ni katoličan in ga kanonsko pravo ne veže...

Tema, ki si jo v svojih člankih in esejih znal obravnavati dokaj nekonvencionalno, brez vsčnega samopmilovanja in brez najmanjše dlake na jeziku, pa je tudi tako imenovani model dvojezičnosti oz. večjezičnosti na Koroškem v Avstriji. Do Slovencev samih, ki tam živijo, si bil pri tem neizprosno kritičen. Se nisi bal hudih zamer ljudi, med katerimi živiš? Podobno ostro kritiko pa je pred nedavnim, ob prejetju Prešernove nagrade, v svojem govoru izrekel tudi pisatelj Florjan Lipuš.

Ne bi rad, da bi nastal napačen vtis, kakor da bi bilo znanje več jezikov kaj slabega. Prav nasprotno, tudi sam sem se vedno ukvarjal z jeziki, esperantisti skoraj po pravilu govorimo še več drugih jezikov, saj je odprtost do jezikov in zanimanje zanje del esperantske »ideologije« in življenjske drže. A med pojavom učenja in rabe več jezikov in doktrino »dvojezičnosti« ali »večjezičnosti« je velikanska razlika. Ta doktrina je namreč nastala iz političnih in psiholoških pobud in služi za nejasno narodno in jezikovno pozicijo s ciljem lažjega preživetja in manjše konfliktnosti z okoljem. Ne glede na izkušnjo, ki uči, da se tak račun nikoli ne izide in da je pod črto konfliktnosti vsaj prav toliko, kolikor bi je bilo ob jasnejši in bolj značajni samodefiniciji in samopredstavitvi, ali raje še več, pa je problematičnost te doktrine predvsem v tem, ker zabrisuje razliko med maternim in tujim jezikom, s tem pa pospešuje neobčuteno in nepremišljeno drsenje v tujo narodnost in jezik, kjer je več družbene moči in ugleda, od česar si tak moderni asimilant obeta lažje in boljše življenje. Zame je preprosto dejstvo, da Slovenci v koroški prestolnici ne ekonomsko, temveč psihološko in moralno niso zmožni odpreti slovenske gostilne, ko vendar to mesto brez težav gosti kitajske, grške, turške, armenske, indijske, italijanske in druge restavracije – le lokal, ki naj bi nekako veljal za slovenskega, se deklarira kot »dvojezičen«. A tu so neizprosne »Dežmanove grablje«, ki tistega, ki ga udarijo po nosu, kmalu spomnijo, kdo in kaj je. Iz njega ne prik-

ličejo »dvojezičnega« krika, temveč, kar je edino naravno, krik v tistem jeziku, po katerem je udarjeni opredeljen. S tem, ko svojim vse bolj oddaljenim rojakom pripovedujem te reči, si pri njih gotovo ne širim simpatij. A to ni moja velika skrb, saj se filozofija, dokler je to, kar beseda obljublja, še vedno drži Aristotelovega reka, da je Platon sicer prijatelj, a je resnica še večja prijateljica...

Kar pa zadeva Lipušev govor v Ljubljani, tu ne vidim kakega hudega sorodstva. Zelo se strinjam z Lipušev ocnio tim. »narodnih voditeljev« v Celovcu. Tu se stvari od Cankarja in njegovih besed na isto temo niso spremenile. A slikati koroško stvarnost s pozicije človeka, ki prostovoljno noče ali ne more videti nič razen sebe in svojega prispevka, to ni moj način. V Ljubljani se pritoževati nad upadanjem slovenščine na Koroškem – v Celovcu pa brati svoje literarno delo v nemščini, ko bi bilo to možno tudi v slovenščini in je eden iz povabljenih trojice (Januš) to tudi častivredno storil, se mi zdi moralno zelo vprašljiva reč. Ne vedeti za mlajše, ki na Koroškem nadaljujejo literarno izročilo (kakor Kuhling, Hafner, Ferk, Wüster idr.) in zapreti literarnozgodovinsko poglavje kar pri sebi, to že meji na čudaštvo. Hvaliti se, da ne spremljaš slovenskega tiska in da ne skrbiš za izročanje jezika mlajšim rodovom, v Ljubljani pa tolči po moralizatorskem bobnu, to ni slog, s katerim bi se mogel poistovetiti. Nekaj je treba vedeti: ob vsej kritičnosti do razmer na Koroškem smo tukaj vendarle priče nekakšnemu kulturnemu čudežu. Teh dvanajst tisoč Slovencev, ki se še nekako priznavajo k svojemu narodu in jeziku, je kulturno tako podjetnih, da v marsičem zasenčijo skoraj petdesetkrat močnejšega nemškega sosedu. Sam gotovo ne sodim med navdušence prirediteljske kulture, prav tako pa ne morem zatiskati oči pred dejstvom, da teh nekaj tisoč ljudi v ne prav lahkih okoliščinah vztraja in producira reči, ki se jim včasih čudijo tudi v Ljubljani. Stanje torej niti približno ni tako katastrofalno, kakor ga je naslikal letošni Prešernov nagrajenec. A če kdo misli, da je huje, kakor to vidim sam, bi naredil prav, ko bi si naročil kak slovenski časopis, ko bi pozabil na svojo davno poklicno travmo in ugotovil, kdo še kot zadnji vztraja na branikih slovenstva, ko bi na prijazno vabilo celovške *Nedelje*, ki ga je hotela počastiti ob prejemu nagrade, enako prijazno odgovoril in ustregel prošnji za intervju ... (*Nedelja* mu je kljub temu posvetila veliko prostora v slogu gosposke naklonjenosti in veselja nad njegovim uspehom!)

Prav tako pa zavračam vsako izstavljanje računov slovenski državi. Lepo in spodbudno je, če slovenska država iz lastnega uvida in volje pomaga koroškim Slovincem in njihovim strukturam, dolžna pa tega ni! Koroški Slovenci so imeli demokratično možnost, da so se sami odločili, s kom bodo živeli v isti državi: s tistimi, ki so jim blizu po izvoru, jeziku in kulturi, ali s tistimi, s katerimi se čutijo bolj povezane v ključu politične in gospodarske zgodovine. V tem trenutku, ko so se odločili za Avstrijo – in tega jim ni mogoče očitati – morajo vse svoje zahteve uveljavljati v svoji izbrani državi. Če se slovenska država kljub temu odloči za pomoč, je to čisti dar, za katerega je treba izreči zahvalo, ne pa očitek, da je bila pomoč pre-

majhna in da je bila krivično razdeljena!

Ena od kritik na račun koroških Slovencev v Avstriji je bila tudi ta, da so nesložni, med seboj sprti, zato da so tudi nastopi njihovih politikov bolj ali manj solistični in neuspešni. Meni pa se zdi, da tudi tisti, ki o tem pišete, se pravi pisatelji, med seboj ne sodelujete, da niste prijatelji in se ne cenite?

Civilna družba ne temelji na plemenskih prijateljstvih objemih in poljubih, temveč na pravni in civilni korektnosti. Zlo razmerij in razmer na Koroškem ni v tem, ali se pišejo med seboj zelo marajo ali manj, temveč prav v tem, da z eno nogo še vedno vztrajamo v plemenski družbi, kakršna se je ohranila predvsem na Balkanu. Krščanstvo dobro ločuje prijateljstvo od ljubezni. Prijateljstvo ni zapovedano, ljubezen pa je! Prijateljstvo potrebuje tudi nekaj klanskega trepljanja po ramenih, nekaj ločevanja med »našimi« in »njihovi«, to je del te igre. Ljubezen pa se dogaja na višji ravni, kjer gre predvsem za pravičnost. Ni vprašanje, ali se denimo z Lipušem »dobro razumeva« ali pa si imava manj povedati. Vprašanje je, ali sva pripravljena biti drug do drugega pravična in poštena. Razmerja med nama torej ne določa to, koliko se »ceniva«, temveč, koliko se spoštujeva ne glede na najine eventualne bližine ali razdalje. Pri očitku »nesložnosti« moramo biti, če naj ohranimo dobrino civilne družbe in demokracije, dokaj previdni. Navadno kliče k »složnosti« tak ali drugačen fašizem – snop – fascis – je dokaj oprijemljiv simbol te mentalitete in tega občutja, bolj občutja, saj je za kakršno koli mentaliteto tu le malo prostora. Bolj pomembna od »sloge«, ki je klic plemena, je zavezanost resnici in pravici ter zvestoba in pokorščina svoji vesti. To je namreč podlaga narodnega in civilnega življenja, ne pa Miloševićevo geslo »Samo Sloga Srbiju Spašava«...

Iz tvojih esejev, še bolj pa iz dnevnikov je razbrati, da si z mnogimi zanimivimi besednimi ustvarjalci gojil dolgoletno korespondenco. Med njimi srečujemo imena kot Kocbek in Rebula, vidimo stike z literarnimi kritiki in zgodovinarji ... Po mnenju enega najboljakovostnih sodobnih slovenskih pisateljev, Lojzeta Kovačiča, pa bi se morala literatura vrniti tja, od koder je izvirala, to je k pismu in dnevniku. Obema si ostajal, tudi v dobi računalniškega onesnaževanja, zvest. Kaj ti torej pomenita?

O literarnem pomenu in vseh možnih oblikah dnevnika se je imenitno razpisal že moj prijatelj Alojz Rebula, tudi eden mojih dnevnjskih učiteljev in vzgledov. Ne vem, ali je to dobra primerjava ali ne, a lahko bi morda rekel: to, kar so v glasbi orgle, ki lahko simulirajo vsak posamezen instrument in imajo vendarle tudi čisto svoj ton, je v pisanju dnevnik, v katerem se lahko v drobcih oglašajo vse literarne zvrsti in stilni prijemi, pa je vendar tudi sam posebna zvrst in prijem. A kakor so orgle prej kakor drugi instrumenti v nevarnosti, da se spremenijo v lajno, tako je tudi dnevnik prej kakor druge literarne zvrsti v nevarnosti, da se spremeni v zapisnik. Ni mi žal pisanja dnevnika, pisal sem ga nekaj let v slovenščini, v avstrijskem času največ v esperantu, zdaj ga pišem ločeno celo v obeh jezikih, v slovenščini bolj aktuali-

stičnega, v esperantu bolj poduhovljenega, meditativnega in filozofskega – ne vem pa čisto dobro, ali je prav, da sem ga po dve knjigi v vsakem od obeh mojih jezikov tudi objavil. Trenutno nisem navdušen za kakšno knjižno ali revialno objavo. Vse bolj se mi zdi, da bi moral biti pravi literarni dnevnik nekako »najden«, da bi moral biti vsaj nekoliko patiniran z domala izgubljenostjo in komaj najdenostjo ... Lahko si predstavljamo, da bi bil dnevnik, ki ga pozna danes vsak otrok, Anne Frank, ko bi bil namenjen za objavo, precej slabši, kakor pa je, ko je bil pisan na skrivaj in za skrivališče. Tudi pisem imam za več knjig. Menim, da se pisma niso izrabila niti še kot oblika romana, kar najnovejši pojavi tudi na Slovenskem, lepo ponazarjajo. Oboje, dnevnik in pisma, pa sta hvaležen ulov totalitarnih državnih policij. Videl sem že veliko orgazmov, a takih, kakršni so se iskri iz oči udevejevskih policistov v moji hiši na Fari, ko so se zalistali v pisma Kocbeka, Janžekoviča, Rebule, Gradišnika in drugih, takih nisem videl nikoli pozneje. Niti Avstrije niti Slovenije nimam za stabilno in avtohtono demokracijo, zato se ti časi lahko presenetljivo hitro povrnejo. In s tega vidika bi bilo vendarle bolje, zase in za prijatelje, ko ne bi pisali dnevnikov in pisem...

Več ostrih in osvežujoče novih misli namenjaš v esejistiki tudi t.i. varuhom čiste in edino prave, pravilne slovenščine. Nagovarjaš jih kot »jezikovne policaje« in nasprotuješ zakonu, ki bi urejal to področje. Je temu še vedno tako ali pa se je kaj spremenilo?

Ironične ali zaničljive besede »policaj« ne uporabljam, čeprav je na Slovenskem že skoraj zamenjala pravilno besedo »policist«. Kvečjemu torej »jezikovne policiste« ... Seveda v svojem uporabi zoper prevelika pooblastila, ki si jih dajejo slavisti, lektorji in drugi jezikovni skrbniki, nekoliko retorično in stilno pretiravam, a v osnovi hočem reči, da nihče na tem svetu nima pravice drugemu očitati njegovega jezika. Tisti, ki je jezik globlje proučeval in ga bolj zavestno goji, je dobrodošel kot svetovalec, nikakor pa ne kot ukazovalec ali celo eksekutor. In ta, ki javno govori ali piše, ravna pametno, če išče pri tem, ki je jezika bolj vešč, dobrega sveta. A to ostaja nasvet, ne pa ukaz ali celo zakon. Prav smešna je tudi raba oblastnih pojmov, denimo v pravopisu. Kako more biti v jeziku kaj »prepovedano«, lepo prosim? Lahko je kvečjemu »odsvetovano«. Tudi tu se vidi, da nam še veliko manjka od resnične civilne družbe, tudi svoje jezikovne pomočnike in spremljevalce imamo za vrače in poglavarje, ki jim dopuščamo, da nam ukazujejo, samovoljno posegajo v naš jezik, nazadnje pa opazimo, da tudi njihovi posegi niso vedno v skladu z jezikovno logiko in normo. A ko pravim »norma«, te ne smemo enačiti z moralno ali pravno normo, prav v tej neupravičeni analogiji prihaja do nesporazuma. Edina možna jezikovna norma je norma dobrega argumenta in dobrega vzgleda. Zadnjo oblast nad izrečeno ali zapisano besedo pa ima tisti, ki govori in piše. Če ga ljudje zaradi jezika, ki preveč odstopa od norme, ne bodo razumeli ali ga bodo slabo in narobe razumeli, si je zaradi svoje jezikovne malomarnosti pač sam otežil položaj, nihče pa mu nima pravice nezaprošen

posegati v njegovo izražanje. Francoski nesmisel, z zakoni varovati francoske besede na fasadah, je neumnost iste vrste kakor nedavno sprejeti zakon, da v šolah nihče ne sme nositi znamenj svoje vere, v resnici uperjen proti muslimanskim dekletom z rutami. Česa tako prismojenega in nedemokratičnega se lahko spomni samo dekadentni francoski uradnik. Tisti, ki bi jih radi v Sloveniji posnemali, v tem ne zaostajajo za svojimi propadajočimi vzori.

Kakšni pa so tvoji stiki s sodobnimi literarnimi ustvarjalci v Sloveniji in drugod po svetu? Koga bereš, ceniš, s kom se srečuješ, sodeluješ?

Ker pisanje ni kolektivno, temveč individualno delo, med pisatelji, razen kadar je literatura igrala še kako drugo vlogo, denimo politično, nikoli ni bilo kakega obilnega druženja ali celo sodelovanja. A tu je še psihološka posebnost: pisatelj je navadno hud individualist. Med slovensko pišočimi imam najtrajnejši in najtesnejši prijateljski, verski in kulturni stik s prof. Alojzom Rebulo. V zadnjem času sva se zelo zbližala s pisateljem, ki me je krepko držal pod roko, ko sem bil še povsem neznan začetnik in obenem že v sporu s tedanjim režimom, danes po krivici prezrtim prof. Marjanom Kolarjem. Med esperantsko pišočimi mi je najbližji francoski državljani madžarskega rodu, največji živeči esperantski filozof, a nič manj temperamenten prozaist Eugène de Zilah, ki kroži z barko, v družbi svoje čudovite soproge, po Sredozemlju, na barki ureja imenitno kulturno revijo La Gazeto, kjer občasno objavljam, pripravlja velik večjezični leksikon sanskrita in sanskritske literature, piše svoje knjige in prebira vsak dan uro v sanskritu, uro v grščini, uro v latinščini, drugo pa v esperantu in francoščini. Občasne stike imam še z drugimi esperantskimi književniki, a z Eugenom sva dolgoletna prijatelja – in nepopoljšljivi morski volk, izdrsten na Madžarskem, zna biti prijatelj.

Kaj delam, ko ljubim se glasi naslov tvoje zadnje knjige. Kaj potemtakem res delaš? Pa večne filozofske teme kot spolnost, denar in slava – te zanimajo?

Kakor sem knjigo sklenil: počivam. Ne, kakor počivaš po utrujenem delu ali naporu, temveč, kakor počivaš, če imaš ob sebi mogočno bitje, v katerem je lahko vse obstoječe povsem varno shranjeno. Tako lahko vsemu, kar je, puščam, da je tako, kakor mora ali more ali hoče biti, ne da bi se zaradi tega sam moral vznemirjati. To je seveda idealna konstrukcija, ki jo lahko dosegaš le v najsrečnejših trenutkih. Drugače sem čisto normalen, komaj znosen človek, kakor veliko drugih.

Saj smem upati, da si drugi del vprašanja zapisala ironično. Po svoje pa spolnost, denar in slava vendarle so filozofska vprašanja, saj tudi v svoji eksistencialni popačenosti kažejo na to, kar je pravo in pristno in na kar mora biti pozorna filozofija. Kar zadeva spolnost, mi Bog sam počasi prihaja naproti tako, da nezaznavno spreminja mojo hormonsko bilanco, obenem pa vse bolj uslišuje stavek prošnje iz mojih Očenašev: In ne vpelji nas v skušnjavo... Do denarja in slave pa preprosto nikoli nisem imel kakega eroti-

nega ali fetišističnega razmerja. Glede »slave« soglašam z Župančičem: »Piši slava – beri slama!«. Denarja pa imam kljub drugačnemu mnenju družine še vedno malo preveč, saj sicer ne bi kupoval stvari, ki jih nujno ne potrebujem. Kot problem ga čutim samo v smislu še neodplačanih kreditov za hišo.

V svoji zadnji knjigi pišeš o ljubezni, tudi karitativni. Kaj je zate dobrodelnost, ali verjameš vanjo? Danes smo tudi v Sloveniji vse bolj pogosto priča dobrodelništvu, ko se morajo ljudje najprej izdatno najesti in se napojiti, se gala naplesati ali pa igrati golf, da se šele potem lahko počutijo dobrodelne.

Iz vsake resnične vrline je mogoče narediti zai-grano, karikirano ali celo pervertirano psevdovrlino. Tako tudi iz dobrih del. A enaka zmota in greh je, če iz zlorabe teh oblik dobrega pri drugih zase izpeljujem razrešnico pred dobrim, ki naj bi ga storil drugim. Tudi če bi ves svet goljufal in se samo delal dobrega, pa to skušal prikazovati kot dobro, bi moja dolžnost do dobrega ostala nezmanjšana in neokrnjena. Hinavščina v navidezni dobrodelnosti in dobrot-nosti in hinavščina v hvaležnem zgražanju nad tem, ki naj bi me oproščalo lastne resnične dobrodelnosti, sta le komplementarni obliki v bistvu iste hinavščine.

Pišeš o funkciji poljuba v sodobnem svetu. Brež-njev, pišeš, je poljubil Dubčka, preden so njegovi tanki okupirali Češkoslovaško. »Satan morda pogosteje in nežneje poljublja kakor Bog,« pišeš.

Nikakor nisem hotel ali skušal pridigati proti nežnostim, med katerimi je lahko najlepši prav poljub med moškim in žensko. A hudič ima svoj slog, ki je vendar zanesljivejši kakor pa slog večine današnjih umetnostnih manipulantov in aranžerjev. Sir, ki ga Zli nastavi v svojo past človeku, je iz dobre-ga mleka, ne iz kake cenene kemične ponarejenine!

Filozofija je zate nedvomno prva znanost. Zanima me, zakaj se nisi nikoli poskušal zaposliti na kateri od univerz, saj si iz filozofije magistriral in zlahka si pred-stavljam, da bi tudi doktoriral?

Filozofija je v znanstveni sistematiki in v zgodovi-ni znanosti in ne samo zame prva znanost, saj je najabstraktnejša in zato tudi najtežja. Tako kakor večina lažje računa na prste kakor pa z običnimi števili, izraženimi v prvih črkah abecede, tudi večina lažje razmišlja v podobah zaznavnega fizičnega sveta kakor pa v abstraktnih kategorijah filozofskega poj-movnika. To vedno znova vidim tudi pri naših filo-zofskih kavarnah, ki so še zelo daleč od resnično filo-zofskega načina mišljenja, a kako je že tu težko ljudi pripraviti do tega, da ne bi zgolj pripovedovali anek-dot in osebnih vtisov in bi se vsaj malo dvignili v sfero splošnih pojmov.

Danes bi mi doktorat seveda ne bil kak hud pro-blem, a danes je za to prepozno, tudi pred desetimi leti je bilo že prepozno. V času pa, ko je treba s taki-mi stvarmi opraviti, kar se ti zgodi le, če bolj resno jemlješ 4. božjo zapoved, sem bil zanič učenec in fali-ran študent. A tolaži me, ne da bi si s tem skušal

olajšati vest zaradi lastne krivde, da iz univerz še nismo dobili kake res pomembne filozofije, pač pa kakega vrhunsko šolanega in v svojem strokovnem izrazu rafiniranega nacionalsocialista, kakor je v Sloveniji tako nerazumljivo čaščeni Heidegger ...

Vedno si bil kritičen, vedno sveže razmišljajoč, pa me zanima, kaj meniš o trenutno aktualni gradnji džamije v Ljubljani? In ker poznam tvoje tolerantno stališče, te sprašujem, ali bi jo postavil tudi na Prevaljah?

Če ima skupnost ljudi, ki govori isti jezik kakor jaz, resnično problem z gradnjo džamije v Ljubljani ali kjer koli na Slovenskem, potem tej skupnosti žal ne morem prisojati statusa in ravni civiliziranega naroda. Celo Francozom, ki jim v času njihovega propadanja v smislu »velike nacije« prihajajo na pamet najbolj nore centralistične in birokratske rešitve, ne bi niti v sanjah prišlo na misel, da bi se ob 5 milijonih sodržavljanov islamske vere sploh ukvarjali z dilemo, ali je dovoljeno graditi muslimanski verski hram ali ne. Tu ne gre za vprašanje tolerance. To ni moj pojem. Pustimo toleranco mehaniki, od koder je prešla na pravno in humanistično področje. Latinski *tolerare* pomeni prenašati, trpeti, dopuščati. Toleriram torej nekaj, kar sicer imam za napačno. Vero lahko imam za napačno samo zase, v luči lastnega spoznanja, ne pa za drugega. Kamenjanje ženske, ki je zanosila, ko jo je neznanec posilil (kakor se je nedavno tega zgodilo v Nigeriji), imam za napačno tudi pri muslimanih, saj je to pravni in ne verski pojav, ki je univerzalne narave. Vero drugega pa moram v duhu lastne vere, vsaj katoliško krščanstvo me tako uči, imeti za dobrino najvišjega reda pri drugem in je tako ne morem »tolerirati«, temveč se je, spet v duhu lastne vere, iskreno veselim in sem za njen pojav hvaležen, saj mi je ta drugi po svoji drugačni veri vendar neprimerno bližji, kakor pa bi bil, ko bi se ji na ljubo bližine z menoj odrekel.

Torej ne le, da ne vidim prav nobenega človeškega in razumskega argumenta zoper gradnjo džamije kjer koli, kjer za to obstaja interes in urbanistična možnost, temveč se veselim zavzetosti svojih bratov v veri po skupnem očetu vere Abrahamu, da opravijo delo, ki bo všeč Gospodu in bo v blagor ljudem, ki se bodo tam zbirali pred Svetim.

O ljubezni piše na primer R. Huch, da je to edina stvar, ki je ni manj, če z njo razmetavamo. Kaj boš počel v prihodnje, boš tudi ti razmetaval ljubezen? In ali ni tako stališče tudi zelo naivno, saj svet zahteva od nas, da svoje ljubezni in naklonjenosti skrivamo, ker bodo pač vselej uspešnejši tisti, ki znajo biti trdi? Svet zahteva bivajoči model političnega človeka, to je preračunljivec, mimogrede pa pohodi nekoga, ki nosi srce na dlani. Kakšen nameravaš biti, Vinko Ošlak?

Ta ugotovitev ne velja samo za ljubezen, temveč sploh za vse duhovne darove in danosti. Izkušnja pa uči, da se celo materialne dobrine niso čudežno pomnožile samo pri znamenitem Jezusovem čudežu s hlebi kruha in ribami, temveč da se to v manj spektakularni obliki dogaja iskreno dobrim ljudem tudi v

vsakdanjem življenju sredi med nami. Že stara ljudska modrost je učila, da radodarnemu ni treba stradati, a kdor dovolj dolgo živi in zaupa v blagodejni učinek pristne dobrote, lahko kaj kmalu zazna, da ni več čisto sam, da ga spremlja nevidna, a vendar duhovno odprtemu nekako zaznavna Gospodova roka, ki ga prestreza v težjih preizkušnjah in mu daje pomoč, kjer bi sam omagal.

Z naivnostjo me ni mogoče prestrašiti ali mi vzeti veselja, da bi ostal v dobrem dober, a da bi se iz slabega spremenil v dobro. Francoska beseda naif prihaja iz latinskega *nativus* s pomenom naraven, prirojen. Je biti tak, kakršen sem bil rojen, tako huda reč? Res toliko slabše kakor biti prenačen in ponarejen, že bolj kozmetika kakor koža, bolj maska kakor obraz, bolj kostumacija kakor postava, bolj grimasa kakor naravna mimika ... Danes ljudje naravnost, se pravi naivnost enačijo z nespametjo, in to je njihova nespamet več. Kristjan pa razume to besedo še globlje. Ne, kakor sem bil rojen iz žene, se pravi iz mesa, temveč kakor sem bil v drugo rojen, v duhu po krstu, to je prava kristjanova naivnost, ki mi da biti kakor otrok, kar je pogoj za vstop v Kraljestvo, ki ne bo propadlo. Kakor bom vedel in znal bom torej skušal ohraniti tega otroka v sebi, ne otročaja, otroka, da ne bom otročji, zato pa otroški, pa naj ima svet to za primerno ali neprimerno, razumno ali nespametno.

Preračunljivost? Verjameš, da je ljudje res toliko imajo? Ko bi res preračunavali svoje življenje, bi morali izračunati isto stavo, kakor jo je izračunal ta, ki je znal računati, veliki Pascal! Problem sveta je, da je večina ljudi nezmožnih kakršnega koli računa, ki bi presegal primerjanje cen v velikih trgovskih magazinih na obrobju mesta. Naj živi preračunljivost, ampak tista prava, kjer je v računu zajeto vse in kjer je računanje pravilno: kjer je končno postavljeno v tej veliki neenačbi kozmosa proti neskončnemu, minljivo proti večnemu, obrobno proti bistvenemu. To bi bil račun in to bi bila prava preračunljivost.

In kdo je uspešen? Kdor je dosegel namen svojega bivanja. Ne svojih muh in kapric, svojega bivanja, ki si ga ni sam dal in si tako tudi njegovega namena ne more dati sam. Uspeti pomeni, kakor otroško preprosto se že to sliši, po smrti priti v nebesa. Tako. Vse drugo je lahko v službi tega ali v nasprotovanju temu. Po tem velja vse presojati in izbirati. Ljudje tako ne le niso dovolj preračunljivi v pravem pomenu te besede, ljudem spet v pravem pomenu te besede tudi v glavnem ni nič do uspeha. Ljudem je do prijetnega propadanja. Pravijo, da se prašiči v hlevu ne branijo, ko jih podgane počasi grizejo, saj to doživljajo kot pomirjanje srbenja v svoji koži. Tako je tudi z ljudmi. Tam, kjer jih »srbi« po ubogih zemeljskih nadomestkih za blaženost, jih neopaženo grizejo podgane zla in tako njihov vse močnejši srbež pomirjajo. Nekateri se iz tega ne vzdramijo niti, ko se jim taka podgana zagriže v srce ...

Silvija Borovnik

V Celovcu, 19. februarja 2004

Hoteli smo izstopiti iz shojenih poti

Silvija Borovnik: Intervju s Florijanom Lipušem,
Prešernovim nagrajencem za literarno delo

ESEJISTIKA

Spoštovani Florijan, vesela sem, da si letošnja Prešernovo nagrado za literarno delo prejel prav ti. Ko sem se namreč začela ukvarjati z raziskovanjem slovenske literarne zgodovine, me je tvoje delo zelo pritegnilo. Zdelo se mi je privlačno posebno in garaško. Začelo pa se je najbrž davnega leta 1960, ko si s prijatelji v Celovcu pričel izdajati literarno revijo Mladje, kar je že del zgodovine in hkrati del sodobne literarne zgodovine. Se lahko spomniš tistih let, ki so bila gotovo lepa in zanimiva, a tudi težka?

Pisanje se me drži že od dijaških let dalje. Takrat smo izdajali dijaški list *Kres* na Plešivcu, pozneje pa smo imeli *Mladje*. Sreča je bila, da je bilo dovolj ljudi, ki so polnili revijo.

Urejal si jo enaindvajset let, vse do leta 1981, kar ni bilo čisto enostavno.

Težave so bile v denarju, vedno smo bili odvisni od subvencij, kjer pa se je nenehno zatikalo. Gradiva pa je bilo dovolj.

Najprej si se šolal na Plešivcu, Tanzenbergu po nemško. Kako je bilo tam?

To je bil škofijski internat, tam smo bili dijaki, ki smo hoteli postati duhovniki. Zraven je bila gimnazija, bila je podružnica celovške gimnazije, mi pa smo bili v C razredu.

Že tam si srečal svojo prihodnjo literarno družčino, kajne, prej si omenil, da ste naskrivaj izdajali glasilo Kres.

Ni bilo povsem naskrivaj. Na začetku smo ga celo smeli razpošiljati določenim duhovnikom, ki so se za to zanimali, kasneje pa vodstvu doma to ni bilo več všeč in so nam to prepovedali. Potem smo ga smeli pisati samo še za interno uporabo, za nas same.

Toda že tam je bila tvoja literarna družčina, če se prav spominjam, Erik Prunč, današnji jezikoslovec na Univerzi v Gradcu, pa Gustav Januš, pesnik, nadalje še Peter Handke ... Ta ista skupina se je potem pojavila tudi pri Mladju in je še danes v središču pozornosti.

Tako je. Še danes se ti isti ljudje kulturno udeležujejo na Koroškem. Nisi omenila Valentina Omana, slikarja, tudi on je bil z nami, do danes pa je dosegel na slikarskem področju že svetovni sloves.

Cerkev na Plešivcu je poslikana z njegovimi freskami.

Ja, to se res splača videti, to so ogromne, visoke, zelo lepe freske v prezbiteniji.

Vsak svoje prvo literarno delo pa ste izdali pod psevdonimi. Zakaj?

To je bilo pozneje, ko smo se morali res skrivati. Večina od nas je namreč zapustila Plešivec, stopili smo v celovško bogoslovje in bilo je zelo tvegano, da bi tam literarno nastopali pod svojimi imeni, ker naši

teksti niso bili napisani ravno v duhu tiste hiše, v kateri smo živeli ...

Toda brani z današnjega zornega kota se ne zdijo tako strašni?

Seveda ne ...

... Ljubezenski?

... Bil je pač tak čas, da so imeli močan učinek, čeprav je šlo za povsem neškandalozne reči ... Mi pa bi se morali seveda ukvarjati z drugimi zadevami in lahko bi nas spremljali očitki, češ kaj pa bodo koroškemu dvojezičnemu ozemlju taki duhovniki, ki pišejo prozo ali poezijo.

Tvoje literarno delo se je nato nadaljevalo s Črticami mimogrede 1964. To je bila lirizirana proza, blizu poeziji, in če se prav spominjam, sta takrat treščila skupaj z Jankom Messnerjem. Na Koroškem je namreč obstajal t.i. model književnosti za ljudstvo. To so bile mohorjanke, vaša mladjevska literatura pa je bila drugačna.

Prav si povedala. Prav z Mladjem smo se hoteli oddaljiti od mohorjanske literature, ki je bila poljudna in poučna, z navodili za gnojenje njiv ali obdelovanje vrta, za delo z živino, večerniška, to so bile razne povesti. Preseči smo hoteli ta okvir, se navezati na novejša tokove.

Vaša revija je bila zelo podobna graški reviji Manuskripte.

Morda ja, a med seboj se nismo poznali. Mislili smo bolj na Slovenijo, hoteli smo ven iz province.

Tvoj model proze je vzbujal proteste, saj si kot pisatelj pisal drugačen jezik, ne takega, kakršen je v navadi med ljudmi na cesti, temveč zahtevnejšega. Spominjam se neke Messnerjeve kritike iz tistega časa.

Očitali so mi, da takega jezika nihče ne govori, da ga nihče ne razume in da potemtakem nima smisla. Pisali so, da to ni slovenščina, kakršno potrebuje Koroška, predvsem naša narodna manjšina na Koroškem ne, da je moj način izražanja larpurlitizem.

Precej takih kritik je bilo.

Ja, tudi med akademiki in drugimi izobraženci.

Braniti si se moral zoper dejstvo, da ima literatura pravico tudi do jezika, kakršnega nihče ne govori, ker gre za jezik umetnosti.

Messner je hotel angažirano literaturo.

Kasneje pa ste z njim tudi sodelovali?

Messner je prišel k Mladju pozneje, čez deset, dvanajst let, z njim smo sodelovali, a smo se tudi prepirali ...

Zgodovinar Feliks Bister je na simpoziju na celov-

ški univerzi pred leti tako simpatično pripovedoval, da je Mladje izhajalo predvsem po tvoji zaslugi, da si ti, če ni šlo drugače, vse sam natisnil, tvoja družina pa je pomagala pri razmnoževanju revije, da si skratka zanj zelo zelo skrbel.

Res je, v glavnem smo vse res delali v družini, moja otroka Gabriel in Cvetka sta lepila znamke na kuverte, pakirala, vstavljala priloge in položnice ...

Potem pa si se naveličal, leta 1981 izdal tisto znamenito črno številko Mladja z besedilom, da zdaj je pa vsega zares dovolj ...

Organizacije so nas res vlekale za nos, obljubljale so denarno podporo, ki je potem ni bilo, mi pa se nismo pustili več farbat.

Prvi veliki tekst, ki velja še danes tudi za tvoje osrednje delo in za enega vrhov sodobnejše slovenske proze, pa je roman Zmote dijaka Tjaža iz leta 1972. To je roman o ...?

To je roman iz časa Plešivca, o dijaku ...

... ki se ne more poistovetiti s strogo internatsko vzgojo ...

... ki se v internatu ne znajde, ki ne more upoštevati tam veljavnih predpisov in ga zato potem zapusti.

Zelo znana literarna zgodba. Zakaj pa je izšel v Mariboru in ne v Celovcu?

Rokopis sem ponudil celovski Mohorjevi družbi, a ga ni sprejela. Nato sem se obrnil na Založbo Obzorja v Mariboru, kjer sem poznal urednika Košarja, ki je bil zelo znan založnik. On je delo sprejel in tako je Tjaž izšel v Mariboru.

Mnogo je del, ki v tistih časih niso mogla iziti nikjer drugje, tudi v Ljubljani ne, izšla pa so v Mariboru, prav tam. In zanimivo je, da je tudi tvoj doslej zadnji roman, Boštjanov let, izšel spet v Mariboru.

Tako je bilo predvideno. Po Zmotah sem skoraj vse svoje knjige izdal v Celovcu pri Založbi Wieser. Sklenil sem, da ne bom več literarno ustvarjal, zato sem zdaj simbolično hotel, da tudi moja zadnja knjiga izide tam, kjer je izšla moja prva. Medtem je nastala založba Litera kot nadaljevalka literarnega programa nekdanje založbe Obzorja.

Nekje si izjavil, da si Tjaža moral napisati in da si moral napisati tudi Boštjanov let, kot da drugih besedil »ne bi bilo treba«. Kaj si s tem mislil?

Meni se je zdelo, da sem bil Tjaža dolžan sameu sebi. Roman je bil sredstvo, s katerim sem se reševal iz časa Plešivca, iz zadreg in zagat. Kajti tisti dom se res ni brigal za svoje dijake. Tam ni bilo važno, kako se kdo počuti, kako se ima, treba je bilo le izvajati red. Pridno je bilo treba hoditi v cerkev, moliti trikrat na dan, ob nedeljah petkrat ... S to snovjo sem se moral spoprijeti, najti ven iz vsega tega, kar sem storil pač tako, da sem pisal o tistem, kar me je najbolj bremenilo. V Boštjanovem letu pa segam nazaj, v otroško dobo. Nobena skrivnost ni, da je moja literatura avtobiografska. Vedno pa mi je šlo predvsem za jezik, z jezikom sem se vedno ukvarjal. In zato sem napisal še druge knjige, iz ljubezni do

jezika in demonstrativno slovensko.

O čem pripoveduje Boštjanov let?

O najbolj zgodnji življenjski dobi, o izgubi matere, kajti mojo mater so med vojno odvedli v nemški kacet, v Ravensbruck, kjer je umrla, nadalje o smrti babice, o dogodkih tistega časa.

Vrnitev v otroštvo ... Je tudi pri tebi tako kot pri Lojzetu Kovačiču, ki je nekje izjavil, da piše pisatelj vse življenje eno samo zgodbo?

Tako je. Isto srečujemo tudi pri Thomasu Bernhardu in še kom.

Tudi Kovačič je šele pred nedavnim napisal roman Otroške stvari, v katerem gre za vračanje v zgodnje otroštvo, v čas, za katerega odrasli navadno pravijo, da se ga otrok ne spominja.

Ja, moj krog se zaključuje, mimo tega ni več kaj povedati.

Ali mora pisatelj-romanopisec ustvariti lik, po katerem je roman kasneje znan? Ti si ustvaril Tjaža, ponudil si nam Boštjana, vmes si ustvaril tudi nekatera dekleta, prva je bila Nini, zdaj je to Lina.

To so zelo podobna imena ...

In nekateri motivi v tvojih delih se ponavljajo.

Kar je bil tudi eden od razlogov za to, da sem sklenil nehati.

V zvezi s tvojim jezikom je že veliko napisanega in prepričana sem, da veliko tudi še bo, kajti tvoja literatura ponuja ogromno razikovalnega gradiva ne le literarnim zgodovinarjem, temveč tudi jezikoslovcem, dialektologom. Pravzaprav se tvojega jezika še niso upali lotiti, ker je tvoj jezikovni korpus zelo bogat. Kje si se učil slovenščine? Kako lahko sploh nekdo iz tvojega jezikovnega okolja pride do take jezikovne briljance?

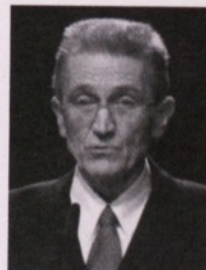
Hm ... V šoli ne. V ljudsko šolo sem hodil skoraj tri leta. Ker sem jo zaradi vojne začel obiskovati šele z devetimi leti, medtem ko drugi začnemo že pri šestih. V gimnaziji smo imeli slovenščino le kot prostovoljni predmet, dve ali tri ure popoldan. Vse drugo življenje, v internatu, v cerkvi, pa je potekalo popolnoma v nemškem jeziku, tudi v gimnaziji. Jezika se naučiš, če se zanj zanimaš, mnogo bereš in jezik vadiš. Šele potem skušaš iz njega potegniti kaj osebnega, kar pač želiš. V šoli se tega ne moreš naučiti, šola je rokodelstvo, slovnica, uči te jezikovnih pravil, fraz ...

Nisi nekoč omenjal tudi nekega svojega učitelja slovenščine Šnabla?

Res smo imeli v gimnaziji, pri tistih prostovoljnih urah, zelo dobrega učitelja, gospoda Šnabla, ki nas je znal navdušiti za slovenščino. Že takrat je poučeval na zelo moderen način, kar me je vzpodbujalo. Toda pisateljskega vzgleda nisem imel nobenega, vzornika nisem imel.

Zanimivo je, da je pri nekaterih velikih slovenskih prozaistih dvajsetega stoletja njihova jezikovna dovršenost zrasla prav iz jezikovne travme, tako kot pri tebi, izključno z lastno voljo. Tudi na primer pri Kovačiču, ki do desetega leta sploh ni znal slovensko, nato pri

ESEJISTIKA

Florjan Lipuš

Sašu Vugi, ki ni znal slovensko še niti takrat, ko je prišel študirat v Ljubljano, kasneje pa je delal kot napovedalec in voditelj oddaj na radiu ... Volja kaže pot?

Stremljenje pomeni rešitev. No, že na Plešivcu je bila taka možnost zame predvsem jezik.

Kar si poudaril tudi v svojem zelo odmevnem govoru na Prešernovi proslavi v Ljubljani: Jezik je vse. S svojim govorom pa si šokiral obe strani, tako slovensko kot avstrijsko?

V resnici se nihče ne čuti zares prizadetega, pač v slogu »Mene se to ne tiče, kritika se nanaša na druge, ne name« ...

Še k literaturi. V preteklosti si pisal tudi ostro satiro, v zadnjem romanu pa je je nekoliko manj, manj je tudi puščic, namenjenih katoliški Cerkvi. Si se utrudil?

Satira in groteska sta bili literarno sredstvo, kadar sem hotel kaj angažiranega povedati. Vedno pa sem literarno pisanje ločeval od drugačnega, angažiranega. Toda tudi to se je zdaj izčrpalo, vse je že povedano okrog deset ovinkov. Čas je, da se tudi to neha.

Ne, ne bi se strinjala s teboj. Marsikaj se res ponavlja, toda v vsakem besedilu je povedano na drugačen način, kar je bistveno. V zadnjem romanu je tako močnejši motiv mame, ki so jo odpeljali v taborišče. Je bil tudi ta motiv eden od vzgibov za zadnji roman?

V Boštjanovem letu je bila vzgib mati in njena usoda, obenem pa usoda vseh nas na Koroškem. Takih zgodb je bilo v našem okolju še veliko. Toda njena zgodba ni povedana milosolžno dolinsko, kar se mi je vedno upiralo, namreč to samopomilovanje, jamranje, kako ubogi da smo in kako da trpimo.

V tvojih delih pa je predvsem razgrajena podoba vasi, o čemer je pisal že marsikdo, na primer tudi profesor Janez Strutz s celovške univerze. Primerjali so te z marsikom, z Winklerjem, s Handkejem. Slovenska vas, ki je bila v slovenski literaturi pogosto idilično predstavljena, je pri tebi vir konfliktov, škodoželjnosti, vasezadržnosti ...

Hotel sem jo prikazati drugače. Če bi jo hotel le opisati, bi odprl kako geografsko ali potopisno knjigo, literatura pa seveda ni fotografija. Pogledati mora, kaj je zadaj in to prikazati. Prav za to smo si prizadevali že pri *Mladju*, hoteli smo izstopiti iz shojenih poti, ubrati novo pot.

Tvoje zgodbe o revnem otroštvu me spominjajo na neko pripoved znamenite srbske slikarke Olje Ivanicki, ki je nekoč po televiziji pripovedovala, da so bili pri njej doma, tam nekje na srbskem podeželju tako revni, da je ona kot deklica pričela kipariti iz smeti, iz vsega pač, kar je ležalo kje naokrog - kar seveda dokazuje, da lahko človek z domišljijo zmeraj iz nečesa nekaj naredi, ustvari. No, tudi ti pišeš o otroštvu, v katerem ni bilo nič materialno bogatega, beremo o otroštvu brez igrac, samo neke frnikule si imel, in še te si skrival. Toda tudi tako okolje lahko naredi pisatelja, umetnika. Kaj praviš?

Ja, je res. Igrac ni bilo, še hrane ne, to je bil povojni čas, ko je vsega primanjkovalo. Marsikaj sem okušil šele mnogo let pozneje, na primer paradižnike.

Zelo dolgo jih nisem jedel. (Smeh.)

Kakšno pa je danes literarno življenje na Koroškem?

Literarne revije ni več - že več kot dvajset let.

Toda vmes je pri Mohorjevi založbi izhajal Celovski zvon?

To ni bil le literarni list, bil je versko usmerjen list, ki je objavljala tudi literaturo. Tudi na slovenski gimnaziji ni bilo vsa leta skoraj nobene literarne dejavnosti, šele v zadnjem času se nekaj pojavlja. Tudi sicer so objavljali le nekateri posamezniki.

Kaj pa Janko Ferk, Maja Haderlap, tvoja hči Cvetka?

To niso več čisto mladi ljudje, so že v srednjih letih. Sodelovali so že pri *Mladju*. K naraščanju prištevamo tiste, ki se začnejo pojavljati v gimnaziji, na univerzi, v šolah. Morda pa sem tudi kaj zamudil, tudi to je možno.

In še čisto navadno vprašanje, kako kaj živiš? Stanuješ v svoji hiši na Selah?

Ne vem, ali stanujem na Selah ali na Selu. Vprašali smo jezikoslovca dr. Zdovca na Dunaju in on pravi, da bi morali reči na Selu, medtem ko domačini pravijo na Selah, ker ene Sele pod Košuto že obstajajo ... No, tu smo pred več kot dvajsetimi leti sezidali hišo, otroci pa so danes že po svetu, deloma tudi zelo daleč, en sin je še najbližje, v Celovcu. Z ženo živiva mirno življenje, daleč stran od prometa, to okolje mi zelo prija.

Kam pa zahajaš, kadar si zaželiš umetniških, estetskih užtkov?

Lepo je, da lahko sam izbiram, kam in kdaj kam zahajam. Z ženo hodiva v gledališče, v Šentjanž ali Pliberk, kjer gostujejo razna gledališča iz Slovenije. Sin Gabriel se ukvarja z glasbo in večkrat nastopa, koncertira. Drugače pa sva bolj doma.

Kako pa gledaš na položaj slovenščine v prihodnji Evropski zvezi?

Mislím, da bo slovenščina s pristopom k Evropski zvezi pridobila. Slišala se bo tudi uradno po vsej Evropi.

Pa se bo res?

Seveda če jo bodo ljudje, ki so z njo povezani, res uporabljali. Zdaj bo to odvisno samo od nas, res samo od nas. Mislím, da jo bodo.

Ali pa bodo ugotovili, da je bolj udobno in ceneje, če govorijo angleško?

Vaši politiki na državnih obiskih navadno že govorijo slovensko.

Kot Rupel na Dunaju, ki govori navadno angleško?

Drnovšek je govoril slovensko ... Raba slovenščine je zdaj res samo v naših rokah.

Navideznosti

ali jaz versus Barbari Rotovnik

Daljni članek iz leta 2002, Odsevanja 45/46, ki ga je spisala Barbara Rotovnik in se ukvarja s problemom navideznosti, podleganja človeka lepotni komerciali in estetskimi idealom postmoderne dobe, se dotika filozofije Platona in njegove prisprode votline, kjer Platon razbije metafiziko na dva dela in enega »priredi« za človeka (svet čutnih predmetov, čutnosti par excellence), drugega pa predpostavi kot nasprotje prvemu, to pa je ta svet idealov (svet resnice, popolnosti, dovršenosti). Ob branju tega omenjenega članka se mi je hote zazdelo, da avtorica mogoče malce preveč na hitro in nalahno parafrazira s celotno zgodovino filozofije (posebej Platonom); zato bi rad v pričujočem zapisu predstavil svoje videnje tega, kar avtorica izpostavi kot glavni problem – »da seksizma, racizma in ageizma nismo presegli, ker še vedno (prikrito) določajo norme v naši kulturi« – seveda glede na problem zmožnosti idealiziranja.

Dobra je ugotovitev, da sta med seboj že nekaj časa ločena čutnost (človek kot tak) in razum (človek kot razmišljujoče bitje), a je res, da ravno s Platonovo dispozicijo ta ločenost pridobi na sebi vso problematičnost, ki se še posebej odraža v današnjem post(-modernem, -industrijskem, -kapitalističnem) svetu. Zakaj ravno Platon je človeka prvi razmejil, mu na eni strani prikazal njegovo vsakdanjo bedo (vsaj po njegovem), ki se uveljavlja s čutnostjo, in mu odtegnil razum, ga idealiziral (zato ni čudno, da sami temelji krščanske religije, posebej morale, tako zelo sovpadajo ravno s filozofom, kot je Platon) in povzdignil v nebo, da se ga človek nikdar več ne dotakne. Ta razmejitev in še posebej nenehna idealizacija spoznanja in razuma kot edine izmed pravih poti pa je na človeku hote ali nehote morala pustiti globoke in grozljive posledice. Kot pravi Deleuze, je bila že v Grčiji, natančneje s Platonom in Sokratom, uničena enotnost mišljenja in življenja; kritika življenja s strani povzdignjenega mišljenja pa je osnovala temelje, iz katerih se še dandanes razrašča neubogljiva čutnost (plastična kirurgija, estetski normativi »koščenosti« itd.) Ampak problem torej ni, tako avtorica v zgoraj omenjenem članku, da ljudje ne ubogamo Platonovih navodil, da se torej ne držimo njegove poti na poti k idealu spoznanja in resnice, ne, problem je že sam utemeljen v samem Platonu. Že Platon oziroma njegova razmejitev in povzdigovanje razuma tvori prvotni in najbolj očiten problem.

Tako ne gre navajati Baudrillarda, ki pravi, da smo Platona v današnjem svetu obrnili na glavo in smo dejansko dali prednost samo in zgolj sencam, ker se pač ne oziramo po idealiziranem soncu – razumu, resnici, spoznanju. Ne, moje videnje gre v smer, da smo Platona še kako preveč ubogali, da smo se razrasli v njegovem konceptu ločitve mišljenja in

življenja, ločitvi razuma in čutnosti. Ob tem moram izpostaviti glavni problem, da nakažem, kje avtorici omenjenega članka pravzaprav sploh konkretno nasprotujem.

Glavni problem, ki ga je Platon nevede/vede potisnil v osrčje svoje filozofije, je nenehna idealizacija, idealizacija razuma, idealizacija in odtegnitev človeka od telesa. Ideal je tudi beseda, ki jo avtorica nenehno navaja in s tem samo potrjuje, kako globoko je lahko Platonova filozofija nevarna (saj vseskozi uporablja besedo ideal, ne da bi morebiti podvomila v tezo besede), nevarna ravno do te mere, da poskuša tlačiti navadnega človeka in mu preko nenaravne transgresije idealizira um oz. razum in mu ga na tej točki dela nedostopnega. Odtegnitev človeka od njemu lastnega telesa je problem, ki se danes v drugačni luči kaže v medicini in olepševalni kirurgiji. In ravno s to zanko, zanko idealizacije, lahko Platona in iz njega izhajajoči pokvarljivi krščanski idealizem imenujemo za očeta plastične kirurgije. Kajti: ko ni uspel podvig človeka v celotni zgodovini (od Platona do danes), da razsvetli vse tiste, ki so v votlini, se je nujno pričelo vračanje k telesu, ki ga je filozofija (Platon) že na začetku pozabila. Nazorni, vivisekcijski primer tega lahko ugledamo na obrazu Michaela Jacksona. Kot njemu odpada nos, tako je filozofiji že pred časom odpadlo telo. Rečeno drugače: kot se lomi nos od telesa Michaela Jacksona, kot odstopa od naravnega kot nekaj ne-naravnega, točno tako je filozofija telo predpostavila za ne-naravnost in so zdaj obupni poskusi rešitve tega – plastične operacije, manekenski ideal – le potrditev, da je idealizacija ne-telesnega uničila telo; čeprav postmoderna ravno obratno zdaj povzdiguje telo in uničuje (pozitivizira) vse ne-telesno, kar dokazuje, da je na površje splavalo vse tisto tlačenje, ki ga telo ni več vzdržalo.

Lahko je tako govoriti o tem, kaj današnji svet počne z estetiko telesa, malce težje pa se je temu približati. Moja kritika poteka preko Platona in se s tem še hote dotika krščanske religije. Krščanska religija je religija morale navadnega človeka, ki v nasprotju s Platonom ne idealizira morebitno idealno stanje tukaj na zemlji, marveč predpostavi bivanje-nekje drugje za človeka, ki je tukaj večinoma ubog, neobglen, usmiljen, krotek, žalosten, nemočen itn. Krščanstvo tako s svojim prispevkom potisne človeka do roba, kjer se človek zares dejansko odpove svojemu telesu, saj ga hote pusti ležati tukaj na zemlji, njegova duša, njegov razum in spoznanje (Platon) pa veselo odplavajo v nebesne vode. Rečeno z Nietzschejem: krščanstvo je zares religija, še bolj pa morala, ki je z obratom od telesa današnjemu svetu vrgla v obraz taktiko/strategijo fabriciranja idealov na zemlji.

ESEJISTIKA

Ideale smo se že tako naučili proizvajati in s tem mučiti človeka, da se jim približa, in ga na koncu tudi uničiti, saj se idealu nihče domala nikoli ne približa, ga ne doseže. Ta monstrozni prispevek Platona in krščanstva pa je v današnjem svetu doživel preobrat: postmoderna doba, ki je reciklaža vsega po-mal in vsega skupaj, je izvrgla tako imenovano vrnitev k telesu, rečeno drugače, vrnitev k fabriciranju idealnega telesa. Tisto, kar je pozabila filozofija, tisto, kar je bilo do nedavna še tabu, je potrebno razbiti. Razbiti mišljenje o telesu, povzdigniti telo samo kot objekt.

V tem ustroju vrnitve k telesu tako sedaj vse poteka v normativih, ki jih je postavil kapitalizem. Kapitalizem z globalizacijo in uničevanjem etičnih in nacionalnih vrednot ne more delovati brez pomoči TV-monopola, ki nam prodaja iluzije, sanje in spolno zadovoljitev. Danes podobe niso nič drugega kot dejanskost, danes ni več razlike, kaj je navideznost, kaj je realnost. Da je vse to res, nas uči vojna, ki ne loči, kot pravi avtorica, med računalniškimi simulacijami in resničnim napadom. Potrebno je vedeti, da je kapitalizem potreboval tako močno vodilo, ki ga izvaja ravno televizija, in ga bom tukaj poimenoval vodilo manipulacije. Le z golo manipulacijo lahko prodaja tisto, kar želi, in ob tem skrbi, da se živi v skladu s potrošniškim načelom. In ker je kapitalizem zaznal, da se telo zanemarja, je bilo jasno, da ga je povzdignil, ga rešil enega, a ga okrepil s tisoč drugimi problemi. Saj je jasno, da zadovoljeno idealno telo ne kritizira lakote v Afriki in množične produkcije, za katero celo skrbijo otroci, recimo v Tajvanu. Samega telesa to ne zanima.

Od stanja današnjega sveta se Platon, ki bi ga tukaj marsikdo vpeljal kot rešitelja, verjetno ne bi umikal, saj bi v današnjem svetu najbrž spoznal, kam človeka pripeljejo ideali, kako daleč ga lahko zavede idealiziranje. A Platona ne bo na obisk v »uresničeno utopijo Huxleyevega sveta«. In kapitalizem, ki se širi, razblinja vse, kar je trdno, in ruši vse, kar je sveto, to ve. Na svoje svetišče je postavil telo – nenaravno, idealizirano, mamljivo, potrošniško, globalizacijsko. In to mu brez pomoči Platona, ki ga je naučil, kako se stvari idealizira, ne bi uspelo.

Avtorica članka pa me »pretrese« še z dvema ugotovitvama: prva je, da danes telo ni več nekaj, »kar se moramo naučiti sprejeti«, da je telo »samo masa, ki jo uredimo, oblikujemo, popravimo, prilagodimo po želji«. Moram priznati, da takšne koncepcije popolnoma sovpadajo s postmodernimi teorijami, a zdi se, da jim avtorica bolj pripada kot jih kritizira. Najprej je potrebno uskladiti mišljenje in življenje, želje in zmožnosti, ter šele nato razmišljati o tem, kako se ti telo daje v tvojem pogledu nanj, kako se daje zate. Tu je ta problem, da avtorica razmišlja (menda to ni tipično žensko, ker bom v hipu šovinist!) predvsem o tem, kako se njeno telo daje drugim, v javnosti, kjerkoli. Ali se ne bi bilo potrebno najprej vprašati predvsem o tem, kako se njej njeno lastno telo daje njej? Sicer mora ob tem nujno izbrisati koncepcijo, kakšna telesa je videla v raznih reklamah, modnih revijah, potrošnih izdelkih itn., da ne bi nehote/neza-

vedno mogoče primerjala svoje telo s telesi drugih. In če se vendarle še vedno ne vpraša o tem, kako se telo daje samo njej, ali ne dokazuje, da je že ujeta v to, kar sama nehote/hote s člankom kritizira?

In drugo: zmotilo me je še to, da je avtorica Platona tako nalahno potegnila iz stare Grčije in ga nemudoma prestavila v sredo postmodernosti. Danes, tukaj in zdaj so Platonovi koncepti hudo nevarni, da bi jih navajali v takšnem tempu in s takšnimi povezavami. Posebej tista povezava, kjer pravi, da je Platonova votlina »opis poti do zrelosti in zavedanja«, da je le (po Platonovih koncepcijah) »zrel, izobražen posameznik sposoben ločiti podobe od dejanskosti«. Tukaj, se zdi, se je ujela ravno v tisto zanko, ki sem jo hotel s tem zapisom nazorno prikazati. Kam lahko vodi idealizacija, vnovična idealizacija znanja, uma, razuma? V še eno zaničevanje telesa, v še eno ponovitev celotne zgodovine, kjer se bodo v vnovični post-postmoderni dobi ubadali s še večjo fantazmo skritega, prikrita in zaničevanega telesa. Menim, da morajo biti koncepti za sprejetje telesa popolnoma drugi, predvsem pa, da so v skladu s človeku lastnimi zmožnostmi.

Je pa omembe vredna še ena ugotovitev. Namreč: o današnjem telesu sva razpravljala dva predstavnika svoje vrste – moški in ženska. Vemo, da večino moških privlači žensko telo in obratno. In vemo tudi, da postmoderna ženska vedno bolj pozablja, da bi morala, tako Barthes, bolj izpopolniti svoje zapeljevanje, saj je le tako lahko ženska nasproti moškemu gospodar, gospodar simbolnega sveta. Torej predpostavimo, da se z avtorico članka srečava in nevtravno, čisto objektivno, razpravlja o telesu in prične Barbara zapeljevati v vsej svoji ženskosti. Si bralec tega članka predstavlja moj lastni spopad v enotnosti mišljenja in življenja, ko poskušam objektivirati nekaj dejstev o pristopu do telesa (v tem primeru gledam Barabaro), a se mi ravno telo Barbare (ki ga, mimogrede, še ne poznam) kaže kot nekaj idealnega, vrednega resnice, vredno poželenja, ... mogoče vrednega, da celo povzdignem in idealiziram Platona in s tem podležem simbolnemu svetu, ki mu poveljuje Barbara (ki pa seveda nujno zapeljuje)? Tukaj bi se moja enotnost mišljenja in življenja verjetno prevesila predvsem v življenje, v to, da zapeljevanju priznam zmago in se pustim zapeljati. S tem morebiti lahko samo nakažem smer, kjer tudi enotnost mišljenja in življenja nosi s sabo veliko število problemov. In da o Lacanovem »podivjanju falosa« sploh ne govorim ...

Matjaž Štamulak

Reinhard Otto Brečko izdal knjigo o svoji pustolovščini

Na morju sam, pri knjigi v tandemu

V zgodnji pomladi 2004 je tandem Brečko – Makuc pri Cerdonisu izdal knjigo z naslovom *71 dni plave samote*.

V zgodnji jeseni 2002 sta se oba iz tega para, Brečko in Makuc, sešla v slovenjgraški mestni kavarni in se namenila izdati to knjigo.

V zgodnji pomladi 2002 pa naveze Brečko – Makuc sploh še ni bilo. Bil je on sam, Brečko, ki se je v pozni pomladi, 8. maja, s 14-metrsko jadrnico podal na 71 dni dolgo pot iz Amerike v Evropo, iz Marine de Salinas v Portoriku do Pirana. Takrat še ni vedel, da bo v rodnem Slovenj Gradcu naletel na človeka, ki bo mu naredil knjigo, čeprav jo je on začel pisati že prvi dan jadrnanja kot dnevnik.

Kateri motiv je za tako vprego v dvojce imel Makuc, ki je, kot pravi pod naslovom, besedilo pridelil po tem avtentičnem avtorjevem dnevniku in napisal spremno besedo?

Menim, da je Makuc to naredil zaradi občudovanja Brečka, Brečka posebneža, Brečka pustolovca. Ta oseba ga je namreč, kot tudi zapiše v spremni besedi, vznemirjala že kot otroka in mladostnika, toliko nepoprečna je bila; med drugim je v svojih gimnazijskih letih s prijateljem na gumijastem čolnu iz Savudrije pobegnila v Italijo (v 37 letih zdomstva je nato živela v Nemčiji, Kanadi, ZDA, na poklicni poti pristala pri lastni firmi, se štirikrat poročila itd.). Nič čudnega torej, da se je Makuc vzdražil tudi pri Brečkovi vrnitvi pred dvema letoma, še posebej, ker je vedel za njegovo zadnjo pomorsko avanturo, ko si je upal sam (no, več kot pol poti z mačko Olivijo, z dvema ženski-ma obiskoma, s plovili okrog sebe in z radijskimi zvezami!) pluti v Bermudskem trikotniku, v viharjih, mimo afriških roparskih ribičev itd., se na deset tisoč kilometrih morja le trikrat dotakniti kopnega, sam – meni se je zdelo, da nepretrgoma – dvigati in spuščati jadro, zvijati in razvijati genovo, gledati vreme, meriti valove, vse sam ... In ne nazadnje: se sam odločiti, da gre čez Atlantik z jadrnico, za katero reče: »Sploh pa Remedy ni bila posebej pripravljena za to potovanje.« Dokazi za Makučevo občudovanje so tudi njegovi izrazi v uvodu h knjigi, kot sta »skominati« (zelo velike želje po čem imeti) in »izjemne stvari«; seveda pa to potrjuje tudi navdušenje, s katerim se Andrej z Rajnijem pogovarja na javnih predstavitvah njune knjige.

Ne bi se torej strinjala s tistim, ki bi trdil, da se je Makuc lotil Brečkovih dnevnikov predvsem kot »jezični dohtar«, zaradi jezikovnih izzivov, kako nagrmdane podatke in, kot je Brečko sam zapisal, »zarjavelo slovenščino« narediti za berljivo čtivo,

čeprav je treba reči, da Makuc pri tem ni opravil majhnega dela. Zanimivo sta v dnevniške zapise vnesla Brečkove spomine (tako v fragmentih spoznamo celo mornarjevo življenjsko zgodbo). Skriti pa se Makuc v teh zapisih gotovo ne more, že zaradi tako njegovih besed, kot so zategadelj, komaj kaj in obetati. Poglejmo slednjo. Npr.: »Iz Ponta Delgada sem Hrabrotu po telefonu obetal, da bom v tednu dni v Evropi.« (str. 103) Ali: Prihajal je ciklon in jaz sem moral direktno v to obetano grozo.« (str. 35) Ali: »Obeta se dež.« (str. 34) Da je obetati res Makučeva slogovno zaznamovana beseda, je dokaz tudi njegov zadnji članek *Prevzem oblasti* v Književnih listih z dne 29. marca 2004, ko jo zapiše kar dvakrat: obetani arzenal, obetana nebesa.

Zaradi Makučeve priredbe človek seveda težko govori o Brečkovem slogu in jeziku, če pa izhajamo iz dejstev, da je Brečko že prej pisal literaturo, da je poliglot in da mu je knjiga vedno zvesta spremljevalka, mu njegovih zaslug za naraven, jedrnat in nazoren slog ne gre kratiti. Kako pa obvlada žanr, ki mu rečemo dnevnik?

Dobro. Kot vsak dnevnik v pravem pomenu besede govori o zunanjih dogodkih določenih dni ter o doživljanju in razmišljanju glavne osebe (res da pretežno o dogodkih oz. silnem mornarjevem garanju), je v 1. osebi ednine, z datumi in s kraji, s prevladujočim sedanjikom ter s kratkimi stavki. Vse to daje vtis, da Brečko res potuje pred našimi očmi, mi skupaj z njim; zapisano se zdi napeto, prepričljivo in resnično (ta občutek še poveča mnogo fotografij, kart, risb, tabel itd.).

Mene so ti Brečkovi dnevniški zapisi ves čas spominjali na roman Henryja Charrierja *Metulj* in kot velja zanj, lahko tudi za Brečka rečemo: avtor je pozoren opazovalec, ki hoče posredovati čim več podrobnosti; pa ne le pozoren, pač pa tudi sprejemljiv, občutljiv za vse lepo okrog sebe.

Je pa bilo vsakodnevno zapisovanje koristno tudi za morjeplovca samega: tako početje zanesljivo ohranja občutek za prostor in čas, kar je pomembno za njegovo preživetje, čeprav se Brečko, ki živi po načelu Drzni so lastniki sveta, tega najbrž ni zavedal. Tudi tega, da na poti opravlja dve zelo pomembni deli – vozi in piše – se najbrž ni zavedal. Slavo mu je prineslo oboje.

Zato sem prepričana, da gotovo tudi Brečko občuduje Makuca.

Tandemu z obojestranskim občudovanjem (beri: spoštovanjem) pa mora biti zagotovljen uspeh.

Helena Merkač

RECENZIJ

Vinko Ošlak: Kaj delam, ko ljubim?

Izdal: Župnijski urad Ljubljana-Dravlje, Ljubljana 2003; obseg: 143 strani, opremila: Mihaela Svetek, za založbo odgovarja Lojze Bratina.

RECENZIJE

Če je kakšna knjiga, ki bi lahko kljubovala duhovni rji današnjega časa ... potem je to gotovo Ošlakova knjiga o ljubezni, ki jo imam poleg Kaj je človek? za njegovo najglobljo in najpristnejšo ...

Napisati knjigo o ljubezni za filozofa po eni strani ne bi smela biti taka težava, saj sodi ta k bistvenemu sestavku njegove stroke, ker namreč skupaj z modrostjo sestavlja pojem filozofije. Po drugi strani ni teme, ki bi jo človek tako pogosto obravnaval in srečaval v svojem življenju, v najnižji obliki recimo telesne erotike (čeprav je tudi erotika lahko oblika »visoke« ljubezni, kakor nam kaže *Visoka pesem*, ki prikazuje erotično ljubezen tudi v luči ljubezni do Boga!) do najvišje oblike ljubezni do Stvarnika. Za kristjana je to še večji izziv, saj je ljubezen bistveni pojem njegove vere, ki je v njej zaobjeta, kakor pravi Jezus Kristus sam. Ali ne bi bilo bolje malo manj govoriti o ljubezni, kakor omenja *Sveto pismo* samo svoj osrednji pojem skoraj samo tisočkrat (kar je glede njegovega obsega razmeroma malo)?

Ošlak se je kljub tem pomislim lotil te velike filozofske in teološke naloge, ne da bi povedal kaj bistvenega novega (saj to tudi ni namen filozofije, da pove kaj novega, temveč kaj resničnega!) in ne da bi povedal kaj takega, kar bi nam bilo že povsem znano. Svoje bistvene ideje je povzel po knjigi o ljubezni, kakor bi *Sveto pismo* še lahko imenovali, jih spojil z aristotelsko-tomaževsko filozofijo ter jih – in to je nov element v filozofiji – prenesel na današnji čas, ki kot obdobje sekularizacije ne nosi tega pojma ravno v svoji monštranci. Ošlak je pri tem izhajal iz zelo preprostega filozofovega vpraševanja, ki se zdi vsakemu ne-filozofu na prvi pogled preveč vsakdanje, da bi se nad njim sploh zamislil: »Kaj delam, ko...?« Recimo: »Kaj delam, ko čakam?« ali še bolj eksistencialno »Kaj delam, ko sem?« Vsa ta opravila se nam zdijo tako jasna, da se nam niti ne zdi vredno, da bi se ob njih ustavljali. Saj je vendar jasno, da berem, ko čakam, kajne? Toda filozof je kakor detektiv – oba namreč začenjata svojo raziskavo pri vsakdanjostih, ki jih drugi niti ne bi vznemirjali. Lahko pa kajpada tudi berem in vendar ne čakam oz. lahko tudi čakam, ne da bi pri tem bral ...

S tem navidezno plehkim vprašanjem nas torej popelje filozof v svet svoje raziskave o ljubezni. Pri tem pa ne vrže odgovora, ki ga od filozofa vendar pričakujemo, kakor kost psu pred nos, temveč prizna svojo nezmožnost odgovoriti na to vprašanje: »Naj se s filozofskimi in teološkimi pripomočki in pametjo še tako napenjamo, neposredno ne doumemo pomena in vsebine čakanja, vedno lahko razkrivamo samo to, kar čakanje samo po sebi ni.« To pa ne pomeni, da bi se zdaj lahko zaradi svoje nevednosti umaknili in pustili to vprašanje v nemar. Kako je vendar to z ljubeznijo? Kaj delam, ko ljubim? Tudi tega vprašanja Ošlak ne odpiše takoj oz. ne skuša najti nanj neposrednega odgovora, temveč prenese ta problem na najvišjo raven: Kaj pa »dela« Bog, ko ljubi?

Najprej se spopriime Ošlak s pojmom »delati«. Kaj pravzaprav delam, ko delam? Premikam stvari, predstavljam jih, ker bi jih rad na novo umestil. To pa delam zaradi tega, ker mislim, da niso na pravem

mestu. Skratka: skušam »popravljam« Božje stvarstvo, ki ga je njegov Stvaritelj sam vendar ocenil z oznako »dobro« oz. pri človeku celo s »prav dobro«. Ko pa človek počiva, je zadovoljen s stvarmi, kakršne so: »Počivati ob stvareh in bitjih, ki so po svoji ustvarjenosti udeležena v Bogu in zato dobra in zelo dobra, pomeni te stvari in bitja ljubiti. Počivanje je zadnji način ljubezni, je tretja stopnja ljubezni, kakor sta prva stvarjenje in druga odrešenje.« Tako smo se povzpeli do zadnje in bistvene teze Ošlakove knjige, ki je hkrati odgovor na postavljeno vprašanje in ki je obenem tudi naslov zadnjega poglavja: »Ko ljubim, počivam,« kar pa ne pomeni, da lahko počivanje enačimo z lenarjenjem, saj je počivanje *contemplatio*, zrenje, torej najvišja aktivnost sploh: »Zdaj je pojasnjeno, kaj 'delam', ko ljubim. Tedaj preprosto in v polnosti *sem*. In zdaj je pojasnjeno, kaj 'delam', ko sem. Tedaj v obeh pomenih, v sladkosti in grenkosti bivanja *ljubim*. Čisto bivanje je namreč tudi čista ljubezen. In čista ljubezen je čisto bivanje.«

Kako zvest je ostal Ošlak pri svojem razmišljanju ne samo *Knjigi vseh knjig*, temveč tudi svoji aristotelsko-tomaževski liniji, torej najgloblji filozofiji, ki jo je zmogla katoliška teologija, kaže neki stavek, ki ga je izrekel Tomaž Akvinski v svoji *Sumi teologije* in ki potrjuje in podkrepi Ošlakovo tezo: »Sedmi dan ima jutro, a nima večera.« Ali prevedeno v naš čas: Vsako delo ima svojo omejitve, medtem ko počivanje nima omejitev, ker je to sinonim za ljubezen oz. z Ošlakovimi besedami: »Bog počiva vso večnost, ves trenutek vse svoje večnosti, ker vidi svoj delež v ustvarjenih stvareh in bitjih – in njegovo počivanje ni nič drugega kakor zrenje tega deleža, zrenje tega, kar dela ustvarjeno stvar in bitje dobro in zelo dobro.«

In to zrenje stvari je naloženo tudi nam kristjanom, ki bi morali prav tako posnemati Boga v počivanju. Akcijo pa bi bilo treba prepustiti nestrpnemu, ki jim primanjkuje vere v Pra-urejevalca, ki je svet že od samega početka dobro uredil. Ošlak je tako prodril v osrčje današnjega časa in njegove sle po aktivnosti, iz katere izvira večina zla (hebrejska beseda za satana pomeni poleg »nasprotovalec« in »sovražnik« tudi »tožilec«, ki ima najaktivnejšo vlogo v pravnem postopku), kakor je že vedel povedati nekaj stoletij pred njim krščanski mislec Blaise Pascal in ki se ga je v tej knjigi dotaknil v jasnosti in globini. Če je kakšna knjiga, ki bi lahko kljubovala duhovni rji današnjega časa in bila protiutež sodobnim oblikam aktivizma, potem je to gotovo Ošlakova knjiga o ljubezni, ki jo imam poleg njegove zadnje knjige *Kaj je človek?* za njegovo najglobljo in najpristnejšo, ki jih je do zdaj objavil na področju filozofije, saj v njej ni samo združil krščanskih in grških prvin naše kulture, temveč hkrati tudi aristotelsko natančnost in vestnost (analizo) ter platonsko spevnost in poetičnost (sintezo).

Tim O. Wüster

Valentin Oman, Fragment, 2003, mešana tehnika / papir, 50 x 65 cm

VALENTIN OMAN

SLIKAR

LIKOVNI PORTRET

Sledi naše eksistence (sledi biti)

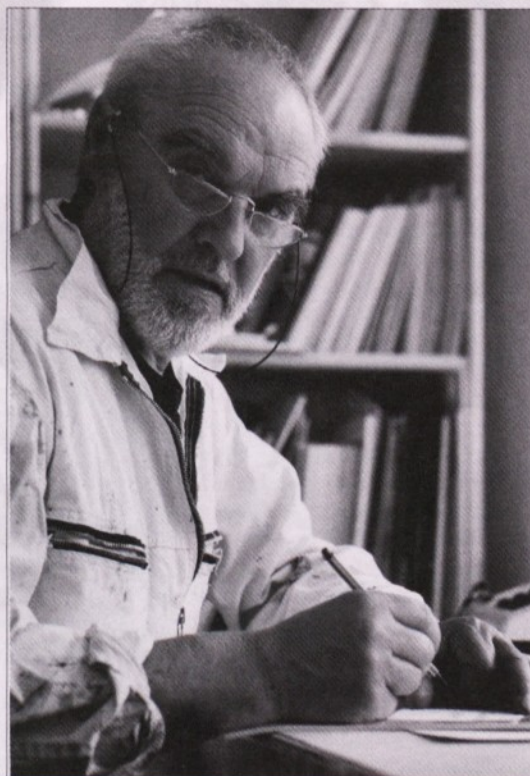
**Da bi mogli
doumeti njegovo
spraševanje o
svetu, moramo
imeti intuicijo in
znati prisluhniti
slikam, ki so
antiretorične.**

Septembra 2001 sva se z Valentinom Omanom v Galeriji Šikoronja v Rožku na Koroškem (v Avstriji) dogovorila, da v Slovenj Gradcu pripravimo razstavo njegovih del, vendar šele takrat, ko ne bo več meje med Avstrijo in Slovenijo. Ta dogovor sva sklenila po otvoritvi razstave Hommage slikarju Jožetu Tisnikarju ob prijetnem druženju s prijatelji umetnosti na vrtu galeristke Marije Šikoronja v Rožku, potem ko je naš pogovor o Tisnikarjevih in Begičevih delih krenil v bolj posvetno smer. Oman je doslej v naši galeriji razstavljal samo na skupinskih razstavah, samostojne razstave pa še ni imel. Torej razstava leta 2004! Skrajni čas, da naša likovna publika celovito spozna enega najpomembnejših evropskih slikarjev tega časa, ki živi in ustvarja v Avstriji, razpet med rodno Koroško (rojen v Štebnju, danes živi v Bekštanju/Finkensteinu) in Dunajem. Da je slovenskega rodu, nam je še posebej v ponos, tudi to, da že desetletja goji kulturno vez med obema narodoma.

Valentin Oman se je rodil leta 1935 v Štebnu (St. Stefan) pri Beljaku (Villach). Maturiral je na Marijanišču na Plešivcu, likovno izobrazbo pa si je pridobil na Dunaju (Akademija za uporabno umetnost, specialka za slikarstvo pri prof. Hilde Schmid - Jesser) in v Ljubljani (Akademija za likovno umetnost, specialka za grafiko pri prof. Riku Debenjaku).

O njem je Peter Paul Wiplinger, kritik človeških slabosti v prostorih, ki so z rojstvom postale tudi Omanovo duhovno okolje, zapisal: »V središču celotnega umetniškega ustvarjanja Valentina Omana je človek. Človek v svoji končnosti, v svoji minljivosti, v svoji časnosti, v svoji brezčasnosti. Človek s svojimi mnogoterimi možnostmi samouresničitve, pa tudi samouničenja.«

Valentin Oman je izšel iz okolja, ki ga torej Wiplinger opisuje kot prostor, poln predsodkov, pečat naj bi mu dajala zlasti nestrpnost do vsega drugačnega. Takšna spoznanja so šokantna, a ne veljajo le za ožje kulturno okolje, temveč mnogo širše. Na pragu 21. stoletja se nestrpnost širi kot kuga... Zato se zdi, kakor da bi Oman prišel iz povsem drugega sveta, kajti tolikšne odprtosti, človeške topline in globokega razumevanja drugih kultur, ki jih srečamo pri Omanu, bi težko našli pri drugih slikarjih, ki se raje zavijejo v individualnost lastnega ustvarjanja. Likovni umetniki si prihra-

Valentin Oman (foto: Tihomir Pinter 1999)

nijo toliko neizrečenih besed, likovna govorica pa je mnogim težje berljiva. Oman ni skoparil niti z besedami, pa vendar je njegovo najglasnejše opozarjanje na človeške slabosti, na minljivost našega življenja in na večne resnice in vrednote pustilo njegovo najopaznejšo sled – **izslikano** v zakladnici človeške ustvarjalnosti.

Omanova »kozmična« inteligenca rojeva umetnine, ki so na prvi pogled asketske. Delujejo kot ostaline zgodovinskega spomina, so spokorniške in radostne hkrati, govorijo o življenju in smrti s pesniškim jezikom. Njegova poetika izgoreva v človekoljubju in se sprašuje o bivanjskih vprašanjih. Dobiva vlogo oraklja. Njegove napovedi so v smislu razumevanja prav tako dvomne, kot so antični svečeniki navadnim smrtnikom sporočali božja sporočila, kar je tudi pri Omanovih napovedih begajoče, saj je za neobčutljivega gledalca sporočilo preveč učeno in dvomno. Umetnikove slike so več kot religiozne zakladnice podob, v njih je vpeta vsa filozofija preteklosti in sedanjosti ter umetnikov življenjski kredo: absolutna vera v človeka. Prav zato imajo njegova dela tako močan naboj. Preprosto, globoko se nas dotaknejo. Tudi umetnikova osebnost je svetniška, docela zavezana svojemu poslanstvu. Da bi mogli doumeti njegovo spraševanje o svetu, moramo imeti intuicijo in znati prisluhniti slikam, ki so antiretorične. S pozornim branjem bomo na dobri poti razumevanja in umevanja besedil, spoznati vsa skrita spo-

ročila in napovedi oraklja pa bo dano le nekaterim.

Oman je bil med prvimi, ki je za svoja dela poiskal mesto komunikacije ne le v galerijah in muzejih, temveč tudi v sakralnih stavbah. Tja tudi najbolj sodijo. Pozoren bralec in poslušalec njegovih del kaj hitro spozna, da v galerijskih prostorih živijo le napol, kajti vzpostavljena je enaka situacija kot pri muzejskih postavitvah, ko so muzealije iztrgane iz celotnega konteksta. Predmeti, izvzeti iz kraja in časa nastanka, kjer so služili življenju, postanejo le posredni pričevalci minulih časov in svetov, pripovedujejo le fragmentarno zgodbo: preveč pogosto na način sodobnega Disneylanda v preveliki želji ustreči vsem obiskovalcem, v maniri ponuditi instant »kulturo«, da bo vsem kar najbolj razumljiva. Posamezni eksponati sicer ohranijo moč relikvije, vendar veliko bolj prikrito in zato je tenkočutnost bralca - gledalca toliko bolj potrebna. Vloga galerij je sicer vsaj pri sodobni umetniški produkciji nekoliko drugačna; nevtralna površina in prostor puščata vsakemu posameznemu ustvarjalcu dovolj svobode za lasten nagovor in dialog z likovno publiko, pa vendar se včasih zdi, da nekatere stvaritve bolje sodijo v posvečen prostor umetnikovega ateljeja, kjer so nastale, ali v prostor s podobnim duhovnim nabojem. Pretanjen izbor prostora zato pripomore k zbranemu in premišljenemu dojemanju na nivoju kontemplacije. Stvaritve, ki nimajo družbeno kritične note niti razsodniškega načina razmišljanja o vseh velikih in malih problemih človeštva, kontemplacijo nam-

reč potrebujejo, kajti to je način, da osvojimo umetnikovo sporočilo, ga dojamemo in umetnine postanejo del nas. To od nas terjajo tudi Omanova dela, polna tihih sporočil. Koliko pa je v nas ostalo zmožnosti življenja v njih, v sporočila, ki so kot molitev, pa ve le vsak posameznik: več je takšnega dojemanja v tistih, ki ne želijo na vsak način vse takoj razumeti in pojasniti. Drugi pol teh sporočil pa je njihova ekumenska vloga, ki jo Oman namenja umetnosti in zajema vesoljni svet. Krščansko ekumenstvo je vzporednica, kar bi v umetnosti rad vzpostavil Oman. To je v Omanovih delih zaznal že dr. Ivan Sedej. Njegove slike so običajno palimpsesti, kjer so vsakokrat na novo zapisana sporočila različnih kultur, stara pa so navidez prekrita, kajti izbrisati se jih ne da. Vendar pa je v fragmentih ohranjeno vsako sporočilo posebej, druga drugo nikoli ne izniči. Čas je parameter, ki te fragmente opredeljuje in združuje. Umetnikovo gesto vodi misel o ontološkem bistvu in nastajajo zapisi zgodovinskega spomina, katerih sintaksa je jasna in enotna, podvržena le enemu načelu, da je umetnost ideja absolutnega. Gre za utelešenje slikarstva, njegove notranje stvarnosti, ki je bolj psihična kot fizična podoba. Spraševanje o svetu na način miselnega in predstavnega zavedanja pomeni dojeti bit in bistvo in zgraditi psihične opne na telesu slikovnega polja. Mentalne predstave o človeku in njegovi eksistenci, o prostoru in času, pa vodijo v zavedanje o minljivosti in krhkosti eksistence. Umetnina je tako spoj umetnika in substance njegovega predstavnega sveta, ki je pri Omanu psihična in fizična stvarnost hkrati. Telo slike je dokončnost podobe, četudi se zdi, da se venomer spreminja. Sublimacija je popolna.

Peter Baum je zapisal: »Oman želi, da je umetnost povod in odhod, nujen, nenaličen zapis intuitivnih dogajanj, in ne estetske spekulacije.« Zato je platenje njegovih »fresk« sled naše eksistence, sled, ki je nekaj relativnega in nestalnega, pa vendar je vseprisotna.

Razgrnitev umetnikovih stvaritev v Koroški galeriji likovnih umetnosti v Slovenj Gradcu bo za nas velik izziv. Tudi velika preizkušnja za umetnika. Konkurirati duhovnemu naboju sakralnih prostorov s praznino velike razstavne hale skoraj ni mogoče. V naši zavesti se bodo zvrstile vse predstave o umetninah, ki so nas nagovarjale v vsej zgodovini galerije. Omanova dela bodo spet postala palimpsest: prekrila bodo vsa prejšnja »besedila«. S tem pa jih umetnik ne bo izbrisal, le dodal bo svoja. Mi pa bomo brali in se učili. Omanova razstava del – slik, ki so živo utripanje njega samega, bo pomemben in prepoznaven kamen v mozaiku naše galerije, spodbuda za vsa novo nastajajoča »besedila« v času, ki prihaja.

Milena Zlatar

LIKOVNI PORTRET

Umetnina je tako spoj umetnika in substance njegovega predstavnega sveta, ki je pri Omanu psihična in fizična stvarnost hkrati.

Valentin Oman, *Ecce homo*, 2002,
mešana tehnika / papir, 40 x 30 cm

IZ ALBUMA

Janeza Žmavca

Ivan Žmavc. Rojen 6. 10. 1924 v Šoštanju. Mati Marija, roj. Pečnik, oče Rudolf, ključavničarski mojster. To so generalije iz krstnega lista šoštanske župnijske cerkve sv. Mihaela. Stara mama Amalija Žmavc je imela v Šoštanju gostilno, pri Mrvaču se ji je reklo. To je dalo avtorju na začetku literarne poti tudi psevdonim: Janez Mrvač. Pa je potem Janez ostal namesto Ivana tudi v rojstnem imenu.

Janez Žmavc 1. novembra 1924 po krstu v babičinem krilu. Na levi mama, desno boter stric Johan, očetov brat, za njimi oče.

Cesta od doma v »sveto«.

Na levi babičina gostilna na Aškerčevi cesti, Janezova rojstna hiša. Ko mu je bilo dve leti, je dobil sestro Marjetko, pa je povezal culo, kakor je videl pri beračih, pobasal vanjo nekaj igrač in odšel po svetu. Težnja po odkrivanju sveta na kratke proge ima tu svoj začetek in ga je usodno zaznamovala s samosvojestjo za vse življenje.

Z mamo in sestro Marjetko, ok. leta 1929.

Janez je imel srečno otroštvo. Šoštanj je bil takrat pravi kalejdoskop ne samo dogajanj, pač pa tudi reči, ki jih že davno ni več ali pa so izgubile svoj pomen. Pred vojno je bil Šoštanj ponosno mesto v Šaleški dolini, kjer je bilo Velenje takrat še trg. Političnih nasprotij ko da ni bilo, tudi nacionalnih ne, vse se je podrejalo tradicionalnim vrednotam sožitja med ljudmi, ki so bili tako rekoč sosedje ene same vasi.

Zgornji tok Pake, leto 1938

Blizu doma je bil jez. Nad njim se je v lenem toku vila Paka, takrat še na gosto poraščena z grmičevjem. Tam je Janez odkrival »zgornji tok Nila«.

Prišla pa je vojna in pometla z vsem, kar je bilo Šostanjčanu drago in sveto.

Ta čas pa je bil tudi začetek njegovih ustvarjalnih poizkusov. Najrajši je slikal s pastelnimi barvicami. Z roko v roki je šla »umetnost« še z literaturo. V prvih dveh vojnih letih je Janez pisal dnevnik in v njem ima tudi skrbno zabeležena srečanja s Karlijem – Kajuhom, ki mu je bil prvi mentor pri pesnikovanju.

Portretiranje sestrične Verice s pastelom. Zadaj na levi za lipo njegov dom.

Komaj sedemnajstleten je bil Janez vpoklican na urjenje v državno delovno službo, od tam pa kljub priznani nočni slepoti mobiliziran v nemško vojsko. Iz Francije so ga konec leta 1943 poslali delat na nizozemski otok Walcheren, kjer je ostal vse do zavezniške invazije v Normandiji. Otok leži nekaj metrov pod morsko gladino. V stoletjih so ga pridni Holandci dobesedno iztrgali iz morja in ogradili s peščenimi griči.

Življenje na otoku Walcheren pred nemško okupacijo.

Peščene griče je organizacija Todt utrjevala s tako imenovanim nepremagljivim atlantskim zidom. Več kot šest mesecev je delo potekalo večidel daleč v mrzlem morju, kjer so zabijali pilote, v času oseke polagali ogromne železne konstrukcije z bombami daleč v morje, vsemogočih naprav ni bilo ne konca ne kraja. Zgodilo se je, da se je kvišku štrleči železni drog, v katerega naj bi butnilo invazijsko plovilo in aktiviralo bombo, med polaganjem v globino usodno nagnil in v nesreči je umrlo 21 sotrpinov.

V mrzlem severnem morju med gradnjo atlantskega zidu.

»Tako šele zdaj vem, zakaj smo morali otok Walcheren tako močno utrjevati. Varoval je dohod do strateško važnega пристanišča v Antwerpnu. Večje vojne operacije so zavezniki preusmerili z Rena, ki je bil zanje trd oreh, razmeroma pozno proti severu, kjer pa se fronta tudi ni nikamor premaknila. Walcheren so napadli 1. novembra. Ker mu niti s plavajočimi tanki niso mogli do živega, so ga po silovitem bombardiranju zavzeli šele 10. novembra. Prve dni novembra leta 1944 sem torej po naključju in sebi v neznanstvo zadoščenje sodeloval pri zavzetju osovraženega otoka.« (J. Ž. *Kako je ta prišel skož*. Odsevanja 51/52, str. 31) Janeza so vrgli na fronto v Belgiji blizu mesta Turnhout. 25. septembra je bil ranjen, vendar mu je uspelo, da se je skril v odtočni jarek ozkotirne železnice in tam pričakal, da so Angleži prodrli. V manchesterški bolnišnici so ga zasllišali, in ker so ravno takrat oblegali Walcheren, jim je bila Janezova kalvarija na tem otoku še kako dobrodošla. Poznal je ves severozahodni predel utrdb, pa jim je na specialki označil vse, kar je vedel in znal: kje so strojnična gnezda, kje težki topovi, protiletalski štiricevni, minska polja, kje bolj, kje manj utrjeno, kje so prehodne poti itd.

S prijateljem Janezom Čarmanom. Slika je nastala pred odhodom na Nizozemsko. Nesrečnik je pri delu na Walcherenu utonil. Janez ga je skušal rešiti, pa se ga je Čarman v smrtnem boju oklenil. Kako je bilo njemu dano, da ni umrl z njim, opisuje Janez v spominih.

Aprila 1945 je bil Janez, ko so se mu rane zacelile, po vmesnem postanku v vojnoujetniških lagerjih, že v bazi jugoslovanske prekomorske v Leigh-on-Seaju v Angliji.

V uniformi odreda jugoslovanske armije v Leigh-on-Seaju.

Baza je bila neposredno podrejena jugoslovanski vojni misiji v Londonu. Njena naloga je bila, poskrbeti za naše fante, ki so prihajali iz ujetniških taborišč (in se prijavi v jugoslovansko vojsko), po vojni pa jih repatriirati.

Pred pisarno prekomorske baze v Leigh-on-Seaju. J. Žmavc drugi z desne.

Po vrnitvi je takoj nadaljeval šolanje na celjski gimnaziji. V gimnazijskem literarnem glasilu *Iskra* pa objavljaj pesmi. Med leti 1946–1948, preden se je zapisal drugi muzi, gledališču, jih je bilo kar nekaj objavljenih, med njimi *Rišem melanholijo*, posvečeni prežgodaj umrli slikarki Vidi Kurnik.

Po končanem šolanju na Akademiji za igralsko umetnost v Ljubljani (1948–1952), vpisal se je na dramaturgijo, je poklicno delo najprej zastavil v takratnem poklicnem gledališču v Kranju (1953–1955), potem pa v letih 55–60 v Študijski knjižnici v Celju urejal predmetni katalog. To je hkrati tudi čas nastanka in uprizoritev njegovih prvih dramskih besedil. Leta 1953 so v SLG Celje odigrali dramo *Izven družbe*, pet let kasneje je bilo uprizorjeno drugo dramatikovo besedilo (V pristanu so orehove lupine) v osrednji slovenski gledališki hiši v Ljubljani.

Drama V pristanu so orehove lupine, postavljena v SNG Drama v režiji Slavka Jana, je prejela leta 1958 Sterijino nagrado za najboljšo predstavo. Z leve: Vida Juvan, Boris Kralj, Majda Potokar, Lojze Potokar, Duša Počkaj, Pavle Kovič.

Prvega januarja 1961 se je zaposlil v Slovenskem ljudskem gledališču Celje, najprej kot umetniški tajnik, nato kot hišni dramaturg. In ostal hiši zvest vse do upokojitve 1990. Toda v teh tridesetih letih se je v celjskem Talijinem hramu dogodilo marsikaj in njegovi sopotniki so bili številni eminentni gledališniki (F. Gradišnik, B. Gombač, H. Grün, A. Hieng, B. Hartman, F. Križaj, B. Štih, I. Lampret, G. Schmidt, B. Lukan ...), z njimi je doživljal vzpone in padce domačega teatra, sam pa ustvaril številna dramska besedila ...

Po podelitvi nagrad na anonimnem natečaju SLG Celje. Na balkonski terasi gledališča so: nagrajenca Jože Javoršek (skrajno desno) in Janez Žmavc (tretji z desne), med njima Herbert Grün. Četrty z leve je takratni upravnik celjskega gledališča Fedor Gradišnik. Prvi na levi je tretji nagrajenec Štefan Kališnik (Ozka špranja za sonce), Javoršek je bil nagrajen za Kriminalno zgodbo, Žmavc za dramo Rok in Lea.

Leta 1961 (ko se je začel Žmavčev celjski drama-turški in še marsikakšen čas: v. d. upravnika, umet-niškega vodenja, v. d. umet. vod.) je bila sestava SLG Celja naslednja: upravnik Fedor Gradišnik, pomočnik upravnika Branko Gombač, igralci: Slavko Belak, Nada Božič, Marjan Dolinar, Maja Druškovič-Šug-man, Janez Eržen, Marija Goršič, Breda Gostič, Angela Hlebce-Grün, Zora Hudales, Pavle Jeršin, Marjana Krošl, Aleksander Krošl, Vera Per, Volodja Peer, Stane Potisk, Jože Pristov, Slavko Strnad, Janez Škof, Anton Šolar, Zlatko Šugman.

Janez Žmavc: Rok in Lea. Vera Per in Pavle Jeršin. Režija Andrej Hieng. Celje, 1961.

Gledališče je podobno stacionirani vojski z vsem potrebnim aparatom. Pozna manevre, razburljive avanture, osvajanja vedno na novo odkritih področij človekovega živja in bitja, poraze in zmage, brodolo-me in čudežne rešitve, razumna in iracionalna tve-ganja s pozicij duha, srca in uma, prostorske in tele-sne razsežnosti nedoumnega univerzuma in še in še. Pa brezkončna banalna otepanja z marketendarsko oskrbo, se pravi financami. Največji strateg vseh teh časov je bil pokojni Bojan Štih in pod njegovim umet-niškim vodstvom sem se počutil kot štabni adjutant. Bojan Štih je imel namreč zgledno navado, da je pred vsako operacijo sklical »bojni posvet«, strateško razgr-nil pred adjutantoma (hišnim režiserjem in hišnim dramaturgom) operativni načrt, projekt (uprizoritev) in cilj (uspešno sezono), ki ga je bilo treba osvojiti. (Janez Žmavc v: Tu pa so stvari čudovito komplicira-ne...)

Janez Žmavc: Jubilej. Marija Goršič in Janez Škof na Sterijinem pozorju, 1963.

Blaž Lukan: Brez laskanja – Andrej Inkret je zapi-sal, da si (bil) »najbolj prijazen človek, kar sem jih srečal takrat in pozneje« – zanima me, kako človek (literat) lahko ostane v gledališču čist, saj me razu-meš?

Janez Žmavc: V gledališču si lahko čist, ostaneš čist, kolikor so drugi čisti. In seveda obrnjeno. Je pa tudi stvar osebne občutljivosti. Spočetka sem bil silno ranljiv. Kasneje se navadiš na različne interese, potre-be in ambicije in na neverjetno zmes zasebnega in poklicnega, ko mnogokrat samo zastaneš in strmiš, kako se za kakšnim »umetniškim« problemom skriva docela privatni dogodek.

Po predstavi Jubileja na Sterijinem pozorju v Novem Sadu, 1963. Na desni režiser Branko Gombač, na levi Janez Žmavc v razgovoru s scenografom Svetom Jovanovićem.

Ko je bil Slovenjgračan Nace Kamenik v umet-niškem vodstvu mariborske Drame, je leta 1969 upri-zoril lirično groteskno Žmavčevo dramo *Obisk*. Delo se v razponu treh generacij poigrava z vsem, kar je takrat prinašal čas, od potrošništva do grabežljivosti, mladostniškega upornišva do izgubljenosti starih.

Z leve: režiser Slavko Jan, tretja Sonja Blaž, nato Bogdana Bratuž, Milena Godina, Janez Žmavc, Arnold Tovornik, Anton Petje, Evgen Car.

Dvakrat je bil študijsko v Londonu (1964 in 68). Dognanja o dramatik na zahodu so v njegovem ustvarjalnem delovanju pomenila pomemben preobrat. Odraz tega je že *Podstrešje*, za katero Žmavc med drugim zatrjuje, da je začetek tistega, kar je vsa leta prej iskal: v vivisekciji svojega dramskega ustvarjanja ima to dramo za začetek pravega in vrednega v svojem opusu. *Podstrešje* je prvi režiral Mile Korun v sezoni 1966/67 v Celju.

Podstrešje je doživelo več odrskih interpretacij. Leta 1985 so jo z opaznim odzivom odigrali tudi dijaki zdravstvene šole iz Slovenj Gradca.

Vloge so interpretirali: Dekle: Martina Naberžnik, Fant: Rok Zidarič, Ženska: Beti Negovec, Moški: Adolf Flis, režija: A. Makuc.

Na fotografiji Naberžnikova in Zidarič v Podstrešju.

Avtor desetih dramskih besedil za odrasle je tudi ustvarjalec iger za otroke. Domača naloga na potepu (uprizorili v SLG Celje, Mladinsko gledališče Ljubljana, Primorsko dramsko gledališče, vse v sezoni 1971/72), knjižna izdaja MK, Ljubljana 1976. *Sekira*, muzikal za vojaški boben in doraščajočo mladino (SLG Celje 1970), *Pavliha in malo čez les* (SLG Celje 1974 in 1979), knjižna izdaja MK, Lj 1983, skupaj s *Sekiro*.

Sekira, muzikal za vojaški boben in doraščajočo mladino v režiji Francija Križaja v sezoni 1970/71. V prvem planu desno: Brane Grubar, Janez Bermež, Bogomir Veras.

Domača naloga na potepu je božična pravljica, parafraza na Piko Nogavičko. Mojca nima domače naloge, pa jo gre iskat na potepanju. Ker je pomotoma oblečena kot Pika, pride v gozdu med pravljničnimi bitji do prave zmede in preplaha.

Domača naloga na potepu v uprizoritvi mladinske sekcije Prešernovega gledališča konec sedemdesetih let, ko je bilo še polprofesionalno, režija Jože Kovačič.

Četudi sem osebno trdovraten privrženec prastare resnice, da gledališče nima spomina – predstava zdaj in potem izzvenevanje – pa obstaja, vsaj zame osebno, nekaj pomembnih mejnikov. Tako Eliotov *Umor v katedrali* režiserja Francija Križaja, vsa Cankarjeva dela v celjskih uprizoritvah Mileta Koruna, Büchnerjeva *Leonce in Lena* v režiji Mirana Herzoga in še kaj. Od mojih del so mi najbližja *Podstrešje*, *Obisk*, *Rihard in njegov dvojnik* v režiji Mira Medjimorca v uprizoritvi Teatra ITD v Zagrebu, pa seveda *Pindarova Oda* (režija Franci Križaj), v kateri je v kontekstu čutiti določeno klimo sedemdesetih let, pa je to le malokdo registriral.

Po premieri v gledališkem foyeru. Z leve: Janez Žmavc, Dušan Mlakar, Bojan Štih, kostumografinja Vida Zupan, dramatikova žena Lojzka Žmavc in Marija Goršič.

Bruno Hartman, ki je bil v zgodnjih šestdesetih letih tudi upravnik in umetniški vodja SLG Celje, je pripeljal v hišo slikarja Avgusta Lavrenčiča, ki se je že na samem začetku izkazal kot odličen scenograf.

Janez v parterju na neki vaji s scenografom slikarjem Avgustom Lavrenčičem (skrajno levo) in režiserjem Dušanom Mlakarjem.

Pindarova Oda

Žmavčevo besedilo neprenehoma in neutrudljivo opozarja na svojo igrivo, kar teatralično naravo... Dogajanje, ki ga igra spleta med tistimi petimi žalostnimi iskalci ljubezni in »prave« spolnosti, ves čas eksplicitno reflektira teater, v katerega je navsezadnje tudi postavljeno. Liza in Robi, Mark in Lena pa seveda Mrvač, vsi so po nareku dramatikove pisave kolikor mogoče nedvoumne, psihološko konkretne, jasno portretirane dramske osebe, v isti koži kot glumači, igralci, predstavljalci, »na robu privatnega«. Prizorišče je hkrati meščansko stanovanje in spet nič drugega kot gledališki oder s svojo mašinerijo, s svojim posebnim vonjem in mračnimi koti, odrske deske, ki same po sebi ne morejo pomeniti še nobene- ga »sveta«, pač pa zgolj teater, leseno pisto, rezervirano za šov. (Andrej Inkret v Gledališkem listu SLG Celje, sezona 1978/79, št. 3, krstna uprizoritev.)

Prizor iz Pindarove Ode. Mrvač - Miro Podjed, Lena - Anica Kumer, Liza - Milada Kalezić, Mark - Zvone Agrež.

Gledališče s predstavo ni samo čas od trenutka, ko v dvorani ugasnejo luči in se zastor dvigne in igralci z vsemi mogočimi pomagali ustvarjajo svet ter v nikoli ponovljivi čarovniji zase in one v dvorani prižigajo ognje. Pa tudi ne samo do trenutka, ko od odrskih plamenov ne ostane nič več in so ognji pogašeni, kar naznani zadnji spust zavese. In lahko igralci in gledalci stopijo iz risa. V gledališki mašineriji, ki pomaga graditi predstavo, so mnogi posamezniki, ki ugasnejo v tistem trenutku, ko se odrsko življenje šele začne. Zamolčani so v svojem zaodrskem molku in komaj kdaj jih je videti.

S skušnje za Pindarovo Odo: Milada Kalezić, Anica Kumer, Zvone Agrež, Janez Bermež, Miro Podjed in režiser Franci Križaj.

Na generalki za Pindarovo Odo v prvi vrsti parterja (z desne avtor Janez Žmavc, režiser Franci Križaj in dramaturg predstave, umetniški vodja Igor Lampret).

Žmavc je bil v SLG Celje dramaturg pri številnih uprizoritvah, stalni urednik gledališkega lista, med sezonama 1965/66 in 1968/69 pa tudi član kolektivnega umetniškega vodstva. Žmavc je nemara hišni dramaturg (zvest eni sami gledališki hiši) z najdaljšim stažem na Slovenskem ... Poglavitna naloga hišnega dramaturga, kakor se je Žmavc sam opredelil, je bila ob praktični dramaturgiji (razčlembeni ekspoziji, urejanje gledališkega lista, branje, prevajanje in prirejanje tekstov, propaganda) njegova vloga v procesu »samopotrjevanja gledališča«, pri čemer se je v letih, ko je bil bolj neposredno vpleten v umetniško vodenje gledališča, ukvarjal tudi z njegovim konceptom.

Pri tem je nadaljevalec Grünovih in Filipičevih dramaturških načel, ki so ustvarila t.i. »zlato dobo celjskega gledališča, četudi v njunem programu ni bilo kakih prelomnih repertoarnih in uprizoritvenih konceptov, šlo je bolj za zlato dobo njune slovenske dramaturgije. Celovito, drugo prelomnico je dalo šele Štihovo obdobje.

(Blaž Lukan: Slovenska dramaturgija. Slovenski gledališki muzej: Ljubljana 2001.)

Umetniški vodja Blaž Lukan in dramaturg Janez Žmave na neki skušnji konec osemdesetih let.

Dramatikova žena Lojzka, dekleško Gostenčnik, je rojena Slovenjgradčanka. Hiša na Podgorski pa je vsaj od Janezove upokojitve naprej njun prvi dom (ob stanovanju v Celju). Gospa Lojzka je diplomirala iz pedagogike in filozofije, Janez je dramaturg, sin Andrej je zdravnik (primarij, specialist splošne medicine), poročen z Bino Štampe, pesnico, pisateljico in dramatičarko, Jan in Gaj sta vnuka, ki si šele utirata poklicno pot v življenje.

Sedemnajstletni sin Andrej na vrtu slovenjgraškega doma leta 1969.

Dramatik z ženo na enem njunih nekdanjih počitniških smučanj v 70-letih na Kopah. Danes jima je bolj priročno na tekaških progah pod Starim trgom.

80 let. Pravzaprav 160, ker dvojina šteje drugače. In v njunih življenjih je zgodba, da se je vredno potepati skozi njun in njunih čas. Biti poslušalec na teh spominskih sprehodih je žlahtno popotovanje. Ni prav mnogim dano toliko in tako (do)živeti.

Lojzka in Janez bosta letos praznovala 43 let skupne hoje.

Triptih Žmavc. Rodovno drevo treh generacij.
Janez in Lojzka.
Snaha Bina Štampe-Žmavc in sin Andrej.
Maja (Janova prijateljica), vnuk Gaj,
Barbara (Gajeva prijateljica), vnuk Jan.

Žmavčeva bibliografija obsega 12 dramskih del za odrasle, tri igre za otroke in TV igro. Za gledališče je prevajal ali prirejal besedila (iz domače in tuje bere).

Uveljavljal se je kot gledališki publicist in ... še vedno ustvarja.

Žanješ to, kar seješ.

Andrej Makuc

HROŠČ

KULTURA

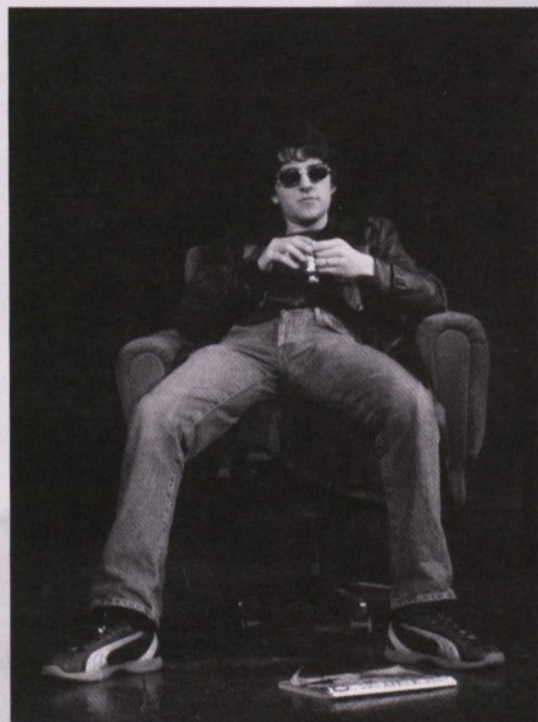
Tina Račnik

Gledališče SPUNK - Talijin hram, kulturno društvo Gimnazije Slovenj Gradec nas je pod vodstvom režiserja Andreja Makuca ponovno presenilo tako z izborom zahtevne tekstovne dramske predloge kot s samo nikakor ne lahko uprizoritvijo. Srbski avtor Mladen Popović je dogajanje v *Hrošču* postavil v milijonsko mesto Beograd.

Velikomestno okolje se je čez noč preselilo na naše ulice, planetarna povezava, ena sama velika vas. Pa ne zato, da bi bilo kaj posnemanja vrednega. Le presneto blizu nam je ta zgodba o hitrem zaslužku, mafijskih obračunih, zapeljanih dekletih, brezciljnih fantih. Gledali smo torej folksvagnovega *Hrošča* v odličnem pogovornem prevodu Alje Predan. Zgodba je preprosta in v osnovi melodramatična, vendar v Makučevi režiji niti malo sentimentalna, prej kruta in šokantna - kakor za koga. Makuc jo je postavil v igralsko verodostojen okvir. Vse se vrača ali obrača k igralcu. Tudi če se mestoma ne moremo docela prepustiti (posvetiti) zgodbi, pa se moramo vedno znova ustavljati pred tem, kako znajo mladi to narediti, in ko to zares naredijo, smo že potegnjeni v dogajanje. Četudi nas zgodba ne posrka scela, prevzamejo nas igralci. In to je tudi smisel uprizarjanja, namen dobrega igranja.

Tina Račnik (*Sestra*)

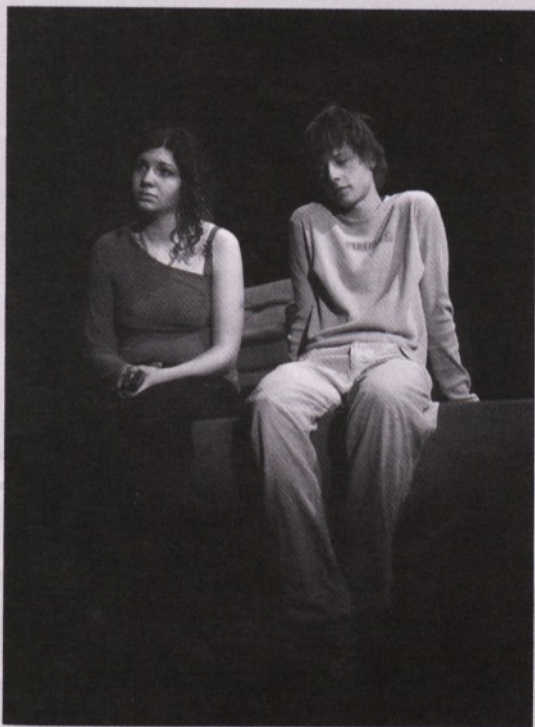

Jure Markota (*Kocka*)

Igra nas takoj popelje *in medias res*. Že na začetku moramo prisluhniti Tini Račnik, ki nastopa v vlogi sestre: »Men moj brat pomen vse.« V tem kratkem, samo na videz informativnem tekstu, ki pa že prinaša zaplet in konflikt cele igre, se nam ta stavek vtisne v spomin. Ta lirični uvodni akord nas ves čas spremlja do pretresljivega izpovednega konca. Vstopna viza za razumevanje tistega, kar tiči pod banalno navlako zunanega dogajanja.

Nakljub umazaniji tega sveta je to izrazito poetičen tekst. Poezija se ne pojavlja le v monoloških sekvencah. Samo prisluhniti ji moramo. Jes ti nisem nič kupu, pove sestri za rojstni dan brat. Nima veze, mu odvrne sestra. Ampak te mam zelo rad, ji reče brat. To je največji dariu, mu pove sestra. Drugje razmišlja brat o nujnosti, da bi komu pripadal, ga imel rad. Nazadnje pa reče: »Sploh pa, kaj je v lepoti lepga?« Prikrajšan za sanje, ne zna (več) sanjati, govori o sanjah. Lucidne misli, porojene iz čisto človeških stisk.

V tem kaosu seksa, mafijskega postavljanja in obračunavanja se vse suče v krogu, ujeti so v ta krog. Iz njega vodi le ena pot: v smrt ali življenje. Kakšno življenje! Konec nas prestavi v resničen svet. Iztreznjenje. Makuc ga je postavil naravnost pred avditorij, na rampo. Z značilnim šolskim posedanjem sedita tam brat in sestra. Po vsem, kar se jima je zgodilo, se sprašujeta, kje sta zdaj. Kje definitivno. Ko bi se jima sanje lahko uresničile, sta zanje mrtva. Ta konec ni samo pretresljiv v svoji izpovednosti. Preseneti nas, odpelje z našim lastnim čustvenim arzenalom v še kako resničen svet. Brat in sestra sta čustveno pohabljeni. Vendar se sprašujeta, kje sta zdaj, kje je njuno mesto v

Tina Račnik, Lenart Žuber (Sestra, Brat)

tem svetu. In že v tem spraševanju je upanje.

Je očiščenje, ki mu moramo prisluhniti.

Najprej Tina Račnik. Igralka, ki nas prevzame z neposrednostjo in sprejemanjem sveta, kakršnega kot sestra edinole pozna. Od začetka do konca ji verjamemo. Njen drget pred tem, kar se ji dogaja ali se bo zgodilo, ni samo prepričljiva, subtilna igralska stvaritev. Ona vlogo dejansko živi. Z izjemno toplino in prizadetostjo, ki ji svet ulic in podzemlja ne dovoli, da bi se spoznala do kraja, nam omogoča, da ji z naklonjenostjo sledimo vse do konca. Po vrstnem redu nastopanja pride brat, ki ga igra Lenart Žuber. Stoodstotno ustrezen lik in uspela kreacija mladega fanta, ki se še išče, ki se ne najde, ki uporablja vsa čutila, da bi našel svojo srečo, ki ne bi dišala po krvi. Jure Markota je v nujno klišejsko zastavljenem liku (za hitro prepoznavanje mafijaša) prerasel dani okvir vloge. Suvereno se je preigraval iz dobrosrčnega, darežljivega mafijca z imenom Kocka v brezobzirnega gangsterja. Sočna novodobna pocestna latovščina, ki jo vsi perfektно obvladajo, ga naredi tudi v dovolj humorno figuro in doda večplastnost njegovemu odrskemu liku. Vid Gjurin, Baja, je pravi boss mafijskega klana. Rahlo blaziran in zadržan mogotec, glasovno umirjen, celovita figura. Posebej velja omeniti njegovo presenetljivo filmsko prezenco v posnetih prizorih. Irena Tretjak je bila Ceca, ki je domiselno zapolnjevala odrski prostor s petjem posameznih sekvenc odrske pripovedi na funkcionalno glasbo Zlatka Verzelaka. Sočasno prostorsko razdelitev odra je scensko zasnoval Peter Hergold. Šepetalka je bila Tanja Kotnik, inspicient Aleksander Hoić, snemalec in

filmski montažer Žiga Dolar. V tem prizadevnem igralskem kolektivu so prispevali svoj delež še tonska tehnika Matic Borković in Miha Glavan, upravljalec videoprojekcije Žiga Dolar, osvetljevalec Luka Zupančič, odrska mojstrica (bravo, nimamo samo odrskih mojstrov!) Zala Zupančič, fotografinja Vesna Bračič. Zanimiv, privlačen gledališki list je oblikoval Blaž Prapótnik.

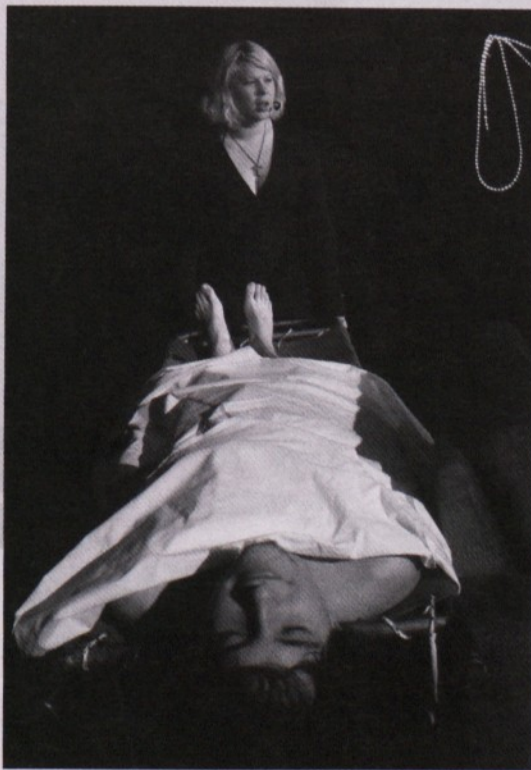
SPUNK – Talijin hram nima stalnega gledališkega ansambla. Ta se menjava, kakor se pač menjavajo, odhajajo in prihajajo dijaki slovenjegraške gimnazije. Tako ostaja – kakor tudi je gledalcu žal za odhajajočimi talenti – SPUNK večno mlad. Andreju Makucu se izbor igralcev za vsako posamezno igro, najsi jo napiše sam ali poišče drugod, nadvse posreči. Vselej nam pripravi kompletno predstavo, ki skuša – četudi dostikrat gledališka predloga tega izrecno ne zahteva – uporabiti kar največ ustvarjalnega potenciala šole (glasbenike, pevce, filmarje itd.). Že zaradi kontinuitete dela z mladimi bržčas nima Makuc primerjave v šolskih analih po Sloveniji. Ne nazadnje je tudi ljubiteljsko ukvarjanje z gledališčem vzgojna stvar. Četudi se ne bojo vsi posvetili samo gledališču, čeprav ne bojo profesionalni, pa je urjenje na gledališkem odru poklon eni od muz, ki jih bo zanesljivo spremljala vse življenje in jim bogatila duha.

Janez Žmavc

KULTURA

Vid Gjurin (Baja)

Irena Tretjak in Jure Markota (Ceca, Kocka)

Le tisto, kar pride iz srca, najde pot do gledalca

KULTURA

Gledališko delo ni zabava, rekreacija ali samovšečno, narcisoidno razkazovanje gledališkega talenta, ampak je predvsem trdo, naporno, dolgotrajno, resno in odgovorno psiho-fizično delo.

Dramska skupina Črneče sklepa svojo 22. gledališko sezono s Feydeaujevo *Barillonovo poroko*. Režiral jo je Franci Kotnik, ki v tem pogovoru predstavlja delo svoje skupine in svoje poglede na gledališko ustvarjanje.

Od Analfabeta in Snubača v sezoni 1967/68 do Barillonove poroke v letošnji sezoni 2003/04 je 35 sezon, skupaj z omenjenima 37, a le v 15. v Dramski skupini Črneče niste imeli svoje predstave. Če vemo, da je kruh, ki ga reže gledališko poustvarjanje, tanek, od kod tako lepa tradicija: iz trme, iz ljubezni, iz potreb?

Odgovor, čemu še vztrajamo, ste nakazali že sami. Če kdo misli, da bo gmotno obogatel z amaterskim gledališčem, se najbrž precej moti.

Mislím, da so odločilne za našo lepo tradicijo potrebe po izpovedovanju, ustvarjanju in novih obzorjih. Pomembna pa so tudi druženja, medsebojna prijateljstva in skupna doživetja.

Med študijem in nastopi začenjamo razumevati besede, ki si jih pošiljamo. Naši slovarji se začenjajo približevati in naše melodije se želijo zlití v skupno melodijo po tistem Linhartovem: »Drug drugemu ogenj dajmo.«

V skupini sodelovali že mnogi in vsak po svoje prispevali, da še delujemo. Vsak od njih je nekaj dal, in upam, tudi kaj dobil.

Naslovi, ki ste jih v vseh teh letih zaigrali, so zelo različni: tuji, domači, lastni. Po katerih merilih ste jih izbirali?

Naslovi so res zelo različni. Izbiramo komedije, ki vzpostavijo komunikacijo z gledalcem in mu dajo tudi misliti. Poskušamo se tudi izogniti lahkotnemu in cenenemu humorju.

Seveda nam je lepo pri srcu, če se ljudje smejijo, vendar je bistvena globina besedila. Gledališče, tudi amatersko, naj bi dalo občinstvu nekaj, o čemer razmišlja, nekaj globljega, ne pa, da se krohota ob najbolj poceni šalah.

Kot je zapisal režiser Vito Taufer: »Ko beseda na odru utihne, se preseli v gledalca, kjer se znova rodi.«

Med amaterskimi dramskimi skupinami na Koroškem je Vaša – menda jo lahko tako imenujemo, saj ste vsa leta njen edini režiser – na dobrem glasu. S katerimi režijskimi principi Vam to uspeva?

Moram Vas nekoliko popraviti. Od leta 1967 do 1990 je režiral Maks Kotnik, jaz pa sem sodeloval kot igralec. Kot režiser se pojavljam zadnjih sedem let.

Seveda dobro dene ugotovitev, da je naša dramska skupina na dobrem glasu. To pomeni, da delamo resno in zavzeto. Vsako leto želimo s predstavo osvojiti gledalca, da bi mu ostala še dolgo živa v njegovem srcu in mislih.

Dramska skupina Črneče sklepa svojo 22. gledališko sezono s Feydeaujevo *Barillonovo poroko*.

Franci Kotnik

Vsi sodelujoči si prizadevamo za kakovostno predstavo in vanjo vložimo toliko, kolikor znamo in zmremo. Želimo, da je naš račun čist in da se izide. Vesel sem, če novi sodelavci spoznajo, da gledališko delo ni zabava, poljubna rekreacija ali samovšečno, narcisoidno razkazovanje svojega večjega ali manjšega gledališkega talenta, ampak je predvsem trdo, naporno, dolgotrajno, resno in odgovorno psihofizično delo.

Dobra predstava je rezultat soustvarjalnosti vseh, ki pri njej sodelujemo. Vsak član skupine prispeva svoj delež k uspehu. Sam lahko narediš zelo malo, vsi pa zelo veliko.

Pri delu sem zahteven. Sodelavke in sodelavce je treba imeti rad, vendar jim ob naporih ne popuščati. Napor je rast, pot navzgor, lagodnost je nazadovanje, pot navzdol.

Igralec mi mora zaupati in dovoliti, da skupaj raziskujeva značaje in motive odrskih oseb. Če mislim, da je samo moja vizija predstave edino pravilna, se motim, zato moram pustiti, da tudi igralci nanjo lepijo svoje ustvarjalne drobce. Predvsem pa se bojim samozadovoljstva, ki zmeraj in povsod ve, kaj je resnica brez ostanka, zato vsaka moja režija ne nosi bremena nezmotljivosti.

Gledalci čutijo, kaj je sprenevedanje, kaj pa je prava gledališka igra. Le tisto, kar pride iz srca, najde pot do gledalca. Da pa to dosežemo, je potrebno veliko vaj. Pred gledalce stopimo, ko jih opravimo vsaj 30. Predstave so večinoma ob sobotah in nedeljah, toda med tednom še vedno opravimo obnovitveno vajo.

Kako bi predstavili več kot dvajsetletni razvojni lok svoje skupine?

Mladi in neizkušeni smo pričeli z Nušičevim

Analfabetom in Snubačem Antona Pavloviča Čehova, nadaljevali s *Sneguljico* Pavla Golie, nekoliko precenili svoje sposobnosti z Gogoljevo *Ženitvijo*, nato pa smo se kalili – kar je bilo po mojem zelo dobro – z mladinskimi in otroškimi igrami (*Jurček*, *Čudežni pisalni strojček*, *Srtečna hiša Doberdan*, *Plesoči osliček*, *Hodl de Bodl*, *Domača naloga na potepu*).

Od gledališke sezone 1980/81 pripravljamo komedije za odrasle, čeprav ne bi bilo nič narobe, če bi kdaj poskusili z dramo ali pa se spomnili otroške in mladinske igre.

Letošnja predstava, Barillonova poroka Georges Feydeauja, je odlična burkaška in komedijantska predvsem zaradi izrednega ženskega dela Vašega ansambla. Naj Vas kot izkušenega režiserja vprašam: se taka igralka - oz. igralec sploh - rodi ali naredi?

Hvala za pohvale. Še posebej bodo prijale igralkam v naši letošnji predstavi.

Znano je, da se pesnik rodi, govornik pa naredi. Verjetno pa je res, da je za dobro igro potreben talent, ki ga razvijaš z dolgotrajnim, zavzetim in potrpežljivim delom.

Talent brez napora je najbrž premalo, vsekakor moraš biti zaljubljen v gledališko delo.

Katera predstava med vsemi je bila najuspešnejša po Vašem mnenju in katera po odzivih občinstva?

Kakor imamo radi vsakega svojega otroka in nam je vsak po svoje priraščen k srcu, tako je tudi s predstavami. Težko bi izbral najuspešnejšo.

V vsaki pustiš del sebe, svoje domišljije in energije, pri vsaki razvijaš svojo ustvarjalnost in se notranje prebujáš, vsaka ti je po svoje draga in blizu.

Mislim pa, da so bile do sedaj izvedbe na dostojni amaterski ravni in ni bilo v njih preveč diletantskih napak in manir. Morda je tej trditvi v oporo dejstvo, da smo se večkrat udeležili medobmočnih srečanj gledaliških skupin.

Po odzivih občinstva bi izpostavil komedije: *Hitler v partizanih*, *Butalci gremo naprej* in letošnjo *Barillonovo poroko*.

In kaj lahko pričakujemo od Vaše skupine prihodnjo sezono?

Res je naporno vsako leto pripraviti novo predstavo. Morda bi bilo dobro po sedmih zaporednih igrah naslednje leto vzeti odmor, si nabrati nove moči in sveže zamisli.

Zdaj ne morem postreči z nobenim naslovom. O novi predstavi začnem temeljito razmišljati v času poletnih počitnic. Bomo videli.

Hvala za odgovore!

Vprašanja pripravila **Helena Merkač**.

KULTURA

Gledališče, tudi amatersko, naj bi dalo občinstvu nekaj, o čemer razmišlja, nekaj globljega, ne pa, da se krohota ob najbolj poceni šalah. – »Ko beseda na odru utihne, se preseli v gledalca, kjer se znova rodi.«

Vizija glasbene šole Slovenj Gradec

50. obletnica šole je izzvenela - kako naprej?

KULTURA

Branko Čepin

50. obletnica šole in številni koncerti

V jubilejnem letu (2003) je Glasbena šola Slovenj Gradec s številnimi nastopi, koncerti, gostovanji doma in v tujini, snemanji in odmevnimi predstavitvami na nekaterih osnovnih šolah v Mislinjski dolini uspešno počastila petdesetletnico svojega bogatega in ustvarjalnega dela.

V spominu bodo ostali nekateri izvrstni koncerti, ki so nam jih ob častitljivem jubileju namenili nekateri naši in tuji umetniki. Spominjamo se odličnega koncerta pianistk Sonje Pahor iz Messine in Brigitte Pavlinc iz Ljubljane, koncerta Ljubljanskega tria – Gadžiev (klavir), Meljnikov (violina) in Mitrović (violončelo), koncerta izvrstne mlade slovenske čelistke Karmen Pečar s pianistko Srebenko Poljak iz Zagreba in drugih. S koncerti so se predstavili tudi odlični pedagogi naše glasbene šole in umetniki: sopranistka Vanja Mori, tenorist Matjaž Stopinšek, pianistka Maja Kastratović in učenka 6. razreda violine – Lucija Mlakar s prvim koncertnim nastopom. Ob jubileju smo izdali obsežen zbornik in CD s posnetki glasbenih nastopov naših učencev. Prvo zgoščenko je posnela tudi violinistka Lucija Mlakar in jo predstavila.

Posebej so bili pomembni mnogi drugi nastopi, med njimi tradicionalni in vsakoletni koncerti partnerskih glasbenih šol iz Ljutomera, Ilirske Bistrice, Celovca, glasbenih šol z Raven na Koroškem in iz Radelj ob Dravi ter koncert združenega godalnega orkestra, ki ga sestavljajo učenci naše glasbene šole in Zakladne umelecke šole (ZUŠ) iz Češkega Krumlova.

Krona glasbenih prireditev je bil slavnostni koncert učencev iz vseh oddelkov naše šole in učiteljev ob počastitvi 50. obletnice šole 30. maja 2003 v prostorih galerije v Slovenj Gradcu. Prireditve so se udeležili številni gostje, ravnatelj in ravnateljice slovenskih glasbenih šol, pedagogi,

Nastop kvarteta citrark

kulturni delavci, predstavniki Mestne občine Slovenj Gradec, občin Mislinja in Dravograd, nekdanji učenci, starši in drugi prijatelji naše šole. Šola je za dolgoletno uspešno delo dobila priznanje Mestne občine Slovenj Gradec: podelil ga je župan Matjaž Zanoškar.

Zbor male glasbene šole z Janjo Kresnik in Vlasto Šmon

Slavnostnega oziroma jubilejnega koncerta nismo mogli izvesti v naših šolskih prostorih, ker enostavno nimamo ustreznih dvorane. Upamo – tudi župan Matjaž Zanoškar je zagotovil, da bo občina vsestransko pomagala –, da bomo v nekaj prihodnjih letih le dobili novo poslopje glasbene šole, sodobno in primerno poslopje, ki bo odpravilo sedanjo prostorsko stisko.

Slavnostni koncert učencev in učiteljev ob počastitvi 50. obletnice šole (foto Tomo jeseničnik).

Koncert združenega godalnega orkestra GŠ Slovenj Gradec in ZUŠ Češki Krumlov, Češki Krumlov maj 2002.

Kako naprej?

Glasbena šola Slovenj Gradec ima že nekaj let izdelano in potrjeno vizijo razvoja in ob tem še veliko idej, ki jih zaradi objektivnih razlogov pač ne more docela razviti in udejaniti.

Mnogi strokovnjaki poudarjajo, da šola danes ne more biti samo izobraževalna ustanova, še posebej ne v majhnem kraju, kjer naj njeno poslanstvo presega osnovno dejavnost oziroma učne naloge. Zato se že vrsto let povezujemo z drugimi sorodnimi šolami doma in po svetu, da bi v kulturnem snovanju prišli bliže drug drugemu in ob strpnem skupnem delu medsebojno spoznavali kulturo in nje dosežke. Partnerska povezovanja z glasbenimi šolami doma in tujini so naša stalnica, saj se z glasbenim jezikom, ki ne pozna meja, spoznavamo in učimo za nove, natančnejše, evropske vrednote.

V letošnjem šolskem letu (2003/04) smo v šolo vpisali 311 učencev, kar je največ v petdesetih letih obstoja in delovanja. Vsako leto je več otrok, ki se želijo naučiti glasbenih veščin, toda zaradi pomanjkanja prostorov jih moramo, na žalost, skoraj za cel oddelek zavrtniti oziroma odkloniti.

Učence poučuje 22 učiteljev, ki so pretežno vsi strokovno visoko usposobljeni. Zaradi pomanjkanja prostorov poučujemo na petih različnih lokacijah v mestu, kar za kontinuirano pedagoško delo vsekakor ni spodbudno in dobro. Učenci se lahko učijo 25 različnih glasbil, in to klavir, godala, harmoniko, pihala, trobila, brenkala in tolkala. Pa tudi petja. Največ učencev se uči klavir, sledi harmonika, violina, flavta, trobila, kitara, citre itn.

Na šoli uspešno delujejo trije orkestri: pihalni, godalni in harmonikarski. Številni so tudi najrazličnejši ansambli in komorne skupine, ki redno nastopajo v šoli in zunaj nje. Godalni orkester je

vsako leto številčnejši in hkrati sodeluje s partnerskim godalnim orkestrom ZUŠ iz Češkega Krumlova. Učenci in profesorji redno nastopajo na regijskem in državnem tekmovanju ter na najrazličnejših revijah v Sloveniji in v tujini.

Ob prenovi osnovne šole je tudi glasbeno šolstvo pričelo s svojo prenovo. V lanskem letu je Svet za glasbeno šolstvo RS predlagal in kasneje Državni zbor potrdil nov in sodoben zakon o glasbeni šoli; uvajali ga bomo postopoma.

Zakon o glasbenih šolah predpisuje nekaj novosti, ki v sistemu glasbenega izobraževanja dovoljujejo zgodnejši vpis otrok, novosti zadevajo elemente opisnega ocenjevanja, učenci napredujejo po stopnjah šolanja in podobno. Na osnovi tega zakona je Svet za glasbeno izobraževanje ob podpori Zavoda za šolstvo RS pripravil nov predmetnik in nov učni načrt za vse predmete v glasbeni šoli.

Prav na osnovi tega zakona in nove sistemizacije smo lahko že v tem šolskem letu vpisali nekaj več otrok, kot bi jih lahko sicer. Gre za povečanje števila učencev v oddelkih ljudskih glasbil, citer in diatonične harmonike.

Ko bomo imeli normalne možnosti za delo in ustrezne prostore, bomo učencem omogočili še učenje orgel, baleta in sodobnega plesa ter nekaterih drugih glasbil.

Ustvariti in najti moramo možnost, da bi naši učenci lahko nadaljevali šolanje na srednji glasbeni stopnji tudi v Slovenj Gradcu, kar bo pomenilo širitev glasbenega izobraževanja, spodbudilo še večje zanimanje za tovrstni vpis, pa tudi za nadaljnji glasbeni študij, nam pa omogočalo ustanovitev sposobnejših orkestrov in komornih skupin. Ob povečanju števila učencev v oddelkih godal, pihal in trobil bomo lahko ustanovili šolski simfonični orkester in srednješolski mešani mladinski zbor, ki bosta zmogla izvajati tudi zahtevnejša dela.

Kljub relativno slabim možnostim za delo v naši šoli prizadevno skrbimo za uspešno in kvalitetno glasbeno izobraževanje in vzgojo v vseh oddelkih in razredih. To potrjujejo tudi priznanja. Na nedavno zaključenem regionalnem tekmovanju v Celju in Velenju in državnem v Ljubljani so naši učenci dosegli tri zlata in tri srebrna odličja ter dve tretji mesti.

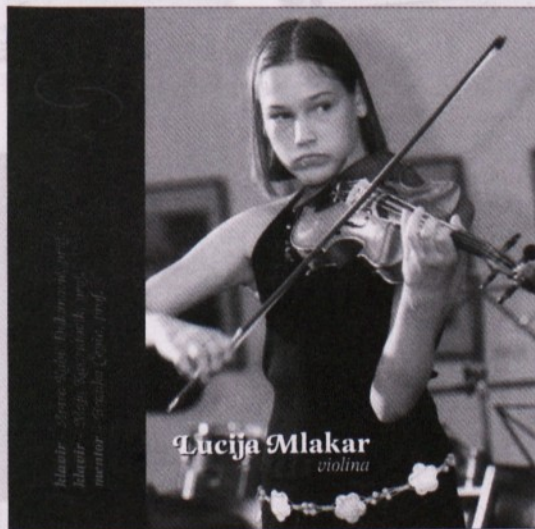
Trije učenci bodo nadaljevali šolanje na Glasbeni gimnaziji v Velenju.

V mesecu aprilu in maju 2004 bomo s solisti, komornimi skupinami in orkestri pripravili nekaj samostojnih koncertov, skupnih nastopov in srečanj s partnerskimi glasbenimi šolami v Sloveniji, Avstriji, Italiji in na Češkem.

KULTURA

Glasbena šola

Naslovnica zgoščenke violinistke Lucije Mlakar; foto T. Jeseničnik, grafično oblikovanje B. Prapotnik, Cerdonis

Branko Čepin

TUGO ŠUŠNIK

KULTURA

Tugo Šušnik se je rodil leta 1948 v Ljubljani, kjer je leta 1974 diplomiral na Akademiji za likovno umetnost. Leta 1979 je opravil specialko pri prof. Andreju Jemcu in Jožetu Ciuhi. Leta 1979 in 1980 je s Fullbrightovo štipendijo študiral na Pratt Institute v New Yorku. Od leta 1996 je docent na Oddelku za oblikovanje na Akademiji za likovno umetnost v Ljubljani.

Šušnikovo globoko poznavanje zahodnoevropskega in predvsem ameriškega modernističnega slikarstva je v slovensko slikarstvo vneslo svež veter. Danes je gotovo eden najpomembnejših slikarjev visokega modernizma in postmodernizma v Sloveniji.

Šušnikov opus lahko razdelimo na več ustvarjalnih faz, v katerih ga zanimajo različni likovnoteoretski problemi, katerih skupni imenovalac je topologija našega in naslikanega prostora. Prvo, precej slikovito obdobje, se konča leta 1974. V slikah iz let 1974 – 1975 ne gre samo za inspirativni vpliv Barnetta Newmana, temveč je Šušnik preizkušal zakonitosti abstraktnega ekspresionizma do post painterly abstraction. Te slike so najbolj minimalistične od vseh Šušnikovih del.

Proti koncu sedemdesetih postaja Šušnikovo slikarstvo zopet bolj slikovito. Uporablja intenzivne barve in barvna polja se dotikajo drug drugega z ostrimi robovi. Pri slikanju si pomaga z maskirnimi trakovi. Polja niso pravokotna, kot pri Newmanu, temveč raznih oblik, tudi poševna. Predvsem poševna polja in intenzivne barve dajejo sliki posebno dinamiko. Ta dinamika kasneje izbruhne v seriji Rock'n'roll. Funkcijo risbe je Šušnik v tem obdobju sam opredelil kot sinkretistično, kar pomeni, da ne razlikuje med figuro in ozadjem.

Po vrnitvi s študija v New Yorku je naslikal sliko Triptih, za katero velja, »da je generirala rojstvo slovenske Nove podobe«. Šušnikovo slikarstvo se je začelo izmikati ortodoksni abstrakciji, za katero je v New Yorku ugotovil, da ne nosi več potrebnega umetniškega naboja, da je za mnoge ustvarjalce postalo le dekoracija. Na sliki Triptih prepoznamo profila obrazov ali vazo. Gre torej za optično prevaro v Gombrichovem smislu, za menjavanje ospredja in ozadja tako, da enkrat vidimo vazo, drugič pa obraza. Seveda tu ne gre za noben realizem ali iluzionizem, gre za raziskovanje sposobnosti človekovega dojemanja in načinov gledanja.

Tendenco spreminjanja pravokotnega formata slike je pokazal že leta 1980 v seriji Rock 'n' roll,

kjer se je slika spremenila v koloriran relief. To je naredil tako, da je sliko razrezal na trakove in jih potem sestavil skupaj, enega prek drugega in na ta način ustvaril še tretjo dimenzijo, torej, prestopil je v kiparstvo. Ta način dela potem znova srečamo na slikah iz sredine devetdesetih, ko je slikal skulpture. Vendar to niso več na trakove razrezane slike, temveč slike različnih geometrijsko nepravilnih formatov.

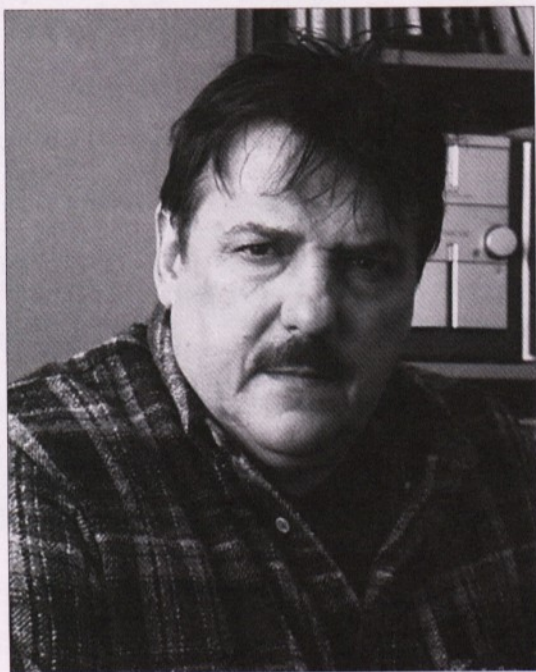
Proti sredi osemdesetih postanejo robovi barvnih polj na sliki bolj zaobljeni. Barvna polja postanejo širša, slika se tako umiri, dinamiko vanjo sedaj vnaša na drugačen način.

V tem času je v abstraktno slikarstvo vpeljal dekorativne elemente: draperijo, svetle, intenzivne barve, barvo je »pošprical« po platnu in tako ustvaril poseben dekorativen vzorec. Ta način dela je kulminiral v seriji slik Štirje letni časi, kjer je vnesel ne samo omenjene elemente, temveč je razbil tudi pravokoten okvir slike in ga spremenil vsaj na eni strani.

Leta 1986 se je v Maroku zopet navdušil nad Matisom. V njegovem delu se takrat okrepi svetla in dekorativna komponenta. Serija Štirje letni časi pomeni vrhunec dekorativne abstrakcije, ki jo je razvijal v drugi polovici osemdesetih. Na slikah so svetle intenzivne barve, polite ali »pošpricane« po platnu, le-te prekrivajo geometrijske oblike ali dekorativna draperija kot nekakšna zavesa ali samo kot spomin na velika obdobja evropskega slikarstva: gotiko in barok.

Utrinek z otvoritve Šušnikove razstave v Koroški galeriji likovnih umetnosti v Slovenj Gradcu, februarja 2004.

Tugo Šušnik

Sredi devetdesetih Šušnik kombinira geometrijske oblike z dekorativnimi vzorci tako, da format slike spremeni in mu dodaja polje nepravilne oblike, ki ga je prej plastično oblikoval s tkanino. Nastane relief in v tem detajlu zopet slutimo Šušnikovo težnjo po prostoru.

Slike s konca tisočletja so zopet dekorativne, a vseeno bolj umirjene, recimo kot tiste izpred desetih let. Barvna polja so večja in barve ozadja so postale nekoliko težje. Slike se razvijajo iz motivov diptiha in triptiha.

Na slikah iz cikla Neskončno prepoznamo reminiscence vseh prejšnjih stanj nastajanja Šušnikovih podob. Opazimo dekorativne preplete, široke, prekrivajoče se poteze čopiča, ki ustvarijo vtis prostora. Tu so barve rdečih odtenkov. V ozadju pa je vedno prisotna trdna shema, ki jo ponekod poudari kar z geometrijskimi liki, drugod pa je ozadje povsem izginilo za neprosojnimi nanosi barve. Ti debeli nanosi, v katere slikar vreže preplet tankih, a globokih črt, spremenijo sliko v relief in povzročijo, da podoba v spremenljivi svetlobi pred nami zaniha.

Na abstraktnih podobah iz cikla Neskončno prepoznamo geometrijske like in telesa. Kadar je naslikano geometrijsko telo, imamo na sliki iluzijo evklidskega prostora. Iluzionistični prostor je natančno definiran z geometrijskimi pravili, z matematičnimi formulami, z jezikom. Čeprav je izvor naslikanega prostora zamegljen, zaščiten z jezikovnimi definicijami, še vedno ni nič drugega kot iluzija.

Šušnik na sliki doseže iluzijo prostora s pošev-

nimi črtami ali barvami. V tej iluziji ali optični prevari lahko ugotovimo povezavo s slikami iz začetka osemdesetih – s sliko Triptih. Čeprav se videz spreminja, se Šušnik vedno znova vrača k nekaterim nerešenim vprašanjem, ki bremenijo umetnike od renesanse naprej: ali je mogoče svet opisati, ali je mogoče to storiti z matematiko. V matematiki, posebej v geometriji, prej ali slej trčimo ob dva limita: nič in neskončno. Oba pojma sta nepredstavljiva, a vedno prisotna, kadar opisujemo svet z matematiko.

Geometrijska telesa na izpraskanem, ekspresivnem ozadju, za nekakšno zaveso, ki naj zakrije njihov pravi pomen – minimalizem –, nam sporočajo, da narave znanost ne more opisati. V komaj dojemljivem in prenesenem pomenu je tega sposobna le umetnost.

Z v površino slike vrezanimi črtami Šušnik ustvari mrežo, ograjo, ki simbolično loči iluzionistični prostor slike od prostora gledalca. Prav tako so te črte zelo ekspresiven detajl in stojijo v dramatičnem kontrastu s hladnimi geometrijskimi liki ter svetlimi in hladnimi toni, ki prevladujejo na slikah. Te črte so tisto, kar hkrati določa sliko – jo ločujejo od naše resničnosti, za njimi, za to ograjo je teritorij slike, in hkrati so te črte vrezi, destruktivno dejanje, ki zanika ontološki status podobe, ji jemlje njeno imanentno prisotnost, uzorpirano mesto med nami, jo zanikajo in diskvalificirajo.

Kot bi nam avtor želel povedati, da je sicer zelo mogoče, da bomo lahko naravo nekoč opisali s pomočjo matematike, toda naše zaznavanje in dožemanje sveta sta neposredno in usodno pogojena z našimi čustvi, s snovmi, ki jih proizvajajo naša telesa, skratka z ljubeznijo.

Šušnikovo varianto abstraktnega slikarstva lahko poimenujemo tudi slikovita in posledično asociativna abstrakcija. Barve so nanese pastozno in prevladujejo nad formo in risbo. Risba in forma sta sinkretistični.

Pred nami je zanimiva dvojnost: na eni strani imamo suhoparen slikarski jezik, ki govori le z barvnimi toni, le z nekaj potezami in malodane kiparskim modeliranjem površine slike. Na drugi strani pa so te oblike čustveno nabite, impulzivne, v mehkih barvnih prehodih začutimo patos ustvarjalca, torej umetnika demiurga.

Slike iz cikla Neskončno pomenijo novo prelomnico v Šušnikovem ustvarjanju in dvigujejo njegovo raziskovanje realnosti na povsem druge nivoje.

Jernej Kožar

Nepomembno ni vedno nepomembno

ali nova sporočila terjajo drugačne oblike

KULTURA

Pogovor z akademskim slikarjem mag. Sašo VRABIČEM o njegovem ustvarjalnem delu, raziskovalni in drugi angažiranosti, večmedijskih predstavah, kulturno-umetniških projektih in še o tem in onem

Akademski slikar mag. Sašo Vrabič je, kakor poudarjajo umetnostni zgodovinarji, eden izmed najbolj prepoznavnih in prodornih likovnih ustvarjalcev mlajše generacije na Slovenskem. Avtor tvorno združuje nove in stare načine upodabljanja, ob slikarstvu zavzeto in uspešno išče in raziskuje nove možnosti interpretacij, in to od fotografije, videa, glasbenih oziroma zvočnih podlag do oblikovanja različnih informativnih obrazcev, videospotov, revij in knjig, temeljno izhodišče so mu tako običajni slikarski materiali kakor elektronski zapisi, hkrati pa odkriva možnosti njih povezav ter uporabnost programov za umetniške cilje. Poudariti kaže, da umetniku ni tuja socializacija umetnosti, kar se sklada z njegovo intelektualno držo in široko ustvarjalno angažiranostjo.

Sašo Vrabič se je rodil 30. aprila 1974 v Slovenj Gradcu. Mladost je preživel v rojstnem kraju, hodil v slovenjgraško osnovno šolo in se družil z vrstniki iz Meškove ulice. Največ s Petrom Murkom. Vpisal se je na Srednjo šolo za oblikovanje in fotografijo v Ljubljani, uspešno jo je zaključil leta 1992, zatem odšel na Akademijo za likovno umetnost, tudi v Ljubljani, in diplomiral leta 1997. Opravil je še podiplomski študij grafike in videa na ALU ter zagovarjal magisterij iz umetnostnih ved (2001).

Doslej je v svojo statistiko zapisal vsaj petnajst samostojnih razstav oziroma projektov (Slovenj Gradec, Ljubljana, Maribor, Koper, Benetke itd.), več kot petdeset skupinskih doma in v tujini, največ v evropskih državah, pa tudi v ZDA in na Japonskem, kjer je dobil priznanje za grafiko, pripravil številne video projekcije in ambientalne projekte, sodeloval na mnogih festivalih in v likovnih delavnicah, največ v Sloveniji. Doslej je oblikoval nekaj deset spletnih strani, naslovnice za knjige in revije, soilustriral otroške knjige, oblikoval plakate, video portrete, pripravil in izbral glasbo za večmedijske projekcije, plese in gledališke skupine ipd.

Za slikarske, grafične in ustvarjalne dosežke je dobil več priznanj, zadnja je Bernekerjeva nagrada, ki mu jo je namenilo rojstno mesto Slovenj Gradec »za ustvarjalne dosežke v slikarstvu, oblikovanju, fotografiji in videu ter multimedijske oziroma večmedijske predstavitve«.

Umetnik živi in dela v Slovenj Gradcu in Ljubljani. Je poročen, prvorojenček se napoveduje. Trenutno je polovično zaposlen v Koroški galeriji likovnih umetnosti kot kustos in dokumentarist, sicer je svobodni umetnik.

Gospod Vrabič, kje in kako so vzkalila semena poklicne oziroma likovne naravnosti? Solanje, prvi nastopi in odmevi?

Pravzaprav se je vse zgodilo zelo postopoma: ko me je varovala babica, mi je kdaj pa kdaj potisnila v roke svinčnik ali barvice in papir, naj rišem, da je zmogla ob meni opraviti še kaj drugega. Babica je bila ob svoji kuhariji tudi kakor umetnica: kadar je delala pito, jo je oblikovala kot obraz, knjigo, srce ... Ko sem bil malo večji, mi je dala koruzni zdrob za oblikovanje hlebčkov in štruc, največkrat pa je rabil za scenografijo za igre z avtomobilčki: vse to me je navdušeno veselilo. Užival sem. Pravijo, da je dedek imel umetniško žilico: bil je dimnikar, glasbenik, imel je posluh za jezike, rad je slikal, ohranilo se je malo del. Mati je vrsto let prepevala z ansamblom Fantje treh dolin, člana kvinteta sta bila tudi dva njena brata (op.:sta še zdaj), oče pa je strojni tehnik; rad sem ga opazoval pri delu. Druženje s Petrom Murkom, vrstnikom iz naše ulice, je nama burilo sanje o likovnem poklicu: dostikrat sva skupaj risala ali izdelovala unikatne tekstilije, največkrat kot dodatno nalogo, ki jo je nam naložil profesor Milan Unkovič, učitelj likovne vzgoje. Nanj imam lepe in prijazne spomine, saj je znal odstirati likovne poglede enostavno in razumljivo, še bolj pa, kako imeti rad umetnost. In prijateljski sklep je bil, da greva oba s Petrom na Srednjo šolo za oblikovanje in fotografijo v Ljubljano. In to se je zgodilo. Poleg sošolca Marka Zoroviča je tam vplival name profesor Janez Močnik, odlični pedagog, široko razgledan človek in ves prežet z ljubeznijo do strokovnega dela. S pretehtanimi prijemi je poglobljal znanje, vlival samozavest in spoštovanje do sprotnega izpopolnjevanja v risanju. Ob vsem me je usmeril in prepričal, da sem se vpisal na Akademijo za likovno umetnost. Tam sem študiral v razredu profesorja Andreja Jemca, diplomiral in nadaljeval s podiplomskim študijem grafike, opravil magisterij pri profesorju Lojzetu Logarju, se začel posebej zanimati za video, ki ga predava videast in profesor Srečo Dragan, in spoznal, da so nekateri grafični pogledi prisotni v slikarstvu, se naučil računalniškega programiranja, ki je bilo uporabno v grafiki, in nazadnje me je vse to pripeljalo do računalniških povečav, gibljivih slik in multimedijskega eksperimentiranja, vključujoč tudi zvok, slikarske tehnike, oblikovalske možnosti in računalniško animiranje. In že prve predstavitve so bile odmevne, kritike dovolj ugodne, dosežke pa so potrdila priznanja in nagrade. Spodbude torej in smernice, ki mi kažejo jasnejšo pot!

Dela je veliko, počutim se polno zaposlen. Le čas na poti v Ljubljano in nazaj namenjam sebi: sanjarjenju, razmišljanju, meditaciji, poslušam glasbo, šofiram že skoraj samodejno ... Zdi se, da se tako celo rekreiram in si nabiram pozitivno energijo.

Zelo žal mi je, da Peter ni uspel in je prežgodaj odšel: po smrti smo prijatelji izdali knjižico njegovih

Sašo vrabčič

besedil, pesmi in zapisov, napisanih v angleščini in slovenščini, z naslovom Neskončno, s sošolcem Romanom Novakom sva ji dala prijazno obliko oziroma podobo.

Kako torej nagovarjate gledalca, kaj sme od vas pričakovati, kaj in kje je skrivnost, da vaše nastope občinstvo naklonjeno sprejema?

Seveda, odnos do občinstva je pomemben: delam za ljudi. Kritiko, ki mi jo namenjajo, cenim, zdi se mi odkritosrčna, saj me nagovarja, naj razmislim, kje in zakaj je kratek stik in zakaj je kaj prepričljivo. Navaden smrtnik ima svoje težave in probleme; če sem se odločil, da bom delal, kar delam, moram napraviti tako, da bo tudi njemu dostopno, ne samo nekaj izbrancem.

Izhajam iz realizma in naturalizma, za podobo želim začutiti zgodbo, ki je stvarna; zato občinstvo neposredno sprejema prikazano in morda je to najmočnejši mik oziroma odziv na ogovor. Predpostavljam, da je tako. To je odmik od abstrakcije, je zapis posameznih trenutkov duha časa, je razmislek, globlji, denimo, v nasprotju s TV, ki največkrat ponuja krute, nasilne, plehke vsebine, a povzema podobno formo. Človek se izgublja v tem zapletenem svetu, abstraktna umetnost je elitistično dogajanje za ozek krog ljudi, »čista umetnost« te pušča na odprtem, a ljudje, gledalci, občinstvo, vendar čakajo na namig, opozorilo, kje naj vpeljejo svoje stališče, občutje, se poistovetijo z vtisi iz lastnega življenja in okolja, obudijo nostalgične trenutke, razmislijo o motivih: le tako se jim je mogoče približati, oživiti njih skrite plasti čustvenih vzgibov, opozoriti na drobne stvari, ki gredo mimo nas in zanje nimamo časa. A so dostikrat celo pomembne.

Berem, da sem homo universalis. Kajpak, zveni pomembno. Denimo, samostojni podjetnik je zelo vsakodnevno, a se me prav slednje zelo tiče in me obremenjuje. Sodobna umetniška hotenja in iskanja so zelo razvejana, smo že daleč v postmodernizmu. Ni več trdnih temeljev, umetnost se prepušča nekakšnemu manierizmu, recimo pretirani baročnosti, po

drugi strani pa minimalizmu: pravijo, da je vse prav, možno in mogoče. Sodobna umetnost je odmaknjena od življenja, vizualne poplave je več in več in preveč, čas bo stvari prepihal in prečistil in določil, kaj so pleve, kaj je zrno. Vedno je bilo tako.

Mediji manipulirajo, tudi umetnost je posebne vrste manipulacija. Več: virtualnost. Razpostavljam, kar imam na voljo, in združujem v večmedijske predstavitve, saj mi pomagajo natančneje izraziti neposrednost, svobodo, ljudi nagovarjajo dovolj dostopno. Walter Benjamin je že v tridesetih letih prejšnjega stoletja pisal o reprodukcijah in se spraševal, kaj je originalno, kaj virtualno, a danes so razmerja še bolj zapletena, tudi meje so premaknjene, velikokrat celo zabrisane. Različni načini pač omogočajo različno branje, zvok je včasih pomembnejši od vida, uho zmore ujeti subtilnejše odtenke in njih pomen. Instalacije so inovativne, ambientalne postavitve, a so dokaj enosmerne. Mene vznemirjajo multimedijske razsežnosti... Čas teče vedno hitreje, prenosni telefon je nuja, za poslovnega človeka tudi internet, z informacijami smo zasuti od vsepovsod, največkrat negativnimi, postajamo zasičeni in brezbrizni, zmeheni, vročični, prazni..., kar odseva tudi moje delo. Recimo: z mega plakati (Veliko pričakovanje), ki sem jih leta 2002 razobesil na sto krajih v Sloveniji, sem opozoril na drobne utrinke življenja, zato so bili drugačni od reklam, ki ponujajo avtomobile, spodnje perilo, pralne praške...

Taki in podobni vtisi me nagovarjajo, da iščem sozvočje starih postopkov na nov način in na drugi ravni, recimo, slikarski, ki je temelj likovne umetnosti. Vsekakor doživljamo nekakšno novo renesanso ob začetku tisočletja, preobrat, ki ob izgubi klasičnega umetnostnega pristopa pogojuje iskanje in raziskovanje novih vizualnih možnosti ob novih pojavih – kdaj pa se je človeštvo tako intenzivno ubadalo, recimo, z Marsom in vesoljem, kot se zdaj, a na drugi strani še ni zdravil za aids, rak ugonablja vse več ljudi, ne moremo ugnati smrtonosnih virusov, znanost se sicer pospešeno ukvarja s temi problemi, rešitve se mukotrpno rojevajo –, tudi iz zgodovine se nismo kaj prida naučili, vojne so stalna grožnja nevarnost, veliko je nestrpnosti do drugih in drugačnih, in vse to je vir novih občutij, ljudje so potisnjeni v nemoč, strah, depresije, izgubljenost, mnogi v fatalizmu, drugi v nasilje ali brezbriznost itd. In prav to je vzgon, da se prebijam v iskanje drugačnih postopkov, kako izraziti doživeto in spoznano, opozoriti na ideje, ki ob tem odražajo duha časa in ki jih ustvarjalci oblikujemo kot motive: zato se gibljem v odprtih prostorih, uporabljam vse medije in vse načine, ki jih poznam in zmorem. Rezultat je izdelek, ki ima energijo duhovnega in vsakdanjega, saj je dosežen njegov namen, če odslikava metafizično podobo fizičnega sveta, kakor pravijo temu umetnostni zgodovinarji. In še dodajajo, da za razumevanje likovne govorice ne potrebujemo veliko znanja, saj z njo živimo že od rojstva in smo z njo navajeni živeti.

Veliko slikarjev se še vedno trudi narediti absolutno sliko. O teh vprašanjih ne razmišljam in se z njimi ne mučim, ker so zame neproduktivna. Moj čas,

obseg dela in vsebine bolj ustrezajo tempu kakšnega obrtnika kot umetnika. In za zdaj je to dovolj.

Nepomembno ni vedno nepomembno: mnogi vaši motivi so skromni, vsakdanji, komaj opazni, manjvredni, v čem je njih pomembnost? Hočete spreminjati svet, opozarjati na ideje, na sobivanje obstoječega, »prevajati občutja«, skratka, stati sredi življenja?

Morda bi se lahko reklo tako. Absolutist ne morem biti, ker dovoljujem svobodo sebi in drugim. Ljudje moja dela sprejemajo na temelju svojih doživetij, občutij, razmišljanj. Iz svojih izkušenj in spoznanj. Kritičnost je pravzaprav že to, da opazim, kar drugi morda ne. In to pokažem. Sicer pa je vsaka napadalnost v opreki s svobodo: gledalcu prepuščam, da pretehta nakazana, predstavljena sporočila. Svojo misel. Svoj vtis. Danes ni koticika na svetu, kjer ne bi bili opazovani – iz veselja, z nadzornimi kamerami, povsod. Kaj je še potem zasebno, intimno? Zvočne slike so na to le opozarjale. Pa projekt Veliko pričakovanje, sto mega plakatov s podobo psa: te velike površine sem »vrnil« med poplavo reklamnih in oglaševalskih sporočil s poudarkom, da z nami živi še drug svet, ki je komaj opazen, včasih nepomemben, a ima do življenja vse pravice, ki pa mu jih človek prevečkrat krati in odreka. Kratka filma Test in Privat se lotevata podobne tematike: beg iz javnosti v intimo. Večinoma sta nastajala v Slovenj Gradcu. Pa mnoge slike, fotografije, video posnetki, recimo mobija, tehcnice, televizorja, avtomobila, skratka, sredstev, ki so z nami, naše življenje jim je trdno zavezano, posegajo vanj, odvisni smo od njih, a so tako vsakdanje uporabni, da se komaj zavedamo, da so. Pa neprestični portreti ljudi. Vsakdanji v vsakdanjih okoliščinah. Tudi živali. Neprazničnost ulice. Koticiki v stanovanju. Le kdo bi vse naštel. Zato sem poiskal primeren naslov tudi za zadnjo razstavo slik, video posnetkov, fotografij v Benetkah: Pojdimo proč za nekaj časa. In te »nepomembnosti« se trudim ujeti tudi v ustvarjalnih postopkih, a zame le-te postanejo nenadoma pomembne, včasih neponovljive.

Tudi simpoziji in delavnice (recimo v Plovdivu – Bolgarija – nas je nazadnje vodil celo grški filozof) zastavljajo podobna vprašanja, iščejo rešitve. Pogovori z umetniki z različnih koncev sveta, ki delajo s takimi in drugačnimi mediji, poglobljajo zadevno tematiko in širijo spoznanja, kako stopati in prestopati iz enega v drugi medij, njih komplementarnost, povezanost in uspešnost, in opozarjajo, da je čas klasične umetnosti zgodovina in da vsaka doba terja drugačnih pogledov, odzivov, prezentacij, postopkov, razmislekov. Seveda tudi naša. Nekaj takega sem poskušal uresničiti z organizacijo likovne delavnice za Koroško galerijo likovnih umetnosti v Narodni galeriji v Ljubljani v sklopu muzejskega tedna. Mislim, da so bili udeleženci zadovoljni.

Vsekakor stoji umetnost sredi življenja kot zavest, omika, korektiv, ogledalo, kažiopot, umetnik lušči poudarke in jih interpretira oziroma namenja v presojo občinstvu s sredstvi, ki se mu zde najprimernejša. Meni za zdaj največkrat ustrezajo – kot rečeno – večmedijske možnosti, z njimi zmorem izraziti dovolj

občutljivo videnje in doživljanje obstoječega in ga približati tistemu, ki se želi z njim soočiti. Tudi drugi ustvarjalci moje generacije sledijo tem spodbudam: konkretizirajo in materializirajo ideje z elektronskimi in večmedijskimi sredstvi. V navezavi z drugimi postopki. Umetnost naj bo vedno tam, kjer so ljudje. Vsekakor pa je zadnji ocenjevalec in kritik gledalec, ki mu je »izdelek« namenjen. Nedvomno je tudi res, da ustvarjalec hodi pred svojim časom, saj pred drugimi doume, doživi in ujame drobne, včasih nepomembne, drugič komaj slutene vibracije vzgibov, ki zadevajo človeka, naravo, človečnost, ljubezen, sobivanje itd., in jih artikulirano preoblikovane zmore predstaviti. Ali s tem spreminja svet, pa je že drugo vprašanje.

Kaj sodite o Slovenj Gradcu kot kulturnem in likovnem središču? Je koroška likovna scena dovolj prodorna? Kaj vam pomeni Bernekerjeva nagrada?

Sem vedno proti centralizaciji kulture. Ta mora biti razpršena, vsakdo ima pravico do ustvarjanja, do dosežkov in dostopnosti. Slovenj Gradec bi bil res dolga vas, če ne bi bilo ljudi, ki vodijo kulturni utrip. Že dobrega pol stoletja. In že prej. V različnih zgodovinskih obdobjih. Res je, vsako mesto ima nekaj, s čimer se lahko postavi. Naše mesto je prava zakladnica umetnostnih spomenikov in umetniških stvaritev in ljudje imajo do kulturnih dobrin spoštljiv odnos kakor do kulturne dediščine, zdajšnjih dejavnosti in dejavnikov, do umetnikov, ki živijo v tem okolju, in literarnih in glasbenih prizadevanj, njih kvalitete itd. Imam to srečo, da se gibljem med Slovenj Gradcem in Ljubljano, doživljam utrip enega in drugega mesta, njun napredek: a Ljubljana je večja in ima seveda večje možnosti. Toda Slovenj Gradec svoje dobro uveljavlja.

Koroška likovna tvornost je dovolj opazna v Sloveniji, dovolj je prodorna, kar velja tako za od mene starejšo generacijo, kot so Tisnikar, Pečko, Borčič, Berhtold itd., kakor našo – Popič, Hergold, Jeseničnik ... Naj ob tej priložnosti naštejem le nekaj imen ustvarjalcev mojih let: Zoran Arizanovič, Ciril Horjak, Boštjan Temnik in drugi. Študentov ne manjka, nekateri imajo štipendije Pečkove fundacije. Na šolah dela plejada odličnih likovnih pedagogov, nekateri se vse bolj uveljavljajo tudi kot ustvarjalci. In to je še posebej spodbudno.

Bernekerjeva nagrada je prestižna nagrada in mi resnično pomeni čast in zaupanje, in to ne samo zaradi Bernekerja, pionirja modernega slovenskega kiparstva, pač vsekakor več zaradi tega, ker mi je to visoko priznanje, najvišje občinsko kulturno odličje, namenilo rodno mesto za vizualne dosežke domala – tako rekoč – na začetku moje ustvarjalne poti. Je predvsem najzlahtnejša podpora za vztrajanje. In mi pomeni izjemo in izjemnost: največkrat ustvarjalec dobiva najprej priznanja drugod, nazadnje doma ... Včasih čaka tudi v pozna leta ... Zame je – kot rečeno – prestižno priznanje! Seveda, nagrada vedno spodbudi zanimanje za avtorja, njegovo delo, ljudje razmišljajo o dosežkih in primerjajo, kaj je kaj ... In to je dobro!

Tone Turičnik

Fragmenti iz Galerije Kolar

razstava likovnih del Alojza Zavolovška

ABSTRAKTNÁ POETIKA NASIČENE IZPOVEDI

Slikarjeva iskanja vodijo k racionalnejšim in objektivnejšim zgodbam in geometrizaciji, s katero se je resno poskušal že konec sedemdesetih let, vendar je takrat ostalo marsikaj odp rtega.

Kaže, da je celo desetletje iskal nove slikarske prostore za racionalizacijo dojemljivega v čistih prostorih, kjer vladata poetičnost in harmonija. V teh letih se prepletata analiza preteklosti, ki jo izrablja za svoje nove konstrukcije, temelječe na trdih nosilcih izpred desetletja, in sintetiziranje z akvarelom, ki ga razvija vsa desetletja. Isti motiv večkrat slika v dveh tehnikah hkrati.

Četudi je v številnih ocenah strokovnih kritikov večkrat proglašen za izrazitega akvarelista, menim, da ni tako. Njegova širokopoteznost in širokoplastnost je v oljih prisotna že v postakademijskem času, v krajših presledkih se je odločno zamajala pred velikimi iskanji, vendar se je uspel spet utrditi tudi z abstrahiranjem figure in krajine z izžarevanjem barve in poteze.

Sintetizira s starejšimi deli dinamike in kolorizma, poudarjenimi z vertikalnimi in diagonalnimi črtami konturami iz sedemdesetih let, ko je že dosegel svoje prve izrazito osebne izpovedi.

Abstraktna poetika se je iz čustvovanj izluščila šele v zadnjih petih letih, ko je v letih notranjih premislekov k abstrakciji zgoščeval konturo, barvo in dinamiko v »pollockovsko« nasičene izpovedi psihičnega avtomatizma, ki so preganjale avtorja pred približajočo se vojno na Balkanu.

Milena Koren Božiček

POSTMODERNIZEM POD MOZIRSKO PLANINO

S prihodom v Mozirje se je Zavolovškovo življenje na zunaj precej umirilo, ne pa tudi na znotraj. Njegovo slikarstvo, ki je bilo dotlej vedno v senci finančnega preživetja, je, kot bi se izlila še zadnja kaplja čez njegove potrpežljivosti, dobesedno izbruhnilo: količinsko, motivno in stilistično. V tehnični infrastrukturi Zavolovškovega iskanja je še vedno njegov stari dobri spremljevalec akvarel. Vse drugo pa je novo. Novo, ki neženirano eksperimentira, ki se drži uhojenih poti in se ne ustraši drznih rešitev, novo, ki sistematično grebe po lastni likovni preteklosti in po modernistični izkušnji sodobne umetnosti. Zavolovšek načrtno in s strastjo študira Kandinskega, Miroja, Wolsa, Pollocka ... in išče skozi preuzkušnje njihovih oblikotvornih strategij (abstrakcija, inventivna poetična morfologija, psihični avtomatizem, akcijsko slikarstvo) lastna oblikotvorna izhodišča, kar smo videli tudi ob razstavi slikarskih del ob njegovi 75-letnici v Velenju ...

Dr. Jožef Muhovič

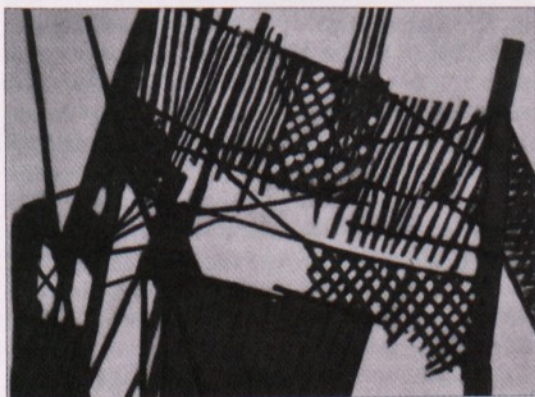

Z otvoritve razstave v Kolarjevi galeriji, avtor govori

Alojz Zavolovšek je rojen leta 1928 v Biršah v Radmirju. Ljudsko šolo obiskuje v Radmirju. Zelo zgodaj ga začne zanimati glasba, ki ga spremlja vse življenje.

Po odsluženju vojaškega roka v Beogradu (1951), se vpiše na tamkajšnjo Akademijo za likovno umetnost. Leta 1956 diplomira pri prof. Marku Čelebonoviću.

Po vrnitvi v Slovenijo začne najprej službovati v Slovenskih Konjicah kot profesor likovnega pouka, pozneje se preseli v Velenje, kjer se uveljavi kot izvrsten likovni mentor različnim posameznikom in skupinam. Leta 1983 prejme Kajuhovo nagrado. Zdaj živi in ustvarja v Mozirju kot svobodni umetnik.

Alojz Zavolovšek, Iz cikla Elegija kozolcem, akril

Afrika v očeh poznavalca

dr. Franca Tretjaka

KULTURA

Slovenjegraški rojak iz bližnjih Trobelj dr. Franc Tretjak, od leta 2003 mu pripada spoštljiv naziv častnega občana Mestne občine Slovenj Gradec, sodi med najboljše slovenske izvedence za gospodarska vprašanja črne celine, za kar se je vrhunsko usposobil s skoraj dvajsetletnim strokovnim delom v vlogi svetovalca Združenih narodov za gospodarski razvoj vrste afriških držav. Dolgoletna spoznanja je vestno zbiral in o lastnih afriških izkušnjah doslej objavil tri po osebni plati nujno življenjepisna oziroma po strokovni strani znanstvena dela. Prvo, *Nova Afrika*, je izšlo že leta 1964, poglavito in najboljšeje v dveh delih *Korenine zla - Afriške slike I, II* skoraj tri desetletja pozneje (1995), najnovejše, *Afrika jutri - izhod iz teme ali zlom kontinenta*, pa kakor (že predhodno delo) pri založbi Karantanija z letnico 2004. Že ta časovni razpon je svojevrsten dokaz Tretjakove življenjske privrženosti tej najrevnejši celinici in njegovega nenehnega iskanja poti za več kot nujno vsestransko pomoč, brez katere – po njegovem – Afrika ne bo zmogla rešilne poti v človeka vredno preživetje.

Afrika jutri dr. Franca Tretjaka je izredno dobrodošel povzetek dosedanje gospodarske pomoči razvitega sveta še vedno skrajno zaostalim afriškim državam, zlasti tistim južno od Sahare. Pisec razčlenja doslejšnjo pomoč kot največkrat sebično iskanje dobička dajalcev pomoči, ki se je zaradi kratkoročnega pohlepa po hitrem dobičku praviloma sprevrgla v bolj ali manj trajno škodo prejemnikov. Navidezno podarjene tehnično zgrešene lepe nove tovarne naložb spričo pomanjkanja strokovno usposobljene delovne sile in pogoste napačne izbire surovin niso mogle vračati in so tako le še stopnjevale skokovito zadolževanje mladih držav. Potreben je nov začetek, ki mora upoštevati afriške naravne danosti, te pa v nasprotju s prevladujočim prepričanjem nikakor niso majhne, sploh glede npr. vodnega in rudnega bogastva. Pomoč je treba zasnovati sodelovalno na prej omenjeni zasnovi, na vračanju Afričanov k njihovi lastni zemlji in z oporo na njihove lastne sile. Dosedanje ozke posamične interese mora nadomestiti pristojni mednarodni okvir, pri čemer bo težko najti primernejšega, kot so prav Združeni narodi.

V nadaljevanju pisec niza posamezne veje gospodarstva in Afriki najprimernejše oblike proizvodnje, seveda tudi na osnovi hitrejšega razvoja splošnega in strokovnega šolstva, za kar navaja tudi nekaj spodbudnih vzorcev. Najnovejši podatki so iz leta 2000 in celo 2003. V celoti je tako nastal jednat priročnik, nepogrešljiv za vsakogar, ki z afriškim poslovnim svetom že ima kakšne povezave ali jih šele snuje.

Najbrž se bo vseeno našel bralec, ki bi si predvsem od uredništva založbe zaželel še kaj več.

Pogrešamo primerno spremno besedo, hitrejši vpogled v vsebino pa bi nedvomno veliko hitreje kot listanje po besedilu omogočilo kakršno koli staro dobro kazalo. Če se Založba Karantanija že ni mogla odločiti za povsem novo predstavitev avtorja, bi lahko ponatisnila, pač z najnujnejšimi dopolnili, še vedno povsem ustrezno besedilo iz I. dela *Afriških slik*. Dr. Tretjak pa bi bil nedvomno lahko izostril lasten pogled na nujne naloge Združenih narodov, svojega dolgoletnega delodajalca, in se, bodisi v tem okviru bodisi zunaj njega, odločil še za osvetlitev vloge države Slovenije tako na tem področju že dosežene izkušnje kakor tudi z vidika naših zasnovanih ciljev.

Seveda ob koncu ni mogoče mimo dejstva, da je dr. Franc Tretjak vodilni slovenski strokovnjak za vprašanja gospodarske pomoči afriški celinici; o tem je nedvomno tudi največ napisal, pri čemer je še posebne vrednosti prav to, da mu to uspeva na zelo privlačen in berljiv način, najbrž zaradi tega, ker ga je Afrika po svoje zasvojila, vendar v najsprejemljivejšem človekoljubnem pomenu. To se najbolj odraža v njegovi veri v sposobnosti Afričanov, ki morajo postati temelj enakopravnega in s tem edino pravičnega sodelovanja razvitega sveta z njimi. Naslov njegove najnovejše knjige je svareč v jasnem opominu, da se čas za takšen ustvarjalen odnos lahko vse prehitro izteče.

Opomba: Pri pisanju tega sestavka sem si po ustaljeni navadi spet hotel pomagati z *Enciklopedijo Slovenije* in moral ugotoviti, da gesla Franc Tretjak še vedno ne premore. Res pa je, da sem dva drobca odkril v 1. knjigi iz leta 1987 v obsežnejšem geslu *Afriško - slovenski odnosi*, poglavje *Kulturni odnosi*. Skupaj s prvo knjigo *Nova Afrika* je naveden v skupini sedmih slovenskih strokovnjakov, ki so napisali politične, gospodarske in zgodovinske študije o Afriki. V istem poglavju ga najdemo še enkrat pri omenku slovenskega deleža v afriškem narodopisju z izredno dragoceno veliko muzejsko zbirko Franca Tretjaka (ta je v Slovenj Gradcu), in to zbirko narodopisnih predmetov iz Egipta, Etiopije in Gvineje. Z vsem tem, kar sem mogel zapisati še v pričujočem sestavku, pa je več kot dovolj razlogov za njegovo samostojno enciklopedijsko geslo vsaj v njeni drugi izpopolnjeni izdaji. Za to sem ga dejansko že predlagal z zasnovo utemeljitve v moji oceni *Koroška v 13. knjigi Enciklopedije Slovenije* (Odsevanja 37-38, SG 2000) in s tem uredništvo ES še posebej seznanil. Žal neuspešno, kot izpričuje dodatni 16. zvezek, v katerem je bila leta 2002 zamujena prva priložnost, da se ta čudaški spregled odpravi.

Franček Lasbaheer

TONE STOJKO, Gledališka fotografija, 1969 – 2002

Od Pupilije do Julije

Slovenski gledališki muzej, ki sicer razpolaga le s skromnimi razstavnimi prostori na Starem trgu v Ljubljani, hrani bogato in izjemno dragoceno arhivsko dokumentacijo o razvoju slovenskega gledališkega ustvarjanja od začetkov v razsvetljenski dobi Linharta in Zoisa do najnovejšega obdobja izjemnih mednarodnih uspehov slovenskega teatra. Poseben fond gledališkega muzeja predstavlja obsežna fototeka, zbirka dokumentarnih fotografij dogajanja na domačih odskih deskah v desetletjih pred drugo vojno, celo iz medvojne dobe in improvizirane produkcije partizanskih gledališč, ter seveda najobsežnejši del arhiva iz časov intenzivnega gledališkega ustvarjanja od petdesetih let prejšnjega stoletja dalje. Čeprav so te fotografije v prvi vrsti pomembno dokumentarno gradivo, so tudi avtorsko delo številnih priznanih slovenskih fotografov, med katerimi gre v zadnjih tridesetih letih prav posebno mesto mojstru Tonetu Stojku. Od konca šestdesetih let dalje je namreč v slovenskih gledališčih ustvaril impozanten opus, ki šteje več kot osemdeset tisoč posnetkov, deloma še vedno hranjenih v domačem arhivu avtorja, kot neprecenljivo bogastvo pa zlagoma sistematično prehaja v roke Slovenskega gledališkega muzeja, ki je pred dobrim letom pripravil reprezentativni izbor, prvič predstavljen v ljubljanski Mestni galeriji, nato v okviru Borštnikovega srečanja gledališč v Mariboru, v prvih mesecih leta 2004 pa je gostoval v Koroškem pokrajinskem muzeju v Slovenj Gradcu.

Tone Stojko se je preizkusil na številnih področjih fotografskega ustvarjanja. Znani so njegovi ciklični intimistične fotografije izpraznjenih interierjev, njegove serije akt-fotografije, ki jih je pred leti izdal tudi v zaokroženi monografiji *Okus po prahu*, v zavest Slovencev pa so se bržkone najbolj živo vtisnile reportažne fotografije, ki jih je kot sodelavec Mladine posnel v času dejavnosti t. i. Odbora za varovanje človekovih pravic in rojevanja samostojne slovenske države, saj so postale prave ikone novejših slovenske zgodovine - med njimi je seveda tudi znameniti posnetek aretacije Janeza Janše. Stojkov izjemen občutek za prostor in čas pa je značilen tudi za neskončen niz gledaliških fotografij, v slovenjgraški razstavi ujet v serijo sto ene črno-bele podobe v razponu od prvih Stojkovih gledaliških dokumentov iz konca šestdesetih let do danes. Zvrstili so se značilni prizori vrhuncev slovenskega gledališkega dogajanja, tako tistega v osrednjih odskih hišah kot tudi onega, ki je iskalo novih poti v vzporednih eksperimentalnih teatrirh. Razstava nosi naslov od Pupilije do Julije, po naslovih dveh predstav, ki zamejujeta izbor: avantgardne produkcije neinstitucionalnega gledališča Pupilije Ferkeverk v režiji Dušana Jovanovića iz leta 1969 in prav tako Jovanovićeve predstave Shake-

spearove tragedije *Romeo in Julija* iz leta 2002 v ljubljanski Drami. Znani obrazi z odskih desk so v različnih obdobjih umetniškega poustvarjanja ujeti v dinamičnih kadrih odrske igre, črno-bela fotografska upodobitev pa še podčrtuje neposrednost dramskega izraza stilizirane odrske igre. Črnobela ekspresija svetlobe in teme, ki jo zarisujejo odrske luči, je krinka Stojkove voajeristične kamere, ki velikokrat celo bolj kot samo gibanje na odru v zamrznjenih izrezih ostro zarisuje globino gledališke fascinacije. Z izjemnim posluhom do umetniške poetike posameznih režiserjev, teh vsemogočnih dirigentov v svetu teatra, zna Stojko velemojstrsko pričarati vzdušje, saj je včasih le ena sama podoba dovolj, da začutimo temeljno sporočilo posamezne predstave.

1997, *Drama SNG Ljubljana*, Dušan Jovanović: *Kdo to poje Siziifa*, režiser: Dušan Jovanović, Jernej Šugman

S tem izjemnim fotografskim opusom, ki je bil večkrat nagrajen tudi v tujini, je Tone Stojko nepogrešljivi člen v izjemno uspešni zgodbi mednarodnega uspeha slovenskih gledališčnikov širom sveta. Razstavo je pospremil monografski katalog z odličnimi esejema direktorja Slovenskega gledališkega muzeja pesnika in dramatika Iva Svetine ter Dušana Jovanovića, ki je k podobi na naslovnici publikacije zapisal: »Objektiv kamere potuje od enega realnega bitja k drugemu in prisluškuje njihovemu notranjemu šumu zato, da bi ga spremenil v podobe. Siziif bo na fotografiji držal svojo skalo visoko nad glavo toliko časa, dokler bo ta fotografija obstajala. Vse na tej fotografiji bo za zmeraj ostalo tako, kot se je osvetlilo v enem samem bežnem trenutku odrske utvare. V hipu, ki je bežal, a ni ubežal budnemu očesu kamere. Celó najbolj neobstoja stvar na svetu – gledališka megla, ki se razkadi brez sledi še preden dobro treneš z očesom, je na tej isti fotografiji fiksirana enako zanesljivo kot katranasto črn hrib iz poliuretana, ki je najbrž že zdavnaj pokopan na mestni deponiji.«

Marko Košan

KULTURA

Fotografska razstava; Koroški pokrajinski muzej Slovenj Gradec, 19. 2. do 4. 4. 2004.

Pismo iz supermarketa

ali zakaj razumem nakupovalno mrzlico

KULTURA

»Bomo jedli italijanske špagete z novim okusom polivke ali kitajske riževe rezance, morda fižol po mehiško s pšeničnimi tortilijami posebej iz ZDA? No ja, lahko pa vzamemo tudi kranjsko s kislim zeljem ...« V mega nakupovalnem središču z živili se mi pogosto zastavlja vprašanje, ali izgubljam ali dobivamo, ko izbiramo, polnimo in v labirintu obloženih polic pred sabo potiskamo vedno večje nakupovalne vozičke. Odgovor nikakor ni preprost. Tradicionalna prehrabna identiteta se izgublja, nadomeščajo jo nove vsebine z bogato ponudbo eksotičnega tujega blaga. Kontinuirani proces spreminjanja prehrabne kulture, prehrabnih navad, obnašanja za mizo in prilagajanja novemu delovnemu ritmu je nekaj običajnega, kot je samoumevno, da se nam spreminja okus.

Tradicionalna shema je v našem okolju vselej jasno razlikovala med t. i. vsakdanjo in praznično hrano, ki je dopolnjevala pomen praznikov. Slovesno praznično kosilo z govejo juho, praženim krompirjem, kruhovim hrenom in kuhano govedino ter pečenko se je uveljavilo skoraj pred stotimi leti. Ritualno nedeljsko ponavljanje je omenjeni jedilnik vzpostavil pred dobrimi štirimi desetletji z uvedbo zamrzovalnih skrinj. Takrat je sveže meso zamenjalo dimljenega in tako nadomestilo prejšnje skromnejše nedeljsko kosilo: suho juho, v kateri se je kuhalo suho svinjsko meso z zakuho in krompirjev »zos« s kuhanim svinjskim mesom. Vsakdanja hrana je bila pred drugo svetovno vojno v primerjavi z današnjo skromnejša in odvisna od letnega časa. Temeljila je na močnati in rastlinski hrani.

Človeštvo je v zgodovini prehrane doživelo čase izobilja in obdobja lakote. Preteklo dvajseto stoletje je v prehrano in v kulturo prehranjevanja v najširšem smislu vneslo velike, najbrž največje spremembe, kar jih je doživela zahodna civilizacija na področju prehrane do sedaj. Nanje so vplivali številni dejavniki: spremembe načinov kmetovanja in pridelovanja hrane, uvajanje novih gospodinjskih pripomočkov, širjenje kuharskega znanja, ponudba živil v trgovinah. Zaradi globalizacijskih procesov se danes, vsaj v okviru zahodne civilizacije, ponujajo možnosti bogastva okusov, o katerih starejše generacije niso niti sanjale. Za današnjo kulturo prehranjevanja z mešanjem različnih vplivov radi uporabljamo tujezični izraz »fusion kitchen«. Poleg tradicionalne kuhinje, ki smo jo delno še prevzeli od staršev, uvajamo jedi, posamezne sestavine in začimbe drugih nacionalnih kuhinj, denimo kitajske, mehiške, indijske. Nedeljsko kosilo je lahko tako tudi grška musaka iz jajčevcev, medtem ko nas prav nič ne moti, da je na običajni dan mehiški »tacos« začinjen po kitajsko.

V našem prostoru je na kulturo prehranjevanja v

dvajsetem stoletju poleg že omenjene globalne trgovine in izobraževanja najbolj vplivalo nadomeščanje črnih kuhinj z belimi in uvajanje zidanih štedilnikov namesto odprtega kurišča ter uvajanje zamrzovalnih skrinj in uporaba drugih električnih gospodinjskih aparatov v gospodinjstvu. Za kuharice, ki so lahko na štedilniku hkrati kuhale in pekle, so se delovni pogoji bistveno izboljšali. V novih kuhinjah so se lahko sprostile. Čas med obema vojnama je bil čas organiziranega kuharskega izobraževanja. Na kuharskih tečajih so kuharice pridobile nova znanja, kar se je odrazilo v boljših jedilnikih in skrbi za ustrežnejšo prehrano.

Največjo spremembo z domala revolucionarno razsežnostjo je v gospodinjstvu prinesla uvedba zamrzovalnih skrinj. Prve hladilnike, v katerih so s pomočjo ledu hladili živila tudi poleti, so uporabljali že v drugi polovici devetnajstega stoletja, prve zamrzovalne skrinje za individualno uporabo pa so prišle na tržišče konec petdesetih let prejšnjega stoletja. V gospodinjstvih so se začele množično uporabljati ob koncu šestdesetih in v začetku sedemdesetih let. Na začetku so bile namenjene izključno za konzerviranje mesa. Šele po približno desetih letih uporabe so začeli konzervirati tudi posamezne vrste zelenjave, medtem ko danes zamrzujemo praktično vse po vrsti. Meso, ki je bilo do tedaj v večjih količinah le ob kolonah, je s pomočjo zamrzovalnih skrinj postalo dostopno vso leto, neodvisno od letnega časa. S povečano uporabo mesa in mesnih izdelkov so se spremenili jedilniki in povzročili, da se je razlika med vsakdanjikom in praznikom občutno zmanjšala. Povečala se je poraba svinjskega in govejega mesa, hkrati pa zmanjšala uporaba ovčetine. Ovčje meso, ki so ga do tedaj pripravljali ob večjih delih v poletnem času, je nadomestilo zamrznjeno svinjsko in goveje meso. Pomen ovčereje se je v naših krajih zmanjševal v obratnem sorazmerju z uvajanjem zamrzovalnih skrinj. V naslednjih desetletjih preteklega stoletja smo v domača gospodinjstva začeli uvajati še najrazličnejše električne gospodinjske aparate, ki danes omogočajo enostavno in hitro pripravo hrane.

Do sedemdesetih let prejšnjega stoletja so bila gospodinjstva v kmečkem okolju glede nabave in oskrbe z osnovnimi živilami v veliki meri samooskrbna. Drugače je bilo v mestih in v industrijskih krajih z naraščajočim delavstvom. Delavske družine so poleg lastnega pridelovanja poljščin in vrtnin ter reje domačih živali osnovna živila nabavljale v smislu večjih mesečnih nakupov. Te tako imenovane »basnge oz. fasnge«, pri katerih je trgovec otroke »za povrh« običajno razveselil še z vrečko bonbonov, so bile znanilke današnjih predpraznično zaznamovanih dolgih vrst pred blagajnami v velikih nakupoval-

nih središčih.

Sodobna gospodinja ni enaka gospodnji pred petdesetimi leti. V tem času je postopoma sprejela novosti, ki jih je ponudila trgovina, in jih uvedla na družinski jedilnik. Opustila je domačo peko, opustila je nabavo mleka pri kmetu v sosesčini, tudi zelja ne kisa več, ne lupi več krompirja za »pommes frites«... S pomočjo mikrovalovke pogrne mizico v četrto ure... Dobrine, za katere so si generacije pred nami prizadevale s celoletnim delom, danes nakupimo v nekaj urah. Kupujemo tudi stvari, ki niso nujno potrebne, nakupujemo preveč, kljub temu da vemo, da vsega ne bomo porabili. Posebno čez praznike številni potrebujemo veliko dobrin, saj imamo doma le tisto, kar nakupimo. In kaj je lažje kot misel: česar nimamo doma, imajo v trgovini!

Kakšna pa je naša vsakdanja prehrabna kultura in kaj pravzaprav jemo? Katera živila še znamo pridelati sami, katero hrano kupujemo delno pripravljeno? Prinašamo domov že pripravljeno hrano ali se celo prehranjujemo po ameriškem modelu hitre prehrane, ki ga kontinentalna Evropa vsaj trenutno še dojema prej kot ekscels kot za svojega? V vsakdanjem delovnem ritmu smo odmaknjeni od podob hrane, ki jim sledimo v časopisnih prispevkih o tekmovanjih za naslov najboljšega kuharja ali kuharice in ocenjevanju gostinskih lokalov ter njihove gostinske ponudbe širom dežele.

Vsako odločitev posameznika pri zadovoljevanju osnovnih potreb po hrani moramo bržkone sprejeti kot pravilno. Prehrana je stvar osebne odločitve in izraz svobodne volje. Napotke o pravilni, zdravi prehrani sprejemamo počasi, čeravno so jih polne kolumne ženskih revij. Veliko bolj dovzetni smo za sporočila brezštevilnih reklamnih letakov, ki polnijo poštne nabiralnike in z agresivno reklamo usmerjajo naša hotenja in denar.

Modernega razvoja ni mogoče zaustaviti. Kljub temu ali prav zato je ohranjanje tradicije in vrednot kulture prehranjevanja nujno. Brez teh elementov bomo težje prepoznavni tudi v skupni evropski družini, kjer smo itak podedovali sorodne korenine s severnimi sosedi, ko smo se več stoletij oplajali in črpali iz iste kuharske tradicije. Načini pripravljanja hrane v družinah, posebno prazničnih in boljših jedi, so tisti temelj prehrabne dediščine, ki mora pomagati k njenemu obvarovanju. Pri tem so dragocene so izkušnje starejših generacij. Hvaležna sem, denimo, gospe pri petinosemdesetih, ki me je lansko leto v okviru raziskovalnega projekta tradicionalnih načinov prehrane na Koroškem čisto mimogrede poučila, kako naj kuham krompir in me rešila večne kuharske dileme. Razkrila mi je preprosto pravilo, po katerem vse, kar raste v zemlji (krompir, korenje, pesa...) denemo kuhati v mrzlo vodo ter solimo tik pred koncem kuhanja, vse, kar raste nad zemljo (stročji fižol...), pa stresemo v vrelo vodo. Odkar kuham po njenem nasvetu, nimam težav.

Brigita Rajster

Kulturni dom Slovenj Gradec

(Ker v prejšnji številki Odsevanj utemeljitve za občinsko plaketo, ki jo je dobil Kulturni dom Slovenj Gradec ob 20-letnici delovanja, pomotoma nismo objavili, napako popravljamo zdaj, saj je prav, da tudi ta dokument ostane arhiviran v naši reviji. Kulturnemu domu Slovenj Gradec pa se opravičujemo!)

Kulturni dom Slovenj Gradec je osrednja ustanova, ki pripravlja in posreduje kulturne prireditve – od gledaliških in filmskih predstav do koncertov in proslav – in privablja občinstvo iz vse koroške krajine. Čeprav je osrednja dejavnost predvajanje filmov, ustanova ves čas ob številnih nalogah povezuje kulturno dogajanje v občini in tudi širše. Z mesečno publikacijo Program prireditev opozarja na kulturne sporede še drugih izvajalcev, tudi v koroški krajini, in to kulturnih društev in poklicnih ustanov. V vseh dvajsetih letih delovanja Kulturnega doma je bil njegov organizacijski delež v kulturnem utripu mesta in Koroške neprecenljiv, vedno aktualen in je sledil družabnemu življenju: trdno zasidrani so gledališki, lutkovni, filmski in Wolfvov abonma, ciklusi prireditev Slovenjgraško poletje, proslave ob dnevu OZN in slovenskem kulturnem prazniku, srečanja umetnikov z občinstvom itd.

Kulturni dom Slovenj Gradec kvalitetno nadaljuje slovenjgraško kinematografsko dejavnost, ki letos slavi petinosemdesetletnico. V šestdesetih letih so bile številne filmske premiere s predstavitvami ustvarjalcev kot prvovrstni kulturni dogodki, v 80-tih je Kulturni dom kot eden izmed redkih kulturnih zavodov uvedel filmski abonma, v zadnjem času pa so izjemni kulturni dogodki vsakoletni tedni predvajanja najkvalitetnejših domačih in tujih filmov. Da Kulturni dom Slovenj Gradec organizira tako obsežen kulturni spored z minimalnim številom zaposlenih, pa je vredno posebnega spoštovanja.

Kulturni dom Slovenj Gradec

KULTURA

USTANOVITEV NARODNEGA DOMA V SLOVENJ GRADCU

KULTURA

Narodni domovi so na Slovenskem nastajali v zadnji četrtini 19. in v začetku 20. stoletja. Nastali so iz spoznanja, da slovenska društva pri razmahu čitalništva ne morejo uspešno delovati brez ustreznih prostorov. V narodnih domovih so bili sedeži slovenskih organizacij in prostori za prireditve. Simbolizirali so slovensko finančno in organizacijsko moč ter pomenili obrambo slovenstva pred nemštvom. V Ljubljani so narodni dom odprli 1896, v Celju in Mariboru 1897, v Trstu 1904. Ta je deloval do leta 1920, ko so ga zažgali fašisti. (Enciklopedija Slovenije, 7, 1993)

V Slovenj Gradcu so zavedni Slovenci ustanovili Narodni dom leta 1904. To je bil čas Avstro-Ogrske, ko je bil Slovenj Gradec sedež okrajnega glavarstva, h kateremu so pripadali trije sodni okraji, in sicer: Marenberg (od leta 1952 naprej Radlje ob Dravi), Šoštanj in Slovenj Gradec. Sodni okraj Slovenj Gradec je tedaj obsegal 16 občin v Mislinjski dolini. V mestu je živelo okrog 1200 prebivalcev, nemški občevalni jezik je uporabljalo več kot 70 % meščanov. »V nemških rokah je bila večina trgovin, gostiln, industrije in veleposestev, s tem pa tudi moč.« (Marjan Kolar: Slovenjgraške šole v prejšnjem stoletju, Prepih, april 1992). Mestna občina je s podporo Nemške šolske zveze (Deutschen Schulverein), podružnico je imela tudi v Slovenj Gradcu, začela graditi novo šolsko poslopje leta 1900 na njivah, ki jih je podaril nemški meščan in posestnik. Naslednje leto je začela delovati nemška »šulverajnska« osnovna šola.

Za slovensko šolo so občine Legen, Stari trg in Vrhe oktobra 1900 kupile graščino Rotenturn za 40.000 kron.

Prvi predsednik šolskega sveta je bil Slovencem zelo naklonjeni slovenjgraški tovarnar Jožef Farsky, po rodi Čeh, ki si je tudi z denarno velikodušnostjo pridobil veliko zaslug tako za razvoj naše šole kot z osebno podporo njenim kar še številnim revnejšim učencem. Nasploh je moral biti J. Farsky ugleden in za šolstvo zavzet človek, saj je bil poprej že na skupni šoli postavljen za krajevnega ogleda oziroma nadzornika in vsako leto je nekajkrat prisostvoval pouku. Ta naloga mu je poverjena tudi v novi šoli ... Julija 1902 je J. Farsky odložil obe svoji nalogi v krajevnem svetu. Njegov predsednik in krajevni šolski ogleda je postal zemljiški posestnik iz Starega trga Ivan Schöndorfer. Svet se je dotedanjemu predsedniku Jožefu Farskemu za njegove velike zasluge oddolžil s častno listino, vse tri občine (Legen, Stari trg in Vrhe) pa so ga razglasile za svojega častnega občana. (Franček Lasbafer, Zgodovina šolstva od pričetkov do osvoboditve 1945, Slovenj Gradec in Mislinjska dolina II, 1999)

Pred tem je imela v najemu prostore v graščini Kmetijska zadruga Slovenj Gradec. Zadruga je začela

uspešno poslovati, kar nekaterim slovenjgraškim gospodom ni šlo v račun. Niso mogli razumeti (ali pa niso hoteli), zakaj se jih kmetje izogibajo. Zato so jih začeli strašiti, da bodo izgubili grunte, če bodo vstopali v zadrugo. Toda zaman, tudi pri okrajem glavarju niso ničesar dosegli. Zadrugniki pa so zbrali 38.000 kron in kupili od medičarja in posestnika Avgusta Güntherja, prijatelja Slovencev, lepo gostilno na najlepšem delu mesta, v kateri so ustanovili Narodni dom 20. marca 1904. (Mimogrede: leta 1904 je začela delati tudi Tovarna meril, ki se je pridružila starejši Tovarni kos (ust. leta 1773) in Tovarni usnja (ust. leta 1850). Še to: 15. marca 1904 so v Slovenj Gradcu slovesno izročili namenu novo železniško postajo.)

Zgodovinarica Katja Koletnik je v diplomski nalogi Slovenj Gradec od 1900 do 1910 zapisala, da je v tem času društveno življenje močno oživelo. »Nemško usmerjenim meščanom so pristigli greben.«

Krajani so bili zelo zadovoljni, ker so dobili prepotrebni dom, kjer so se ob vsakem času lahko zbirali. V oglasu časopisa Slovenski gospodar so vabili vsakega, ki pride po opravkih v Slovenj Gradec, naj se oglasi v slovenskem domu. Tu je bila zelo dobra postrežba, točili so žlahtni slovenskobistriški prander in kuhali izvrstna jedila.

V prostorih narodnega doma je bila avgusta 1905 slovesna otvoritev narodne čitalnice. V programu sta sodelovali tudi pevsko društvo in narodna godba iz Šoštanja. Slovesnost je bila v popoldanskih urah, da so ljudje lahko prišli o opravljenem delavniku.

Na občnem zboru Narodne čitalnice septembra 1905 so izvolili odbor v sestavi: Ivan Kac (predsednik), Jakob Vrečko (podpredsednik), Anton Kunej (tajnik), Hinko Vrunč (blagajnik) in Franc Verdnik (knjižničar). Septembra 1907 so vpisali učence v pevsko in glasbeno društvo, ki je prirejalo dobro obiskane koncerte. Junija 1909 so obnovili prostore narod-

Narodni dom v Slovenj Gradcu na Glavnem trgu ob koncu 19. stoletja

Narodni dom v Slovenj Gradcu v času med obema svetovnjima vojnama (1918 - 1939)

nega doma.

Poleg raznih prireditev, zabav in koncertov so v narodnem domu organizirali tudi tombole, za katere so menili, da so pomembne kulturne prireditve in plemenita dejanja. Zbrani denar so namenili »ubogim učencem slovenske ljudske šole«. Nemški meščani se tombol niso udeleževali, tudi prispevkov niso poslali. Okrajni šolski svet se je v Slovenskem gospodarju 24. septembra 1908 zahvalil vsem dobrotnikom, ki so za šolsko mladino prispevali denar in darila.

V prostorih narodnega doma so se zvrstile različne igre, kot npr. ob božiču 1906, ko so predstavili Betlehemske pastirje v domačem narečju. Tudi v prostorih narodne čitalnice je bilo živahno narodno delovanje. Organizirali so razne tečaje, recimo čebelarski tečaj 1906. Zanimivo je tudi, da je Zgodovinsko društvo iz Maribora oziroma njen član Anton Medved predaval o zgodovini Slovenj Gradca.

Katja Koletnik je v nalogi s številnimi primeri dokazala, da so med meščani tedaj obstajala narodnostna nasprotja, da je bil »slovenski jezik zaničevan«. Potnik, ki je izstopil na železniški postaji v Slovenj Gradcu, je bil začuden, ker je zagledal samo nemški napis. Zanimalo ga je, če je postaja namenjena samo Nemcem in kako Slovenjgradčani trpijo takšno žalitev.

Narodni dom je 12. julija 1905 poslal prošnjo za spremembo napisa na njihovem domu. Mestni občinski svet je prošnjo zavrnil s pojasnilom, da je potrebno priložiti še nemški prevod.

Prišlo je tudi do osebnih obračunavanj. 13. junija 1909 so »rajhovci« napadli tri slovenske trgovske pomočnike in jih zmerjali. Toda slovenski fantje se niso dali in so kmalu obračunali z napadalci.

Dodati je treba, da se je ohranil napis Narodni dom še v čas stare Jugoslavije: tedaj so bili lastniki Druškovičevi, danes pa je ta hiša del poslopja Koroške banke.

Drago Druškovič – Rok Arih, pisatelj in publicist, naš rojak, je zapisal: »Razumljivo, da so se povsod v teh krajih, mestecih in trgih, hudo vznemirili purgarji. O tem se je o naši družini ohranilo nekaj sporočil in nič ne bo čudnega, če dopisnik v Štajercu (pronemško usmerjenem časniku za Slovence) označuje mojega strica Jakoba Vrečka in mojega očeta, da sta nesreči za naše mesto«. In sklene: »Sporazumljenje med obema narodnostima je šlo rakom žvižgat in polžem pet, odkar sta ta dva šuntarja semkaj privandrala.« (1912) Rok Arih zaključuje: »Dandanes je to komaj omembe vredno.« (Ustvarjalci obrobne pokrajine, Odsevanja, št. 4, marec 1980)

Zanimiva je tudi misel Jakoba Sokliča, mestnega župnika in zbiratelja lepih umetnosti (postumno častni občan MO Slovenj Gradec leta 2000): »Hugov oče je vsakega priseljenca, ki je prestopil mesto, najprej vprašal, ali je Nemec, šele potem, če igra kak instrument.« (Iz davne preteklosti, Mesto Slovenj Gradec, Mislinjska dolina, št. 11/12, jan. 1962)

Za kulturno življenje v našem mestu je pomembno tudi ime Karel Job (1881 – 1904). Bil je sposoben učitelj in izredno nadarjen glasbenik. Snoval je mestno godbo. Bila je dokaj izurjena, da mu je igrala žalostinke na veličastnem pogrebu 29. novembra 1904 na slovenjgraškem pokopališču. (Franček Lasbahe, Sto let Osnovne šole Sele-Vrhe, 1898–1998)

Z učiteljem in glasbenikom Jakobom Jobom se je torej začela oglašati mestna godba, ki je daleč pozneje prerasla v pihalni orkester Slovenj Gradec.

Novico o »godbenem klubu« (mestni godbi) ponovno zasledimo v časopisu Slovenski gospodar 10. avgusta 1906. Godbeniki so se sestajali v Schullerjevi gostilni, toda prišlo je do zamere, ki je bila narodnostne narave. V to gostilno godbeniki niso več zahajali. (Katja Koletnik, dipl. naloga)

V Slovenj Gradcu sta se rodila Hugo Wolf (1860–1903, Dunaj), svetovno znani skladatelj samosplov, in Ernst Goll (1887–1912, Gradec) nemški pesnik. Obema so na rojstnih hišah, ki sta v neposredni soseščini nekdanjega narodnega doma, danes poslopja Koroške banke, vzidali spominski plošči, na Wolfovi tudi Hugov bronasti obraz. Naj dodam, da so Wolfove sestre Modeste Wolf – Strahser Spomini na dom oz. Spomini na otroštvo Huga Wolfa izšli v dvojezični izdaji leta 1994 v Slovenj Gradcu, Vinko Ošlak, pisatelj in publisit iz Celovca, sicer po rodu Prevaljčan, pa je prevedel izbor Gollovih pesmi iz zbirke V trpki deželi človeka. Tudi ta izdaja je dvojezična in je prav tako izšla v Slovenj Gradcu, in to leta 1997. Knjigo Modeste Wolf je založila Založba Voranc z Raven na Koroškem, Ošlakovo izdajo E. Golla pa Založba Cerdonis iz Slovenj Gradca.

Narodni dom v Slovenj Gradcu je torej ob svojem času imel pomembno vlogo pri utrjevanju in krepitvi narodne in politične zavesti slovenjgraških meščanov in domačinov iz bližnje in malo manj bližnje okolice mesta.

Jože Potočnik

BESEDA OB PREŠERNOVEM PRAZNIKU

KULTURA

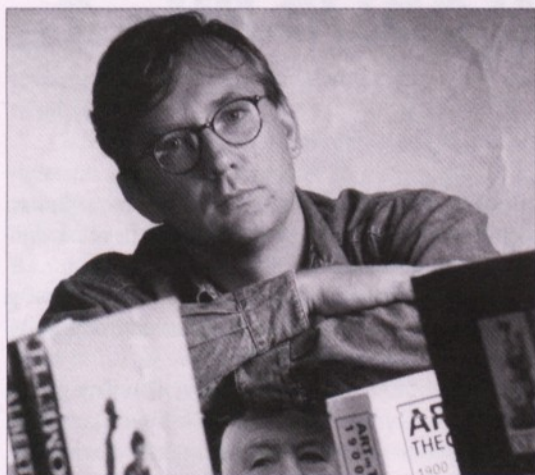
V času torej, ko tako klavrno ponehujejo odmevi včerajšnjega sveta, ne vidim nikakršne potrebe, da bi se Slovenci kot tolikokrat v preteklosti počutili majhne in nepomembne ..

Čeprav danes praznujemo njegov dan, ne bom, kot je v navadi, govoril o Prešernu. Menda o njem novega kaj sploh povedati ni mogoče. Kar je sam napisal, je objavljeno in velikokrat ponatisnjeno; tisto, kar je pisal, a ni nikoli kanil objaviti – intimna pisma prijateljem, denimo, in najbližjim – so izbrskali in z izčrpnimi psihološkimi študijami pospremljeno obelodanili neumorni prešernoslovci vseh profilov in strok; kar so o njem in njegovi besedni umetnosti, o času narodne prebuje in njegovi posvečeni vlogi v njej pregledali učenjaški filistri, pa menda obsega za vagon hudo debelih bukvic. O slutnji njegove veseljaške narave v krogu mladoslovenskih kranjskih učencikov, ki jih vnetost za slovstvo in slovenstvo ni odtegnilo od prelesti ponočnjaške krokarije, ihtavega grenko-sladkega praznjenja bokalov in zagledanosti v rdečico lic vzbrstelih deklet, smo še do nedavnega zgolj šušljali in natolcevali ter si v šolskih klopih pod mizo podajali v branje opolzke rimarije, ki so ne glede na to, ako jih je v resnici skovalo z alkoholnimi hlapi razmehčano pesnikovo pero, že zdavnaj ponarodele ... dokler niso pred leti z razvpito televizijsko upodobitvijo za dvestoletnico rojstva radoživo odstrli tudi to zadnjo sprenevedavo tančico z obraza, v spomeniški bron za vekomaj odlične podobe Prešerna kot simbolne figure slovenske samobitnosti – in kulture, s kakršno želimo odločilno prispevati k naši prepoznavnosti v sodobni globalni mineštri narodov sveta, vse bolj brez okusa in nemalokrat do neužitnosti razkuhani po neslanem receptu samozvanih, s hamburgerji in coca-colo naphanih voditeljev novega sveta in njihove instant pop-kulture, ki pa – kar je svojevrstna ironija, morda pa, resnici na ljubo, celo simptom in paradigma sodobnega sveta – nima omembe vrednih korenin kulturne tradicije, kakršna je pri domala vseh drugih, hvala bogu tudi pri Slovencih, v stoletjih civilizacijskega klitja organsko zrasla v upoštevanja vredno nacionalno kulturno identiteto. Pošastno in skoraj izrojeno se mi zato v senci zlovesče kataklizme vojnih spopadov, s katerimi smo ves čas soočeni, kaže dejstvo, da do neskončnosti vase zagledani, na teksaških naftnih vreclih podojeni in zato najstniško nezreli kavboji, dvigujejo svoj mogočniški prst in v imenu nekakšnih puhlih, »novokomponiranih« civilizacijskih norm brezkompromisno, z argumenti vojaške in ekonomske prisile, delijo »pravičniške« nauke potomcem kulture s tisočletnim izročilom humanizma stare Grčije, in naslednikom mogočne arabske kulture, ki je svetu položila temelje znanosti, s

katero, resnici na ljubo, vse premalo občutljivo vladamo naravi in vsemu, kar nas obkroža.

V času torej, ko tako klavrno ponehujejo odmevi včerajšnjega sveta, ne vidim nikakršne potrebe, da bi se Slovenci kot tolikokrat v preteklosti počutili majhne in nepomembne in bi zategadelj kar počez in brez lastne pameti trobili v rog peščice samooklicanih izbrancev, pa naj bo to v okviru francosko-nemškega projekta Evropske unije ali pa še neprimerno bolj zoprnega, nebodigatreba militarističnega Nata, znotraj katerega bomo – hočeš nočeš – postali sokrivci za ponižanje humanističnih vrednot, ki so jih po 2. svetovni vojni narodi sveta s tako velikimi upi položili v temelje institucije Organizacije združenih narodov, v našem mestu pa s posebnim poslanstvom vsaj protokolarno še posebej čislane.

Prešeren in 8. februar simbolizirata tisto, kar je posebno in naše, čeravno simbol sam na sebi ne pomeni veliko ... lahko si ga pripneš na prsi, a v resničnem svetu zategadelj še nisi heroj ... lahko si ga celo prilepiš na čelo, a zato nisi nič pametnejši ... pa vendarle v podobi edinega takšnega praznika na svetu vsaj deklarativno, navzven, oznanja zavedanje Slovencev, da je pomembno vztrajati v izročilu dedov ... za okopi domačih garteljnov, kjer se bogato razcvetajo vrtnice in lapuh, med njimi pa neizogibno zavist in napuh, a nujno tudi v svetu odprtih priložnosti, kjer sta morda kot nikoli poprej v zgodovini kultura in umetnost ostali kot edini spodobni alternativni neusmiljeni hegemoniji transnacionalnega kapitala. A nič več kultura in umetnost nabulih ustvarjalnih presežkov znotraj nacionalnih ali drugače zapovedanih slogovnih okvirov, temveč rahločutni razmisleki in umetniške poetike posameznikov, spontano združenih v neformalno globalno gibanje, v katerem je še dovolj prostora za pozitivne utopije vseh vrst. Zato nas nič več ne zanimajo artefakti, izdelki, ki jim trgovci in prekupčevalci lepijo etikete z vrtoglavo absurdnimi cenami. Očarani in vznemirjeni smo od umetnikove izpeljave pogleda samega na sebi, angažirane vizure sveta, s katero se odziva na komaj zaznavno trepetanje stvarnosti in izostruje, nemalokrat pa celo sprevrača ustaljene predstave in nas opozarja na dragocene detajle, ki jih v hlavi ihti vsakdanjega življenja tolikokrat in preveč lahkotno spregledamo, čeprav nas, vsaj nezavedno, polnijo z energijo, še kako potrebno za vsakdanje preživetje. Za novodobne umetnike, ki za razliko od nas, navadnih slehernikov, znajo obrniti pogled k najbolj neznatnemu čudežu življenja -

Marko Košan

med njimi je suveren in uspešen tudi nocojšnji slavljeneц Sašo Vrabčič –, je značilen tankočuten odnos do najbolj drobcenih okruškov stvarstva in občutljivih plasti človeške duše, ki lahko pomenijo cel svet, a praviloma neopazno drsijo mimo nas. Zato niso ustvarjalci v klasičnem pomenu besede, temveč prej nekakšni prisluškovalci. Fenomeni, s katerimi se ukvarjajo, se na prvi pogled zdijo obrobni, a se pnejo do vseobsegajoče prispodobe sveta – in ti fenomeni so še vedno tukaj, zdaj, ob nas in z nami in ne v nekakšnem vzporednem, namišljenem okolju sintetično generiranega sveta elektronskih pripomočkov, za katerega se zdi, da nas je do konca uročil in odvrnil od prvinskega občutja ambientov, po katerih se gibljemo.

Nezdružljivost vračanja k vzorcem preživelih konzervativnih vrednot in bučnega libertinskega napredka, podprtega z agresivnostjo teh novih medijev, nas peha v občutje nelagodja in na začetku novega tisočletja v stanje otrplega dvoma, kako zakoračiti v novo ero. Estetika šoka in vsiljiva agresivnost vizualnih sporočil sta stvarnost zavrtinčila v kaotično sosledje podob, v katerem se tudi v preprostem vsakdanjem življenju izgublja občutek za mejo med realnim in namišljenim, medtem ko so preproste oblike in podobe, ki nas nemo nagovarjajo s srmežljivo prisotnostjo, brezobzirno odrinjene na rob naše zavesti. Zato je pomembno, da vsi, vsaj tu in tam, ko si uspemo utrgati čas samo zase, nabrusimo svoje občutke in se za droben hip prelevimo v takšne prisluškovalce migljanja stvarstva.

Kultura namreč ni le visoko doneča umetniška produkcija in ne fina noblesa poštirkanе jare gospode: ... je predvsem odnos do sveta, ... jase in pozitiven odnos do vsega, kar nas obdaja; ... je plemenito stremjenje, ko je tudi v trenutkih s tragedijo napolnjene katarze v ospredju občutje radosti življenja, čeravno so nas slovenjgraški mladci in mladenke v zadnjem času brezrezervno skušali prepričati, da je, kot pravijo v svojem žargonu,

»lajf« navaden »šit«; ... je tudi spoštljiv odnos do narave, do slehernega bitja in žitja, s katerim si nezavedno in ne po volji lastne izbire sonaravno delimo usodo planeta; ... je odnos do soljudi – prijateljev, sosedov, naključnih znancev, vgrajen v bežen pozdrav ali naklonjen pogled v oči neznanca, s katerim prekrizamo pot pred pragom lastne hiše ali v deželi na drugem koncu sveta. Kultura, in tudi umetnost, sta predvsem komunikacija ... venomer in povsod, ta pa lahko zrase le iz splošnega vzdušja v skupnosti, ki je utemeljeno na načelih strpnosti in spoštovanja razlik, brez načelnih privilegirancev, brez naših in vaših, brez »izbranih«. In kultura je, če hočete, tudi odkritosrčno soočenje z zablodami nikoli zastarljivih civilizacijskih krivic naše bližnje preteklosti, ki nakopičene travme kot hudo breme prenašajo v naš čas.

Ključno vprašanje časa, ki smo mu podložni, je na dlani: Koliko in na kakšen način sploh še komuniciramo med sabo? Ali v dobi elektronske pošte še znamo sesti za mizo in napisati pismo ... tisto klasično, na dopisni papir in z nalivnikom, ko krivulje v besede zapisanih črk mimo vsebine pisma pripovedujejo pritajeno vzporedno zgodbo človeške topline in neizumetničene naklonjenosti? Vem, rekli boste: z novimi časi nove zahteve. In drugačni izzivi. Zagotovo, in prav je tako. Pa vendar – ali žlahtne tradicije res ni več mogoče povezati s sedanostjo?

V mojem kraju, v starožitnem Starem trgu, ki svoja najslavnejša zgodovinska poglavja – resnici na ljubo – varuje zakopana v globoki davnini, so pokazali, da je živo vez s preteklostjo moč vtakati v sedanost. Častitljivi jubilej kulturnega društva in lanskoletna Bernekerjeva nagrada sta zgovoren dokaz trdoživosti vezila, ki so ga v plemenitem kulturniškem zanosu s pobotnico dobročudnega Davorina Trstenjaka in njegovega, takrat še mladega, a upa polnega Frana Bernekerja, od leta 1902 dalje spletale generacije požrtvovalnih navdušencev, od prvega predsednika Ivana Schöndorferja dalje v današnji čas, ko je mimo Eda Anderliča vrsta zaslužnih predolga, da bi bilo moč vse naštet i in se jim zahvaliti, da je sto let in še več nepretrgano živahno utripalo družabno življenje, ki bivanju daje smisel in sol. Z entuziazmom, ki ga zmorej o, so lahko zgled, kako je preizkušnjo vrto glavega labirinta vsakdanjega življenja moč olajšati z vedrino in odprtostjo. Le frivolnost omeščane duše nas zmorej o igrivo oddaljiti od nakopičenih tegob in nagovoriti z bolj resnično resnico od tiste, ki jo vsiljuje patetična vzvišenost ponarejene resnobe. A predvsem sami zase, brez vodnika, moramo znati tipati v srce tega labirinta in iz klobčiča lastne strasti izmotati Ariadnino nit svoje duše. Kajti čim globlje se vanjo potopimo, tem globlje se čutimo sami.

Marko Košan

KULTURA

Kultura namreč ni le visoko doneča umetniška produkcija in ne fina noblesa poštirkanе jare gospode: ... je predvsem odnos do sveta, ...

O BERNEKERJEVIH ODLIČJIH – 2.

KULTURA

Bralci Odsevanj se bodo še spomnili, da so v preteklih letih letele številne kritike na račun podeljevanja Bernekerjevih priznanj, tako nagrade kakor plaket. Kritike so opozarjale – naj na kratko povzamem –, da je komisija, ki je odločala o dobitnikih, sicer v skladu s tedaj veljavnim pravilnikom oziroma odlokom, preveč samovoljno, rekli bi, nestrokovno ocenjevala strokovno zelo občutljivo področje, ki se mu pravi kultura: velikokrat je očitno upoštevala obrobne prvine, ne pa ustvarjalnosti ali poustvarjalnosti, kar naj bi odličja vrednotila in na kar so posebej opozarjale tudi kritične opombe. Mnogokrat je šlo za politično kuhinjo, ki je razvrednotila kvalitetne dosežke, da ne uporabimo kakšnega drugega izraza. Kritični predlogi so vendarle padli na plodna tla in spodbudili odgovornost odgovornih – Občinski svet Mestne občine Slovenj Gradec –, da so se lotili spremeniti izhodišča in postopke postaviti na drugačne temelje, tako Bernekerjevih kakor Vrunčevih in občinskih odličij. In prvi podelitvi po novih pravilih in določilih že pritrjuje pozitiven odmev.

In kaj se je spremenilo tako glede vsebine kakor postopkov? Le-te določa novi odlok o priznanjih MO Slovenj Gradec, sprejet na seji Občinskega sveta Mestne občine Slovenj Gradec 5. novembra 2003, dokument, ki ga je pripravila občinska pravna služba v sodelovanju s posebej za ta primer imenovanim odborom: le-ta je pomagal oblikovati temeljne postavke (tudi) v skladu s priporočili posameznikov, ki so odgovorili na vabilo, naj predlagajo, kaj kaže spremeniti, in v marsičem dopolnili ocene, objavljene v Odsevanjih.

V primerjavi s prejšnjim zdajšnji predpis odločneje poudarja ustvarjalnost kot temeljni kriterij za delo in odločanje komisije!

6. člen: »Bernekerjevo nagrado se podeli za izjemne uspehe in dosežke večletnega dela, ki jih doseže posameznik ali skupina s profesionalnim ali ljubiteljskim kulturnim delovanjem oziroma ustvarjalnostjo v književnosti, dramski umetnosti, glasbi in plesu, upodabljaajoči umetnosti, filmu in radiu, arhitekturi in oblikovanju, varovanju kulturne dediščine in za stvaritve, ki so pomemben prispevek v zakladnico kulture občine.

Bernekerjevo nagrado lahko prejmejo posamezniki za pomembno življenjsko delo v kulturi in izjemno uveljavitev na svojem ustvarjalnem področju, tudi, če so dobili že druga priznanja.«

10. člen: »Bernekerjevo plaketo se podeli posameznikom ali skupini, ki deluje na območju Mestne občine Slovenj Gradec, kot priznanje za

uspešno in izvirno kreacijo oziroma enkratno neponovljiv dosežek, ki pomeni prispevek h kulturni rasti ljubiteljske kulture.

Bernekerjevo plaketo lahko prejmejo društva in skupine za uspešno delovanje na področju ljubiteljske kulture.«

Primerjava obeh predpisov, prejšnjega in sedanjega, nam pokaže, da zdajšnji odlok razširja in natančneje določa posamezne prvine kriterijev, z enakimi merili meri oz. vrednoti dosežke profesionalnega in ljubiteljskega delovanja oziroma ustvarjalnosti ter posebej poudarja varovanje kulturne dediščine; plakete pa lahko dobe posamezniki za izvirno kreacijo, tudi, kakor je zapisano, za enkratno neponovljiv dosežek, česar v prejšnjem predpisu ni bilo. Veljavni je opustil določilo, ki je poudarjalo kot kriterij seštevanje let (obletnice) delovanja posameznih skupin.

Odlok omejuje število priznanj, češ vsako leto »se podeli največ eno nagrado in tri plakete s posameznega področja«, in dodaja, da nagrad in plaket »ni potrebno podeliti, če tako iz utemeljenih razlogov odloči občinski svet oziroma komisija«. (12. člen)

Ta načela veljajo tako za Bernekerjeva in Vrunčeva kakor občinska priznanja.

Nagrado in plakete izroča dobitnikom župan, o prejemnikih pa odločajo posamezne komisije. O dobitnikih Bernekerjevih odličij sklepa 7-članska komisija, ki jo sestavljajo »trije predstavniki profesionalne kulture (predlagajo jih javni zavodi ali druge profesionalne organizacije), trije predstavniki ljubiteljske kulture (predlagajo jih Zveza kulturnih društev ali druge organizacije s področja dela ljubiteljske kulture) in en član občinskega sveta«. (17. člen) Komisija je dolžna o odločitvi obvestiti župana in občinski svet.

Vsekakor je ta del odloka temeljito spremenjen in v celoti nalaga odgovornost komisiji in jo zavezuje, da so njeni sklepi glede na dokument skladni z namenom podeljevanja tovrstnih javnih priznanj. Še posebej kaže poudariti, da je komisija že s sestavo postavljena v položaj, ki ji zagotavlja, da ima pregled nad vsem kulturnim dogajanjem v občini, več, zmore sproti razbirati, kaj je pomembno in vredno Bernekerjevih odličij.

Občinski svet je v skladu s statutom in poslovnikom Mestne občine Slovenj Gradec na seji 23. decembra 2003 imenoval komisijo za podelitev Bernekerjevih priznanj v sestavi: Helena Horvat, Liza Krpač, Andrej Makuc, Tomaž Primožič, Brigita Rajšter, Jože Vrabčič in Milena Zlatar.

Komisija je za predsednika izvolila Tomaža Primožiča in je na seji 26. januarja 2004 izbrala letošnje dobitnike Bernekerjevih odličij. (Glej utemeljitve!)

Odlok je uveljavil tudi spremembo, ki zadeva denarno vrednost priznanj, in to v razmerju 3 : 2 : 1, kar pomeni, da je denarna vrednost občinske nagrade tri zadnje povprečne bruto plače v Republiki Sloveniji, Bernekerjeva in Vrunčeva dve, plakete pa »spremlja« denarna nagrada v višini 1 povprečne bruto plače v RS. Ob tem kaže povedati, da je razprava tehtala tudi vrednosti v razmerju 4 : 3 : 1 (predlog je bil celo za razmerje 5 : 4 : 1), kar pa, kakor je razvidno, ni bilo potrjeno. Denarna sredstva za priznanja zagotavlja občinski proračun (27. člen).

Če torej glede dela komisije primerjamo načela prejšnjega odloka z zdajšnjim, velja povedati, da ji je, kakor rečeno, »dodeljena« večja odgovornost, kar je uravnoteženo tudi s tem, da članska sestava enakovredno upošteva tako profesionalno kot ljubiteljsko kulturno dejavnost in vrednoti (po)ustvarjalnost, kar je – splošno znano – temeljni pomen in namen tovrstnega družbenega primerjanja. Novost, da so gmotno ovrednotene tudi plakete, je pozitiven premik. Ustvarjalnost kot kriterij tako dobiva tisto razsežnost, ki pomeni izjemen prispevek v zakladnico kulturnih vrednot v občini. Taki poudarki daleč presegajo nasilno ločevanje (privatiziranje ali prikrojenost »kuhinjam«), kaj je profesionalno (plačano) in kaj ljubiteljsko (neplačano), saj postavljajo visoke zahteve, poudarjajoč, kaj so pomembnega posamezniki ustvarili oziroma kaj je življenjsko delo, ki ustreza vsebini izjemnosti.

Komisija, ki je letos odločala in podelila priznanja, je odgovorno udejanila temeljno načelo oz. kriterij (po)ustvarjalnega oziroma kvalitete. Velja poudariti, da je tako ravnanje dolgoročno spodbudno ter v duhu upoštevanja bogate razvejanosti snovanja na različnih področjih, natančneje, upošteva vse zvrsti dejavnosti in umetniške tvornosti.

Letos je prišlo na razpis pet predlogov različnih predlagateljev za Bernekerjevo nagrado in osem za Bernekerjeve plakete. Kot rečeno, so v skladu z odlokom podelili eno nagrado in tri plakete. Če razčlenimo predloge, ugotovimo, da so v večini ustrezni, primerjalno zanimivi, vsekakor različno »težki« v odtenkih, ki so odtehtali sklepanje in odločitve. To velja tako za nagrado kot plakete. Ob tem tudi ne smemo prezreti, da so nekateri utemeljevalci poslali prijavo na napačen naslov, kajti razčlenjujejo in vrednotijo dosežke, ki o njih odloča komisija za občinska priznanja. Površno (pomanjkljivo) utemeljeni in dokumentirani predlogi niso in ne morejo uspeti. Podatki o organizacijskih nalogah so lahko le spremljava temeljnih postavk. Povejmo še primer, kako je

društvo, ki je predlog izglasovalo, pozabilo, da je predlagani kandidat že dobil Bernekerjevo priznanje! Pač slaba evidenca?

Odlok nalaga vsem, ki so dolžni izpeljati postopke, kdaj morajo kaj opraviti, določa, kdo vodi administrativne naloge, kako ravnati, če ni utemeljenih razlogov za podelitev: kateri naj bi bili le-ti, tega ne izvemo. Natančneje je tudi določeno, kdaj in kako mora biti razpis objavljen (vsaj 60 dni pred podelitvijo), do kdaj morajo prispeti predlogi na naslov in kako naj bodo dokumentirani oziroma utemeljeni. (20. in 21. člen) Določeno je tudi, da se Bernekerjeva priznanja podelijo na slovesnosti ob slovenskem kulturnem prazniku (24. člen), da posameznik lahko prejme samo eno priznanje za isti dosežek (21. člen) in da strokovna in administrativna dela, ki zadevajo postopke, podelitev in evidenco, vodi občinska uprava (28. člen).

Ob tem morda še pomisel o podatku, ki odlok o njem ne govori, a možnost kaže upoštevati. O problemu je razpravljala tudi komisija. Gre za predloge, ki so »odpadli« oziroma so bili izločeni iz odločanja, pa so »zreli« za priznanje. Teh avtomatično ni mogoče prenesti v naslednje leto, zato jih naj predlagatelji ob letu osorej obnovijo, jih (morda) dodatno utemeljijo in tako pomagajo odločevalcem ustvariti preglednejšo sceno, kdo in kdaj si zasluži Bernekerjevo nagrado ali plaketo.

Naj sklenem: Občinski svet Mestne občine Slovenj Gradec je z novim predpisom napravil odločen korak, s katerim je uredil podeljevanje Bernekerjevih (pa tudi Vrunčevih in občinskih) priznanj. Za ustrezno ureditev tako občutljivega področja mu gre seveda priznanje (in strokovnim službam uprave), in to tako za politično pripravljenost kakor potrditev načel, ki zadevajo sestavo in odločanje komisij ter opredelitev kriterijev in gmotno vrednost priznanj, čeprav kaže reči, da bi kakšno natančneje določilo, kakor smo že prej omenili, ne bilo odveč.

Letošnje odločitve, ki jih je sprejela novo imenovana komisija za podelitev Bernekerjevih priznanj, potrjujejo, da se je dela lotila resno, na visoki strokovni in moralni ravni, spoštujoč tako določila odloka kakor razvejanost kulturnih dejavnosti v občini, njih ljubiteljstvo in profesionalnost, in ime Franca Bernekerja, pionirja modernega slovenskega kiparstva, po katerem so priznanja poimenovana, skratka, dokazala je, da je ravnala kulturno občutljivo in odgovorno.

Upamo, da bodo ta prestižna odličja odslej pri našala več veselja in spodbud v slovenjgraški kulturni utrip, utrjevala njegov vzpon in ugled tako med posamezniki kakor skupinami, da bodo spodbuda vsem, ki delajo za ta razcvet, in bo taka naravnost vodilo tudi za prihodnje sklepe in odločitve.

Tone Turičnik

BERNEKERJEVA ODLIČJA 2004

KULTURA

Komisija za podelitev Bernekerjevih priznanj pri Občinskem svetu Mestne občine Slovenj Gradec je pod predsedstvom Tomaža Primožiča sklenila, da prejme Bernekerjevo nagrado za leto 2004 akademski slikar mag. Sašo VRABIČ iz Slovenj Gradca za ustvarjalne dosežke v slikarstvu, oblikovanju, fotografiji in videu ter multimedijske oziroma večmedijske predstavitve; Bernekerjeve plakete pa:

Florjana KRAGELNIK z Gmajne za izvirno zamisel in izvedbo etnološkega projekta Škratova dežela, gimnazijsko KD SPUNK - Talijin hram - Slovenj Gradec za izjemne ljubiteljsko-poustvarjalne gledališke dosežke - in Ženski pevski zbor Tenuto iz Šmartna pri Slovenj Gradcu za zlahtno in pretanjeno interpretacijo koroških ljudskih pesmi in skladb sodobnih slovenskih in tujih skladateljev.

Florjana Kragelnik iz Škratove dežele

Florjana KRAGELNIK, zaposlena v Vzgojno-varstvenem zavodu v Slovenj Gradcu kot vzgojiteljica, se tvorno vključuje v slovenjgraški kulturni utrip kot pobudnik in soorganizator otroških in mladinskih kulturnih programov, lutkovnih predstav in nastopov ipd. Skupaj z družino je zasnova-la in organizirala izvedbo prireditev na Gmajni V škratovi deželi, pritegnila otroke, vgojiteljice in druge iz slovenjgraške občine, lani celo iz Pliberka, da so pomagali izdelati lutke skrivnostnih škratov iz pripovedk naših dedkov in babic. Družina je za postavitev lutk in ureditev škratovega prizorišča dala na voljo travnik na Zgornjem vrhu in postavila nekatere objekte, da je prireditev zaživela v vsej veličini in privabila številne najmlajše, mlade in starejše obiskovalce in jih osvojila s pravljíčno-stjo in izvirnostjo. Lani jih je bilo več tisoč, mnogi so prišli tudi iz najbolj oddaljenih krajev Slovenije.

Gospa Florjana KRAGELNIK je z zamisljo o oživljanju ljudskih pripovedk in bajk, največ koroških, razvila izvirni ustvarjalni in poustvarjalni postopek, kako upodobiti pripovedni svet naših prednikov, se približati doživljanju le-tega, posebej domišljjskega in etičnega. S tem je živo opozorila, da vse premalo poznamo tovrstno kulturno dediščino, več, da smo dolžni ohraniti te bisere in zaklade prihodnjim rodovom.

Gospa Florjana KRAGELNIK z domačimi in strokovnimi sodelavci snuje vsebinsko in časovno širitev Škratove dežele: zaživela naj bi že spomladi in vabila obiskovalce do pozne jeseni, tudi po novi sprehajalni poti iz Slovenj Gradca do Rahtelovega vrha in naprej do dežele škratov na Zgornjem vrhu, pridobitev, ki bo kulturnim pridrúžila še svet naravnih lepot in njih doživetij.

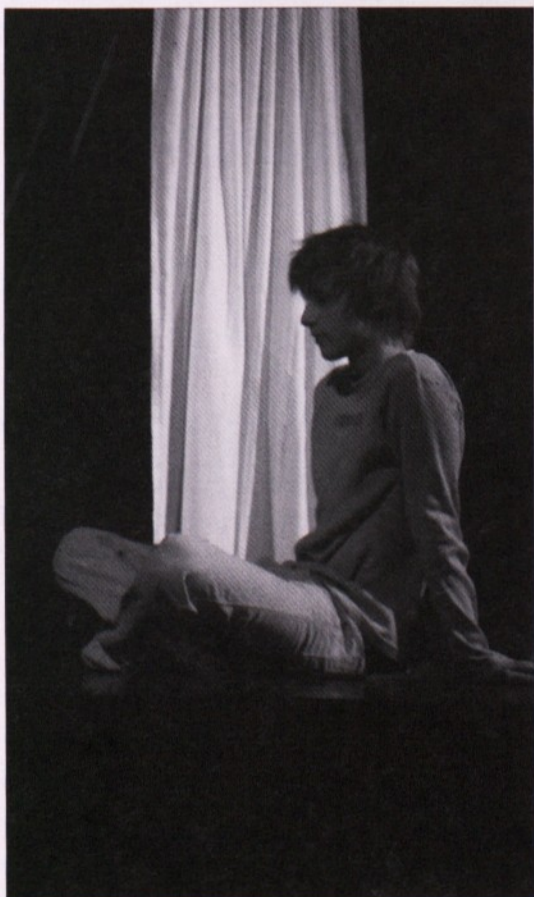
KULTURNO DRUŠTVO SPUNK - TALIJIN HRAM NA SLOVENJGRAŠKI GIMNAZIJI,

Ljubiteljska mladinska gledališka skupina, ki vsako šolsko leto pripravi gledališko predstavo in z njo nastopa v Slovenj Gradcu ter gostuje v vseh večjih krajih na Koroškem oziroma drugod po Sloveniji, kjer žanje pohvalne in spodbudne ocene. Nekatere izmed teh je priobčila revija Odsevanja. Na srečanju mladinskih skupin v Cankarjevem domu v Ljubljani je ocenjevalna komisija Javnega sklada RS za kulturne dejavnosti podelila posebno odličje Ani Javornik, članici te skupine, za interpretacijo osrednjega lika v drami Rajke Medunc NLP (P) - Neznana Ljuba Puba (Prenner). Talijin hram odmevno sodeluje tudi na drugih tekmo-

vanjih mladinskih odrov. Vse uprizoritve režijsko pripravlja Andrej Makuc, profesor slovenskega jezika na Gimnaziji.

KULTURNO DRUŠTVO SPUNK - TALIJIN HRAM NA SLOVENJGRAŠKI GIMNAZIJI je do srede preteklega meseca, upoštevajoč tudi nastope za Urško, tekmovalne mladih literatov, pripravilo 137 predstav, obiskovalcev pa so našli več ko 28.000, kar je za mladinsko igralsko skupino izjemen rekord in potrditev, kako je živa in vznemirljiva njih poustvarjena odrska beseda. Predstave daleč presegajo povprečnost in sledijo sodobnim odrskim težnjam in gledališkim načelom. Pri vsaki sodeluje po več deset gimnazijcev, od igralcev, plesalcev, pevcev do tehnične ekipe, in vsi srčno živijo za uspeh in ljubezen do gledališča, zavezanosti, ki tudi v njih zrelih letih ne bo usahnila.

KULTURNO DRUŠTVO SPUNK - TALIJIN HRAM NA SLOVENJGRAŠKI GIMNAZIJI tako prerašča v zgled in spodbudo tekmovalnim vzgibom ljubiteljskih odrov, ustvarjalnosti in poustvarjalnosti, in določa obzorja spoštovanja materine besede in slovenske identitete, hkrati pa širi zvrstnost oziroma strukturira kulturni utrip slovenjgraškega mesta in Koroške.

Spunk - prizor iz najnovejše igre Hrošč

ŽENSKI PEVSKI ZBOR TENUTO ŠMARTNO

deluje v okviru Kulturnega društva Šmartno, vodi ga pevovodkinja Polona Krpač in šteje 20 članic. Zbor združuje velika ljubezen do petja, mladost in trdo delo in je že kmalu po ustanovitvi organiziral prve samostojne koncerte v kraju in občini, nastopil v okviru prirediteljev Slovenjgraško poletje, redno sodeloval oziroma sodeluje na medobmočni reviji Koroška poje in gostuje v številnih krajih po Sloveniji. Zbor je izbral najboljše dosežke in jih posnel za CD-ploščo z naslovom *Da bi jaz znala*. Priznani glasbeni ocenjevalec Tomaž Tozon predlaga, naj se pevke glede na poustvarjalno moč in interpretativno izraznost odločijo za nastop na najuglednejšem slovenskem tekmovalnem Naša pesem v Mariboru, saj sodijo v krog najboljših tovrstnih ženskih sestavov v Sloveniji.

ŽENSKI PEVSKI ZBOR TENUTO ŠMARTNO prepeva slovenske narodne in umetne pesmi, med drugim pa posega tudi v pevsko zakladnico drugih narodov in sakralne ustvarjalnosti, največ iz obdobja renesanse, kar je prepričljiv podatek, da zmore uveljavljati širok razpon glasbenih slogov in zvočnosti. Predvsem pa izstopa, ko oblikuje in interpretira skladbe iz koroške ljudske dediščine, pesmi, ki jih poje s posebno žlahtnostjo in ubranostjo, doživeto in mladostno radoživo, poglobljeno občuteno, iskreno in smislom za harmonično zvočnost. Prijazno doživeto zvenijo v njihovi izvedbi tudi skladbe slovenskih in tujih sodobnih skladateljev. Všečni zvok, sporočilna moč, prepričljiva intonacija, dinamika v interpretaciji in razpoloženju ustrezno spreminjanje tempa v izvedbi so odlike prepevanja **ŽENSKEGA PEVSKEGA ZBORA TENUTO IZ ŠMARTNA**, je poudarjena misel, ki vrednoti razsežnosti in umetniško prepričljivost pevskih zmožnosti in dosežkov tega zbora.

BERNEKERJEVA NAGRADA 2004

akademski slikar in mag. Sašo Vrabič

KULTURA

Sašo Vrabič

Mag. Sašo VRABIČ, rojen leta 1974 v Slovenj Gradcu, je po srednji šoli za oblikovanje in fotografijo v Ljubljani diplomiral leta 1997 na Akademiji za likovno umetnost v Ljubljani, smer slikarstvo, leta 2001 pa opravil podiplomski študij grafike in videa ter magistriral iz umetnostnih ved. Ob statusu samostojnega kulturnega delavca je polovično zaposlen kot kustos dokumentarist v Koroški galeriji likovnih umetnosti v Slovenj Gradcu. Živi in ustvarja v Slovenj Gradcu in Ljubljani.

Mag. Sašo VRABIČ je eden izmed najbolj prepoznavnih in prodornih likovnih umetnikov mlajše generacije v Sloveniji. Njegova ustvarjalnost zaobsega slikarstvo, fotografijo, video, vse bolj tvorno in uspešno sodeluje še na glasbenem področju, zadnje čase pa so posebej odmevni njegovi oblikovalski dosežki.

Kljub mladosti je v osmih letih priredil petnajst samostojnih razstav, od tega štiri v Slovenj Gradcu. Med najodmevnejše sodijo: Zvočne slike (Slovenj Gradec, 1999), Veliko pričakovanje – 100 lokacij po Sloveniji (2002) ter razstava Privat(e) v Ljubljani in Benetkah (2003, 2004). Sicer pa je sodeloval še na več ko 50 skupinskih razstavah doma in v tujini, od tega spet na štirih v Slovenj Gradcu. Med najpomembnejše štejejo: Slikarstvo nove generacije (Ljubljana, 1998), 24. grafični bienale v Ljubljani (2001), razstava Riske v Galeriji likovnih umetnosti v Slovenj Gradcu (2002) in U3 v Ljubljani (2003). Zanimanje za večmedijske izrazne možnosti ga je spodbudilo, da je razgrnil domala 30 video projekcij in ambientalnih projektov, kakršen je bil med drugimi npr. Meškova ulica po velikem požaru. Umetnik je sodeloval še v video in likovnih delavnicah mladih, objavil nekaj strokovnih člankov o likovni umetnosti, oblikoval več katalogov, zloženk, vabil, spletnih strani, video portretov, plakatov, revij itd., med njimi – denimo – tiskovine za Koroško galerijo likovnih umetnosti, izdelal video portret Bogdana Borčiča, sceno za Boom festival v Slovenj Gradcu in samostojno zasnoval in uresničil nekatere glasbene projekte ali sodeloval pri timskih izvedbah, namenjenih otroškim in mladinskim gledališkim skupinam itd.

Za tako razgibano, plodovito, poglobljeno ustvarjalno in umetniško vznemirljivo delo je dobil številna priznanja, med njimi dvakrat častno nagrado Ex Tempore za slikarstvo v Piranu in študentsko Prešernovo nagrado za slikarstvo (1998).

Mag. Sašo VRABIČ se sme torej pohvaliti z

obsežno predstavitveno in razstavno bero. Kot ustvarjalec se giblje v odprtih prostorih globalnega sveta, uporablja vse medije in vse načine v smislu homo universalis, prepleta ideje in prehaja iz klasičnega slikarstva v nove izrazne možnosti: umetnost mu je izbran postopek in obrtni izdelek hkrati, je polje duhovnega in vsakdanjega, končni rezultat pa je vedno presežek ustvarjalnega. Kot vsestranski umetnik izstopa tako po kvaliteti kot kvantiteti, ustvarjanje je njegov življenjski poklic in smisel, kar vztrajno dokazuje s pretehtanim delom in dosežki zastavljenih umetniških ciljev, med drugim razčlenjuje Vrabičev opus in delo Milena Zlatar, umetnostna zgodovinarica in ravnateljica Koroške galerije likovnih umetnosti.

Mag. Sašo VRABIČ tako povezuje in utrjuje ugled in sloves Slovenj Gradca kot pomembnega umetnostnega središča. Z vztrajnim združevanjem različnih načinov izražanja in medijev stopa v korak s časom, kajti »nova sporočila terjajo nove oblike«, denimo instalacije, ki stoje »na prelomu med modernim, postmodernim in dobo, v katero stopamo«, vrednoti Vrabičeva ustvarjalna izhodišča in načela umetnostni zgodovinar mag. Jernej Kožar, kustos v Koroški galeriji likovnih umetnosti, in dodaja, da je inovativnost poseben mik ustvarjalne potence in naravnosti tega mladega umetnika.

Nagrado in plakete Mestne občine Slovenj Gradec je na slovesnosti v počastitev slovenskega kulturnega praznika 6. februarja v kulturnem domu v Slovenj Gradcu podelil Matjaž Zanoškar, župan MO Slovenj Gradec. Ob tej priložnosti je čestital dobitnikom odlicij, se zahvalil za njih prispevek v zakladnico kulture in omike, predvsem pa poudaril, da nas čakajo v EU zahtevnejše razmere, ko bomo morali ob velikem pretoku kulturnih dosežkov skrbno ohranjati našo kulturno in jezikovno identiteto. V imenu nagrajencev se je zahvalil mag. Sašo Vrabič in predvsem opomnil, kdo in kdaj mu je pomagal na poti do poklica, se zahvalil predlagatelju in komisiji, ki je predlog za nagrado osvojila. Po proslavi je župan priredil sprejem za kulturne delavce v hotelu Korotan Slovenj Gradec.

Slovesni govornik na prireditvi: Marko Košan, podpredsednik Kulturnega društva Stari trg.

(Za tisk pripravil Tone Turičnik)

KRONIKA KULTURNIH DOGODKOV

od 1. novembra 2003 do 31. marca 2004

NOVEMBER

Društvo Hugo Wolf je povabilo Slovenjgradčane in okoličane na dva koncerta, posvečena stoletnici smrti skladatelja Huga Wolfa. Prvi večer je prepeval komorni zbor Carinthia cantat pod vodstvom Toneta Gašperja (solistki Alja Primožič in Bojana Jordan, pri klavirju Maja Kastratović), drugi koncert pa je bil namenjen Wolfovim samosplovom (Andreja Zakonjšek – sopran, Marcos Fink – basbariton, Nataša Valant – klavir). Oba koncerta sta bila v prostorih slovenjgraške galerije. V okviru Wolfovega koncertnega abonmaja sta v kulturnem domu nastopili Nicoletta Sanzin Fabri (harfa) in Barbara Kresnik (marimba), samostojni klavirski koncert pa je imela tudi Maja Kastratović, profesorica glasbene šole v Slovenj Gradcu.

V okviru Sokličevih dni je v cerkvi sv. Elizabete v Slovenj Gradcu Ex animo trio (zasedba Valentina Prapotnik – klavir, glas, Blaž Prapotnik – bas kitara, glas in Tomaž Smolčnik – bobni), odigral dobrodelni koncert z naslovom Koncert za dušo in orkester. Zbrana sredstva je župnik Peter Leskovar posredoval na Štajersko družini oz. svojem deklici, ki je v požaru izgubila življenje.

Župnik Peter Leskovar in Ex animo trio – Sokličevi dnevi

V avli Druge OŠ je bil koncert MoPZ Vres s Prevalj in ŽPZ Vrtec iz Velenja. V kulturnem domu je koncertiral A propos trio v sestavi Rihard Zadravec, Jože Zadravec in Benjamin Pirnat, večer pa so popestrili gostje Primož Grašič, Aleš Hadalin, Joži Šalej in Samo Kolar. Nonet Brda Dobrovo je nastopil v kulturnem domu Slovenj Gradec, v Mercator centru pa je prepeval koroški kantavtor Milan Kamnik. V kulturnem domu Podgorje so pripravili Nedeljsko popoldne z ljudskimi pevci. Sodelovali so: Postavkova dekleta, Kvartet Svit, Modrijani, Polka punce, Šetjurski muzikanti in folklorna skupina Pastirji iz Podgorja.

V Koroški galeriji likovnih umetnosti so ob 18. Sedlarjevih srečanjih z naslovom »Izgrajevanje mesta – orodja na lokalni ravni« odprli razstavo del Društva urbanistov in prostorskih planerjev Slovenije. Tu so odprli še razstavo del Wolfganga Temmla, v Čajnici Peč je prikazal najnovejše fotografije Uroš Ipavec.

Med starim in novim v Koroški galeriji likovnih umetnosti

V prostorih knjižnice Ksaverja Meška je bila predstavitev videofilma prof. Mrdavšič in prof. Turičnik – dve osebi, ena življenjska pot. Film je nastal kot del raziskovalne naloge dijakinje zdravstvene šole Darje Goličnik v okviru projekta Mladi raziskovalci Koroške pod mentorstvom prof. Helene Merkač. Knjižnica je obema gostoma namenila prijazno darilo, in to Unkovičevo miniaturno grafiko, ob njunih jubilejih – Mrdavšičevi 75-letnici in Turičnikovi 70-letnici. V teh prostorih je predstavil mesto Berlin Tomaž Kumer, poročal o zanimivostih mesta in pokazal na diapozitivih arhitekturno dediščino in »dušo« mesta.

Knjižnica Ksaverja Meška je v novembru med drugim organizirala še dopoldanski četrtkov klepet o novih knjigah, nadalje pogovor z Vinkom Ošlakom, pisateljem in publicistom iz Celovca,

Sodelavci knjižnice med klepetom o novih knjigah ...

KRONIKA

Maja Kastratović

sicer domačinom s Prevalj, Rožančevim nagrajencem 2003, o knjigi Spoštovanje in bit, povabila nekaj popotnikov, ki so poročali (ob spremljavi diapozitivov) o svojih vtisih s potovanj, in sicer: Andrej Zorman je predstavil zimske podohe Od Uršlje gore do Monte Rose (4634 m), Rok Kamnik, Primož Kete in Domen Pogorevc so pripovedovali o popotnih doživetjih z Irske in Severne Irske (v podružnični knjižnici v Mislinji), John Cristian, »učitelj in učenec svojega življenja« se je predstavil v knjižničnih prostorih v Slovenj Gradcu s tematiko o človeških potencialih, Andreja Rustja pa je z besedo naslikala Neskončnost do neba – življenjske podobe Eskimov in severnih medvedov (v okviru Sokličevih dni).

Knjižnica Ksaverja Meška Slovenj Gradec je ob dnevu slovenskih splošnih knjižnic izročila namenu e-knjižnico, novo knjižnično pridobitev, ki sta jo gmotno podprli Ministrstvo za informacijsko družbo in Ministrstvo za kulturo; podobna slovesnost pa je bila tudi v knjižnici Dravograd.

Prireditve za otroke v slovenjgraški knjižnici

V prostorih Mladinske knjige so se zbrali babice in dedki na rednem mesečnem srečanju (knjižni čajanki) z naslovom Tudi jaz znam.

V Šmartnu so pripravili tradicionalne Martinove dneve z bogatim programom: najprej so pokazali diapozitive Turističnega društva Šmartno in podelili priznanja za najlepše urejene domačije, organizirali več športnih tekmovanj, odprli razstavo ročnih spretnosti šmarškega društva upokojencev, KD Šmartno je nastopilo z Večerom folklore, v Tomaški vasi je gostovala igralska skupina KD Šmiklavž, v gasilskem domu na Legnu so se srečali ljudski godci in pevci, sledilo je še družabno srečanje krajanov in nastop pihalnega orkestra Slovenj Gradec, Martinova slovesna maša in osrednja prireditve ob prazniku primestnih vaških skupnosti Šmartno, Turiška vas in Legen s podelitvijo plaket in priznanj.

Tudi letos so v Slovenj Gradcu oznamovali Sokličev spomin z dnevi, ki so bili posvečeni nekdanjemu župniku in zbiratelju umetnin in zgodovinskih predmetov Jakobu Sokliču: v cerkvi sv. Elizabete je maševal škof Jožef Smej, pripravili so pogostitev za brezdomce in reveže, Andreja Rustja

je – kot rečeno – predavala v knjižnici o popotnih vtisih z naslovom Neskončnost do neba, misijonske izkušnje pa je opisala Dorica Sever. O soodgovornosti za duhovne poklice je razmišljal Stanislav Slatinek.

Koroški muzej Ravne na Koroškem je proslavil 50-letnico delovanja z otvoritvijo razstave 50 let muzeja na Ravnah na Koroškem. Praznična beseda: mag. Karla Oder, direktorica KM Ravne, Maksimilijan Večko, župan Občine Ravne, in Ciril Baškovič, državni sekretar na Ministrstvu za kulturo RS.

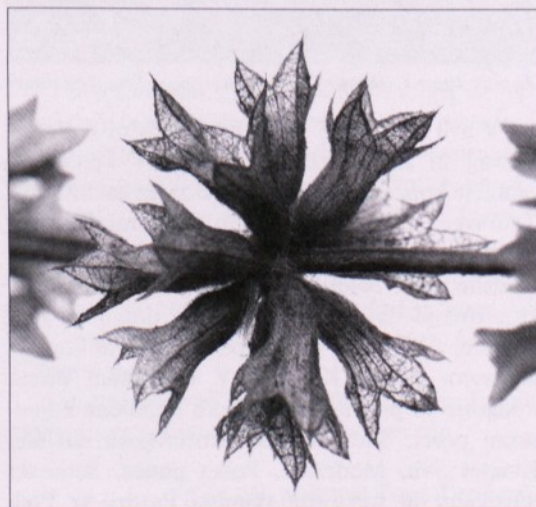
Mestno gledališče ljubljansko je v Ljubljani zaigralo za slovenjgraški gledališki abonma Reka Lundana igro Vedno se kdo izgubi v režiji Zvoneta Šedlbauerja. Zasedba: Uroš Smolej, Ljerka Belak, Mojca Funkl, Tanja Dimitrievska, Jožef Ropoša, Milan Štefe, Karin Komljanec in Dejan Pevčević.

V kulturnem domu v Starem trgu je nastopil Špas teater s komedijo Ob letu osorej. Vlogi sta razčlenjevala Bernarda Oman in Boris Kobal. KD Dolič je povabilo v goste igralsko skupino Društva upokojencev Prevalje: ta je Doličanom predstavila komedijo Čenče avtorice Anice Močivnik. V kulturnem domu Slovenj Gradec pa je v okviru lutkovnega abonmaja bila predstava za otroke – Mojca Pokraculja. Režija: Robert Walzl in Ivica Buljan.

DECEMBER

V Koroški galeriji likovnih umetnosti so v mesecu decembru odprli kar dve razstavi. Najprej sta se predstavili likovni ustvarjalci Tanja Vujinović in Zvonka Simčič z razstavo Hardbody, za drugo pa je izbral obsežen in za to priložnost posebej namenjen cikel fotografij z naslovom Skeleti priznani fotograf Tomo Jeseničnik.

Po otvoritvi je bil še koncert skupine Fletno iz Cerknega ter »srečanje s prijatelji naše galerije ob

Iz cikla Skeleti fotografa Toma Jeseničnika

koncu leta«, kakor so zapisali na vabilu. Galerija N. Kolar je povabila ljubitelje likovne umetnosti na ogled razstave slikarskih del Bojana Bense in obnovoletno srečanje.

V prostorih Koroškega pokrajinskega muzeja so razstavili gradivo z naslovom Požar v Slovenj Gradcu leta 1903, na otvoritveni slovesnosti je sodeloval tudi Rastko Tepina, lajnar kranjski.

V mesecu decembru je bilo več koncertov. V športni dvorani OŠ Šmartno so se zbrali pevski zbori gasilskih društev Slovenije (Ravne na Koroškem, Lokovica, Kozje, Hajdoše, Šmihel – Novo mesto in Šmartno).

Folklorna skupina KD Šmartno se je predstavila tudi v Mercator centru na Ravnah

Oktet Dolič je koncertiral v cerkvi sv. Florjana v Doliču, v kulturnem domu v Pliberku sta nastopila APZ Tone Tomšič in Ljubljanski oktet, New Swing Quartet je priredil božični koncert v cerkvi sv. Martina v Šmartnu, Mariborski oktet pa v cerkvi sv. Elizabete v Slovenj Gradcu; v glasbeni šoli je nastopil violončelist David Grasselli (pri klavirju Hermina Hudnik, mentor prof. Milan Hudnik), v dvorani gasilskega doma v Šmartnu pa je bil folklorni večer z naslovom Ljudski plesi in pesmi ne poznajo meja (nastopili so: folklorna skupina Cvetan Dimov iz Skopja, plesalci in pevci Folklornega društva Lancova vas in otroška folklorna skupina KD Šmartno).

Vera Trafela na glasbeno-modni prireditvi Stanke Blatnik v slovenjgraškem Mercator centru v Slovenj Gradcu

V Mercator centru v Slovenj Gradcu je bila glasbeno-modna prireditev z miss Slovenije 2003 (nastopili sta miss Slovenije Tina Zajc in Vera Trafela, mag. Stanka Blatnik pa je predstavila zmagovalno kreacijo).

Zgradba Koroške osrednje knjižnica med prenovo ...

Na Ravnah na Koroškem so slovesno odprli prenovljene prostore Koroške osrednje knjižnice dr. Franca Sušnika na ravnem gradu.

V Mercator centru je nastopil ŽePZ Jelka s koroškimi narodnimi in slovenskimi umetnimi pesmimi.

Tradicionalni božično-novoletni koncert, ki je bil posvečen tudi državnemu prazniku dnevu samostojnosti, sta organizirala MO Slovenj Gradec in Pihalni orkester Slovenj Gradec: nastop je bil v športni dvorani. Slavnostni govornik: Janez Komljanec, poslanec Državnega zbora RS.

V Mercator centru je koncertiral (tudi v počastitev dneva samostojnosti) pihalni orkester iz Šentjanža.

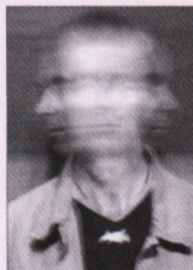
V kulturnem domu v Šentilju so predstavili pesniško zbirko avtorjev Jožeta Krajncja, Jožeta Tovšaka, Stane Lušnic Arsovske in Andreje Martinc Poet v meni, in s podnaslovom Poezija med Pohorjem in Paškim Kozjakom, v prireditvenih prostorih slovenjgraške knjižnice pa knjigo dr. Rajka Šugmana Moj brat: predstavitev sta se udeležila tako avtor, dr. Rajko Šugman, kakor portretiranec, slovenski gledališki in filmski igravec, Zlatko Šugman. Zanimiva je bila tudi predstavitev knjige Marinke Lampreht S knjigo k naravi – zimska sporočila dreves.

51./52. št. Odsevanj, koroške revije za leposlovje in kulturo, so na osnovi idejne zasnove urednika predstavili ustvarjalci na literarno-glasbenomodni predstavi z naslovom 3PTiH. V Koroški galeriji likovnih umetnosti v Slovenj Gradcu so nastopili: moderator Dušan Stojanovič, Niko R.

3PTiH – Ex animo trio

KRONIKA

Tomo Jeseničnik

KRONIKA

Ines Bur

3PTiH - miss Slovenije Tina Zajc v obleki Stanke Blatnik

Kolar, predsednik KD Odsevanja, Ex animo trio (Valentina in Blaž Prapotnik ter Tomaž Smolčnik), pesnica Ines Bur, oblikovalka Stanka Blatnik in miss Slovenije 2003 - Tina Zajc. Prireditve je posnela TV Slovenija.

3PTiH - Stanka Blatnik in Dušan Stojanovič

V knjigarni MK so na knjižni čajanki govorili o otroških knjigah z naslovom Praznična pravljica. Čajanko sta vodili Alenka Obretan Mestek in Darja Hribnik iz slovenjgraške knjižnice. V Čajnici Peč pa sta razstavili unikatne keramične izdelke Saša Djura in Darja Črešnar.

V knjigarni MK je bila tudi lutkovna predstava družinskega gledališča Kolenc Volk in sedem kozličkov, v kulturnem domu pa lutkovna predstava gledališča Koper Mavrična ribica, na pomoč! Režiserka: Katja Pegan. V Mercator centru je nastopila gimnazijska skupina Spunk z vokalno-instrumentalno enodejanko Gradimo z recitalom.

V knjižnici Dravograd so na literarnem večeru nastopili Feri Lainšček in Milivoj Roš - Miki ter glasbenika Borut Mori in Benjamin Lužnic. KUD Prežihov Voranc in gimnazijska gledališka skupina Ravne na Koroškem sta v kulturnem domu v Slovenj Gradcu zaigrali duhovito gledališko igro 6 je seksi, lutkovna skupina KC Ivan Napotnik iz Velenja pa lutkovni muzikal Pikina nedelja, predstava Miška, ki si je trebušček raztrgala pa je v zasedbi Mini teatra Ljubljana zabavala v kulturnem domu najmlajše občinstvo. Predstavo je obiskal tudi dedek Mraz.

Komedijo Pižamo za šest so v organizaciji KD Stari trg zaigrali Roman Končar, Maja Končar, Nina Ivanič in Konrad Pižon - Kondi.

Tradicionalne žive jaslice so v Hudi luknji spet pripravili člani KD Avgust Hribar iz Doliča ob pomoči Jamarskega kluba Speleos Siga iz Velenja. Predstavitve se je udeležil tudi mariborski škof. dr. Franc Kramberger.

Na staro leto so bile kar nekatere prireditve na dvorišču Rotenturna: najprej so se otroci srečali z dedkom Mrazom, sledilo je silvestrovanje na prostem ob glasbi ansambla Rosa, zatem pa še veličastni ognjemet - pozdrav novemu letu 2004.

JANUAR

V Koroški galeriji likovnih umetnosti Slovenj Gradec so odprli razstavo likovnih del Slike Boruta Popenka, razstavišče dr. Staneta Strnada pa razstavo del Davida Herzoga Leitingerja. O avtorju in njegovem delu je govoril Silvo Teršek, glasbeni del programa pa sta izvedla Izidor Leitinger in Sašo Vollmaier.

Posebno doživetje je bilo srečanje s pisateljem Tonetom Partljičem v slovenjgraški galeriji: avtor je v pogovoru z Andrejem Makucem predstavil svojo najnovejšo knjigo Golaž, reka in mostovi, glasbeni del večera pa sta pripravili Lucija Mlakar (violina) in Maja Kastratović (klavir).

V prireditvenih prostorih knjižnice je bil spominski večer, posvečen Francu Ksaverju Mešku z naslovom Meškova beseda in beseda o Mešku.

Pisatelja in duhovnika Frana Ksaverja Meška so predstavili Marjan Plohl, Tone Turičnik in Jani Tušek

Učenci Prve OŠ Slovenj Gradec so zaigrali odlo-mek iz Meškovega besedila Poljančev Cencek, o pisatelju, njegovem življenju in delu, pa so pripo-vedovali Marjan Plohl, Jani Tušek in Tone Turičnik. Ob tej priložnosti so pokazali tudi neka-tere Meškove tiske in dokumente, ki jih hrani knjižnica.

Na Selah je bila pri sv. Roku spominska maša ob 40-letnici Meškove smrti. Maševal je dr. Anton Stres, mariborski pomožni škof, ki je tudi blagoslo-vil spominsko ploščo na pročelju župnišča na Selah. V spomin na Meška so se v župnišču na Selah zbrali pričevalci, ki so obujali spomine nanj, Selani pa so tudi organizirali nočni pohod z bakla-mi Po Meškovi poti.

Razstava o Ksaverju Mešku

Na knjižni čajanki v MK Slovenj Gradec so predstavili knjige, ki burijo domišljijo, zgodbe, namenjene otrokom in odraslim, pustolovske napete zgodbe o drznih popotnikih. Prireditev sta vodili Alenka Obretan Mestek in Darja Hribernik, knjižničarki Knjižnice Ksaverja Meška Slovenj Gradec.

Knjižnica Ksaverja Meška je povabila Matejo Kraševac in Matijo Krivca, da sta poročala ob prikazovanju diapozitivov o popotovanju po Turčiji in Iranu, o zanimivostih parkov in njih posebnostih in lepotah pa Marija in Vlado Planinšek, lastnika podjetja Omorika na Muti. Naslov njunega prikaza: Po parkih Evrope. Prof. Marija Rotovnik je v imenu Turističnega društva Slovenj Gradec seznanila navzoče s programom hortikulture ureditve našega mesta v okviru med-narodnega tekmovanja Etente florale.

Enajstega januarja je TV Slovenija predvajala nekajminutni prispevek o izhajanju Odsevanj, naj-več misli so posvetili zadnji številki ob izjavah nekaterih sodelavcev.

Spunkovci, ustvarjalci v gledaliških predstavah slovenjgraškega gimnazijskega Talijinega hrama, so se spet izkazali. Tokrat so postavili na oder dramo Mladena Popovića Hrošč. Predstava je bila v kulturnem domu, bila je odlično pripravljena. Igrali so: Tina Račnik, Lenart Žuber, Jure Markota, Vid Gjurin in Irena Tretjak. Tehnično vodstvo: Matic Borkovič in Miha Glavan (ton),

Tina Račnik - sestra v igri Hrošč

Žiga Dolar (videoprojekcija, snemalec in mon-tažer), Luka Zupančič (luč), Zala Zupančič (odr-ska mojstrica) in Vesna Bračič (foto), Aleksander Hoič (inspicient), Tanja Kotnik (šepetalka), Zlatko Verzelak (avtor glasbe), Peter Hergold (scenograf) in Andrej Makuc (režiser).

V kulturnem domu je bila tretja gledališka predstava v sezoni 2003/2004. SNG (Drama Maribor) je gostovalo z Nickyja Silverja dramo Debeluhi v krilcih. Zasedba vlog: Milada Kalezić, Tadej Toš, Peter Bošjančič in Pia Zemljič. Uprizoritev je na 49. festivalu Splitsko leto 2003 bila nagrajena z nagrado Peristil, Pia Zemljič je v Ptuj dobila nagrado za igro, Samo M. Strelec pa za režijo.

FEBRUAR

V Koroški galeriji likovnih umetnosti so v okvi-ru praznovanja slovenskega kulturnega praznika odprli razstavo likovnih del Tuga Šušnika, v gale-riji Zavoda za zdravstveno varstvo Celje pa slikar-skih del Jožeta Tisnikarja. Tisnikarja in njegovo

Tisnikarjevo delo je še vedno predmet občudovanja

delo je predstavila Milena Zlatar, ravnateljica Koroške galerije likovnih umetnosti. Kulturni pro-gram je dopolnila celjska vokalna skupina Cvet. Hkrati pa so razstavili še unikatni srebrni nakit, ki ga je izdelal Branko Vivod.

Koroški pokrajinski muzej in Slovenski gleda-liški muzej sta postavila na ogled razstavo Toneta

KRONIKA

Dušan Stojanovič

Stojka z naslovom Gledališka fotografija 1969 – 2002 v prostorih muzeja.

Klub koroških študentov in Knjižnica Ksaverja Meška sta organizirala predavanje ob diapozitivih Življenje ob reki Ganges ... od izvira v podnožju Himalaje do izliva v Indijski ocean. Predaval je Tomaž Humar, ljubitelj Indije in poznavalec stare vedske kulture. Nekaj indijskih plesov sta predstavili Šri Radika in Simla. Turistično društvo Slovenj Gradec je v sodelovanju s slovenjgraško knjižnico povabilo ljubitelje cvetja na predavanje Bernarde Strgar, univ. dipl. ing. biologije, z naslovom Trajnice v vrtu. O popotnih vtisih po Kairu je ob diapozitivih pripovedoval Štefan Rehar.

V Mladinski knjigi je bila knjižna čajanka z naslovom V knjigah živi spomin, Kulturni dom Slovenj Gradec pa je organiziral filmski maraton, ki je trajal ves dan in na katerem so predvajali pet najboljših filmov s sporeda. V Čajnici Peč je muziciral Jazz trio: Borut Mori, Tomaž Apohal in Andrej Ofak, v Coctajl baru so odprli razstavo likovnih del Mojmirja Plevnika in Natalije Repnik ob poeziji Mihe Plevnika in glasbeni spremljavi Marka Merčnika in Jureta Praperja.

Kitarista Jure Praper in Marko Merčnik

V mestni kavarni pa je bil Hamingwayski večer z Arturjem Šternom.

Ex animo trio (Valentina Prapotnik – klavir, glas, Blaž Prapotnik – bas, kitara, glas in Tomaž Smolčnik – bobni) je na valentinovo v Čajnici Peč v Slovenj Gradcu izvedel Valentinin koncert.

Pesnik Marjan Pungartnik in Dravograjski oktet IGEM sta ob slovenskem kulturnem prazniku priredila literarni večer v organizaciji Zgornjelegencečanov pri Klevžu oziroma pri Metodu Rotovniku, ki razvija kmečki turizem.

V prostorih slovenjgraške knjižnice je bil literarni večer, na katerem je nastopil slovenski pesnik, dramatik, esejist in prevajalec Boris A. Novak. Predstavil je prvi slovenski izbor lirike staroprovansalskih trubadurjev z naslovom Ljubezen iz daljave.

Društvo slovenskih pisateljev (projekt Povabimo besedo) in Klub koroških študentov sta ob slovenskem kulturnem prazniku povabila v prostore slovenjgraške knjižnice na literarni večer

Nežo Maurer, pesnico, pisateljico, publicistko, prevajalko, popotnico in dobitnico številnih nagrad in priznanj. Pogovor je vodila Lidija Šket, prav tako pesnica. Glasbeni del večera: Borut Mori (klavirska harmonika), Benjamin Lušnic – Lukas (kitara in vokal).

Ob slovenskem kulturnem prazniku se je prireditve v središčni točki Slovenije udeležila tudi slovenjgraška delegacija (Matjaž Zanoškar, župan, Jože Leskovar, skladatelj pesmi Oče naš) in izročila CD ploščo Oče naš Društvu GEOSS. Pesem so na prireditvi tudi predvajali. Slavnostni govornik: Janez Stanovnik, predsednik ZZB RS. Nastopili so še: igralec Jože Logar, pevka Neža Majcen (pri klavirju Hermina Hudnik) ter MPZ KUD Lipa Vače.

V počastitev slovenskega kulturnega praznika je bila osrednja občinska proslava v kulturnem domu v Slovenj Gradcu. Slavnostni govornik: Marko Košan, podpredsednik KD Stari trg. Letošnja Bernekerjeva odličja (podelil jih je župan MO Matjaž Zanoškar) so dobili: slikar in večmedijski ustvarjalec mag. Sašo Vrabčič – Bernekerjeva nagrada, Bernekerjeve plakete pa: Florjana Kragelnik, gimnazijsko KD Spunk – Talijin hram ter Ženski pevski zbor Tenuto Šmartno. (Glej utemeljitve!) V kulturnem programu sta nastopila Mitja Šipek ter trobilni kvintet Orkestra slovenske policije. Proslave ob slovenskem kulturnem prazniku so bile tudi v Šmartnu, Mislinji in Podgorju.

V kulturnem domu je o daljnih deželah Azije in Afrike predaval Zvone Šeruga, svetovni popotnik, v okviru lutkovnega abonmaja pa je bila predstava Zaljubljeni zmaj. V cerkvi sv. Elizabete so na drugem samostojnem koncertu prepevali Gradiški fantje, kot gostje pa Oktet Zavarovalnice Triglav, MPZ Šmartno in MPZ Stanko Rek iz Dravograda.

Oktet Zavarovalnice Triglav

V Mladinskem kulturnem centru v Slovenj Gradcu se je zvrstilo kar nekaj prireditev: najprej okrogla miza Deluj, sodeluj! v organizaciji Javnega zavoda Vetrnica, pa tekmovanje mladih v igranju računalniških iger in razglasitev najboljših del osnovnošolskega likovnega natečaja Nekoga

KRONIKA

Tomaž Smolčnik

Dramska skupina KD Črneče z burko Barillonova poroka.

moraš imeti rad (organizator MKC Slovenj Gradec), vpis v plesno delavnico Ritem telesa (dinamična meditacija) in kiparsko, ki jo vodi Boštjan Temnik. V prostorih MKC je gostovala tudi dramska skupina KD Črneče z burko Barillonova poroka. Mercator center je gostil med drugim mlade koroške pesnike ob glasbeni spremljavi Tomaža Apohala.

V okviru gledališkega obonmaja smo v kulturnem domu videli predstavo Prešernovega gledališča iz Kranja, in to Ödöna von Horvatha dramo Vera, ljubezen, upanje. Igrali so: Darja Reichman, Borut Veselko, Aleš Valič, Pavel Rakovec, Tine Oman, Vesna Jevnikar, Marija Benk, Gaber Trseglav, Vesna Pernarčič in Matjaž Višnar. Režija: Eduard Miller.

V dvorani starotrškega kulturnega doma je gostovala gledališka skupina KD F.K. Meško (iz Sv. Tomaža pri Ormožu) z Meškovo dramo Pri Hrastovih v režiji Alenke Čurin Janžekovič. Organizacija: JSKD OI Slovenj Gradec, Knjižnica Ksaverja Meška in KD Fran Ksaver Meško Sele-Vrhe. Občinstvo je predstavo naklonjeno sprejelo. Kulturni dom Stari trg je gostil tudi gledališče Satirikon s komedijo Kako se znebiti tujca. Zasedba: Sašo Hribar in Violeta Tomič.

MAREC

V Koroški galeriji likovnih umetnosti so odprli razstavo Femina 2004 – brez meja Waltrauta Gschli. Razstavo je odprl Maximilian Eichinger, kulturni svetnik veleposlaništva Republike Avstrije v Sloveniji. V galeriji so v tem mesecu odprli še razstavo likovnih del Franka Vecchieta iz Italije in Draga Druškoviča ml. iz Avstrije. Razstavišče prim. dr. Staneta Strnada je povabilo na otvoritev razstave mednarodnega natečaja otroških risb z naslovom Create a brighter tomorrow oziroma Ustvari svetlejši jutri. V kulturnem programu je nastopil Oktet Lesna pod vodstvom Toneta Gašperja.

Galerija Kolar je odprla prodajno razstavo najnovejših del akademskega slikarja Alojza Zavo-

lovška iz Mozirja. Avtorja in njegovo delo je predstavila Milena Koren – Božiček.

Med osrednje dogodke lahko prištejemo 40. srečanje odraslih pevskih zborov Mislinjske doline v avli Druge OŠ Slovenj Gradec. Srečanje je trajalo dva večera. Župan MO Slovenj Gradec je v pozdravnem nagovoru močno poudaril misel, da bo kulturno identiteto našega naroda in Slovenije v EU še naprej predstavljala naša pesem in kultura in da bo povsod bodrila naše ljudi, ki jo bodo poslušali, več, slovenska pesem se bo slišala daleč čez meje Evrope. 40. srečanja zborov so se udeležili: ŽPZ Tenuto Šmartno (zborovodkinja Polona Krpač), Oktet Dolič (umetniški vodja Tea Plazl), ŽPZ Zimzelen Podgorje (zbrv. Anica Meh), UŽPZ Jelka Slovenj Gradec (zbrv. Marija Gornjak), MPZ Ksaver Meško Sele-Vrhe (zbrv. Milan Hovnik), Postavkova dekleta iz Podgorja (um.v. Finika Klančnik), MPZ Adoramus Slovenj Gradec (zbrv. Polona Krpač), MPZ Fran Berneker Stari trg (zbrv. Janez Kolerič) in Oktet Lesna Slovenj Gradec (um. v. Tone Gašper). Naslednji večer so nastopili: MPZ Podgorje (zbrv. Leon Kramljak), MPZ Gradiški fantje (zbrv. Irena Klančnik), Oktet Mislinja (um.v. Marija Gornjak), Družina Breznik iz Pameč, MPZ Šmartno (zbrv. Janez Kolerič), vokalna skupina Kaplja čez rob iz Mislinje (um. v. Zlatko Verzelak), MPZ Kope Legen (zbrv. Alenka Mori) in MPZ Carinthia cantat Slovenj Gradec (um. v. Tone Gašper).

MPZ Carinthia cantat Slovenj Gradec in Tone Gašper

V organizaciji Glasbene šole Slovenj Gradec se je zvrstilo nekaj koncertov: recital impresionistične glasbe pianistke Brigite Pavlinc, koncert Alenke Zupan (flavta) in Valentine Česnovar (klavir), v okviru Wolfovega koncertnega obonmaja koncert Wolfovih samospevov (izvajalca Andreas Lebeda – bariton, Breda Zakotnik – klavir), diplomski koncert dijakov SGBŠ Maribor (Gašper Breznik – trobenta, Sergej Jasinski – klavir, Mateja Bunderla – saksofon, Metka Žizek – klavir) ter koncert Lucije Mlakar (violina) in Maje Kastratović (klavir): prva je učenka, druga pa profesorica Glasbene šole Slovenj Gradec.

Knjižna čajanka v Mladinski knjigi je bila tokrat v znamenju Besede srca, razprave o »priscrčnih besedah« v poeziji, prozi in dramskih besedilih. V

KRONIKA

Lucija Mlakar

Borut Furlan s sogovorniki v Knjižnici Ksaverja Meška

Mladinski knjigi so predstavili tudi knjigo Panika Dese Muck, večer so popestrili še Nela Malečkar, Mario Galunič in igralec Jure Ivanušič.

Zelo bogat program je zapisala v kroniko Knjižnica Ksaverja Meška. Veliko je bilo srečanj s popotniki, ki so ob diapozitivih razčlenjevali svoja doživetja. Damjan Sekuti, Tomaž Permanšek in Andrej Zorman so se povzpeli na najvišji afriški vrh Kilimandžaro (5895 m), po Maleziji je potoval Darko Sagmeister, Urška Brezovnik in Bojan Erhatici pa po Novi Zelandiji. Boris Furlan, podvodni fotograf, je z multimedijско projekcijo predstavil podvodni svet Jadrana.

Samoto so v slovenjgraški knjižnici odvezemali sogovornici Blaž Prapótnik, Zdenko Kodrič in Štefan Kardoš

Razen tega je knjižnica povabila še na dopoldanski mesečni klepet o novih knjigah, predstavila knjigo Odvzemanje samote avtorja Zdenka Kodriča, pisatelja, dramatika in novinarja Večera (večer sta pomagala oblikovati urednik Štefan Kardoš in Blaž Prapótnik) in povabila na prireditev Poezija, posoda, fotografija Ifigenije Zagoričnik Simonović, ki živi v Londonu. Veseljko Simonović je bil novinar in je umrl za rakom, zapustil je več kot 500 diapozitivov, dohodek od prodaje fotografij je namenjen Veseljkovemu skladu, ta pa organizira izobraževalne programe za boj proti raku. Knjižnica je predstavila tudi knjigo S knjigo k naravi – zdravilna energija dreves Marinke Lampreht ter organizirala informativni tečaj uporabe e-knjižnice za začetnike. Odprla je tudi fotografsko razstavo Otroci Maje Šivic. V kulturnem sporedu so nastopili: Tina Račnik, Matic

Radošević, Janko Viher, Dino Vučković in Grega Günther. Knjižnica Dravograd pa je povabila v goste letošnjega Prešernovega nagrajenca Florjana Lipuša na literarni večer. Srečanje je povezovala dr. Silvija Borovnik.

V prostorih slovenjgraške galerije so slovesno promovirali knjigo Rainharda Brečka 71 dni plave samote (napeto pripoved, kako je jadral sam čez Atlantik od zahoda proti vzhodu, iz Marine de Salinas in Puerto Rico do Pirana). Knjiga je izšla pri založbi Cerdonis. Z avtorjem se je pogovarjal Andrej Makuc, ki je mentoroval nastajanju knjige, k besedi je bil izzvan tudi Matjaž Hanžek, Brečkov mladostni prijatelj. Glasbeno je večer polepšal Ex animo trio.

Knjigo Rainharda Brečka 71 dni plave samote sta predstavila avtor in Andrej Makuc, prof., ki je besedilo tudi jezikovno obdelal ter opravil uredniško delo

Društvo socialnih dejavnosti Kolpingova družina Stari trg je organiziralo študijsko razpravo (Philocafe) v hotelu Korotan; srečanje je vodil Vinko Ošlak. Pogovor je bil namenjen razpravi o filozofskih vprašanjih Imamnuela Kanta (1724-1804), enega največjih evropskih filozofov preteklih obdobj.

Ex animo trio na koncertu v MC Patriot

Ex animo trio, ki izvaja lasten avtopoetični pop-jazz-blues, je imel samostojni koncert v KUD Underground v Celju in za 8. marec tudi v Mladinskem centru Dravinjske doline – MC Patriot v Slovenskih Konjicah. Predstavili so tudi novo spletno stran: www.cerdonis.si/exanimo.

Marko Kristan

Zdenko Kodrič in Ex animo trio na predstavitvi romana *Odvzemanje samote* v Galeriji Riemer v Slovenskih Konjicah, desno Franjo Funkelj, recitator.

Mladinski kulturni center v Slovenj Gradcu je v mesecu marcu organiziral več delavnic, in to - izdelovanje praktičnega darila za 8. marec, začel s tečajem standardnih plesov in začetnim tečajem hip-hopa, predstavil balvansko plezanje, organiziral vpis v bobnarsko delavnico afriških ritmov in izdelovanje praktičnih izdelkov iz odpadne embalaže ob mednarodnem dnevu voda, priredil predavanje Voda, naše bogastvo za srednješolce in modno revijo dijakov Srednje šiviljske šole z Mute z naslovom Šola se predstavi.

Starotrško kulturno društvo je v sodelovanju z Zvezo kulturnih društev Slovenj Gradec letos prvič organiziralo Anderličeve dneve oziroma srečanje gledaliških skupin iz Mislinjske doline v kulturnem domu v Starem trgu in Slovenj Gradcu.

Spunk - Talijin hram KD Gimnazije Slovenj Gradec: Tina Račnik in Lenart Žuber v drami *Hrošč*.

Delo igralske skupine v Starem trgu je z »veliko ljubeznijo in vno povezoval Edo Anderlič, predsednik kulturnega društva, ob nesebični in vztrajni podpori žene Mire, in odločno zastavil razvoj, v prvi vrsti ljubiteljskega odra, in to z oblikovanjem in uveljavitvijo predvsem sporedov poletnih kulturnih prireditev, ob tem pa se je pretehtamo zavzel še za ustanavljanje drugih sekcij in - ne nazadnje - vložil nemajhen napor za dograditev starotrškega kulturnega doma«, je na hrbtni strani vabila med drugim zapisal Tone Turičnik. Nastopile so na-

slednje igralske skupine: Spunk - Talijin hram KD Gimnazije Slovenj Gradec (Mladen Popović: Hrošč, režija Andrej Makuc), dramska skupina KD Stari trg (Neil Simon: Zares čuden par, režija Irena Knez, mentor Tom Ban), gledališka skupina KD Pameče - Troblje: Marcus Köbeli: Sobe, režija Aleksander Čaminski) in gledališka skupina KD Šmiklavž (priredba Emil Aberšek: Burka o jezičnem dohtarju, režija Emil Aberšek).

V večnamenskem domu Sele-Vrhe je gostovala gledališka skupina iz Zgornje Kaple pri Ožboltu s komedijo Usodna zamenjava. Režija: Igor Glasenčnik. Mladinski kulturni center je gostil Burekteater K.A.F.K.A. s komično monodramo z glasbenimi vložki, v kulturnem domu v Starem trgu pa je nastopil Teater 55 s komedijo Lažeš, kradeš, škampe ješ v režiji Miroslava Mandiča. Zasedba: Jožef Ropoša, Nina Valič, Vanja Plut. Umetniški vodja: Branko Durič - Duro. V gasilskem domu v Šmartnu je gostovala gledališka skupina KD Prevalje s komedijo Ane Močilnik Težave z Marto, v kulturnem domu v Pliberku pa je bila na sporedu groteska Kovinski pogled. Režija: Alenka Hain. Igrali so: Magdalena Kropiunig, Marjan Stikar in Aleksander Tolmaier.

Kulturni dom Slovenj Gradec

V kulturnem domu v Slovenj Gradcu je bila zadnja abonmajška predstava v sezoni 2003/2004, in to drame Ronalda Harwooda Na čigavi strani v režiji Borisa Kobala. Nastopilo je Mestno gledališče ljubljansko. Zasedba vlog: Boris Ostan, Tanja Ribič, Nadja Strajner Zadnik, Jože Mraz, Aljoša Ternovšek in Danilo Benedičič. Gledališko-literarno društvo Ormož je v režiji Milivoja Zemljiča nastopilo v slovenjgraškem kulturnem domu s komedijo Niti tat ne more pošteno krasti. Organizator gostovanja: KD Pameče. Kulturni dom je gostil tudi koncert etno glasbe Šukar, najmlajše občinstvo pa je povabil na ponovitev lutkovne predstave Mojca Pokraculja.

Andreja Gologranc
in uredništvo Odsevanj

KRONIKA

Matjaž Hanžek

Podjetje SLORATIONAL, d.o.o., Slovenj Gradec

– sponzor 53./54. številke ODSEVANJ

POKROVITELJ

Podjetje Slorational, d.o.o., Slovenj Gradec se kot ekskluzivni zastopnik podjetja Rational AG za Slovenijo ukvarja z opremljanjem velikih profesionalnih kuhinj in je bilo ustanovljeno pred desetimi leti. Opremo podjetja Rational AG prodajamo sicer že od leta 1988, le-ta predstavlja naše glavne prodajne izdelke. Zastopstvo je torej v Sloveniji obstajalo že leta 1988, ko so s tovrstnimi aparati začeli intenzivno opremljati tudi hotele, bolnišnice, dijaške in študentske domove in domove starostnikov itd. Pozneje pa se je krog potencialnih uporabnikov vedno bolj širil in je konec devetdesetih let dosegel že sto prodanih aparatov letno, kar nas še danes uvršča v svetovni vrh glede na število prebivalcev.

Rational AG iz Nemčije je prvo podjetje na svetu, ki je začelo izdelovati opremo že leta 1976, s katero je mogoče na najsodobnejši, najbolj zdrav in racionalen način pripravljati hrano. S tehnologijo parne konvekcije kuhamo, pečemo in regeneriramo živila, kar pomeni da ob ponovnem enakomernem (neškodljivem) pregrevanju oziroma pogrevanju hrana ne spremeni okusa in hranilnih vrednosti oziroma kvalitete. Rational AG je največji proizvajalec parnokonvekcijskih aparatov na svetu in vodilni v tem razvoju.

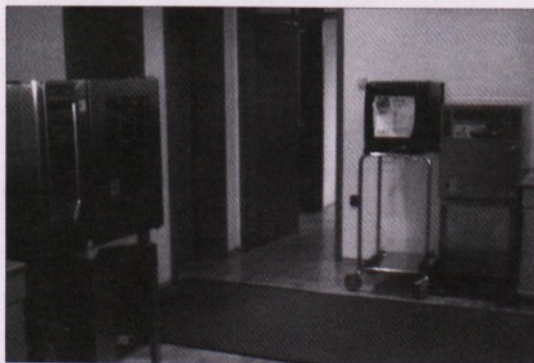
V našem podjetju je zaposlenih sedem ljudi, že od začetka pa imamo organizirano servisno službo in zagotovljeno zalogo rezervnih delov za vse proizvode, ki jih prodajamo. Poudariti kaže, da skrbimo za redno in dopolnilno izobraževanje zaposlenih, in sicer tako, da pošiljamo naše serviserje na strokovno izpopolnjevanje na firme dobaviteljev, zato lahko v vsakem trenutku nudimo najboljše informacije o opremi in servisne storitve. Leta 2002 nam je podjetje Rational AG podelilo naziv Rational Service-Partner, kar pomeni, da zagotavljamo vse proizvajalčeve standarde. Naša servisna služba je na voljo 24 ur na dan in vse dni v letu.

Leta 1999 smo prevzeli tudi zastopstvo za univerzalne prekucne ponve francoskega proizvajalca

Frima; le-te so izjemen proizvod na svetovnem trgu. Podjetje Frima s.a. je v lasti podjetja Rational AG od leta 1999. Od leta 2000 pa zastopamo tudi italijansko podjetje Irinox, ki prodaja hitre ohlajevalnike in zamrzovalnike. Italijansko podjetje je specializirano podjetje, ki, kakor rečeno, izdeluje hitre ohlajevalnike in šok zamrzovalnike visoke zmogljivosti in kvalitete. To podjetje uspešno razvija tehnologijo ohlajanja in je vedno korak pred konkurenco.

Z leti smo si pridobili ugled, prepoznavnost in zaupanje pri naših poslovnih partnerjih in kupcih, ki jih je več kot tisoč. To pomeni, da skrbimo za zadovoljstvo naših kupcev in s tem dolgoročno ohranja-

mo trdne vezi z našimi poslovnimi partnerji. Veliko pozornost posvečamo tudi promocijskim dejavnostim. Tržni delež izdelkov, ki jih naše podjetje prodaja v Sloveniji, vsako leto narašča in v zadnjem času se zanimanje za tovrstne izdelke še povečuje. Seveda pa se s ponudbo nismo omejili samo na slovenski trg, saj smo si že pred leti poiskali poslovne partnerje na Hrvaškem, v Bosni in Hercegovini ter Makedoniji. Prepričani smo, da bomo v prihodnje obdržali ta tržni prostor in ga celo razširili.

Marko Viteznik

Podjetje ZEPTEK SLOVENICA, d.o.o.,

sponzor 53./54. številke ODSEVANJ

Holding ZEPTEK INTERNATIONAL iz Švice proizvaja in prodaja po vsem svetu različno visoko kakovostno blago široke potrošnje. V zadnjem desetletju je ZEPTEK INTERNATIONAL postal globalni poslovni sistem s proizvodnjo in prodajo preko svojih podjetij v več kot štiridesetih državah po vsem svetu. Široka paleta originalnih izdelkov podjetja ZEPTEK INTERNATIONAL zajema kuhhalno posodo iz visoko kvalitetnega jekla in druge izdelke za gospodinjstvo, program Home Care – za nego doma (sesalniki, parni čistilci, prečiščevalci zraka, vodni filtri) ter medicinske in kozmetične proizvode.

Družba ZEPTEK SLOVENICA, d.o.o., je bila ustanovljena leta 1990, sedež z vsemi administrativnimi službami pa je organiziran v Slovenj Gradcu. Vse od ustanovitve naprej je podjetje vztrajno raslo in razvijalo oziroma širilo obseg poslovanja. Odprlo je lastne razstavne prostore v največjih slovenskih mestih in si pridobilo zelo širok krog stalnih kupcev. Letna realizacija prodaje izdelkov podjetja ZEPTEK se je ustalila in vrednost se že nekaj let giblje med 400 in 500 milijoni tolarjev.

Že v letu 1991 je podjetje pričelo sodelovati z

največjo svetovno prehrabno tvrdko Nestle na področju duty free prodaje. Z uspešnim delom se je sodelovanje iz leta v leto širilo. Lani je ZEPTEK SLOVENICA, d.o.o., praktično prevzel distribucijo kompletnega programa podjetja Nestle na slovenskem tržišču in je denarni obseg tega sodelovanja v tem letu že presegel 2,5 milijarde tolarjev. V sodelovanju s tvrdko Nestle tržiimo proizvode Thomy, Maggi, Nescafe, Nesquik, Alete, Beba in čokoladno-konditorske proizvode. V letu 2003 je naše podjetje pričelo distribuirati tudi tobačne izdelke podjetja British American Tobacco in jih uspešno prodaja po vsej Sloveniji.

Vse od ustanovitve naprej opravlja za ZEPTEK SLOVENICA, d.o.o., skladiščno funkcijo enota STTC oziroma (danes) enota Intereurope v Otiškem Vrhju pri Dravogradu. Iz skladišča tedensko pošljemo za potrebe slovenskega trga več deset kamionov blaga. Ves transport opravijo koroški avtoprevozniki kot zunanji partnerji. Naše podjetje zaposluje 45 delavcev, posredno pa omogoča zaslužek še mnogim drugim sodelavcem z našega območja.

Andrej Horvat, direktor

POKROVITELJ

Zepterjev informativno-prodajni center v Slovenj Gradcu

prevent

zagotovljeno zadovoljstvo

TRGOVSKO
GOSTINSKI
SISTEMI d.o.o.

TGS - Trgovsko Gostinski Sistemi, d.o.o. - Kidričeva 14 - 2380 Slovenj Gradec
tel.: (02) 88 21 530 - fax: (02) 88 21 532 - e-mail: info@tgs.si - http://www.tgs.si

Podjetje TGS je nosilec ponudbe računalniških sistemov za trgovce in gostince v regiji.

- Proizvodnja in prodaja registrskih blagajn ter računalniških sistemov za trgovino in gostinstvo.
- Izdelava in prodaja programske opreme za trgovino, gostinstvo, samostojne podjetnike in mala podjetja.
- Servisiranje registrskih blagajn, računalniških sistemov in programskih paketov.
- Izposoja registrskih blagajn in opreme za prireditve.
- Ponudba osebnih računalnikov.

Naš cilj je vaše zadovoljstvo!

NAROČILNICA

Naročam revijo **ODSEVANJA**

Ime in priimek:

Naslov:

Telefon:

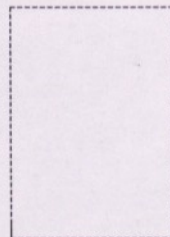
Pošta:

Letno naročnino bom poravnal(a) po prejemu položnice.
Naročnik(ca) revije bom do pisnega preklica.

Izpolnjeno naročilnico pošljite na naslov uredništva;
če ne želite razrezati platnic revije, lahko naročilo
pošljete tudi na dopisnici ali po faxu: (02) 88 38 046.

Datum:

Podpis:

ODSEVANJA

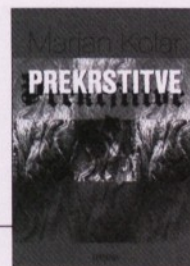
Založba CERDONIS
Stari trg 278,
2380 Slovenj Gradec

Ponudba knjig ZALOŽBE CERDONIS

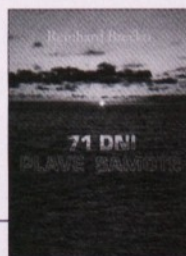
Prosimo, oglejte si predstavitev naših knjig in si izberite tiste, ki bi jih želeli imeti v svoji knjižnici ali jih podariti ... Naročila sprejemamo pisno: Založba Cerdonis, Stari trg 278, 2380 Slovenj Gradec, po faksu: (02) 88 38 047, telefonsko: (02) 88 43 143 ali po e-mailu: cerdonis@km-z.si. Naročniki Odsevanj - 10 % popusta!

SOPOKROVITELJ

Marjan Kolar PREKRSTITVE, roman,
spremna beseda prof. dr. Helga Glušič
Vojni roman. Ker popisuje prvih 10 mesecev okupacije v Štajerski vasi, v njem ni ne partizanov ne OF ... Zgodbo o ohranjanju identitete - jezika, izročila in vere v prelomnih obdobjih, nosijo letni časi in kmečka opravila. Pisatelj jezik je klen, pretehtan in izbrušen do bridke ostrine.
200 strani, 160 x 230 mm, mehka vezava
Cena: 4 000 SIT

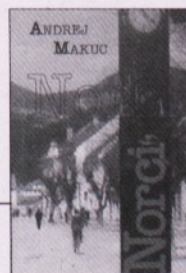
Reinhard Brečko 71 DNI PLAVE SAMOTE, potopis,
spremna beseda in jezikovna obdelava Andrej Makuc, prof.
Knjiga treh horizontov: avtor je strnil v dnevnik avanturistično solo potovanje čez Atlantik z jadrnico, dodal barvne fotografije, nekaj navičnih informacij in vse skupaj začinil z reminiscencami ...
194 strani, 160 x 230 mm, mehka vezava
Cena: 5 000 SIT

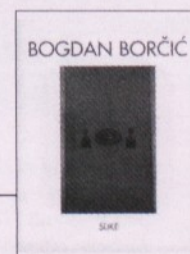
Marjan Kolar SVETO SIVO ŽIVLJENJE, zbirka zgodb;
spremna beseda prof. dr. Helga Glušič
... Za navidez preprostimi zgodbami o malih ljudeh, se nalogajo plasti pomenov, mozaiki čustvovanj, doživljanj, razmišljanj in usod, tako da na koncu stoji pred nami monolit, s pomočjo čarovnije pisave izklesan ...
88 strani, 171 x 230 mm, mehka vezava
Cena: 3 000 SIT

Andrej Makuc NORCI, roman,
Več kot le zanimiva zgodba o odrasčajočih norcih, kot smo sami, prepletena iz treh časovnih niti. Jezik v romanu je inovativen, svež in izredno bogat.
145 strani, 135 x 207 mm, mehka vezava
Cena: 2 000 SIT

Bogdan Borčič SLIKE, slikarska monografija,
barvne reprodukcije slik: 80 celostranskih, 30 manjših,
dokumentarne fotografije (B. Gabršček, M. Smerke in T. Jeseničnik)
besedila: uvod Milena Zlatar, strokovno besedilo Jernej Kožar,
biografski esej Andrej Makuc, prevod v angleščino: Barbara Simoniti.
270 strani, 240 x 300 mm, vezano v platno
Cena: 15 000 SIT

Ivo Janez Cundrič POZABLJENO BOHINJSKO ZLATO,
barvna monografija v dveh vsebinskih delih:
*Železarstvo v Bohinju (zgodovinski pregled),
Železarstvo - teorija in praksa (strokovni tehniški del)*
Avtor je natančno dokumentiral lastne metalurške poskuse, izvedene po starodavnih postopkih, in izsledke. Z eksperimentalnim delom je vzbudil zanimanje strokovne javnosti doma in v tujini.
150 strani, 217 x 297 mm, trda vezava
Cena: 5 900 SIT

(pripravil B.P.)

grafični studio & založba

CERDONIS

stari trg 278, 2380 slovenj gradec, telefon: (02) 88 43 143, grafični studio: (02) 88 38 046,
 telefax: (02) 88 38 047, e-mail: info@km-z.si, http://www.cerdonis.si/
 atelje CERDONIS: telefon: (03) 759 34 22, e-mail: cerdonis@siol.net

- grafično oblikovanje
- priprava za tisk
- založništvo
- tisk

Celovita ponudba grafičnih storitev

TISKARSTVO IN KNJIGOVEŠTVO

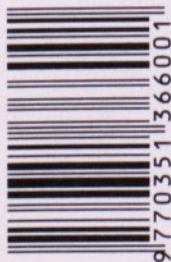
Brda 10a, 2383 Šmartno,
 telefon: (02) 88 53 198

ODSEVANJA – revija za leposlovje in kulturo

Izdajatelja in založnika: Kulturno društvo Odsevanja Slovenj Gradec in Zveza kulturnih društev Slovenj Gradec
Izdajateljski svet: Niko. R. Kolar (predsednik), Helena Horvat (podpredsednica), Andrej Makuc, Jože Potočnik, Blaž Prapótnik, Tone Turičnik in Alenka Waltl (člani). Nadzorni odbor: Franček Lasbafer (predsednik), Andreja Golobranc Fišer in Tomo Jeseničnik (člana). Častno razsodišče: Liza Krpač (predsednica), Janez Žmavc in Peter Petrovič (člana)

Uredniški odbor: dr. Silvija Borovnik, Miran Kodrin, Andrej Makuc, Blaž Prapótnik (glavni in odgovorni urednik), Tone Turičnik, Milena Zlatar in Sonja Lavrinšek Pepelnak. **Lektoriranje:** Tone Turičnik in Andrej Makuc
Naslov: Kulturno društvo Odsevanja Slovenj Gradec, Ronkova 4 (knjižnica), 2380 Slovenj Gradec,
 telefon: (02) 88 44 044 (predsednik) in 031 324 020 (tajnica Cilka Sedar)

Grafična priprava: CERDONIS, d.o.o., Stari trg 278, Slovenj Gradec, tel.: (02) 88 43 143, 88 38 046, fax: (02) 88 38 047,
 e-mail: cerdonis@km-z.si, http://www.cerdonis.si/odsevanja/ **Oblikovanje in tehnično urejanje:** Blaž Prapótnik, CERDONIS
Fotografije: Tomo Jeseničnik, Jože Repas, Primož Podjavoršek – Foto Tabor, Foto Prošt, arhiv Odsevanj
Tisk in vezava: Tiskarna Grešovnik, maj 2004. Naklada: 700 izvodov. **Cena za izvod:** 1500 SIT, naročniki 1350 SIT.

NA PLATNICAH

*Valentin Oman,
Ecce homo, 2002,
mešana tehnika /
papir, 40 x 30 cm*

Valentin Oman, Okameneli spomini, Piran 1999, mešana tehnika / platno, 200 x 145 cm

